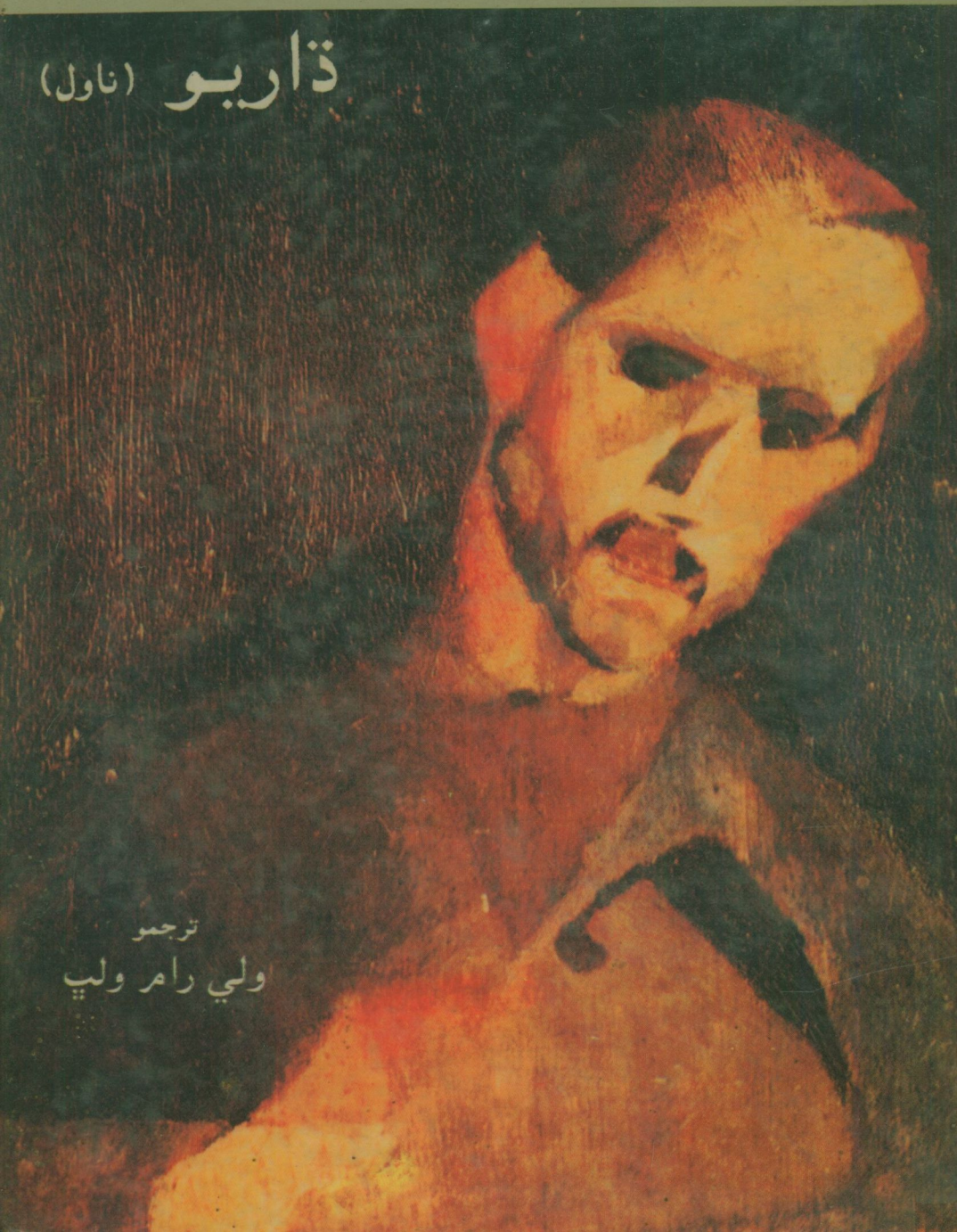
البير كاميو

ذاريبو (ناول)

ترجمو

ولي رام ولپ

هي ترجمو اڑپيان ٿو

پنهنجي دوست

طارق اشرف

کي

(جنهن جي اُتساهڻ تي هيءُ ترجمو ڪري سگهيس)

ءَ

ماهوار سهٽي حيدرآباد

کي

(جنهن ۾ 'ڏاربو' جي هن ترجمي جون ٻ قسطون پهريون پيرو شايع ٿيون)

"ڏاريو"

[البير ڪاميو جي فرينچ ناول "L' Etranger" جو سنڌي ترجمو]

هن ترجمي جا حق ۽ واسطا سنڌيڪار وٽ محفوظ
پهريون ايڊيشن © جنوري 1993ع

ڪمپوزنگ: (بشير جمالي، ڪمپيوٽر آپريٽر) عبدالبرادرس، ليزر ڪمپوزنگ سسٽم، حيدرآباد سنڌ.
ڇپيندڙ: سهيل آرٽ پريس، ڪراچي
ڇاپائيندڙ: روشني پبليڪيشن، ڪنڊيارو، ضلعو نوشهرو فيروز، سنڌ، پاڪستان.
پاران ايم ايڇ پنهور انسٽيٽيوٽ آف سنڌ اسٽڊيز، ڄامشورو.
قيمت:

ٽائيٽل ڊزائين
جيڪس ولان جو ٺاهيل آر - ڊيوچئمپ جو پورٽريٽ،
جيڪو پيرس جي ماڊرن ميوزيم ۾ رکيل آهي.

DHARYO- A Sindhi Translation by Vali Ram Vallabh
(From English Translation "The Outsider" by Stuart Gilbert of French Novel "L' Etranger" by Albert Camus)
Composed by Abdul Brothers, Laser Composing System, Hyderabad.
Printed by Suhail Art Press, Karachi.
Published by Roshni Publication, Kandiaro, Sindh.
First Edition © January 1993.
Digitized by M. H. Panhwar Institute of Sindh Studies, Jamshoro.

البير کاميو

ذاربو

(ناول)

ترجمو

ولي رام ولپ

روشني پبليڪيشن

حيدرآباد / ڪنڊيارو

1993ع

سنڌيڪار جي قلم مان

البير ڪاميو

البير ڪاميو (Albert Camus) الجيريا جي منڊووي شهر ۾ 7 نومبر 1913ع تي جنم ورتو. پٽس لوسين فرينچ نسل مان هو ۽ هارپو ڪندو هو. سندس وڏا فرانس جي 1870ع جي شڪست کان پوءِ، الجيريا ۾ لڏي آيا هئا. ماٽس ڪئٽرائين سنتيس اسپيني نسل جي هئي. ميٽرو پوليٽن فرانس ۾ اڇي اخبار نويسيءَ جون ڏنڊو اختيار ڪرڻ کان اڳ، سندس نندپڻ آتر افريقا ۾ گذريو. جتي فوٽ بال راند کيڏڻ ۽ ترڻ جي شوق سان گڏوگڏ گهٽيئي نوڪريون ڪيائين. 1934ع ۾ هو ڪميونسٽ پارٽيءَ ۾ شامل ٿيو، پر پوءِ جڏهن 1940ع ۾ فرانس تي جرمنيءَ قبضو ڪيو تہ علحدگي اختيار ڪري، 1941ع ۾ مزاحمتي تحريڪ ۾ حصو ورتائين ۽ 1944ع ۾ مُخفي اخبار "Combat" جو ايڊيٽر مقرر ٿيو. جنگ چڑڻ کان اڳ هڪ ناٽڪ "Caligula" (1939ع) ۽ جنگ جي دوران ۾ ڪتاب "L' Etranger" (The Outsider- ناول؛ 1942ع) ۽ "Le Mythe de Sisyphe" (The Myth of Sisyphus- نظرياتي مضمون؛ 1942ع) لکيائين، جن جي ڪري ڪيس وڏي شهرت ملي.

1954ع ۾ جڏهن الجيريا ۾ لڑائي چڑي تہ ڪاميو ڪنهن بہ ڏر جي حمايت ۾ ڪو بيان ڪونہ ڏنو، پر 1956ع ۾ لڑائي بند ڪرڻ لاءِ اپيل ڪيائين، جيڪا 1958ع ۾ "Chronigues- Algeriennes" (Algerian Chronicles) ۾ ورجايائين. هن يورپي- الجيريائي هئڻ جي حيثيت سان، جنهن جي ماءُ ۽ پاءُ ايا الجيريا ۾ رهيل هئا، فرانس جي ڪاهي ڏر جي انهن ميمبرن جي حمايت نہ ڪئي، جن عرب باغين جي مڪمل طور تي حمايت ٿي ڪئي. پر ڪاهي ڏر جي فرد هئڻ جي حيثيت سان، جيئن 1930ع ۽ وري 1945ع دوران الجيريائي عربن جي مخالفت ۾ فرينچ رويئي جي خلاف احتجاج ڪيو هئائين، تيئن الجيريائي فرانس جي انتها پسند حمايتين جي حمايت ڪرڻ کان پاسو ڪيائين.

پڇاڙيءَ ۾ سياست ۽ صحافت کان پاسو ڪري، هو سمورو وقت ڪتاب لکڻ ۾ گذارڻ لڳو. La Peste (The Plague- ناول؛ 1947ع)، "L'Etat de Siege"

(Stage of Seige - ناٽڪ: 1949ع)، "Les Justes" (The Just - ناٽڪ: 1949ع)، "L'Homme revolte" (The Rebel - سياسي فلسفو: 1952ع)، "La Chute" (The Fall - ناول: 1956ع)، "L' Exil et le Royaume" (Exile and Kingdom - ڪهاڻيون: 1957ع)، "Resistance, Rebellion and Death" (نظرياتي مضمون)، "Carnets 1935-42" (نظرياتي مضمون) ۽ دوستووسڪيءَ جي ناول تان ڪنيل "The Possessed" (ناٽڪ: 1959ع) ۽ ٻين ڪيترن ئي تصنيفن جي ڪري مهانتا حاصل ٿيس.

ڪاميو پنهنجي لکڻين ۾ "Absurdity and Existentialism" جي نظريئي پيش ڪرڻ ڪري اهميت حاصل ڪئي آهي، جنهن ۾ هو اڇوڪي انسان جي اندر جي پيڙا ۽ ذهني ڇڪتاڻ کي سليندو نظر اچي ٿو. سندس ادبي مهانتا جي مڃتا ۾ ڪيس 1957ع ۾ ادب جي نوبيل انعام سان نوازيو ويو. اهو انعام فرانس ۾ جن به حاصل ڪيو آهي، ڪاميو ڇمار ۾ انهن سڀني کان ننڍو هو. 1930ع کان، ڪاميو سلهه جي بيماريءَ ۾ ورتل هو ۽ مٿس وقت بوقت اُن جو حملو ٿيندو رهندو هو. ڪاميو 4 جنوري 1960ع تي موٽر جي حادثي ۾ گذاري ويو. مرڻ کان پوءِ، 1970ع ۾ سندس ناول "The Happy Death" شايع ٿيو آهي، جيڪو هن مرڻ کان اڳ ۾ مڪمل ڪري ڇڏيو هو.

ناول جي ڪهاڻي

'ڏارئي' جو مرڪزي ڪردار ميرسو هڪ نوجوان آهي، جيڪو الجيئر ۾ رهي ٿو. پٽس مري ويو آهي ۽ ماٽس ٻُڌن جي گهر ۾ رهي ٿي. جيئن ته هڪ ٻئي سان ڀالهائڻ لاءِ وٽن ڪجهه ناهي، تنهنڪري هو ساٽس ورلي ملڻ ويندو آهي. هو معمولي ڪلرڪيءَ جي نوڪري ڪري ٿو، پر اڃتي وڌڻ ۾ دلچسپي نٿو وٺي. حقيقت ۾، هو پنهنجي ترقيءَ کان انڪاري آهي، جو ڪيس پيرس وڃڻو پوي ٿو. هو اڪيلو رهي ٿو. سندس رڳو ڪيفي جا ڪجهه دوست آهن. هفتي جي آخري ڏينهن تي پنهنجي گرل فرينڈ ماريءَ سان ملندو آهي، جيڪا ساٽس محبت ڪندي آهي، جيتوڻيڪ پاڻ ساٽس محبت نٿو ڪري. جڏهن

ماڻس مري وڃي ٿي، ته سندس جنازي ۾ شريڪ ٿيڻ لاءِ هو پنهنجي ڪم مان وقت ڪڍي ٿو، پر ڪوبہ ڏڪ محسوس نٿو ڪري ۽ سوڳواريءَ جون رسمون متاڇري طور ادا ڪري ٿو. اُن جي پيٺ ۾، هو ٻڌن جي گهر جي هڪ ٻئي سوڳوار پيريز تي ڏيان ڏي ٿو، جيڪو سندس ماءُ کي ويجهو آهي ۽ خلوص سان رنجيده آهي. ڪفن دفن کان پوءِ ميرسو الجيئر موٽي اچي ٿو ۽ آڇر جي موڪل جو ڏاڙو پنهنجي گرل فرينڊ ماريءَ سان گهاري ٿو.

ميرسو جي وڪريل گهر ۾ ٻين سان گڏ غيمون سنتيس رهي ٿو، جيڪو عورتن جي دلالپ ڪندو آهي. جڏهن غيمون، ميرسو کي هڪ واقفڪار کي سيڪٽ ڏيڻ لاءِ چوي ٿو ته هو کا آناڪاني نہ ٿو ڪري. غيمون کي ميرسو جي مدد جي ضرورت آهي. سندس پنهنجي سَريت سان جهيڙو ٿي پيو هو، جنهن لاءِ سندس چوڻ آهي ته هن ساڻس بيوفائي ڪئي آهي، جيتوٽيڪ پڙهندڙن کي اهو شڪ ٿو ٿئي ته هو ڪيس بدپيشي لاءِ مجبور ٿو ڪري. انهيءَ مقصد لاءِ هو ميرسو کي ڏانهس خط لکڻ لاءِ چوي ٿو ته جيئن هوءَ وٽس موٽي اچي ته هو ڪانئس پنهنجو بدلو وٺي سگهي. ميرسو سندس چيو مڃي پڙهندڙن تي چٽو ٿو ڪري، "مون غيمون کي راضي ڪرڻ چاهيو ٿي، جو ائين نہ ڪرڻ لاءِ ڪو سبب نہ هو."

ٻئي آڇر تي غيمون جي گهر تي خوفناڪ جهيڙو ٿي پوي ٿو، جتي هو پنهنجي سَريت کي، جيڪا عرب عورت آهي، مار ڪڍي ٿو. پوليس پهچي وڃي ٿي ۽ غيمون کان پڇا ڳاڇا ڪري ٿي، ۽ ميرسو شاهدي ڏي ٿو ته سندس دوست غيمون اشتعال ۾ اچي ائين ڪيو هو. انهيءَ وچ ۾ ڇوڪريءَ جو پاءُ بدلو وٺڻ جي نيت سان غيمون جي تاڙ ۾ رهڻ لڳي ٿو. هفتي کان پوءِ، غيمون، ميرسو ۽ ماريءَ کي سمنڊ-ڪناري تي ڏينهن گهارڻ جي دعوت ڏي ٿو، جتي سندس دوست جو بنگلو آهي. ٻہ عرب سندن پيڇو ڪن ٿا ۽ غيمون سمجهي وڃي ٿو ته مٿس حملو ٿيندو. اها ڳالهہ ڳٽي، هوَ ئي اول حملو ڪري ٿو. پوءِ ٻنهي ڌرين ۾ ڇڪري لڳي ٿي، جنهن ۾ هو عربن کي ڀڄائي ڪڍن ٿا. پر منجهانئن هڪ عرب، غيمون کي خنجر وهائي ڪڍي ٿو. انهيءَ ڏينهن، ان کان پوءِ ڪين اهي ٻئي عرب بي هٿيار ملي وڃن ٿا ۽ غيمون ڪين گولي هٽڻ جو سوچي ٿو، يا گهٽ ۾ گهٽ ٻيو حملو ڪري اشتعال ڏيارڻ

چاهي ٿو ته جيئن پاڻ پنهنجو روالور استعمال ڪري سگهي. ميرسو اهڙو طريقو اختيار ڪرڻ جي صلاح نٿو ڏي ۽ غيمون کي روالور ڏيڻ لاءِ چوي ٿو. غيمون ائين ئي ڪري ٿو ۽ عرب پڇي وڃن ٿا.

ٿوري دير کان پوءِ، ميرسو جڏهن سمنڊ- ڪناري، اهو سوچي ته جهيڙو ٿري ويو آهي، ڇهل قدمي ڪري رهيو آهي ته اوچتو هڪ عرب ڪيس ٽيون پيرو ملي ٿو. اُن وقت ڏينهن نهايت گرم آهي ۽ سج جا تيز ڪرٽا سمنڊ- ڪناري تي پئجي رهيا آهن. ميرسو جي رڳو انهيءَ ڳالهه ۾ دلچسپي آهي ته گرميءَ کان ڪيئن ڇوٽڪارو حاصل ڪجي. لڳو ٿي ته هو گرميءَ جي جهولي جو شڪار ٿي رهيو آهي. هو عرب ڏانهن وڌي ٿو، مٿس حملي ڪرڻ لاءِ نه، پر رڳو ڪنهن ڇانوَ هيٺ بيهڻ لاءِ. عرب ڇاڪو ڪيو ٿو، جنهن تان سج جو ترورو ترڪي، ميرسو جي اکين ۾ پوي ٿو. اوچتو سندس اعصاب پڙڪو کائين ٿا ۽ هو پنهنجي ڪيسي ۾ پيل روالور ٻاهر ڪڍي شوٽ ڪري ٿو. ٿوري ساهيءَ کان پوءِ، ۽ ڪنهن سبب کان سواءِ، هو سندس زمين تي ڪريل جسم تي فائر ڪري ٿو.

ميرسو کي گرفتار ڪيو وڃي ٿو ۽ ڪورٽ سندس بچاءُ ڪرڻ لاءِ وڪيل مقرر ڪري ٿي. سندس لاپرواهي، پڇتاءَ جي اڻ هوند ۽ پنهنجي مقدر کان بي نيازي ڏسي سندس وڪيل ۽ جاچ ڪندڙ مئجسٽريٽ مَنجهي پون ٿا. مئجسٽريٽ ڪيس عيسائي هجڻ جي حيثيت سان پڇتاءُ ڪرڻ لاءِ چوي ٿو. وڪيل ڪيس صلاح ڏي ٿو ته جيوريءَ تي پنهنجي ڊپ جو هلڪو تاثر ڏيڻ لاءِ، هو ڪجهه نه ڪجهه چوي. مقدمي هلندي، سندس ماءُ جي موت تي رنجيده نه ٿيڻ لاءِ گهٽي ڏي وٺ ٿئي ٿي. اها ڳالهه سندس سخت بدڪرداريءَ کي ثابت ڪرڻ لاءِ حوالي طور ڪم آندي وڃي ٿي. ڏوهه جي ثابتيءَ جو فيصلو ڏنو وڃي ٿو ۽ ميرسو کي ڪنڊ لاهڻ جي سزا ڏني وڃي ٿي.

سزا تي عمل جي انتظار دوران، ڪوٺڙيءَ ۾ جيل جو پادري ساٿس ملڻ اچي ٿو، جيڪو کيس چرچ پاران تسلي ڏئي ٿو. ميرسو، جنهن جو ڪو مذهب ناهي، آڇت حاصل ڪرڻ ۽ پشيمان ٿيڻ کان انڪار ڪري ٿو. پادريءَ جي هدايتن هيٺ، هو نيٺ پنهنجي زندگي ۽ پنهنجي ورتاءَ جي بچاءَ ۾ دانهون ڪري چوي ٿو ته جيئن ته سيني ماڻهن کي مرڻو آهي، تنهنڪري سموريون

زندگيون بي معنيٰ آهن ۽ سڀ ماڻهو هڪ جهڙا ڏوهاري يا بي ڏوهي آهن. انهيءَ سان گهڙو فرق ٿو پوي ته هو پنهنجي زندگي ڪيئن ٿو گذاري يا هو ڪنهن کي قتل ڪري ٿو. ڦاٽ کائڻ سان ڪيس سڪون ملي ٿو ۽ ڪيس نند ولي وڃي ٿي. جڏهن هو سجاگ ٿئي ٿو ته رات هوندي آهي. ۽ هو نيٺ سُڪون محسوس ڪندو آهي:

"ائين لڳو ٿي جڙ ته انهي غضب جي غصي مون کي سيني ڏکن کان ڏوئي پاڪ ڪري ڇڏيو آهي. اُميد ۽ امنگ کان خالي من تارن پري رات ۾ مون تي پهريون پيرو دنيا جي نازڪ ۽ ملائم بي نيازيءَ جو راز کليو. اهو ٻيڪ منهنجي پنهنجي تجربي پٽاندر هو. بني نوع آدم ۾ هڪ اخوت جو سلسلو آهي. هاڻي مون کي خوشيءَ جو احساس ٿيو. مون کي تارن پرئي اونداهي آسمان ڏانهن تڪيندي، پهريون پيرو پنهنجي من کي پلاري بي پرواهه ڪائنات ڏانهن کولي رکيم. ۽ ان کي پاڻ جهڙو محسوس ڪندي. سچ پچ ائين لڳو ته مان خوش هٿس ۽ هن وقت بہ خوش آهيان."

تنقيدي راءِ

ماڻهوءَ کي هن ڪائنات ۾ ڪيئن رهڻو ٿو پوي؟ اهو سوال، جيڪو 'ڏارئي' جو مرڪزي مسئلو آهي، يورپي ماڻهو جو ترت مسئلو آهي، يا ائين ڪٽي چٽجي ته اسان جي دؤر جو ڳڙو سوال آهي. ماضيءَ ۾، مذهب يورپ کي معنيٰ جو سلسليوار سرشتو ميسر ڪري ڏنو. جنهن زندگيءَ ۾ انسان جي مقصد ۽ ڪيس اهو حاصل ڪرڻ ۾ مدد جو سمجهايو ٿي. جيئن عيسائيت جو اثر گهٽيو ته ڊيڪارٽيس کان هيگل تائين جي ٻين سرشتن اهو ٻڌايو ته دنيا سمجهه ۾ ايندڙ ۽ منطقي آهي. ڪاميو وٽ پڻ انهيءَ پَڪ جي حيثيت ختم ٿي ويئي هئي. سندس نظر ۾، ماڻهو جي مقدر ۾ ڪوبہ رهنما ٿنيو يا منزل نہ آهي. اڄ جيڪي ماڻهو اهو محسوس ڪن ٿا ته خدا پنهنجي اخلاقي توڙي عقلي سيني جاودانين سان مري چڪو آهي، ڪاميو کي سندن حالت سان ڳالهائيندي ڏسن ٿا. هاڻي اهڙا پڙهندڙ گهٽا آهن. گهٽو ڪري ادب جو هرڪو استاد ڏسي ٿو ته سندس شاگرد ڪاميو کي عزت پرئي ڏيان سان پڙهي ٿو، جنهن جو سڀ گريڊ ۾ پاس ٿيڻ جي خواهش سان ڪو لاڳاپو ناهي. اهوئي سبب آهي جو 'ڏاريو' ڪتابن جي انهيءَ ورلي قسم مان آهي، جيڪي گهٽو ڪري ڇپجڻ جي وقت کان ولي ڪلاسڪ طور مڃيا ويا آهن.

اها ڳالهه چوڻ ته دنيا ائبسرد آهي. دنيا جي پنهنجي باري ۾ ايترو نڪي ٻڌائي جيترو اسان جو اُن ڏانهن ردعمل آهي. اسان جو ان جي ائبسرد هجڻ جو احساس، اسان جي ناڪام توقعات مان، غلطين مان، جيڪي اسان زندگيءَ مان چاهيون ٿا- خاص ڪري ترتيب ۽ موافقت- ۽ جيڪي اسان کي حاصل ٿئي ٿو، اُپري ٿو. اهو پرم ٽڻڻ جو احساس، جيڪو گهڻ ۾ گهڻ ايتروئي پراڻو آهي جيترو ايڪسليسيئٽيس (Ecclesiastes)، ڪن عام روين يا زندگيءَ بابت فيصلن ۾، خاص نموني اظهار پائي ٿو. انهن ۾، سڀ کان پهرين، شين جي بي ترتيبيءَ جو احساس شامل آهي. واقعا هڪ ٻئي جي پٺيان رونما ٿيندا وڃن ٿا، پر اهي پاڻ ۾ گڏجي ٽنگيل ناهن. سندن وچ ۾ ڪوبه ضروري سنهڙ ناهي. ڪاميو جي تشبيهه موجب دنيا ڏاري ۽ ائبسرد ڏسڻ ۾ ائين بي رُخ نظر اچي ٿي جيئن ڪنهن شخص جي عينڪ ٽيليفون جي بوٽ جي شيشي جي پويان خاموشيءَ سان اشارا ڪندي آهي. ساڳي ائبسرديٽي عقلي دائري ۾ راڄ ڪري ٿي. سمورن فلسفيانه سرشتن، ۽ انهن سان گڏ قانون ۽ اخلاقيات جي سمورن سرشتن، جيڪي مطلق ورتاءَ جا قطعي درجا ڏيڻ جو اقرار ڪن ٿا، سواليه بنجي وڃن ٿا. جيئن ته عام قائدا خاص صورتحال کي رهنمائي نٿا بخشين، تنهنڪري هر پل پنهنجو پاڻ ٻيهي ٿو ۽ پنهنجا قانون پاڻ ٺاهي ٿو. ترت لمحي جو تجربو ئي اڻ انڪار جوڳي ۽ مصدق حقيقت آهي. آخر ۾، سموري حياتي، موت جي پاڇي ۾ گذارجي ٿي، جيڪو شريف ۽ گناهگار، عقل ۽ بي عقلائي کي ساڳي سطح تي سوڙهو ڪري ٿو. جيڪو ماڻهو دنيا کي انهيءَ روشنيءَ ۾ ڏسي ٿو، اُهو ٽن رستن مان ڪنهن هڪ رستي موٽ ڏي ٿو: هو انڊي عقيدي ۾ پناهه وٺندو، آتم هتيا ڪندو، يا چٽي سُڃيتائي ۽ پنهنجي صورتحال جي ماڻ ميٽ ۾ ميڙتا سان گذارڻ جي چونڊ ڪندو. انهيءَ ماڻهو لاءِ، جيڪو اِهو ڪرڻ جي اهل آهي، اها سُڃيتائي هڪ وڏو نرواڻ آهي، جو جيڪڏهن خدا ناهي، ۽ ڪوبه پل ٻئي ڪنهن وانگر موجود آهي، ۽ آخرڪار سڀ ماڻهو مري وڃن، ته پوءِ هو جيڪي چاهي اُهو ڪري سگهي ٿو.

زندگيءَ جو اهڙو نظريو، ڪنهن ترتيب سان فلسفيانه سمجهاڻي کان سواءِ، بهترين طريقي سان پيش ڪيو ويو آهي، جو اهڙي هلت مان منطقي ترتيب جو اهو قسم مُراد ٿيندي، جنهن کي ائبسرد جو احساس انڪار ڪري

ٿو، پر ناٽڪ يا ناول ۾ اهو اسان کي ائبسرڊٽي جو احساس ڏيارينڊو. ميرسو اهو شخص آهي، جنهن ۾ اهو احساس سنڊس هڏين اندر گهڙي ويو آهي. هو جيئن زندگيءَ کي پل پل جيئي ٿو تيئن وٽس ورلي يادون آهن ۽ توقعات نہ آهن. هو ٻين کان کي بہ ڪونہ ٿو گهُري، ۽ چاهي ٿو تہ ٻيا بہ ڪائنس گهٽ ۾ گهٽ اميدون رکن. هن جو وڏو گڻ سنڊس قطعي ايمانداري آهي. جيتوڻيڪ سنڊس زندگي داءُ تي آهي، پر هُو انهن آدرشن يا احساسن جي هٿ ٿو ڏونگ نٿو رچائي، جيڪي وٽس ناهن.

ميرسو يقيني طور ڏوهاري ناهي. عملي بچڑائي ڪرڻ جي اهل ئي ناهي، ۽ غيمون جي برعڪس، ماٺهن کي ايذاءُ رسائڻ جي خواهش نہ اٿس. سنڊس گهٽا واقفڪار ڪيس ڪافي گهٽو چاهين ٿا، ايتري قدر جو مارِي سنڊس محبت ۾ مبتلا آهي. هو عام طرح مهربان طبع جو مالڪ آهي، بيشڪ اصولي طور نہ، پر چاڪاڻ تہ ڪيس ائين نہ ٿيڻ ۾ ڪو ڪارڻ نظر نٿو اچي. هو نڪي نيڪ آهي نہ بدڪردار. هو رڳو اڻ بَدَل آهي، ۽ انهيءَ حد تائين معصوم آهي. پوءِ هن قتل ڇو ڪيو؟ "سج جي سبب،" هو وضاحت ڪري ٿو. ڪورٽ انهيءَ صفائيءَ تي مٽس ڪلي ٿي، توڙي جو اهو سبب ٻُڌي ڪنهن سبب جهڙو آهي. اهو قتل پاڻيهي ۽ بي اختيار، بي معنيٰ ۽ بنان ارادي آهي، ۽ ساڳي حالت ۾ ڪوبہ ڪري سگهي ٿو.

بهرحال، واقعن جو اهو ائبسرڊ سلسلو، ميرسو کي دنيا جي طاقت جي حوالي ڪري ڇڏي ٿو، جيڪا قطعي عقيدن ۾ اعتبار رکي ٿي، جنهن وٽ پيار ڪندڙ پُٽن لاءِ ورتاءُ جو دستور العمل آهي، جنهن کي خبر آهي تہ ڏوهارين ۽ ٻين ماٺهن جي وچ ۾ فرق آهي، ۽ جيڪو هر ڏوهہ جي وزن سان ٽهڪندڙ سزائن سميت قانون جي دستور العمل کي قبول ڪري ٿو. ميرسو هڪ شخص کي قتل ڪيو آهي، پر سمجهہ ۾ اچڻ جوڳي خيال موجب، پنهنجي بچاءُ جي بنياد تي ڇڏي سگهيو پئي ويو. فيصلو انهيءَ ڳالهہ تي ٻڌل آهي تہ ڪورٽ ميرسو کي ڪيئن ڏسي ٿي. ڇا سنڊس زندگيءَ جي ڍنگ مان پتو پوي ٿو تہ قتل هڪ مجيل ڏوهاريءَ جو عمل آهي؟ جيڪڏهن ائين آهي تہ هو قتل جو ڏوهاري آهي. بدقسمتيءَ سان ڪورٽ هن قسم جي ماڻهوءَ جي عمل کي نٿي سمجهي سگهي. هرڪو ڪائنس رسمي ردعمل ظاهر ڪرڻ جي توقع ڪري ٿو

۽ اها ڳالهه ڏکار جوڳي سمجهي ٿو ته هو ائين نٿو ڪري. نتيجي طور ميرسو احتجاج ڪرڻ ۾ صحيح آهي ته ڪيس هڪ عرب کي قتل ڪرڻ لاءِ نه، پر سندس ماءُ جي مؤت تي ماتم نه ڪرڻ لاءِ سزا ڏني ويئي آهي.

ناول جو آخري مرحلو ميرسو جي سماج جي فيصلي جي شرطن مڃڻ جي ڪوشش لاءِ وقف ٿيل آهي. پهرين، سندس موٽ اهڙي سڌي ۽ بي ڍنگي آهي جهڙي سندس هر ڳالهه آهي. هو پنهنجي آزادي ۽ ان سان ڳنڍيل جنسي مايوسيءَ تي افسوس ڪري ٿو، پر هو اُن سان پڻ پاڻ کي ٺهڪائي هلڻ ۾ ڪامياب ٿئي ٿو. جيڪا ڳالهه سندس بي پرواهي مان نيٺ ڪيس ٻاهر ڪڍي ٿي، اُها آهي پادريءَ جو ڪيس چيڙڻ. جيڪا سندس اندر کي باترتيب ظاهر ڪري ٿي، جنهن سان هميشه هو گذاري ٿو.

" هن سموري بيڪار زندگيءَ جي دوران هڪ گمنام نامعلوم نفس منهنجي مستقبل جي گهراين کي چيريندو، انهن مهينن ۽ سالن کي اورانگهيندو، جيڪي ايڏا وجود ٿي ۾ نه آيا هٿا، مون ڏانهن وڌندو رهيو ۽ مون کي چوندو رهيو ته هن زندگيءَ جي ڪابه اهميت ناهي. يڏا مون لاءِ ڪهڙي اهميت ٿي سگهي ٿي، ٻين جي موت جي، هڪ ماءُ جي محبت جي، خدا جي وجود جي، انهيءَ زندگيءَ جي، جيڪا مائهو پنهنجي لاءِ چونڊي ٿو، انهيءَ تقدير جي، جيڪا هو پنهنجي لاءِ چونڊي ٿو. پر اها ٿي تقدير مجبور آهي ته نه رڳو مون کي بلڪ مون جهڙن لکين ڪروڙين مائهن کي چونڊي. مون کي رڳو هڪ زندگي ملي ۽ مون سان گڏ لکن کي، جن کي دراصل اقتدار حاصل آهي، پر پنهنجو پاڻ کي منهنجو ياءُ چون ٿا. هو سمجهيو ان کي... ٻين کي به ڪنهن ڏينهن قتل جو حڪم ملندو. انهن کي به ڪو موت جو حڪم ٻڌائيندو. ڪنهن تي الزام لڳائڻ جي يڏا ضرورت ٿي ڪهڙي آهي ته هو پنهنجي ماءُ جي جنازي تي نه رُنو. انهيءَ سان ڪهڙو فرق پوي ٿو. نيٺ مرڻو ته سيني کي آهي."

ميرسو جو اهو ڦاٽ آزاديءَ جو اعلان آهي. هو هاڻي پنهنجو مالڪ پاڻ آهي ۽ بيڊپائيءَ سان موت کي منهن ڏيئي سگهي ٿو.

هن ناول جو استائيل ۽ ڪهاڻيتو ساراهه جوڳي نموني ميرسو جهڙي ڪردار جي پيشڪش سان، خاص ڪري ضمير متڪلم (First person) جي بياني ٽيڪنڪ اختيار ڪرڻ سان، ٺهڪي اچي ٿو. جيڪڏهن ميرسو کي ضمير غائب (Third person) ۾ بيان ڪيو وڃي ها، ته هو اسان کي جج ۽ سرڪاري وڪيل وانگر سمجهه ڪان پري لڳي ها. جيڪڏهن اسان کي مٿس اعتماد ڪرڻو آهي ته ڪيس سندس شرطن سان ڏسڻو پوندو. اسان کي سندس شخصيت جو احساس، خاص ڪري سندس ڳالهائڻ جو استائيل ــ سڌو، سادو ۽ بلڪل بي ڍنگو ــ ملي ٿو، جيڪو ظرفن ۽ صفتن جي غير موجودگيءَ ۾، ۽

اڻ بدل لفظن 'ء' يا 'پر' کان سواءِ، ننڍن محاورن کي اڻ ڳنڍيندڙ لفظن جي استعمال سان حاصل ڪيو ويو آهي. اسٽائيل بڪايل ۽ تڪڙو آهي ۽ ڏيکاري ٿو ته مٽس امريڪي ليکڪن، خاص ڪري هيمنگوي جو چٽو اثر آهي. جڏهن رسمي لفاظي ظاهر ٿئي ٿي ته اها رسمي ماڻهن جهڙوڪ جج ۽ سرڪاري وڪيل جي عام زبان آهي، ۽ انهن جو بناوٽي هٿ بڌائي ٿي ته ڳالهيندڙ پڙ ڪوڙا آهن.

'ڏاريو' هڪ ڪلاسڪ، فنڪارانہ ساڪ ــ پلاٽ، ڪردار، موضوع، اسٽائيل ۽ ڏانچي جي مڪمل هر آهنگيَ جو درجو ماڻي ٿو. ناول جي ننڍڙي دنيا ۾، فنڪارانہ اِڪائي، اهو ميلاپ ۽ سمجهہ ۾ اچڻ جهڙي ڳالهہ پيدا ڪري ٿي، جيڪا ڪاميو حقيقي دنيا ۾ نٿو ڳولي لهي سگهي. انهيءَ معنيٰ ۾، ڪابہ فنڪارانہ تخليق زندگيءَ کي ٽوڙڻ جي ڏمڪي مثل آهي. ميرسو پنهنجي وجود جي اڻسرڊٽي خلاف ڪنهن بہ وقت احتجاج نٿو ڪري، پر ڪاميو ناول لکڻ جي پهرين عمل ۾ ئي احتجاج ڪري ٿو.

هيءُ ترجمو

مون 'ڏاريو' جو هيءُ ترجمو اسٽوئرٽ گِلبرٽ (Stuart Gilbert) جي انگريزي ترجمي "The Outsider" (1946ع) تان ڪيو آهي، جيڪو البير ڪاميو جي فرينچ ناول "L' Etranger" (1942ع) جو انگريزي زبان ۾ پهريون ترجمو مڃيو وڃي ٿو.

'ڏاريو' هن پاڻ ۾ ورهايل آهي، جنهن جي پهرئين پاڻي جا پهريان ڪجهہ باب ماهوار 'سهڻي' حيدرآباد جي آڪٽوبر- نومبر 1967ع ۽ ڊسمبر 1967ع جي هن شمارن ۾ قسطوار ڇپيا هئا، پر پوءِ اهو سلسلو منجهس جاري رهي نہ سگهيو. منهنجي دوست مرحوم طارق اشرف، جنهن جي اتساهہ ڏيارڙ تي مون اهو ترجمو مڪمل ڪيو هو، پنهنجي اشاعتي اداري طرفان ڪتابي صورت ۾ شايع ڪرڻ جو پڙ رڌيو هو، پر هو پنهنجي مجبورين سبب ائين بہ نہ ڪري سگهيو. پنهنجي وفات کان ڪجهہ وقت اڳ، گذريل سال هِن ترجمي جي ڇپائيءَ جو پنهنجو دوستاڻو حق، هُن مون کي "سنڌيڪا"

ڪراچي وارن کي ڏيڻ لاءِ چيو. انهيءَ وچ ۾ "هالار ڊائجيسٽ" حيدرآباد وارن هن ترجمي جا ۽ حصا جولاءِ 1992ع ۽ آگسٽ 1992ع جي شمارن ۾ قسطوار ڇپيا تہ "سنڊيڪا" وارن مارڪيٽنگ جي متاثر ٿيڻ جي خيال کان انهيءَ ترجمي کي پنهنجي اداري طرفان شايع ڪرڻ جو خيال ئي لاهي ڇڏيو. اهڙي طرح هيءُ ترجمو گذريل ويهارو سال کن ڪتابي صورت ۾ شايع ٿيڻ کان رهجي ويو.

هاڻي "روشني پبليڪيشن" ڪنڊيارو وارن هن ترجمي کي شايع ڪرڻ جو ٻيڙو هٿ ۾ کنيو آهي، جنهن لاءِ آئون انهيءَ اداري جي روح روان محترم علي نواز گهانگهرو جو ٿورائتو آهيان، جنهن انهيءَ ترجمي کي وڌيڪ رڱائڻ کان بچائي ورتو آهي.

هيءُ ترجمو ڪرڻ وقت، سنڌي ٻوليءَ جي نامياري ڪهاڻيڪار- ناول نگار لعل پشپ جو ساڻيٽي ناول جو ترجمو 'اجنبي' منهنجي نظر مان نہ گذريو هو، جيڪو سندس ئي ماهوار ڪتابي سلسلي 'پرهہ ڦٽي' بمبئي ۾ سيپٽمبر- آڪٽوبر 1967ع ۽ نومبر 1967ع جي ٻن شمارن ۾ مڪمل طور تي شايع ٿي چڪو هو. جيڪڏهن مون کي اها سڌ پوي ها تہ شايد آئون هيءُ ترجمو ڪرڻ جي همٿ نہ ڪري سگهان ها. اهي اڻ ڄاڻائي جا پال آهن، جنهن ڪري هن 'ڪلاسڪ' جا هاڻي اسان وٽ سنڌي ۾ ۽ ترجما (Versions) ميسر آهن، جيئن مغرب جي مختلف ٻولين جي 'ڪلاسڪس' جا انگريزيءَ ۾ هڪ کان وڌيڪ ترجما موجود آهن. خود ڪاميو جي هن ناول جي انگريزي ترجمي "The Outsider" کان سواءِ، هڪ ٻيو ترجمو "The Stranger" پڻ موجود آهي.

جيئن تہ هيءُ ترجمو انگريزي زبان تان ڪيو اٿم، تنهنڪري ناول ۾ آيل فرينچ ڪردارن جا نالا، انگريزي اُچارن پٽاندر سنڌيءَ ۾ ترجمو ڪيا هئم. ۽ پنهنجي محترم دوست ۽ ڪهاڻيڪار ظفر حسن جي صلاح تي، تہ انهن ڪردارن جي نالن جا فرينچ زبان ۾ اچار، انگريزي زبان جي اُچارن کان بلڪل مختلف ٿيندا آهن، مون هن ترجمي ۾ فرينچ زبان ۾ اُچارجندڙ فرينچ ڪردارن جا نالا ڏيڻ جي ڪوشش ڪئي آهي. مثال طور Ce'leste کي 'سيليت'،

Raymond ، Meursault کي 'ميرسو' ، Marie Cardona کي 'ماري ڪارڊونا' ، Sinte's کي 'غيمون سنتيس' ، Masson کي 'ماسون' ۽ ڪتاب جي ليکڪ Albert Camus کي 'البيرڪاميو' لکيو اٿم. فرينچ اڇارن جو اهو ڏکيو ڪم، فرينچ زبان جي ڄاڻو، ڊاڪٽر ابراهيم شاهه بخاري صاحب، سائين ظفر حسن جي وسيلي سان، ڪري ڏنو آهي، جنهن لاءِ آئون پنهي صاحبن جو ٿورائتو آهيان.

آئون ترجمي جي مسودي تي نظرثاني ڪرڻ لاءِ پڻ سائين ظفر حسن جو احسانمند آهيان، جنهن نہ رڳو مون کي پنهنجي قيمتي مشورن سان نوازيو پر ترجمي جون ضروري درستيون ڪري پريس لائق بنائڻ ۾ مدد ڪئي.

مون هن ناول جي مَنڊ ۾ 'ڏاريو' جي باري ۾ البيرڪاميو جي 1942ع واري "Notebook IV" ۾ ڪيل داخلائن (1)، "The Outsider" جي پهرئين انگريزي ايڊيشن (1946ع) تي لکيل سِرل ڪونولي جي تعارف (2)، ۽ البيرڪاميو جي پنهنجي ناول "L' Etranger" جي امريڪن يونيورسٽي ايڊيشن (1955ع) تي لکيل مهاڳ "Avant Propos" (3) جا ترجما ڏنا اٿم تہ جيئن ليکڪ جي وجوديت (Existentialism) جي نظريئي ۽ ناول جي پس منظر کي سمجهڻ ۾ وڌيڪ آساني ٿئي.

هن ناول کي دنيا جو 'جديد ڪلاسڪ' مڃيو ويو آهي، جنهن جي خوبيءَ جو سهرو ناول نگار جي سِر تي آهي ۽ ترجمي جي ڪوتاهي آئون پنهنجي سِر تي کڻان ٿو.

ولي رام ولپ

2- شمس چيمبرس، ٽرڊ فلور،
رسالا روڊ، حيدرآباد سنڌ.
17 ڊسمبر 1992ع

(1) Albert Camus: "Selected Essays and Notebooks", (The Reception of the "Outsider"- From Notebook IV), Ed. & Tr. by Philip Thody, Penguin Books Ltd., 1970, pp. 209-212.

(2) Albert Camus: "The Outsider", Tr.by Stuart Gilbert, (Introduction by Cyril Connolly), Hamish Hamilton, 1946, pp. 5-10.

(3) Albert Camus: "Selected Essays and Notebooks", (Preface to the Amereican University Edition of the "L' Etranger"), Ed. & Tr. by Philip Thody, Penguin Books Ltd., 1970, pp. 207-208.

"ڏاربو" جو آجياڻو

(البيرڪاميو جي 1942ع واري "Notebook IV" ۾ ڪيل داخلائن مان)

'ڏاربو' جي باري ۾ J.T. ڪي جواب

هيءَ هڪ تمام خبرداريءَ سان رڪيل ڪتاب آهي، ۽ انهيءَ جو لهجو... سوچيل سمجهيل آهي. اهو درست آهي ته اهو چار يا پنج پيرا اُپار ڪائي ٿو، پر ساڳيائپ ڪان پاسو ڪرڻو هو ۽ هڪ بناوٽ مهيا ڪرڻي هئي. منهنجو 'ڏاربو' جيل جي پادري اڳيان پنهنجو پاڻ ڪي بي ڏوهي ثابت ڪرڻ جي ڪوشش نه پيو ڪري. هو جنهن غصي ۾ وڪلي ٿو، اهو تمام مختلف آهي. اوهان چئي سگهو ٿا ته اهو مان آهيان، جيڪو وضاحت پيو ڪريان. بيشڪ، ۽ مون انهيءَ باري ۾ گهٽو ڪجهه ويچاريو آهي. مون ائين ڪرڻ جو انهيءَ ڪري فيصلو ڪيو جو مون پنهنجي انهيءَ ڪردار کي روزمره ۽ قدرتي واقعن جي وسيلي هڪ وڏي مسئلي سان مُنهان مُنهن آڻڻ چاهيو ٿي. انهيءَ وڏي لمحي کي اهميت ڏيڻي هئي. وڏيڪ اهو ڏسو ته هتي ميرسو ۾ اوچتو تبديلي نه ٿي اچي. هِن باب ۾ ڪتاب جي رهيل حصي وانگر هو پنهنجو پاڻ کي "سوالن جا جواب" ڏيڻ تائين محدود رکي ٿو. شروع ۾، اُهي سوال آهن، جيڪي دنيا اسان کان روزمره پڇي ٿي- هاڻي، اُهي سوال آهن، جيڪي پادري ڪانئس پڇي ٿو. اهڙيءَ ريت مان پنهنجي ڪردار کي ناڪاري نموني واضح ڪريان ٿو.

بيشڪ انهيءَ سموري ڳالهه جو فنڪارانه وسيلن سان تعلق آهي، نه کي نتيجن سان. هن ڪتاب جي معنيٰ ٻنهي پاڻ جي هڪجهڙائيءَ ۾ مختصر طور تي آيل آهي. نتيجو: سماج کي انهن ماڻهن جي ضرورت آهي، جيڪي پنهنجي ماءُ جي ڪفن دفن تي رُڻن؛ يا، اوهان انهن ڏوهن لاءِ ڪڏهن به سزاوار نه آهيو، جيڪي اوهان سوچيو ٿا. انهيءَ سان گڏ، ڏهه ٻيا ممڪن نتيجا منهنجي ذهن ۾ آهن.

'ڏاريو' تي تنقيدون

هوا اوڇن اخلاقي اصولن ۾ سرسراهٽ ڪري رهي آهي. بيوقوف سوچين ٿا تہ انڪار معنيٰ هار مڃڻ. جڏهن تہ حقيقت ۾ اها هڪ چونڊ آهي. "The Plague" ناول ۾ ساڳيو ليکڪ انڪار جو سورهيائيءَ وارو پهلو ڏيکاري ٿو.) خدا کان وانجهيل ماڻهوءَ لاءِ ٻي ڪا زندگي ممڪن ناهي- ۽ سمورا ماڻهو خدا کان وانجهيل آهن. جيڪي ماڻهو اهو تصور ڪن ٿا تہ مردانگي پيغمبرانہ هيٺ مٿي ٽپا ڏيڻ تي مشتمل آهي، اها عظمت روحاني محبت ۾ آهي! ۽ شاعري ۽ اُن جي ابهام ذريعي اها جدوجهد، اها ذهن جي ظاهري بغاوت، بيحد سستي آهي. انهيءَ جو ڪو اثر ناهي ۽ اها ڳالهہ عوام آزاريندڙ ماڻهو ڇڪي ريت ڇاڻن ٿا.

*

سياڻپ نہ

'مان اُن تي ڇا ويچاريان، جيڪو مون کان اعليٰ آهي ۽ جنهن کي مان واضح ڪري سگهڻ کان سواءِ محسوس ڪريان ٿو؟ اها انڪار جي سنتپٽي ڏانهن هڪ قسم جي ڏکي ڊوڙ آهي- خدا کان سواءِ هڪ سورهيائي- حقيقت ۾ خالص ماڻهو. سمورا انساني گڻ، جنهن ۾ ايڪانت سان خدا جو احترام شامل آهي.

'اها ڪهڙي ڳالهہ آهي، جيڪا عيسائيت کي سندس برتري "هڪ مثال جي طور" (جيڪا وٽس رڳو هڪ آهي) ڏي ٿي؟ عيسيٰ ۽ سندس پوٽلڪ سنت- "زندگيءَ جي ڊنگ" لاءِ ڪوڇ. هِن ڪتاب ۾ ايترائي گهاڙيتا شامل آهن، جيترا پورٽتا جي راهہ ۾ مرحلا آهن، جيڪي ڪوبہ ثواب نٿا آڇين. 'ڏاريو' قطعي طور ٻُڌيءَ جو انگ ڏيکاري ٿو. جيئن "The Myth" ۾ ڏيکاريل آهي. "The Plague" ترقي ڏيکاري ٿو، ٻُڌيءَ کان بي حد تائين نہ، پر هڪ گهري مرڪبيت ڏانهن، جيڪا وصف جي اوسيٹڙي ۾ آهي. آخري مرحلو سنت ٿيندو، پر ڪيس پنهنجو حسابي مُلهہ هوندو- ايئن: ماپڻ جوڳو، جيئن ماڻهو آهي.

تنقيد بابت

ٽي ورهيه ڪتاب لکڻ ۾ لڳا. پنج سؤن مٿس ٽئولي ڪرڻ تي- ۽ غلط حوالا ادبي نقاد، A.R ڏانهن خط (جيڪو موڪليو نه ويو).

تنهنجي مضمون جو هڪ جملو خاص طور تي مون کي دل سان لڳو: "مان ليکي ۾ نه آئيندس..." هڪ تجربيڪار نقاد، اهو ڄاڻيندي ته ڪا فن جي ڪاوش ڪيئن سوچي ويچاري رِٽي وجي ٽي، ڪردار کي چٽڻ ۾ اُن "اڪيلي لمحي" کي ليکڻ کان ڪيئن ٿو انڪاري سگهي، جڏهن اهو ڪردار پنهنجي باري ۾ ڳالهائي ٿو ۽ پنهنجي راز جو ڪجهه حصو پڙهندڙ کي سونپي ٿو؟ ۽ تون اها ڳالهه چو محسوس نه ڪري سگهيو آهين ته اها پُجاڻي مختلف موضوعن سان گڏ هڪ نقش هئي، هڪ خصوصي حيثيت وارو هنڌ هئي، جنهن ۾ سَنڌ - سَنڌ ڏار ٽيل ڪردار آهي، جنهن کي مون آخرڪار ڪنهن يڪ وجودي شڪل ۾ آڻي بيان ڪيو آهي؟

... تون مون کي حقيقت پسندانه لکڻ جي موهه لاءِ جس ڏين ٿو. حقيقت پسندي هڪ ڪوڪلو لفظ آهي("Madame Bovari" ۽ "The Possessed" حقيقت پسندانه ناول آهن ۽ منجهن هڪ جهڙائي ناهي). انهيءَ سان منهنجو ڪو واسطو نه آهي. جيڪڏهن مون کي پنهنجي موهه کي بيان ڪرڻو هجي ها ته ان جي ابتڙ ڪنهن اهجاڻ جي باري ۾ ڳالهايان ها. ۽ تون اهو محسوس ڪرين ٿو. ۽ تو انهيءَ اهجاڻ کي اهڙي معنيٰ ڏني، جيڪا اُن جي ناهي، ۽ تو، مختصر طور، هروپرو هڪ ڪلٿهاب فلسفي سان مون کي ساراهيو آهي. حقيقت ۾، هن ڪتاب ۾ اهڙي ڪا ڳالهه ناهي، جيڪا توکي اهو چوڻ جي موڪل ڏي ته مان فطري انسان ۾ ويساهه رکان ٿو. ته مان انسان کي بناسپتي ساهواري جهڙو سمجهان ٿو، ته انساني فطرت جو اخلاقيات سان ڪو واسطو نه آهي، وغيره. منهنجي ڪتاب جو مرڪزي ڪردار ڪڏهن به اوائلي قدم نٿو کڻي. تو ڏيان ۾ ئي نه آندو آهي ته هو هميشه پاڻ کي زندگيءَ جي باري ۾ يا ماٿهوءَ جي باري ۾ "سوالن جا جواب" ڏيڻ تائين محدود رکي ٿو. اهڙي طرح هو پڪ سان ڪجهه به نٿو چوي. ۽ مون رڳو سندس جهلڪ جو ٿرت اُبتو عڪس ڏنو آهي. مختصر طور تي آخري باب کان سواءِ، سندس بيحد گهري

رويئي سان كاب ڳالهه توکي بدگمان نه ڪري سگهندي. پر تون "اها ليکي ۾ نه آڻيندين."

ٿوري ۾ ٿورو چوڻ' جي انهيءَ خواهش جا سبب گهڻو وقت ولي ويندا. پر مان گهڻ ۾ گهڻ افسوس ڪري سگهان ٿو ته منهنجي ڪتاب جي سطحي اپياس توکان ڪاروباري فلسفي واري شاباس مون کي ڏياري آهي، جيڪا مان قبولڻ لاءِ تيار ناهيان. تون شايد مون کي بهتر طور تي سمجهي سگهندين جيڪڏهن مان اهو چوان ته تو پنهنجي مضمون ۾ جيڪو واحد حوالو ڏنو آهي، اهو غلط آهي (اهو حوالو ڏيءِ درست ڪر) ءِ جن نتيجن کي اهو جائز ٺهرائي ٿو، تنهنڪري اهي قبولڻ جوگا ناهن. اهو شايد ٻيو کو فلسفو هو ءِ تو 'غير انساني' لفظ استعمال ڪري، اهو لاڳو ڪيو. پر اهو ثابت ڪرڻ مان ڇا حاصل؟

شايد تون اهو سوچين ته هڪ گمنام ليکڪ جي نندڙي ڪتاب تي اهو اجايو ڳالهوڙو آهي. پر مان سمجهان ٿو ته اهو معاملو منهنجي ذات کان اڳيرو نڪري ويو آهي. ڇاڪاڻ جو تو اخلاقي رويو اختيار ڪري ورتو آهي، جيڪو توکي چٽي نظر ءِ ذهانت سان، جنهن جي توکي مڃتا مليل آهي. پرکڻ کان روڪي ٿو. اها صورتحال بچاءُ جوڳي ناهي، جيڪا تون ڪنهن ٻئي کان بهتر سمجهين ٿو. تنهنجي تنقيدن ءِ اهڙن ءِ اهڙي ڪاوش جي اخلاقي ڪردار سان لاڳاپيل، حڪومت جي طابع ادب تحت جلدي جڙيل تنقيدن (جيڪي تمام آڳاٽو نه جڙيون هيون) جون حدون تمام مبهم آهن. مان بلڪل ناراض نه آهيان. جڏهن توکي اهو چوان ٿو ته اها تمام ڏکار جوگي ڳالهه آهي. تون يا ٻيو کوبه اهو پرکڻ جي اهل ناهي ته اهو ناول هينئر ڪڏهن به کا قوم جي خدمت ڪري سگهي ٿو يا نقصان رسائي سگهي ٿو. ڪنهن به صورت ۾، مان اهڙي اختيار اڳيان پيش پوڻ کان انڪار ڪريان ٿو ءِ اهوئي ڪارڻ آهي جو مان هيءُ خط توڏانهن لکي رهيو آهيان. مون کي تنهنجو ٿورائتو ٿيڻ گهرجي، جيڪڏهن تون سچ پچ ويساهه ڪندين ته مان گهڻ ناروا جذبي سان ڪيل سخت تنقيدون بيحد ماڻ ميڙ ۾ قبول ڪريان ها.

مان ڪنهن به صورت ۾ اهو نه چاهيندس ته هيءُ خط کا وڌيڪ غلط فهمي پيدا ڪري. اهي جملا ڪنهن ناراض ليکڪ طرفان ناهن ءِ مان

توکي اهو چوندس تہ هن خط جو کوبہ حصو ڇپڻ لاءِ نہ ڏج. تو منهنجو نالو اڄ کالهہ شايع ٿيندڙ تبصرن ۾ عام جام نہ ڏنو هوندو، جن جو انهيءَ هوندي ڇگو سولو دخل آهي. انهيءَ جو اهو سبب آهي تہ انهن ۾ کا ڳالهہ نہ چوڻ سان، مان مشهوريءَ لاءِ کا قرباني کرڻ نٿو چاهيان. مان هاڻي اهي کتاب شايع کرايان ٿو، جن تي ڪئين ورهيہ لڳايا اٿم- تہ انهيءَ جو رڳو اهو سبب آهي تہ اهي مڪمل ٿيا آهن ۽ اهي مُڪمل کري رهيو آهيان، جن کي ڪائنہ پوءِ اڇٽو آهي. مان انهن مان نہ دنياوي فائدي ۽ نہ وري شهرت جو آرزو مند آهيان. مان اها توقع کري رهيو هوس تہ اهي مون کي ڏيان ڇڪائڻ ۽ صبر کرڻ ۾ سوپارو ڪندا، جيڪي عام طرح ڪنهن بہ خلوص ۾ رئي جوکم کي عطا کيا ويندا آهن. هاڻي مون کي ويساهہ کرڻ گهرجي تہ اها خود هڪ وڏاءُ کيل گهُر هئي. انهيءَ هوندي، مان آهيان اوهان جو خلوص سان...

*

'ڏاريو' جي جوڙڻ ۾ ٿي ماڻهو داخل ٿيا: ہ مرد (جن مان هڪ مان هوس) ۽ هڪ عورت.

*

'ڏاريو' ۽ اُن جا نقاد: اُهي چون ٿا 'ڏک نہ سهڻ جي قوت'. غلط. 'خيرانديشي' بهتر ٿيندو.

*

'ڏاريو' جي پهرئين انگريزي ايڊيشن جو تعارف

'ڏاريو' البيرڪاميو جو پهريون ڪتاب آهي. هو هينئر ٽيهن جي پيٽي ۾ آهي. هن فرينچ مزاحمتي تحريڪ ۾ اهم ڪردار ادا ڪيو، روزنامہ "Combat" ايڊٽ ڪيائين ۽ سندس نالو فرينچ ادب جي نئين فلسفيانہ ۽ حقيقت پسند اسڪول جي مهڙ ۾ جان پال سارتر سان گڏ ڪنيو ويندو آهي. البيرڪاميو 1942ع ۽ 1946ع جي وچ ۾ ٻہ ناٽڪ "Caligula" "Le Meletendu" ۽ هڪ مضمونن جو ڪتاب "Le Myth de Sisyphe" شايع ڪيا. پر سندس امتيازي خصوصيت، جيڪا سندس سڀني لکڻين کي رنگ بخشي ٿي، اها آهي سندس الجيريائي هئڻ.

الجيريائي هجڻ ڇا آهي؟ هو فرينچ بيٽڪي راڄ جو باشندو نہ، پر فرانس جو شهري آتر آفريقا جو ڊوميسائيل رکندڙ آهي. هو يونوچ سمنڊ جي علائقي جو رهاڪو، هڪ Homme du Midi برابر آهي، توڙي جو وئليري (Vale'ry) جي ابتڙ، جنهن جون پاڙون Se'te ڪان مونٽ پيليئر (Montpellier) جي رستي ڪان جينوئا (Genoa) تائين پکڙيون، پر روايتي يونوچ سمنڊ واري ڪلچر سان وابستہ ناهي. هن لاءِ نہ ارڙهين صدي آهي، نہ سترهين ۽ ارڙهين صدين جو يوربي عمارت سازيءَ جو شاندار فن 'بروق'، نہ جاڳرتا جو دؤر، نہ صليبي جنگيون يا بربري ساموندي ڪناري (Barbary Coast) جا تيرهين ۽ چوڏهين صدين وارا پَٽ ۽ چارڻ- ڪجهہ بہ نہ آهي. پر وٽس رومي سلطنتون، ٽرڪن ۽ حبشين جا زوال پذير خاندان، فرينچ فتح ۽ اسلامي ڪنڌهرن تي ٽين ريپبلڪ جا لاڳو ٿيل قانون ۽ تجارت آهن. "پٽگن "(Pagan) ۽ ويران فلسطيني ڪلچر جو گل، اهو 'ڏاريو' گرم ۽ گهميل آب و هوا ۽ لاطيني تهذيب جي افريقي ڪنڌ مان اپري ٿو. انهيءَ سماجي ماحول سان هيمنگوي جي Key West (ويسٽ انڊيز جو هيڊاهين وارو ٻيٽ)، يا فاڪنر ۽ ڪالڊ ويل جي ڏور ڏکڻ جي انهن گرم امريڪي شهرن جو ڳانڍاپو آهي، جتي 'غريب ڪارن' سان گڏ 'غريب گورا' ڏکيا ڏينهن گهارين ٿا. حقيقت ۾ "نيو-پٽگنزم"(New-Paganism) ڪاميو

جي تکڙي ۽ ڪجهہ قدر عام مروج ٻولي (Colloquial) جي استائيل سان گڏ، ڪجهہ نقادن کي انهيءَ ڳالهہ تي غور ڪرايو آهي تہ 'ڏاريو' رڳو امريڪي 'ڏکئي مڙس' (Tough guy) ڊنگ جو هڪ فرينچ تجربو آهي. پر اُن ۾ پيش ڪيل ماحول سچ پچ ساڳيو نہ آهي. 'ڏاريو' بيمار ڪتاب بلڪل نہ آهي. اها صحت ۽ عقل جي هڪ جبري ميڙتا آهي. منجهس ديوَ، زنا، بدڪاري، بي قاعدي سزائون ناهن. منجهس مجموعي طور هڪ خوشحال سماج جو اولڙو آهي. سارتر ڪان سندس هڪ دوست هڪ تازي انٽرويو ۾ڪاميو جي 'وجوديت پسند' (Existentialist) هئڻ جو پڇيو تہ هن وراڻيو، "نہ، اها نهايت ئي غلط سوچ آهي. جيتوڻيڪ هو ڪجهہ قدر ڪيرڪگارڊ، جيسپرس ۽ هئڊيگر کان متاثر آهي، پر سندس حقيقي سونهان اٽويهين صديءَ جا فرينچ 'اخلاق پسند' (Moralists) آهن. هو ڪلاسيڪي پونوڇي آهي. مان سندس نراجيت (Pessimisim) کي 'شمسي' چوندس، جو اوهان کي ياد هوندو تہ ناول ۾ سڄ ڪيڏو نہ تپيل آهي. ڪاميو جو فلسفو 'ائبسرڊ' (Absurd) جو فلسفو آهي، ۽ سندس پٽاندر، اهو ائبسرڊ، انسان جي دنيا سان ناتي مان، انساني خواهشن جي هٽ ۽ بيسودگيءَ لاءِ سندس جائز آرزوئن مان اُپري ٿو. انهيءَ مان جيڪي نتيجا هو ڪڍي ٿو، اُهي ڪلاسيڪي نراجيت جا آهن."

اسان وٽ شاهديءَ لاءِ هڪ قيمتي حوالو آهي، جنهن مان اهو نظريو اُپري ٿو. 1936ع ۽ 1937ع ۾ ڪاميو ٻہ ٽي مضمون لکيا هٿا، جيڪي "Les Noces" جي عنوان سان ٻيهر ڇپجي چڪا آهن. ڪوبہ ليکڪ پنهنجي شروعاتي مضمون ۾، انهن موضوعن جي ذڪر کي ٽاري نٿو سگهي، جيڪي سندس پوءِ جي لکڻين کي چٽو ڪن ٿا. انهن ورقن مان ٻہ آلاپ اُپرن ٿا: هڪ الجيئر ۽ ڏکڻ فرانس جي ڪُهري لهر لاءِ جوشيلي محبت، جيڪا نوجوان اُتي ماڻين ٿا، ۽ ٻيو غصو ۽ موت کان بي پرواهي، جنهن تي اسان جو اُتر وارو زور آهي. 'ڏاريو' کي سمجهڻ جون اهي ٻہ ڪنجيون آهن.

> Le bourreau e'trangla le Cardinal Carrafa avec un cordon de soie qui se rompit- il fallut y revenir deux fois. Le Cardinal regarda le bourreau sans daigner prononcer un mot.
>
> STENDHAL, La Duchesse de Palliano.

"Les Noces" جو شروع ۾ ڏنل اهو حوالو، ٿي سگهي ٿو ته ناول جي مقصد طور بيهي.

کاميو پنهنجي مضمون "Summer in Algiers" ۾ اسان کي هڪ اهڙي قسم جي سماجي ماحول سان متعارف کرائي ٿو، جنهن کي اسان پوءِ جي کتاب ۾ ڏسندا سين.

"ماڻهو هتي پنهنجي سموري جواني دوران زندگيءَ گذاريو جو هڪ اهڙو رستو ڏسن ٿا، جيڪو سندن خوبصورتيءَ سان برميچي ٿو. اُن کان پوءِ، زوال ۽ ويسارو آهي. انهن اهو سمورو بار جسم تي کنيو آهي ۽ کين خبر آهي ته کين هار کائڻي آهي. الجيئر ۾، جيڪي جوان ۽ جيئرا آهن، انهن لاءِ هر کا شيءَ ـ کاڙي، سج، سمنڊ ۽ هيٺ لهي ويندڙ ٽيرسن جا ٻاڙها ۽ ايا چيڪ بورڊ، ڪُل ۽ استيڊيم، تازا ناسي جسم- سندن اجهو ۽ بازي کٽڻ جو هڪ موقعو آهن... پر جن جي جواني گذري ويئي آهي، انهن لاءِ سندن اُداسي گهٽائڻ لاءِ کو عبادتگاهه نه ٿو هجي."

اڳتي هو انهن راندیگرن جي اخلاقيات جو مختصر احوال ڏي ٿو:

"مثال طور دوزخ جو خيال هتي هڪ بيوقوفائي لطيفي کان وڌيڪ ناهي. اهي تصوراتي ٻالهيون بيحد گُنوانن لاءِ آهن. ۽ مان مطمئن آهيان ته 'گُنهه' جو لفظ سموري الجيريا ۾ مڪمل طور تي بي معنيٰ آهي. انهيءَ جو اهو مطلب ناهي ته هتان جا ماڻهو ڪي بي اصولا آهن. کين پنهنجو اخلاقياتي دستور العمل آهي. اسين پنهنجي مائرن کي 'تنگ' نٿا ڪريون، اسين گهٽين ۾ پنهنجي زال جو احترام ڪندا آهيون، اسين حاملائن جو خيال ڪندا آهيون، اسين دشمنيءَ ۾ ڪنهن تي ٻه ڇٽا ڳڌجي حملو نه ڪندا آهيون، جو اها ڪريل حرڪت آهي. جيڪو به انهن بنيادي احڪامن جي پوئيواري نٿو ڪري، 'اهو ماڻهو ناهي' ۽ اها ٻالهه طئه آهي.

"اهڙا لفظ به آهن جن جي معنيٰ مون واضح طور نه سمجهي آهي (هو جاري رکندي چوي ٿو)، مثال طور لفظ 'گناهه' آهي. پر اهو ڏسي مون کي کافي خبر آهي ته انهن ماڻهن زندگيءَ جي خلاف ڪڏهن به گناهه نه ڪيو آهي، جو جيڪڏهن زندگيءَ جي خلاف ڪو گناهه آهي، ته اهو شايد زندگيءَ جي مايوسين لاءِ ايترو گهٽو ناهي، جيترو بي زندگيءَ جي اميد رکڻ ۾، هن زندگيءَ جي بي رحم شان جي جهلڪ وڃائڻ لاءِ آهي. انهن ماڻهن سان دوکو نه ڪيو آهي. ويهين ورهين جي هٻار دوران پنهنجي زندگي خوشين سان گهاريندڙ اهي اونهاري جا شهزادا، جيتوڻيڪ سيني اُميدن کان وانجهيل آهن، ايا تائين فرشتن وانگر آهن. مون اهڙن ٻن ڇٽن کي دهشت وچان پر خاموشيءَ سان مرندي ڏٺو. اهو ائين بهتر آهي. اهو الجيريائي کتن جي دور جو سخت سبق هو."

'ڏاريو' لاءِ ايترو مواد کافي آهي. جڏهن اسين انهيءَ جي فلسفي جو

اپياس ڪريون ٿا تہ انهيءَ جو اڃلو اسلوب ڪنهن مونجهاري کي لکائي ٿو. هڪ نقاد پٽاندر، جيڪو 'ڏاريو' خود حس جي سيني بورجوا وسيلن جي سُکي وڃڻ، ۽ انساني جاڳرتا جي مڪمل زوال جي نمائندگي ڪري ٿو، اهو 'غريب گورو' آهي. هڪ ٻئي نقاد مؤرائيس بلانڪو (Maurice Blanchot) پٽاندر، آخري صفحن ۾ جڏهن هو پنهنجي ڪردار کان ٻاهر نڪري ٿو تہ هو بيحد چٽو ٿي پوي ٿو ۽ اهڙي طرح ڪتاب جي وحدت کي وڃائي ٿو ڇڏي. مان پنهنجي سان سهمت ناهيان. ميرسو 'نيوپئگن' جي نمائندگي ڪري ٿو، جيڪو يُونوچي ماڻهوءَ جو وارث آهي، جيئن هو ڪنهن زماني ۾ 'ڪورنٿ' يا 'ڪارٿيج' يا 'اسڪندريہ' يا 'تارشيش' ۾ هو ۽ جيئن اڄ ڪلهہ 'ڪيسابلانڪا' يا 'ڏکڻ ڪيليفورنيا' ۾ آهي. هو زندگيءَ سان گهري محبت ۾ مبتلا، نفساني ۽ نيڪ نيت آهي، جنهن جون وهنجڻ کان وٺي اوباسي ڏيڻ جون نديون عياشيون ڪيس مڪمل ۽ خاموش خوشيون مهيا ڪن ٿيون. هو زمان حال استمراريءَ ۾ بيڄڻيءَ کان سواءِ زندگي گذاري ٿو ۽ ڪيس سوچڻ يا پنهنجي اظهار جي ضرورت ناهي، جو فطرت سان سندس ناءُ ۾ اُتر يورپ (Nordic) جي سوالي شق ناهي. پنهنجي خوشي خاطر سست خواهش جي ڪري، هو جن مصيبتن ۾ ڦاسي ٿو ۽ پنهنجي سرڪش سڃاڻ جي ڪري هوريان محسوس ٿيل پر سندس وجود جي اڻ چيل فلسفي کي ڪلئي عام اُپرڻ لاءِ، ۽ آخرڪار پنهنجو پاڻ کي لفظن جي اظهار لاءِ زور پري ٿو. اهو آخري ڦاڙُ سمجهڻ لاءِ، اسان کي ڪاميو جي موت ڏانهن رويئي جو اپياس ڪرڻ گهرجي. جيميلا (Djemila) جي رومي کنڊرن تي لکيل پنهنجي مضمون ۾ هوُ اهو چٽو ڪري ٿو تہ هو 'پئگن' پڃاڻيءَ جي همٿ کي ڪيترو ساراهي ٿو، جيئن هو 'پئگن' جي زندگيءَ لاءِ خواهش ۾ حصو وٺي ٿو. "منهنجي لاءِ دائميت ڪهڙي معنيٰ رکي ٿي؟ گلن ۽ عورت جي هٿن جي ڇهاءُ کي وڃائڻ هڪ سپ کان وڌي جدائي آهي." آتم هتيا تي لکيل پنهنجي ڊگهي مضمون "The Myth of Sisyphus" ۾، هو پنهنجي ائبسرڊ جي تصور کي متعارف ڪري ٿو. "هر ڳالهہ جيڪا زندگيءَ کي اوج تي رسائي ٿي، اها اُن جي ائبسرڊتي ۾ واڌارو ڪري ٿي." هو اهو "Summer in Algiers" ۾ چوي

ٿو ۽ "Myth" ۾ انهيءَ نتيجي تي پهچي ٿو ته "موت جي سزا هيٺ ماڻهو آتم هتيا کان وڌيڪ آزاد آهي- اُن ماڻهوءَ کان جيڪو پنهنجي زندگي پاڻ وٺي ٿو." 'آتم هتيا ڪندڙ ڪائنر آهي. هو اهو ماڻهو آهي، جيڪو قسمت سان ويڙهاند ڪرڻ ڇڏي ڏي ٿو، پر 'سزاوار شخص' کي سماج کان مٽي اُپرڻ جو موقعو مليل آهي، جنهن کيس سزا ڏني آهي ۽ پنهنجي همٽ ۽ دانشورانہ آزاديءَ سان ان کي رد ڪرڻ جو موقعو حاصل آهي. پنهنجي الوداعن ۽ مزاحمتن سان، آتم هتيائن جي اناپرستي بعض ڪِل جهڙي هوندي آهي، ڦاهيءَ جي تختي تي بهادر شخص جو شان ڪڏهن نٽو رهي. سندس لفظن ۾ "آتم هتيا جو پورو پورو مخالف اهو ماڻهو آهي، جيڪو موت جو سزاوار آهي... سزاوار ماڻهوءَ جي خدا جهڙي Disponibility، جنهن جي اڳيان هڪ ڏينهن صبوح ٽيڻ کان اڳ جيل جا دروازا ڪلي پون ٿا، سندس اندر ۾ زندگيءَ جي نج شعلي کان سواءِ، سيني سان لاڳو ٽيندڙ نہ وسهڻ جوڳي عدم دلچسپي، هتي مون کي پڪ آهي ته 'موت' ۽ 'ائبسرڊٽي' اهي اصول آهن، جيڪي رڳو عاقلاڻي نجات کي پيدا ڪن ٿا- اُها جيڪا هڪ انسان جسم ۽ روح سان انويو ڪري سگهي ٿو."

اهو سڀ چئي، مان پڙهندڙ تي ڇڏيندس ته هو پنهنجو فيصلو پاڻ ڪري. 'بورجوا مشينري پنهنجي زوال پذير عيسائي اخلاقيات سميت ۽ ڪامورا شاهي واري پاڻ کي سچو سمجهڻ واري سوچ، جيڪا 'ڏارئي' کي رڳو انهيءَ ڪري سزاوار ٺهرائي ٿي جو هو غير آهي، انصاف جي يورپي قانون بنديءَ جي اهڙي حرڪت آهي جيڪا غير يوربي ماڻهن سان لاڳو ڪئي ويئي آهي. بيشڪ مقامي ماڻهوءَ جي قاتل گوري جوابدار جو مقدمي مان ڇُٽي وڃڻ جو ڪارڻ ڏڪڻ ۾ ڪي سؤ ميل اڳتي جو رهاڪو هجڻ ۽ 'سچ جو ڇهاءُ' ڏنو ويو آهي، پر مرٽينگ فرينچ ڪورٽ جي سختيءَ جو ڪردار ڪوڙو ڏيکاءُ دار پيڪو آهي ته الجيئر فرانس آهي. ٻئي طرف ڪاميو جي نازڪ دليءَ جي اها ناڪامي آهي ته ڪهاڻيءَ جي ٻئي پيڑا پوڳيندڙ ڪردار، هڪ شيدياڻي ڇوڪريءَ کي وساريو ويو آهي، جنهن کي سندس عاشق ماري ٿو ۽ سندس ياءُ، پنهنجي پيٽ کي بچائيندي مارجي وڃي ٿو. هوءَ پڻ اوتروئي زندگيءَ سان

محبت کندڙ "خصوصي' هجي ها، جيترو سندس مقتول پاءُ، پر اهي بيئڪي نظام لاءِ ڏاريا هئا. مان سمجهان ٿو ته پرائي جي پيڙ ۾ "نئون پئگن- ازم"، عورتن تي مهربان ناهي.

انهيءَ جي باوجود ڪجهه ٿيٽو ضرور آهي ۽ ماڻهن لاءِ خوشي، خيرات ۽ انصاف جو نئون متو آڻڻو پوندو. 'ڏاريو' رڳو هڪ مرحلو آهي. هو ناڪاري تباهه ڪن قوت آهي، جيڪو بورجوا اخلاقيات جي ڪوڙ کي پڌرو ڪري ٿو. زندگيءَ سان محبت ڪرڻ ڪافي ناهي، اسان کي گهرجي ته هر ڪنهن کي سائس پيار ڪرڻ سيکاريون، اسان قدر ڪريون ته خوشي سڃيتائي آهي ۽ سڃيتائي هڪ آهي- سندس سمورا مظهر مقدس آهن ۽ سيني ملڪن جي ناول نگارن ۽ شاعرن جي انهن نوَن اسڪولن کان اسان هڪ ڏينهن اهو سکي وٺنداسين.

سرل ڪونولي
(Cyril Connolly)

'ڏاريو' جي امريڪن يونيورسٽي ايڊيشن جو مهاڳ

[البيرڪاميو پنهنجي ناول L'Entranger (1955) جو مهاڳ Avant Propos جي عنوان سان لکيو هو، جيڪو هن Bre'e and Carlos Lynes, Jr جي ايڈٽ ڪيل ۽ Appleton- Century- Crofts, Division of Meredith Pub- lishing Company جي پبلش ڪيل ايڊيشن لاءِ خاص طور تي لکيو هو.]

گهٽو وقت اڳ ۾ مون 'ڏاريو' جي ڇاڻي هن جملي سان پوري ڪئي هئي، جيڪا مان ميان ٿو ته تڪراري هئي: "اسان جي سماج ۾ ڪوبہ ماڻهو جيڪو پنهنجي ماءُ جي ڪفن دفن مهل نٿو روئي، هو مؤت جي سزا جي فيصلي جو جوکم کڻي ٿو." منهنجي مراد اها هئي ته ناول جو هيرو سزاوار ٿئي ٿو، ڇو جو هو قانون جي ڀڃڪڙي ڪري ٿو. انهيءَ لحاظ کان هو انهيءَ سماج ۾ ڏاريو آهي، جنهن ۾ هو رهي ٿو. هو سمنڊ ڪناري، خانگي طور، اڪيلي نفساني زندگيءَ جي پسگردائيءَ ۾ آواراگردي ڪري ٿو ۽ اهوئي ڪارڻ آهي جو پڙهندڙ ڪيس سماجي ڀڄ ڊاهہ جي هڪ حصي طور ڏسڻ لاءِ هرڪيا آهن. انهيءَ ڪردار جو وڏيڪ ٿڙ خيال، يا گهٽ ۾ گهٽ ناول نگار جي خيال جي گهٽو ويجهو تڏهن اُپرندو، جيڪڏهن اهو پڇبو ته ميرسو عقيدي کان ڪيئن انڪاري آهي. جواب سولو آهي: هو ڪوڙ ڀالهائڻ کان انڪار ڪري ٿو. ڪوڙ ڀالهائڻ معنيٰ اها ڀالهہ چوڻ جنهن جو وجود نہ هجي. سيني کان مٿي، انهيءَ جي اها پڙ معنيٰ آهي ته حقيقي ڀالهہ کي وڌائي چئجي، ۽ جيتري قدر انساني دل جو تعلق آهي، اُها اسان جي محسوس ڪرڻ کان مٿي هجي. زندگيءَ کي سولو ڪرڻ لاءِ، اسان روزمرهہ ائين ڪندا آهيون. ميرسو، ظاهري ڀالهہ جي ابتڙ، زندگيءَ کي سولو ڪرڻ نٿو چاهي. هو اُهوئي چوي ٿو، جيڪي هو آهي. هو پنهنجي احساسن ۾ وڌاءُ نٿو ڪري، ۽ تنهنڪري سماج هڪدم پنهنجو پاڻ کي ڏهاءُ هيٺ محسوس ڪري ٿو. مثال طور ڪيس چيو وڃي ٿو ته هو پنهنجي ڏوهہ تي مجيل ڊنگ سان، پڇتاءُ ظاهر ڪري. تنهن تي هو وراڻي ٿو ته ڪنهن مجبوريءَ جي صورت ۾، هو جيڪي محسوس ڪري ٿو، اهو سچو

پچو پڇاءُ ناهي. ۽ اهوئي معنيٰ جو باريڪ فرق، ڪيس سزاوار پڌرو ڪري ٿو.

منهنجي سوچ پٽاندر، ميرسو انهيءَ ڪري سماجي پڇ ڏاهه جو حصو نه آهي، پر هو هڪ اهڙو شخص آهي، جيڪو 'سڇ' جي محبت ۾ اڳهاڙو ۽ ڪنگال آهي ۽ سڇ مٽائڻس کابه ڇانءُ نٿو ڇڏي. سڀني احساسن کان خالي هجڻ کان گهٽو اڇتي، ڪيس هڪ خواهش مان آتساهه ملي ٿو، جيڪا گهَري آهي- ڇاکاڻ ته اها مڇڏ آهي، ۽ اها خواهش آهي: ڪامل لاءِ ۽ سڇ لاءِ اهو سڇ ته اسين ڇا آهيون، ۽ اسين ڇا محسوس ڪريون ٿا- اهو سڇ ايڏا ناڪاري آهي. پر انهيءَ کان سواءِ اسان جي يا دنيا جي سوپ ڪڏهن به ممڪن نه ٿيندي.

تنهنڪري، 'ڏاريو' کي هڪ اهڙي ماڻهوءَ جي ڪهاڻي طور پڙهڻ ۾ گهٽي غلطي نه ٿيندي، جيڪو ڪنهن سورهيائيءَ کان سواءِ، سڇ لاءِ مرڻ قبولي ٿو. مان ايڏا به تڪراري طرح سان چوندو آهيان ته مون پنهنجي هن ڪردار ۾ رڳو يسوع کي پيش ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي آهي، جنهن جا اسان حقدار آهيون. منهنجي انهيءَ وضاحت کان پوءِ، مون کي اميد آهي ته اهو ڇاتو ويندو ته مون اهو ڪفر بڪڻ جي نيت سان نه چيو آهي. مون اهو رڳو ڪي قدر مضبوط محبت جي جذبي سان چيو آهي، جيڪو هڪ فنڪار کي سندس تخليق ڪيل ڪردارن لاءِ محسوس ڪرڻ جو حق آهي.

ذاربو

پاگو پهربون

پاڳو پهريون

1

● اڄ امان مري ويئي. ٽي سڳهي ٽو ڪالهه مري ويئي هجي. مون کي پڪ ناهي. جيڪا تار ملي اٿم، انهيءَ ۾ به چٽي طرح لکيل ڪونهي. بس ايترو لکيل آهي: *"تنهنجي ماءُ مري ويئي آهي. سياڻي ڪفن دفن ٽيندو. انهيءَ ڏک ۾ توسان همدردي اٿم."* اهو واقعو ڪالهه جو به ٽي سڳهي ٽو.

ٻڌن جو گهر مارنگو ۾ آهي، جيڪو آلجيئر کان پنجاهه ميل ڪن پري ٽيندو، جتي هيءَ وڃي واري بس ۾ رات پوڻ کان اڳ پهچي ويندس، تڏهن ته اُتي امان جي جنازي ۾ شامل ٽي سڳهندس ۽ سياڻي شام تائين واپس موٽي سگهندس. صاحب کان ٻن ڏينهن جي موڪل ورتي اٿم، جيڪا هو ظاهري حالتن جي مدِنظر ڏيڻ کان انڪار به نه ٽي ڪري سگهيو. اوڏيءَ مهل ڏاڍو هٿم ته ڪيس اها ڳالهه اڻ وٽندڙ لڳي هئي ۽ مون به بنان سوچڻ جي چئي ڏني هو: "افسوس اٿم سائين. توهان کي ته خبر آهي، ٻلا انهيءَ ۾ منهنجو ڪهڙو قصور آهي؟"

پوءِ مون محسوس ڪيو ته مون کي ائين نه چوڻ گهرجي ها. مون کي پاڻيهي چوڻ جي ڪهڙي ضرورت هئي؟ اهو ته مٽس ڇڏيل هو ته همدرديءَ جو اظهار ڪري. هو جڏهن پرهيزَ مون کي ڪاري ماتمي ويس ۾ ڏسندو تڏهن شايد همدرديءَ جو اظهار ڪري. هينئر جڏ ته امان سچ پچ مري ڪانه ويئي هئي. چٻو ته ڪفن دفن جي رسمن کان پوءِ ٽي سندس مؤت جي پڪ ٽيندي ۽ سرڪاري تصديق پڻ.

مان هيءَ وڃي واري بس تي وڃي پهتس. انهيءَ ڏينهن شام جو ڏاڍي گرمي هئي. همميشه وانگر سيليت جي ريسٽارنٽ ۾ ماني کاڏم. مون تي هرڪو مهربان ٿي ڏٺو. سيليت همدرديءَ ۾چان مون کي چيو هو: "حقيقت ۾، دنيا ۾ ماءُ جهڙي هي ڪا شيءَ ٿي ڪانهي." منهنجي رواني ٽيڙ وقت، سيئي مون کي در تائين اماڙڻ آيا هئا. سيئي منهنجي چوڌاري مڙيو بيٺا هئا ۽ مون کي ديرِ پئي ٿي جو اڃا مون کي ايمانيئيل کي گهران سڏي ڪانئس

سندس ڪاري ٽاءِ ۽ هانڀن تي ٻڌڻ جي ڪاري پٽي ونڊي هئي جو سندس چاچو ۽ تازو ڪجھ مهينا اڳ مري ويو هو.

مون کي ڏوڙي وڃي بس جھلڻي پيئي. مان سمجھان ٿو ته منھنجي هن طرح ڇڄ ڏُک، پکي سڙڪ جي گرم ٻاڦ ۽ متان آسمان مان گرميءَ جا آلا، پيٽرول سڙڻ جي دونھاٽيل بوءِ ۽ بس جي لوڏن لمن مون کي سُست ڪري ٽڪائي ڇڏيو هو، جنھن ڪري ساري واٽ جھوٽا ڪائيندو آيس. جڏھن جاڳيس ته ڏٺم ته ھڪ سپاهي تي آهليو پيو هوس. هُن ڏند ڪيڙي پڇيو: "پري کان پيو اچين ڇا؟" مون کي ڳالھائڻ اصل وڻيو نہ پئي، تنھنڪري ڪنڌ لوڏي ماڻ رهيس.

ٻُڌن جو گھر ڳوٺ کان مشڪل سان ميل ڪن جي مفاصلي تي ٽيندو. مان پنڌ وڃي اُتي پھتس. مون امان جو منھن ڏسڻ لاءِ جلد اجازت ٿي چاهي پر چوڪيدار مون کي اول واردن سان ملڻ لاءِ چيو. واردن انهيءَ وقت واندو ڪونہ هو، تنھنڪري ٻاهر ٽورو انتظار ڪرڻو پيو. انهيءَ وچ ۾ چوڪيدار سان گشاپتا ۽ هنيو. ٽوري وقت کان پوءِ هو مون کي آفيس ڏانھن ونڊي هليو. واردن قد جو ننڍو ۽ وار ڪارا هئس. سندس ٻٽڻ جي سوراخ ۾ فرانس جي 'ليجين' جي اعزازي ٻلي جي گلابي رِبن اٽڪيل هئي. هو اول ته پنھنجي نيرين اکين سان مون ڏانھن ڏسندو رهيو ۽ پوءِ اسان هٿ ملايو. هُن منھنجو هٿ پنھنجي هٿ ۾ ايترو وقت ته جھلي رکيو جو نيٺ مون پريشان ٿي ڇڏائي ورتو. انهيءَ کان پوءِ هو پنھنجي ميز تي وڃي رجسٽر کولي ڏسڻ لڳو ۽ چيائين: "مادام ميرسو ٽي سال اڳ ٻُڌن جي گھر ۾ داخل ٿي هئي. سندس ٻيو ڪوبہ اوهي واهي ڪونہ هو. رڳو تون ئي سندس سارسنڀال لهندو هئين."

مون محسوس ڪيو ته هُو مون تي ڪنھن ڳالھہ جو الزام هڻي رهيو هو. مان وضاحت ڪرڻ لڳس پر هُن وچ ۾ ئي منھنجي ڳالھہ ڪاٽي چيو: "ڪنھن ۽ وضاحت جي ضرورت ناهي بابا. مون رڪارڊ ڏٺو آهي. تون ظاهري طرح پنھنجي ماءُ جي سارسنڀال لهڻ کان مجبور هئين. مرهيات کي ٽھل ٽڪور لاءِ هر وقت ماڻهوءَ جي ضرورت هئي، پر تو جھڙا نوجوان نوڪريءَ مان ايترو ڪٽي ٿا ڪمائين. بهرحال مرهيات هتي ٻُڌن جي گھر ۾ ڏاڍو خوش هئي."

"برابر، انهي جي مون کي ۽ پڪ آهي." مون چيو.

هو وري چوڻ لڳو: "خبر اٿيئي، هتي سندس ڏاڏا سڀا ساڻي هئا- پراڻا، پاڻ جھڙا. ماڻھو هميشه پنھنجي هر- عُمر وارن سان وڌيڪ وندريل رهندو آهي. تون ڇمار ۾ ڪانئس نندو هئين، تنهن ڪري سندس ساڻي بنجي نه سگھين ها."

اها حقيقت آهي ته جڏهن مان ۽ امان، ٻئي ڇڻا گڏ رهندا هئاسين، تڏهن امان منهنجي اوسيئڙي ۾ ويئي هوندي هئي، پر منهنجي اچڻ تي اسان پاڻ ۾ ورلي ڳالهايو هوندو. شروعات ۾ ڪجھ هفتا ٻُڌن جي گھر ۾ ڏاڏو روئيندي رهندي هئي، پر اهو رڳو تيستائين، جيستائين هوءَ اتي هِري مِري نه ويئي هئي. مهيني ٻن کان پوءِ، امان کي ٻُڌن جو گھر ڇڏي ٻئي ڪنهن هنڌ هلڻ لاءِ ڪٽي ڇٻو هو ته روئڻ لڳندي هئي، ڇاڪاڻ ته اهو به هڪ جبر وارو عمل هو ۽ اهوئي سبب هو جو مان گذريل سال ڪيس ملڻ به نه ويو هوس. انهيءَ جو اهو به مطلب هو ته ٻڌن جي گھر وڃي مان آڇر جو ڏينهن اجايو وڃايان ۽ بس جي مسافريءَ جي مصيبت، ٽڪيٽ جو خرچ، سفر جا ٻه ٻه ڪلاڪ اوڀ موڀ ۽ مٿان بس ۾ ويھڻ جي تڪليف جا جدا. خير انهيءَ مصيبت جي ته ڳالھ ئي نه پڇو.

واردن ڳالهائيندو رهيو پر مون ٻڌو اڻ ٻڌو ڪري ڇڏيو. نيٺ چيائين: "هاڻي سمجھان ٿو ته تون پنھنجي ماءُ جو منهن ڏسڻ چاهيندو هوندين."

مان جواب ڏيڻ کان سواءِ اٿي بيٺس ۽ واردن جي پويان در ڏانهن وڌيس. ڏاڪڻ تان لهڻ مهل چيائين: "مون لاش مڙدا خاني ڏانهن آماڻي ڇڏيو هو ته جيئن ٻين پوڙهن تي اثر نه ٿئي. هتي ته هر وقت ڪونه ڪو مرندو ئي رهندو آهي. ٻه ٽي ڏينهن، اهي ٻيدا اعصابي ڪيفيت هيٺ خراب حالت ۾ هوندا آهن، جنهن ڪري اسان جي عملي لاءِ ڪم وڌي ويندا آهن ۽ پريشاني ٿيندي آهي."

ايوان ۾ ڪافي ٻيدا نندڻيون ٽوليون ٺاهي، پاڻ ۾ ٽپ شٽ هئي رهيا هئا. اسان جڏهن آتان لنگهياسون ته سيبيئي ماڻ ٽي ويا ۽ اسان جي گذري وڃڻ کان پوءِ وري پنھنجي ڳالهين ۾ لڳي ويا. سندس آواز پڇري ۾ بند جابلو طوطن جي آوازن جھڙو محسوس ٿي ٿيو، فرق رڳو ايترو هو جو طوطن جو آواز صفا سنھڙو ٿيندو آهي. آخر واردن هڪ نندي ۽ هيٺاهين جاءِ جي لنگھ ۾ هران بيهي رهيو.

"مسٽر ميرسو، توکي پھچائي ڇڏيو اٿم. جيڪڏھن منھنجي ضرورت پوئي تہ مون سان آفيس ۾ ملي سگھين ٿو. ڪفن دفن جي رسم سياڻي صبوح جو ٿيندي، تنھن ڪري تون پنھنجي ماءُ جي جنازي جي تابوت ۾سان رات جاڳي سگھين ٿو، جنھن جو تون بيشڪ خواھشمند ھوندين. ھڪ بي ڳالھ مان توکي ٻڌائڻ ٿو چاھيان تہ مون کي تنھنجي ماءُ جي ساڻين مان خبر ملي آھي تہ مرھيات جي خواھش ھئي تہ ڪيس مذھبي رسمن پٽاندر دفنايو وڃي. مون انھيءَ جو بہ بندوبست ڪري ڇڏيو آھي."

مون سندس مھرباني مڃي. جيتري قدر مون کي سڌ آھي تہ امان جيتوٽيڪ ظاھري طرح ناستڪ نہ ھئي تہ بہ ڪڏھن مذھب کي اھميت نہ ڏني ھئائين.

مان مڙداخاني ۾ گھڙيس. ڪمرو اندران روشن ھو. پٽيون صاف ستريون ھيون، جن کي اڇي ڇُن جي پوچي ڪيل ھئي. ڇت ۾ مٿان ھڪ وڏو روشندان ھو. ڪجھ فرنيچر، ڪرسيون ۽ ميزون بہ پيل ھيون. ڪمري جي وچ ۾ ٻن ميزن مٿان امان جي لاش وارو تابوت رکيل ھو، جنھن جو ڍڪ بند ھو، پر پيچ ٿورا ڍڪيل، پر قابو ڪيل ڪين ھئا، ۽ نڪل جي پالش ڪيل پيچن جا فقط مٿيان حصا اکروٽي ڪاٺ جي تختي مان ٻاھر نڪتل ھئا.

ھڪ عرب عورت، جيڪا پانيان ٿو تہ نرس ھئي، جنازي ۾رسان ويٺي ھئي. ڪيس نيري رنگ جو چولو پاتل ھو ۽ تکي رنگ جو رومال وارن مٿان ٻڌل ھوس. سُتتئي چوڪيدار منھنجي پويان ڊوڙندو آيو. ھو سھڪي رھيو ھو. چوڻ لڳو: "اسان تابوت جو ڍڪ ائين ئي ڏيئي ڇڏيو ھو، پر مون کي چيل آھي تہ جڏھن بہ توھان اچو تڏھن کولي ڏيان تہ جيئن توھان پنھنجي مرھيات ماءُ جو ديدار ڪري سگھو."

ھُو جيئن ئي تابوت ڏانھن وڌيو، تيئن مون کيس منع ڪئي مانس ۽ چيو: "تڪليف نہ وٺ."

"ھان! انھي ۾ ڇا آھي؟" ھُن عجب وچان پڇيو، "اوھين نہ ٿا چاھيو تہ مان ....؟"

"نہ نہ، اھا ڳالھ ناھي." مون وراڻيو.

ھن پيڇڪس پنھنجي ڪيسي ۾ واپس رکي ڇڏيو ۽ ڦاٽل اکين سان

مون ڏانهن نهارڻ لڳو. محسوس ڪيو ته مون کي انڪار ڪرڻ نه گهربو هو. اهو سوچي مان پريشان ٿي ويس. هو ڪجهه دير مون ڏانهن نهارندو رهيو ۽ پوءِ پڇيائين: "چو ياڻا؟" سندس لهجي ۾ شڪايت نه هئي، هُن رڳو ڄاڻڻ چاهيو ٿي.

"سچ پچ مان ڪجهه چئي نه سگهندس." مون وراڻيو.

هُن پنهنجي اڇين مُڇن کي وٽڻ شروع ڪيو ۽ مون ڏانهن نهارڻ کان سواءِ آهستي چيائين: "هاڻي سمجهيم."

هو ڏسڻ ۾ شڪل جو ڻاهوڪو هو- نيريون اکيون ۽ ڳاڙها ٻريل ڳل. هُن هڪ ڪرسي سيري تابوت جي ٻرسان منهنجي لاءِ آڻي رکي ۽ پاڻ وڃي پويان ويٺو. اوڏيءَ مهل نرس آئي در ڏانهن وڏي. جيئن ئي هوءَ چوڪيدار ٻرسان لنگهي ته چوڪيدار مون کي ٻڌايو: "ويچاريءَ کي قُرڙي ٿي پيئي اٿس."

مون ڏانهس چتائي نهاريو ته ڏٺم ته سندس مٿي تي چوڏاري اکين کان هيٺ ۽ نڪ مٿان پٽي ٻڌل هئي. سندس چهرو ته ڏسڻ ۾ ئي نٿي آيو، سواءِ پٽيءَ جي اڇاڻ جي. سندس وڇڻ کان پوءِ، چوڪيدار ٻه اٽيو ۽ موڪلائڻ لڳو: "هاڻي توهان ويهو، مان هلان ٿو."

مون کي خبر ناهي ته مون ڪيس کو اشارو ڏنو هو، پر هو ٻاهر وڃڻ بدران منهنجي ڪرسيءَ جي پويان بيهي رهيو. مان سندس موجودگيءَ ۾ بيچئن ٿي رهيو هوس. سڄ اولهه ڏانهن وڏندو ٿي ويو ۽ ڪمري ۾ وٽندڙ ۽ هلڪي اُس ڦهلجندي ٿي ويئي. روشندان ۾ پوڻرا اڏري رهيا هئا. منهنجي اکين ۾ نند پرجي ويئي هئي ۽ اکيون پاڻمرادو بند پئي ٿيون. مون پويان مُڙي نهارڻ کان سواءِ، چوڪيدار کان سندس ٻڌن جي گهر ۾ رهڻ جي عرصي بابت پڇيو. "پنج سال." هن ايترو ته جلدي جواب ڏنو، جڻ هو انهيءَ سوال لاءِ ترسيل هو. بس پوءِ ته هو اچي ڳالهين ۾ ڇڪيو. جيڪڏهن ڪيس کو ڏهه سال اڳ اهو ٻڌائي ها، ته هو مارنگو جي ٻڌن جي گهر ۾ چوڪيدار ٿي ڏينهن پورا ڪندو، ته جيڪر هو ڪڏهن به اعتبار نه ڪري ها. هُن ٻڌايو ته پيرس مان نڪرڻ مهل سندس عمر چوهٽ ورهيه هئي. جڏهن هن اهو ٻڌايو تڏهن مان بنان سوچڻ جي پڇي ويٺس: "اوهه، تڏهن تون هِتان جو رهاڪو ناهين؟"

انهيءَ کان پوءِ، مون کي ياد آيو تہ واريءَ سان ملائڻ کان اڳ، چوکيدار مون کي امان جي باري ۾ کجهہ ٻڌايو هو. هُن وڌيڪ ٻڌايو: "لاش لاءِ ضروري آهي تہ جلدي دفن ڪجي ڇاڪاڻ تہ انهيءَ علاقي ۾ ڏاڍي گرمي ٿئي ٿي، خاص ڪري ميدانن جي هيٺاهين ۾. پيرس ۾ تہ اُتان جا رهاڪو لاش کي ٻي ڏينهن يا ڪڏهن ڪڏهن تہ چار چار ڏينهن بہ رکي ڇڏيندا آهن." بعد ۾ هن ٻڌايو تہ هن پنهنجي زندگيءَجو بهترين حصو پيرس ۾ گذاريو هو، جنهن کي هو ايجا تائين وساري نہ سگهيو هو. وري چوڻ لڳو: "هُتي ڪالهيون ۽ واقعا اڄ وانگر تکو تکو گذريو وڃن. ڪنهن ماڻهو جي مري وڃڻ کي محسوس ڪرڻ لاءِ هُتي ڪنهن کي وقت آهي؟ ڪو ماڻهو مئو ناهي، ڪيس ڪفن دفن جي رسمن جي ادائيگي لاءِ قبر ۾ نيڻ لاءِ ڪوٽائي بہ ٻي ويندي."

"اهو ڪافي آهي." سندس زال اندر گهڙندي ئي وچ ۾ چئي ڏنو، "توکي اهي سڀ ڪالهيون هن ويچاري نوجوان سان نہ ڪرڻ ڪپنديون هيون." پوڙهو لڄي ٽيو ۽ افسوس ظاهر ڪيائين. مون کيس ٻڌايو: "اهو سيڪجهہ صحيح آهي. حقيقت ۾ مون کي اهي سڀ ڪالهيون دل سان لڳي رهيون آهن، جيڪي مون پهرين ٿٻي سمجهيون ۽ ڏيان بہ نہ ٻي ڏنر."

هاڻي هن وري چوڻ شروع ڪيو تہ هو انهيءَ ٻُڌن جي گهر ۾ هڪ عام رهندڙ جي حيثيت سان جڏهن داخل ٿيو هو، تڏهن بہ تندرست ۽ برجستو هوندو هو. جڏهن چوڪيداريءَ جي جاءِ خالي ٿي تہ هن نوڪريءَ ڪرڻ جي درخواست ڏني.

مون کيس چيو تہ انهيءَ هوندي بہ هو سچ پچ ٻين وانگر لڳي رهيو هو. پر هو اهو مڃڻ لاءِ تيار نہ هو. هو پاڻ کي عملي جي هڪ فرد وانگر سمجهندو هو. مان شروع ۾ تہ چرڪي ويو هوس جو عادت پٽاندر سندس "آهي" چوڻ مان مراد "آهي ٻيا" هو ۽ جڏهن ٻين رهندڙن جو حوالو ڏنائين ٿي تہ جڙ ڪانئس ڇمار ۾ ڪوبہ وڏو ڪونہ هو. هاڻي مون کي سندس نقطہ نظر سمجهہ ۾ اچي ويو هو. چوڪيدار جي حيثيت ڪري کيس اهميت حاصل هئي ۽ ٻين تي سندس ڏاڪ ويٺل هئي.

نرس جلدي واپس موٽي آئي. رات گذرندي ٿي ويئي جو روشندان مان

آسمان کارو ڏسڻ ۾ پئي آيو. چوکيدار بتيون ٻاري ڇڏيون هيون ۽ انهن جي تکي روشنيءَ ۾ مون کي پھريائين کجھ دير تہ کي ڏسڻ ۾ نہ ٿي آيو.

هُن مون کي ماني کائڻ لاءِ بورچيخاني ڏانهن وڃڻ لاءِ چيو، پر مون کي بک اصل کانہ هئي، تنهن ڪري مون کان کافي آڻڻ جو پڇيائين. مان کافيءَ جو ڏاڍو شوقين آهيان، سو هڪدم مهرباني ڪجي، آڻڻ لاءِ چيم. ٿوري دير کان پوءِ هو ٽري کڻي واپس آيو. کافي پيئڻ کان پوءِ سگريٽ ڇڪڻ جي خواهش ٿيم، پر انهيءَ جي پڪ نہ هئم تہ موجوده حالتن جي مدِنظر، امان جي موجودگي ۾، سگريٽ ڇڪيان يا نہ. مون سوچيو تہ اها کا اهڙي ڳالھ کانهي، تنهن ڪري هڪ سگريٽ چوکيدار کي ڏنم ۽ پوءِ ٻئي سگريٽ ڇڪڻ لڳاسين. کجھ دير رکي، چوکيدار وري ڳالهائڻ شروع کيو: "توکي خبر آهي تہ تنهنجي ماءُ جا ساڻي اجھو اچڻ وارا هوندا، جيکي جنازي ۾رسان ويهي توسان گڏجي رات جاڳندا. جڏهن کو گذاري ويندو آهي، تڏهن اسان هميشه هتي ئي رات جاڳندا آهيون. بهتر ٿيندو تہ مان کجھ ڪرسيون ۽ بنان کير واري کافيءَ لاءِ ڏيڪڙيءَ ۾ کڻي اچان."

اڇي پٽين تي پوندڙ روشنيءَ جي چمڪ منهنجي اکين ۾ چُبي رهي هئي. مون کيس کا هڪ بتي وسائڻ لاءِ چيو.

"ائين نہ ٿيندو." هُن وراٽيو، "هي بتيون اهڙي طرح لڳل آهن، جو يا تہ هڪ ئي وقت سيڀيئي ٻاري سگهبيون آهن يا وسائي سگهبيون آهن." انهيءَ کان پوءِ مون ان طرف وڌيڪ ڌيان کونہ ڏنو. هو ٻاهر نڪري ويو ۽ کجھ ڪرسيون کڻي آئي تابوت جي چوڌاري ناهي رکيائين ۽ هڪ ڪرسيءَ تي کافيءَ جي ڏيڪڙي ۽ ڏهم ٻارهن کوپ رکي، منهنجي سامهون، امان کان ٿورو پرپرو ويهي رهيو. نرس ڪمري جي پَرين ڪنڊ ۾ مون کي پٽيءَ ڏيئي ويٺي هئي. مان اهو تہ نٿي ڏسي سگهيس تہ هُن چا پئي کيو، پر سندس هٿ چُريا پئي، جنهن مان اندازو لڳايم تہ کجھ مَڙهي رهي هئي. مان لطف محسوس ڪري رهيو هوس. کافي مون کي گرم ڪري، تن من ۾ تازگي پري ڇڏي هئي. کليل دروازي مان گلن جي ٻهڪار اچي رهي هئي ۽ رات جي ٿڏي هوا جي سرسراهٽ ٻڌڻ ۾ پئي آئي. مون تي کجھ دير لاءِ خمار چانڀجي ويو ۽ اک لڳي ويم.

مان وٽن جي پڻ جي مسلسل سرسراهٽ تي اوچتو جاڳي پيو هوس. اکيون وري بند ڪرڻ کان پوءِ محسوس ڪيم ته روشني اڳي کان به وڌيڪ تکي ٿيندي ٿي ويئي. ڪٽي به ڪنهن پاڇي جو نشان ڪونه ٿي ڏٺو. هرڪا شيءِ، هر موڙ يا ڪُنڊ جو اکين ۾ هڪ خاڪو بنجي ٿي ويو. امان جا ساٿي- ٻيا ۽ ٻڍيون اندر اچي چڪا هئا. ڪٽير. ڪَل ڏهه ڇٽا هئا. جيڪي هوريان هوريان بنان آواز جي ڪير جهڙي اڇي روشنيءَ جي گهٽيل ۽ اداس ماحول ۾ گهڙي آيا هئا. سندس ڪرسين تي ويهڻ مهل، ڪنهن به ڪرسيءَ مان چيڪاٽ جو آواز به نه نڪتو. مون پنهنجي زندگيءَ ۾ ڪنهن کي به ايترو چٽائي نه ڏٺو هو، جيترو انهن کي ڏٺو هوم. مان اڄ تائين سندن پاتل ڪپڙن ۽ مهانڊن کي وساري نه سگهيو آهيان. اُن وقت تائين مون سندن آواز نه ٻڌو هو، تنهن ڪري حقيقت ۾ سندن وجود جو احساس به مشڪل ٿي ٿيو.

سڀني عورتن کي گهٽو ڪري چوغا پاتل هئا ۽ چيلهه تي چوڌاري ڪمربند ٻڌل هئڻ ڪري سندن وڏا پيٽ وڌيڪ وڏا ڏسڻ ۾ ٿي آيا. هيستائين مون سوچيو به نه هو ته پوڙهين عورتن جي پيٽن ۾ ڇا هوندو آهي. پوڙهن مردن مان گهٽا ته ڪمزور ۽ نهل ٿي ڏٺا ۽ لڪڻ جي ٽيڪ تي ٿي هليا. سندن چهرن ۾ مون کي جيڪا خاص ڳالهه ڏسڻ ۾ آئي، اها هئي سندن اکين جو نظر نه اچڻ. چمڙيءَ جي گهنجن جي ڇاريءَ ۾ رڳو هلڪي ڳاڙهاڻ نظر ٿي آئي.

هيٺ ويهڻ مهل، انهن مون ڏانهن ڏسڻ شروع ڪري ڏنو. اهي بي رُخيءَ سان ڪنڌ لوڏي رهيا هئا ۽ پنهنجا چپ لِهن واتن ۾ وجهي چوسي رهيا هئا. مان چئي نه ٿو سگهان ته اهي مون کي پهريون پيرو ڏسي دعا سلام ڪري رهيا هئا يا اها حرڪت سندن پوڙهپڻ جي ڪري هئي. مان ته اهو ائين سمجهي ويٺو هوس ته اهي پنهنجي ڏنگ سان منهنجي مرحبا ڪري رهيا هئا. پر عجب تڏهن لڳم جڏهن ڏٺم ته سڀيئي چوڪيدار جي چوڌاري مڑي ويٺا هئا ۽ مون ڏانهن سنجيدگيءَ سان نهاري، هر هر پنهنجي هٿن سان مون ڏانهن اشارا ڪري رهيا هئا. ڪن پل لاءِ انهيءَ جو مون تي ڏاڍو خراب اثر ٿيو، ڇوجو انهن سڀني گڏجي مون تي ٺڪٽچيني ڪرڻ شروع ڪري ڏني هئي.

ڪجهه منٽ ئي نه گذريا ته انهن عورتن مان هڪ ڇٽي جيڪا ٻيءَ

قطار ۾ ويڻل هئي روئڻ شروع ڪيو. سندس اڳيان هڪ ٻي عورت ويڻل هئي، جنهن ڪري سندس چهرو ڏسي نٿي سگهيس. ٿوري ساهي کان پوءِ، سندس گهٽيل گلي مان سڏ ڪن جو آواز ٻڌڻ ۾ آيو ۽ ائين ٿي سمجهه ۾ آيو ته هوءَ روئڻ کان اصل چپ نه ڪندي. ٻين اوڏانهن ڌيان نه ڏنو. اهي چُپ چاپ پنهنجي ڪرسين تي ويهي تابوت يا لڪڻ يا ٻيءَ ڪنهن شيءَ ڏانهن، جيڪا سندن اڳيان پيل هئي، گهُوري پئي ڏٺو. ۽ پنهنجون اکيون نه ٿي ڦيرايائون. اها عـورت اڃا سڏ ڪن ۾ هُئي. مـان عـجب ۾ پـئجي ويـس ڇاڪاڻ تـه مـون ڪيس نٿي سڃاتو. مون چاهيو ٿي تـه ڪيس چُپ ڪرايان پر ڳالهائڻ جي همٿ نه ڪري سگهيس. ٿوري ويرم کان پوءِ چوڪيدار انهيءَ عورت پرسان ويو ۽ جهُڪي ڪيس ڪجهه آهستي چيائين. جواب ۾ انهيءَ عـورت ڪنڌ لوڏيو ۽ ڪجهه آهستي چيائين جيڪو مان ٻڌي نه سگهيس. پر هوءَ اڳي وانگر سڏ ڪا پريندي رهي.

چوڪيدار اڳتي، ڪرسي سيري منهنجي پاسي ۾ اچي ويٺو. پهريائين ته خاموش ويٺو رهيو. پر پوءِ مـون ڏانهن نهاريڻ کان سواءِ چوڻ لڳو: "هيءَ تنهنجي ماءُ جو ڏاڍو خيال رکندي هئي. چوي ٿي تـه تنهنجي مـاءُ سندس سيڪجهه هئي ۽ هاڻي هوءَ ڪيس هن دنيا ۾ اڪيلو ڇڏي هلي ويئي."

مون ڪجهه ٻه نه وراڻيو ۽ ڪجهه دير ماڻ ڇانيل رهي. انهيءَ عورت جا سڏ ڪا ۽ ٽڏا ساهه هاڻي ڪجهه گهٽجي ويا هئا. ڪجهه منٽ پنهنجو وهندڙ نڪ صاف ڪندي رهي ۽ ڇڪون ڏيندي رهي، پر پوءِ چُپ ٿي ويئي.

مون کي ننڊ اچي ورايو هو جو مان ٽڪل ٻه هوس. ٽنگون سور وچان ڪڙهي رهيون هيون. هاڻي مون محسوس ڪيو تـه انهن ماٿهن جي خاموشي مون کي ڪيتري نه قوّت بخشي رهي هئي. البت رکي رکي هڪ عجيب آواز پئي آيو. پهريائين تـه مان اهو ٻڌي منجهي پيو هوس، پر پوءِ ڌيان سان ٻڌڻ کان پوءِ خبر پير تـه پوڙهن زبان سان پنهنجا ڳل اندران پئي چوسيا. انهيءَ آواز مون کي منجهائي ڇڏيو. اهي پنهنجي سوچ ۾ ايترو تـه مست هئا، جو کين اها خبـر نٿي پيـئي تـه هـن ڇا پـئي ڪيـو. مـون کي ائين لڳو تـه لاش جي موجودگي هن لاءِ بلڪل بي معنيٰ هئي، پر هاڻي سمجهان ٿو تـه منهنجو اهو خيال غلط هو.

چوڪيدار ڪافِي آڻي سيني ڪي پياري. مون ڪي گهٽي تہ يادگيري ڪانهي، پر بهرحال رات گذرندي ٿي ويئي ۽ البت ايترو ياد اچيم ٿو تہ مون اکيون کوليون هيون ۽ هڪ ڪان سواءِ ٻيا سڀ پوڙها ڪرسين تي آهلجي ويڙهيا سيڙهيا پيا هئا. آهو پوڙهو پنهنجو ٽڪڙ ٻنهي هٿن ۾ جهلي، مٿان پنهنجي ڪاڏيءَ رکي، مون ڏانهن ائين گهوري رهيو هو، جڙ منهنجي جاڳڻ جو انتظار ڪندو هجي. پر مون کي جلدي وري ننڊ ڪٿي ويئي. ڪجهہ دير ڪان پوءِ وري جاڳيس تہ منهنجون ٽنگون سوُر وچان ٻہ اڏ ٿي ٽيون. روشندان مان پرهہ ڦٽيءَ جو هلڪو سوجهرو ڦهلجندو ڏسڻ ۾ پئي آيو. ساعت ڪن ڪان پوءِ هڪڙو پوڙهو جاڳيو ۽ لاڳيتو کنگهندو رهيو. هن هڪ وڏي ٽڪ خاص رومال ۾ ڦٽي ڪئي ۽ پوءِ هر پيري سندس ٽڪ آڇلڻ مهل ائين ٿي لڳو، جڙ ڪُٽي ڪري رهيو هجي، جنهن ڪري ٻين سيني جي ننڊ ڦٽي ٻيئي ۽ جاڳي پيا. چوڪيدار سيني کي ٻڌايو: "هلڻ جو وقت ٿي ويو آهي." سيئي هڪدم آڻي ٻيٺا. ڏُکهي ۽ بي مزي رات جاڳڻ ڪري، سندن چهرا ميرانجهڙا ٿي لڳا ۽ مون کي تڏهن عجب لڳو، جڏهن سيني مون سان هٿ ملائي ڪيڪاريو، جڙ انهيءَ رات پاڻ ۾ ڳالهائڻ کان سواءِ، رڳو گڏ گذارڻ ڪري پاڻ ۾ ويجهائپ پيدا ٿي پيئي هئي.

مان اندر ئي ريٽو رهيس ۽ ڏاڍو ٽڪل محسوس ڪري رهيو هوس تہ چوڪيدار مون کي پنهنجي ڪمري ۾ وٺي هليو، جتي هٿ منهن ڌوئي تازو توانو ٿيس. هن مون کي ڪجهہ چگيري ڪافي پياري، جنهن ڪري مس مس بدن ۾ تازگي آئي. جڏهن ٻاهر نڪتس تہ سج چگو مٽي چڙهي آيو هو ۽ مارنگو ۽ سمنڊ جي وچ ۾ ٽڪرين مٿان آسمان ۾ ڳاڙهاڻ چانيل هئي. صبوح جي هير لڳي رهي هئي، جيڪا مون کي ڏاڍي پئي وٺي. وٽندڙ ڏينهن هجڻ جا سڀ آثار موجود هئا. مان عرصي کان ڪنهن ڳوٺ ۾ نہ ويو هوس. سوچڻ لڳس تہ جيڪڏهن هينئر امان جي موٽ تي نہ اچان ها تہ جيڪر گهمڻ مان ڪيڏر نہ مزو اچي ها. اهو سوچيندي حالت جو احساس ٿيو.

ڪليل چوٽڪ ۾ وڻ هيٺيان بيهي انتظار ڪرڻ لڳس. ٽڏي زمين جي سڳنڌ سنگهي محسوس ڪيم تہ هائي ننڊاکڙو نہ هوس. پوءِ پنهنجي آفيس جي ٻئي عملي جي باري ۾ سوچڻ لڳس: هِن مهل آهي ننڊ مان آڻي پنهنجي

کم تي روانا ٿيا هوندا. منهنجي لاءِ ڏينهن ۾ اهوئي خراب ۾ خراب وقت هوندو آهي. مان اهڙيءَ طرح ڏهه منٽ کن سوچيندو رهيس. ۾ پوءِ عمارت مان ايندڙ گهنڊ جي آواز تي منهنجو ڌيان اوڏانهن چڪجي ويو. دريءَ جي پويان مون کي ڇرپُر ڏسڻ ۾ آئي پر ڪجهه دير کان پوءِ خاموشي ڇانئجي ويئي. چوڪيدار چوڻڪ لتاڙي مون کي اچي چيو: "توهان کي واردن ياد ڪري رهيو آهي." مان سندس آفيس ۾ ويس، جتي هُن مون کان کي ڪاغذ صحيح ڪرايا. مون ڏٺو ته ڪيس ڪارو وڳو پيل هو. هو ٽيليفون جو رسيور هٿ ۾ ڪٽي مون ڏانهن ڏسي چوڻ لڳو:

"ڪفن دفن ڪندڙ ماڻهو ڪجهه دير اڳ پهتا آهن، جيڪي ڪمري ۾ وڃي لاش جو تابوت بند ڪندا. مان ڪين ٿورو ترسڻ ته جيئن تون پنهنجي ماءُ جو آخري ديدار ڪري سگهين؟"

"نه." مون وراڻيو.

واردن ٽيليفون تي هوريان چيو: "ٺيڪ آهي فجئڪ. هاڻي تون پنهنجي ماڻهن کي پلي اوڏانهن روانو ڪر."

پوءِ هُن مون کي ٻڌايو ته هو به آخري رسمن ۾ شريڪ ٿيندو. مون سندس مهرباني ميجي. هو بينچ جي سامهون ٽنگ تي ٽنگ چاڙهي، پئيءَ ٽڪائي ويهي رهيو ۽ مون کي اهو به ٻڌايائين: "آخري رسمن ۾ فقط نرس، مان ۽ تون شامل هونداسين." اها ٻڌن جي گهر جي رسم هئي ته ٻڌن جي گهر جا رهواسي، آخري رسمون ادا ڪرڻ نه وڃن. جيتوڻيڪ گذريل رات منجهانئن کي رهواسي، جنازي پرسان ويهي رات جاڳيا هئا پر انهيءَ ۾ کو هرج کونه هو.

هو وري سمجهائڻ لڳو: "اهو انهيءَ لاءِ آهي ته جيئن اهي پنهنجي اندر جي احساسن جو اظهار نه ڪن. پر هن خاص حالت ۾ مون هڪ پوڙهي کي پاڻ سان گڏ هلڻ جي اجازت ڏني آهي، جو هو اوهان جي ماءُ جو ساٿي هو. سندس نالو ٽامس پيريز آهي..." واردن مُرڪي رهيو هو. "اها شايد ڪا پُراثر ۽ ڏکوئيندڙ سات جي ڪهاڻي آهي. هو ۽ اوهان جي ماءُ، ٻئي سدائين گڏ هوندا هئا ۽ ڪڏهن به جدا نه ڏسبا هئا. ٻيا پوڙها پيريز کي ساٿس شادي ڪرڻ جو چئي چيڙائيندا هئا. اهي ڪيس چوندا هئا: ڪڏهن ٿو شادي

ڪرين؟' جواب ۾ هو فقط ڪلي ڏيندو هو. اهو مذاق حقيقت ۾ ڏاڍو مشهور ٿي ويو هو." هو وري چوڻ لڳو: "انهيءَ مان ئي اوهان اندازو لڳائي سگهو ٿا ته اوهان جي ماڻ جي مؤت متس ڪيڏو نه اثر ڪيو هوندو! مون سوچيو ته ڪيس آخري رسمن ۾ مناسب نموني شريڪ ٿيڻ کان روڪڻ زيادتي ٿيندي. البت ڊاڪٽر جي صلاح سان گذريل رات، مون ڪيس لاش پرسان ويهڻ کان روڪي ڇڏيو هو."

ڪجهه وقت لاءِ اسان پاڻ ۾ ڪجهه به نه ڳالهايو. پوءِ واردن آٿيو ۽ وري دريءَ ڏانهن وڌيو ۽ چوڻ لڳو: "اوهين، مارنگو کان پادري به اڃي ويو آهي. وقت کان به ٿورو اڳ آيو آهي." کن رکي چيائين: "ديول ڳوٺ ۾ ئي آهي، جتي پهچڻ ۾ اسان کي منو ڪلاڪ کن لڳي ويندو."

پوءِ اسان ڏاکڻ لهڻ لڳاسين. پادري مڙداخاني جي ٻاهران دروازي تي انتظار ڪري رهيو هو. ساٿس گڏ ٻه ديول جا مددگار ڇوڪرا به هئا، جن مان هڪ جي هٿ ۾ اگردان هو. پادري مٿي ٽنگيل چانديءَ جي زنجيريءَ جي رکيل وڇوٽي، جهڪي ٽيڪ ڪري رهيو هو. جڏهن سندس نظر اسان تي پيئي ته سڏو ٿي بيٺو ۽ مون سان "منهنجا پٽ" ڪري مخاطب ٿيو ۽ ٻه چار ڳالهيون ڪيائين ۽ پوءِ سپ·ڪان اول مڙدا خاني ۾ گهڙي ويو.

اندر گهڙندئي مون ڏٺو ته چار ڇٽا، جيڪي ڪارن ڪپڙن ۾ هئا، لاش جي تابوت پرسان بيٺا هئا ۽ ڊڪ کي پيچڪس سان بند ڪري رهيا هئا. اوڏي مهل واردن کي چوندي ٻڌم، "گاڏيءَ اچي ويئي آهي ۽ پادري دعا شروع ڪئي آهي. انهيءَ کان پوءِ سيئيئي آٿي هلڻ لڳا. چار ماڻهو ڪاري ڪپڙي جي پٽيءَ کي پکڙي لاش جي تابوت پرسان آيا. سندن پويان قطار ۾ پادري، دعا ڪندڙ ڇوڪرا ۽ پويان مان بيناسون. هڪ عورت دروازي پرسان بيٺي هئي. مون ڪيس هن کان اڳ نه ڏٺو هو.

"هي مسٽر ميرسو آهي." واردن انهيءَ عورت کي ٻڌايو.

مون سندن نالي بابت نه پڇيو، پر سمجهان ٿو ته ٻين جي گهر جي نگهبان نرس هئي. مون سان واقفيت مهل هوءَ رڳو ٿورو جهڪي، پر سندس ڏکهي ۽ سڪل منهن تي مرڪ جو نالو نشان به ڪونه هو. اسان جنازي جي تابوت کي لنگهڻ جو رستو ڏيڻ لاءِ دروازي پرسان، پاسو ڏيئي بيناسين.

تابوت لنگهي وڃڻ کان پوءِ، اسان کوريدار مان هلندا، مُهڙ واري ڦاٽڪ تي آياسين، جتي جنازي جي تابوت کڻڻ لاءِ گاڏي بيٺل هئي. مستطيل ۽ چمڪندڙ، جنهن تي وارنش ڪيل هو... مون کي آفيس ۾ رکيل قلمدان جو خيال ذهن ۾ تري آيو.

گاڏيءَ جي پرسان هڪ عجيب و غريب پوشاڪ ۾ ننڍي قد جو شخص بيٺو هو. هن جو ڪم آخري رسمن جي ادائيگي جي نظرداريءَ ڪرڻ هو- بس هڪ طرح جو پادري ڪٽي سمجهو. هُن جي پرسان منهنجي ماءُ جو خاص ساٿي پيريز بيٺو هو. هو تمام لاچار ۽ بي همٿ ڏسڻ ۾ ٿي آيو. ڪيس مٿي تي ٽلهو، ويڪرو ۽ نرم فيلٽ هٽ پيل هو، جنهن جا ڪنارا ويڪرا ۽ وڏيل هئا. تابوت جي در مان گذرڻ مهل هڪدم هٽ لاهي ڇڏيائين. سندس پتلون جا پاچا بوٽن تي پٽي ڦڙڪيا ۽ ڪاري ٽاءِ سندس ڏڳهن ۽ ويڪرن اڇن ڪالرن تي تمام ننڍي ٽي لڳي. بلب جهڙي ٽلهي ۽ خارش زده نڪ هيٺيان، سندس چپ ڏکي رهيا هئا. پر خاص ڪري جنهن منهنجو ڏيان چڪايو، اهي سندس ڪن هئا. سندس لڏندڙ ۽ ڳاڙها ڪن ائين ٽي لڳا، جڙ بيمار ڳلن تي لاک لڳائي، مهرون هٽي نرم اڇن وارن جي وچ ۾ اٽڪائي ڇڏيا ويا هجن.

ڪفن دفن ڪرڻ واري ملازم اسان کي هڪل ڪري پنهنجي جاين تي بيهڻ لاءِ چيو. پوءِ پادريءَ کي گاڏيءَ اڳيان ۽ ڪارن ڪپڙن وارن چئن ماڻهن کي پاسن کان بيهاريائين. واردن ۽ مان پويان بيٺاسين ۽ پڇاڙيءَ ۾ پوڙهو پيريز ۽ نرس هئا.

آسمان مان آس وسي رهي هئي ۽ هوا ۾ گرمي وڌندي ٽي ويئي. مون گرميءَ جون شروعاتي لهرون پٽيءَ تي ائين محسوس ڪيون جڻ ڪو گرم ڇپ سان پٽيءَ چٽي رهيو هجي. منهنجي ڪاري پتلون جي ويتر حالت خراب هئي. مان سمجهي نه ٽي سگهيس ته هلڻ ۾ ايتري دير چو ٽي ڪيائون. هڏي پيريز، جنهن پهرين ٽوپي پائي ڇڏي هئي، هاٿي لاهي ڇڏي هٽائين. جڏهن واردن هُن بابت وڌيڪ هدائتون لڳو ته مان ٽورو اوڏانهن مڙيس. مون کي سندس ڪيل ڳالهه ياد آهي ته پوڙهو پيريز ۽ امان گهٽو ڪري شام جي ٽڏڪار ۾ گهٽو پري نڪري ويندا هئا. ڪڏهن ڪڏهن ته پرواري ڳوٺ کان

وڃي نڪرندا هئا ۽ نرس گهٽو ڪري ساٿن گڏ هوندي هئي.

مون پري چوڌاري ڪليل فضا ۽ ڳوٺ ڏانهن نظر ڊوڙائي. شمشاد جي وٽن جون قطارون ٽڪرين ۾ نيٺ- نهار تائين ڦهليل هيون، جيڪي هيٺ گهاٽيون هيون ۽ پاسن کان سوڙهيون ٿي ويون هيون. گرم ڳاڙهي زمين ساوڪ سان ڍڪيل هئي ۽ روشنيءَ ۾ هيڏانهن هوڏانهن ايڪڙ ٻيڪڙ گهر ڇٽو ڏسڻ ۾ آيو ٿي ۽ مون کي امان جي سوڃ سمجهڻ ۾ ايندي ويئي. هن علائقي جي شام ڀڪ سان اداس هئي، جنهن تي منحوس خاموشيءَ جو پاڇو پيل هو. ان وقت جڏهن صبوح جي وقت، سڃ جي روشنيءَ ۾ هر شيءَ چمڪي رهي هئي، تہ ائين ٿي لڳو ڄڻ هن علائقي ۾ ڪو غير انساني عنصر آهي- يا اهڙو ڪجهہ آهي جيڪو مَن کي مايوس ٿو ڪري ڇڏي.

نيٺ اسان هلڻ لڳاسين. اوڏي مهل پهرين پيرو ڏٺم تہ پيريز منهہ ڪائي هلي رهيو هو. جڏهن گاڏي ٿورو تڪو هلڻ لڳي، تڏهن ٻہ اهو پوڙهو پنهنجي رفتار سان هلندو ٿي هليو. گاڏيءَ جي پاسن کان هلندڙن مان هڪ ڇٽو پوئتي رهجي ويو هو ۽ مون سان گڏ پئي هليو. مون عجب پئي ڪاڏو تہ ڪيئن نہ سڃ مٿي چڙهندو ٿي آيو، ڄڻ آسمان ۾ سڃ کي پر لڳي ويا هئا. ۽ پوءِ مون کي ائين لڳو ڄڻ هوا جيتن جي آواز سان گڏ سُر ونائيندو هجي ۽ ٻوٽن جا پن لڏندا هجن. پکهر جا ڦڙا، منهنجي چهري تان ڳڙي رهيا هئا. مون وٽ ٽوپلو ڪونہ هو، تنهن ڪري رومال لوڏي هوا ڪرڻ جي ڪوشش ڪري رهيو هوس.

ڪفن دفن ڪندڙ ملازم مون ڏانهن مُڙي آيو ۽ مون کي ڪجهہ چيائين، پر مان سندس ڳالهہ سمجهي نہ سگهيس. اوڏيءَ مهل هن پنهنجي مٿي تي لڳل ٻلو لاٿو ۽ ساڃي هٿ سان ٽوپلو سرڪائي، ڪاهي هٿ ۾ جهليل رومال سان ڪوپري اڳهي، ٽوپلو وري سڌو ڪيائين. مون ڪانئس پڇيو: "توهان مون کي ڇا ٿي چيوَ؟" هن آسمان ڏانهن اشارو ڪري چيو: "اڄ گرمي غضب جي آهي."

"ها." مون وراڻيو.

ٿوري دير رکي هُن پڇيو: "پاڻ توهان جي ماءُ کي ئي دفن ڪرڻ پيا هلون نہ؟"

"ها." مون وري جواب ڏنو.

"ڪيتري ڇمار هيس؟"

"بس ائين سمجهو ته تڳي رهي هئي." حقيقت ۾ مونکي خبر به نه هئي ته امان جي ڪيتري ڇمار هئي.

انهيءَ کان پوءِ هو خاموش ٿي ويو. مڙي ڏٺم ته پنجاهه وال ڪن پري کان پيريز منڊ ڪائيندو، ٽوپلوهٽ جي وڇوتي تي لوڏيندو، اسان تائين پهچڻ جي ڪوشش ڪندي اچي رهيو هو. مون واردن تي هڪ نظر وڌي. هُن ڏاڍي خبرداريءَ سان ماپيل قدم ٿي ڪنيا ۽ ڇهري تي ڪو رنگ ڏسڻ ۾ نه ٿي آيو. سندس پيشانيءَ تان پگهر ريلا ڪري وهي رهيو هو، پر هُن اهو اصل نه ٿي اڳهيو.

منهنجي خيال ۾، اسان جو نندڙو جلوس آهستي آهستي تکو ٿيندو ٿي ويو. نيٺ- نهار تائين اُس ۾ ڏوتل ٻنيون نظر ٿي آيون ۽ مٿي آسمان ۾ ايڏي گرمي هئي جو اوڏانهن نگاهه ڪٽي نهارڻ جي به همٿ نه ٿي ٿِي. هاٿي اسان هڪ ڏاهر جي ٽهيل سڙڪ تان هلڻ لڳاسين. گهٽي گرمي سبب ڏاهر پگهري پيو هو ۽ هر قدم تي پير چنبڙي ٿي پيا، جنهن ڪري روڊ تي پيدا ٿيل خال، ڪارن زخمن وانگر ٿي لڳا. سامهون ڪوچوان پنهنجي چمڪندڙ ڪاري ٽوپيءَ سان ڪائين جي ڊري ٻڌل پريءَ وانگر گاڏيءَ تي پيو هو. نيري- اڇي روشنيءَ ۾ چؤطرف ڪاراڻ ئي ڪاراڻ- چمڪندڙ ڪاري گاڏي، ماٿهن کي پاتل ميرا ڪارا ڪپڙا ۽ روڊ تي چمڪندڙ ڪارا ڪڏا- اهو سڀ هڪ عجيب سپني وانگر ٿي لڳو. مٽان وري بوءِ- گرم، چمڙي مان نڪرندڙ بوءِ، گاڏيءَ ۾ ٻڌل گهوڙن جي لِڏ جي بوءِ سان گڏ لوبان جي ٻرڻ جي خوشبوءِ. انهن سيني جي ڪري ۽ رات جو تمام گهٽ نند سبب مون پنهنجي سوچ ٻڌندي محسوس ڪئي ۽ اکين ۾ ڏنڊ چانڀڙ لڳي.

مون وري پويان مڙي نهاريو. پيريز چگو پٺتي رهجي ويو هو. تکي اُس ۾ هو ڪٽي ڏنڊلو ڏسڻ ۾ ٿي آيو، ۽ پوءِ اوچتو هڪدم نظرن کان گم ٿي ويو. مان ٿوري دير لاءِ سوچ ۾ پئجي ويس ۽ سمجهيم ته هُن مڙي وڃي ٻنين وارو رستو ورتو هوندو. پوءِ ڏٺم ته ٿورو اڳتي هلي رستي جو موڙ هو. پيريز، جنهن اهو سڀ علائقو چگي طرح ڏٺو هو، جلدي پهچڻ لاءِ وچان

گذرندڙ ننڍو پيچرو ورتو هو. اسان رستي جي موڙ تي هٿاسين تہ هو بہ اچي اسان کي رسيو ۽ پوءِ آهستي آهستي پوئتي ٽيندو ويو. هو وري ٻيو ٽورو مفاصلي وارو رستو ونڊي، اڳتي اچي اسان سان مليو ۽ اهڙيءَ طرح اڌ ڪلاڪ ۾ اٽين ڪئين پيرا ٽيو ۽ مون آخر ۾ ڏيان ڏيڻ ڇڏي ڏنو. جو منهنجي جسم مان هاڻي هلڻ جي قوت موڪلائي چڪي هئي.

انهيءَ کان پوءِ هرڪنهن جي هلڻ جي رفتار ۾ ايڏي تيزي اچي ويئي هئي جو مون کي انهي کان سواءِ ٻي ڪا ڳالهہ ياد نہ رهي آهي تہ جڏهن ڳوٺ جي ٻاهران آيا هٿاسين تہ نرس مون کي ڪجهہ چيو ٻہ هو. هن جو آواز ٻڌو ۽ ڏکندڙ هو ۽ سندس منهن مان نڪتل نہ ٿي لڳو. سندس آواز مون کي چرڪائي ڇڏيو هو. هن مون کي چيو هو: "جيڪڏهن تمام آهستي ٿو هلجي تہ جهولي جي جهڙپ جو خطرو آهي ۽ تمام تکو ٿو هلجي تہ پگهر ٿو وهي ۽ ديول جي سرد ڏکائيندڙ هوا سان زڪام جي حملي جو ڊپ ٿو ٿئي." ڏٺم تہ سندس ڳالهيون صحيح هيون. ماڻهوءَ کي ڪانہ ڪا ڳالهہ پوڻي ضرور هئي.

آخري رسمن جون ڪجهہ ٻيون ڳالهيون ٻہ ايڏا تائين ياد اٿم. مثال طور ٻڌي جو چهرو، جڏهن هو ڳوٺ ٻاهران اسان کي چنبڙي پيو هو. سندس اکين مان لڙڪ لڙي پيا هئا. اهي لڙڪ ڏک وچان يا ٽڪاوٽ وچان يا شايد ٻنهي سببن ڪري وهي رهيا هئا، پر منهن جي چمڙي ۾ گهنج هئڻ ڪري اندر ئي رهجي ويا ۽ هيڏانهن هوڏانهن ڦهلجي جذب ٿي ويا. انهيءَ ڪري، اهو ٽڪل ۽ مرجهايل ٻيو چهرو آلاڻ سبب چمڪندڙ ٿي لڳو.

ديول جو نظارو ۽ آس پاس جو ماحول ٻہ ياد اٿم. رستي تي ڳوناٽن جي اڇ وچ، قبرن تي اپريل ڳاڙها جهنگلي گل، گڏي وانگر بيهوشيءَ جي عالم ۾ ٻڌي پيريز جو هلڻ، امان جي جنازي جي تابوت تي اڇلايل ميرانجهڙي مٽي، جنهن ۾ وٽن جي آڇين پاڙن جا ٽڪر ملیل هئا، پوءِ ماڻهن جو ميڙ، آواز، ڪيني جي ٻاهران بس جو انتظار، انجڻ جو گجگوڙ، آڇيئر جي روشن گهٽين ۾ اول گهڙڻ سان خوشيءَ جو احساس ۽ گهر پهچي سڏو ٻارهن ڪلاڪ يڪي ننڊ ڪرڻ جو تصور ڪرڻ، اڄ ٻہ مون کي ياد آهن.

2

● نند مان اک ڪُلٹ تي سمجهه ۾ آيم ته هن ڏينهن جي موڪل ڪَهرڙ تي صاحب مون ڏانهن ناراضگيءَ سان چو نهاريو هو. اڄ چنچر جو ڏينهن هو. اُن وقت مون اهو سوچيو به نه هو. اهو رڳو هينئر بستري مان اٿڻ مهل سوچ ۾ آيو هئم. ظاهر آهي ته هن سمجهيو هو ته اهڙي طرح منهنجي ته يڪن چئن ڏينهن جي موڪل ٿيندي ۽ ائين ڪرڻ هو ڪيئن پسند ڪندو. هاڻي به، اول ته انهيءَ ۾ منهنجو قصور نه هو. چو جو امان کي اڄ جي بدران ڪالهه ئي دفنايو ويو ۽ ٻيو ته مون کي چنچر ۽ آچر ۾ ڏينهن موڪل جا بچي پيا. بهرحال، انهيءَ ڪري قدرتي طرح مان پنهنجي صاحب جي رويئي تي سوچڻ کان سواءِ رهي به نٿي سگهيس.

اٿڻ اصل ڳچوئي نه ٿي. گذريل ڏينهن جي ويڙن ڪري سڄ پڄ ڏاڍو ٽڪجي پيو هوس. ڏاڙهي ڪوڙيندي سوچيم پئي ته اڇوڪو سارو ڏينهن ڪيئن گذارجي ۽ پوءِ طئه ڪيم ته ترڻ سان طبيعت ۾ تازگي اچي ويندي. اهو سوچي بندرگاهه ڏانهن ويندڙ ٽرام ۾ روانو ٿيس.

بلڪل اڳي وانگر سَومنگ پوُل ۾ جوان ڇوڪرا ۽ ڇوڪريون تري رهيا هئا. منجهن ماري ڪاڍونا به هئي، جيڪا ڪجهه وقت اڳ اسان جي آفيس ۾ ٽائپسٽ هوندي هئي. انهن ڏينهن ۾ مان مٿس اَڪن ڇڪن هوندو هوس ۽ هوءَ به مون تان اورگهور ٿيندي هئي. پر هوءَ اسان جي آفيس ۾ تمام ٿورو وقت هئي، تنهن ڪري کا ڳالهه نه ٿهي.

پوُل جي تختي تي چڙهڻ ۾ مدد ڪندي، سندس چاتيءَ تي هٿ به ڳهمائي ورتو هئم. هوءَ اُن تختي تي سِڌو ٿي ليٽي پيئي ۽ مان پاڻيءَ ۾ بيهي ترندي هلڻ لڳس. ڪجهه دير ڪان پوءِ هُن پاسو ورايو ۽ مون ڏانهن گهوُرڻ لڳي. سندس اکيون وارن سان ڍڪجي ويون هيون ۽ هوءَ ڪِلي رهي هئي. مان چاتيءَ جي زور تي تختي تي چڙهي وڃي سندس پاسي ۾ ليٽي پيس. هوا ڏاڍي وٺندڙ ۽ ٺڏيرڙي هئي. ڳالهيون ڪندي، مون پنهنجو مٿو سندس هنج ۾ رکي چڏيو. پر هن کابه آناڪاني ڪانه ڪئي ۽ مون به مٿو اُتي ئي رهڻ ڏنو. هاڻي منهنجي اکين اڳيان بي انت ۽ وشال آسمان هو- نيرو ۽ سونهري. ۽

پنهنجي مٽي هيڻيان ماريءَ جي نرم پيٽ جو هوريان هيٺ مٽي ٽيڻ محسوس ڪري رهيو هوس. انهيءَ لطف ماڻڻ ۾ اسان جون اکيون اڌ ٻوٽجي ويون هيون. انهيءَ ڪيفيت ۾ اسان انهيءَ تختي تي اڌ ڪلاڪ ڪن ترندا رهياسين. جڏهن گرمي ڪجهه سرس ٽيڻ لڳي ته ماري اُڇل ڏيئي پاڻي ۾ ٽٻي هنئي. مون به سندس پوئتان ٽپو ڏنو ۽ ڪيس پڪڑي پنهنجي ٻانهن سندس چيلهه جي چوڌاري ورائي، هڪ ٻئي جي ٻرسان ليٽي ترندا رهياسين. هو لڳاتار ڪِلي رهي هئي.

اسان سَومنگ پوُل جي ڪناري تي بيهي بدن سُڪائي رهيا هئاسين ته ماري چيو: "تون مون کان وڌيڪ رنگ جو صاف آهين." مون ڪانئس انهيءَ ڏينهن شام جو سنيما تي هلڻ لاءِ پڇيو. هوءَ وري ڪلڻ لڳي ۽ چيائين: "ها. پر شرط اهو آهي ته انهيءَ مزاحيه فلم ۾ هلندين جنهن ۾ اداڪار فرنڊيل آهي. ڏاڍي ساراهه آهي انهيءَ فلم جي."

جڏهن اسان ڪپڑا پائي ورتا ته هُن منهنجيءَ ڪاري ٽاءِ ڏسي، مون کان انهيءَ جو ڪارڻ پڇيو. مون ڪيس امان جي گذاري وڃڻ جو ٻڌايو. پڇيائين: "ڪڏهن؟" مون وراڻيو: "ڪالهه." هن وڌيڪ ڪجهه به نه پڇيو. مون کي لڳو جڻ هوءَ ٽورو چرڪي ويئي هجي. پهريائين ته مان پوري وضاحت سان ٻڌائڻ وارو هوس ته انهيءَ ۾ منهنجو ڪو قصور ڪونه هو، پر پوءِ پاڻ سنياڻي ورتم جو مون کي ياد آيو ته پنهنجي صاحب اڳيان اها ساڳي ڳالهه ڇئي هئم ۽ محسوس ڪيو هئم ته ڪيڏي بيوقوفي جهڙي ڳالهه ڪئي هئم. هاڻي به بيوقوفي جهڙي لڳي يا نه لڳي، پر مان سمجهان ٿو ته اهڙين ڳالهين ۾ ماڻهو پاڻ کي ڪجهه قدر محسوس ڪرڻ کان سواءِ روڪي نه ٿو سگهي.

بهرحال، سانجهي تائين ماريءَ کي منهنجون سڀ ڳالهيون وسري ويون هيون. فلم جا کي حصا مزاحيه برابر هئا، پر هئي سراسر واهيات فلم. جڏهن سنيما هال ۾ ويٺا هئاسين ته هن پنهنجي ٽنگ منهنجي ٽنگ سان لڳائي چڏي هئي ۽ منهنجي پير سان پنهنجو پير گسائيندي رهي ۽ مان سندس چاتيءَ تي هٿ گهمائيندو رهيو هوس. فلم جي پڄاڻي ٽيڻ تي مون ڪيس چميو هو، پر اهو چمڻ اهڙي ڊنگ سان ٽيو هو جو اصل مزوئي نه آيو. انهيءَ کان پوءِ ڪيس واپس پنهنجي گهر ولي آيس.

منهنجي جاڳڻ کان اڳ هوءَ وڃي چڪي هئي. هُن مون کي ٻڌايو هو ته سندس ماسي سڀ کان اول سندس انتظار ڪندي آهي. ياد آيم ته اڄ آڇر آهي ۽ موڪل آهي. طبيعت خراب ٿيڻ لڳي. مون کي هن نياڳي آڇر جو خيال ئي نه رهندو آهي. هاڻي مان وهاڻي ۾ منهن وجهي ماريءَ جي آلن وارن جي ڪاري پاڻيءَ جي بوءِ کي آهستي آهستي ساهه ڪڍي سنگهڻ لڳس. ڏهين وڳي تائين بستري تي پيو رهيس ۽ پوءِ منجهند تائين بستري ۾ ئي سگريٽ ڦوڪيندو رهيس. مون فيصلو ڪيو ته اڄ وانگر سيليت جي ريسٽارنٽ ۾ ماني نه کائيندس، ڇاڪاڻ ته اُتي ماڻهو سوالن مٿان سوال ويندا آهن پڇندا آهن مون کي بلڪل نه وٺندو آهي ته مون کان کو سوال پڇي، پوءِ مون کجهه آنا اوهاريا ۽ اُن ئي برتن مان ڪڍي کاڌم. ماني ته بچي ئي کائه هئي ۽ نڪي وري مون ۾ هيٺ وڃي خريدي اڇڻ جي سگهه هئي، سو بنان مانيءَ جي اوهاريل آنا ئي کاڌم.

پيٽ ۾رجڻ کان پوءِ پاڻ کي فارغ محسوس ڪيم ۽ انهيءَ ننڍي گهر ۾ پسار ڪرڻ لڳس. جڏهن امان مون سان گڏ رهندي هئي، تڏهن اهو گهر اسان لاءِ ڪافي هو، پر هاڻي مون اڪيلي لاءِ تمام وڏو هو، تنهن ڪري ڊائننگ ٽيبل ۽ سمهڻ واري ڪمري ۾ آڻي رکي هئم. هاڻي مان رڳو اهوئي ڪمرو ڪم ۾ آڻيندو هوس، جنهن ۾ منهنجي ضرورت جو سڀ سامان جهڙوڪ: پتل جو پلنگ، ڊريسنگ ٽيبل، بيد جون ڪرسيون، جن جون سيٽون ڪجهه قدر اندر ڀُڄي ويون هيون، وارڊ روب (ڪپڙن جي الماڙي)، جنهن ۾ گسيل ۽ ڏنڊيل آرسي لڳل هئي، رکيل هئا. گهر جو باقي حصو منهنجي ڪم نه ٿي آيو، انهيءَ ڪري اوڏانهن نهارڻ جي تڪليف ۽ نه وٺندو هوس.

ٿوري دير کان پوءِ، ڪجهه ڪرڻ خاطر، فرش تي پيل هڪ پراڻي اخبار جو پنو کڻي پڙهڻ لڳس. منجهس ڪروسچن سالٽ جو اشتهار ڇپيل هو، جيڪو ڪٽي آڻي البم ۾ رکي ڇڏيم. مون کي اخبار ۾ جيڪي پسند ايندو آهي، اهو گڏ ڪري رکندو آهيان. پوءِ هٽ ڏوتم ۽ جڏهن ٻيو ڪجهه سمجهه ۾ نه آيو ته بالڪنيءَ ڏانهن ويس. اندر ۾ جڏهن آڻڻ مانڻ هوندي اٿم تڏهن بالڪني منهنجي وندر جو آخري وسيلو هوندي آهي.

منهنجي سمهڻ واري ڪمري مان، اسان جي علائقي جي خاص گهٽيءَ جو سمورو حال پيو ڏسبو آهي. اها شام ڏاڍي وٺندڙ هئي، پر رستي تي پبل

پٽر هينئر ب ڪارا پئي لڳا. فٽپاٽ تي پيڙ نہ هئي ۽ جيڪي ب ايڪڙ ٻيڪڙ ماٿهو ڏسڻ ۾ پئي آيا، اٿين پئي لڳو ڇڙ ڪين اجايو جلدي هئي. سڀ ڪان اول هڪ خاندان آڇر جي شام ملهائڻ لاءِ گهمڻ وڃي رهيو هو. اڳيان ب نندا ڇوڪرا هٿا، جن کي خلاصين جهڙا ڪپڙا پاتل هٿا. ڪين لنڊيون پتلونون پيل هيون، جيڪي مشڪل سان گوڏن تائين ٿي آيون ۽ پنهنجي سڀن ڪان سُٽن ڪپڙن ۾ ڏاڍا عجيب ٿي لڳا. انهيءَ ڪان پوءِ سندن نندڙي ڏيءَ هئي، جنهن کي هلڪي گلابي رنگ جي وڏي بو لڳل هئي ۽ پيرن ۾ خاص قسم جا بوٽ پاتل هيس. انهن جي پويان سندن ماءُ هئي، جيڪا تمام ٿلهي هئي. ڪيس ناسي رنگ جو ريشمي وڳو پاتل هو. سندن پيءُ قد جو بندرو ۽ چالاڪ ڏسڻ ۾ ٿي آيو. ڪيس ڪڪائون ٽوپلو، بٽرفلاءِ ٽاءِ پيل هئي ۽ هٿ ۾ لڪڻ هو. انهيءَ شخص کي مان ڏٺي سڃاڻيندو هوس. ڪيس پنهنجي زال ۽رسان هلندو ڏسي سمجهي ويس تہ ماٿهن ڪيس ڇو ٿي ڇيو تہ هو سڀي خاندان مان آهي ۽ پاڻ کان گهٽ درجي واري عورت سان شادي ڪئي اٿس.

انهيءَ کان پوءِ ديسي نسل جي نوجوانن جو هڪ ٽولو لنگهيو. سندن ڪليل وارن ۾ تيل مکيل هو، جنهن ڪري چمڪيا پئي. ڪين ڳاڙهيون ٽايون ٻڌل هيون. سندن ڪوٽ چيلهہ وٽ سوڙها ٿي بدن سان چنبڙيل هٿا. ڪيسا مڙهيل هئن ۽ پيرن ۾ چورس ڇهنب وارا بوٽ پاتل هٿا. منهنجي اندازي موجب، اهي شهر جي مرڪزي سنيما ڏانهن وڃي رهيا هٿا. اهوئي سبب هو جو ايترو سوير نڪتا هٿا ۽ ٽرام جي اسٽاپ ڏانهن تکو وڃي رهيا هٿا ۽ زور سان ڳالهائيندا ب پئي ويا.

سندن وڃڻ کان پوءِ گهٽيءَ گهٽو ڪري خالي ٿي ويئي هئي. انهيءَ مهل گهٽو ڪري سڀ مٽني شو شروع ٿيندا آهن. ڪي ايڪڙ ٻيڪڙ دڪاندار پنهنجي دڪانن تي ويڙل هٿا ۽ رستي تي ڪا ٻلي نظر آئي ٿي. رستي ۽رسان ٻيڙل انجير جي وڻن جي قطار مٿان آسمان صاف هو، پر اُس ۾ تڪاڻ نہ هئي. گهٽيءَ جي ٻئي ڇيڙي تي تماڪ جو دڪاندار ڪرسي ڪڍيو آيو ۽ پنهنجي گهر جي در سامهون فٽپاٽ تي ٽنگون ڦهلائي ۽ ٻانهون ڪرسي جي پٺيءَ تي ٽڪائي ويٺو هو. ڪجهہ وقت اڳ ٽرامون ۽رجيو پئي ويون، پر هاڻي اُهي گهٽو ڪري خالي هيون. تماڪ جي دڪان جي ۽رواري نندي ڪيفي "شي-

پيئرو" خالي هئي. جنهن ۾ ويٺر ٻهاري ڏيئي رهيو هو. اها آڇر جي عجيب شام هئي.

مون ٻه ڪرسي ڦيرائي تماڪ جي دڪاندار وانگر ٽنگون ڦهلائي مٿي چڙهي ويهي رهيس جو ائين وڌيڪ سولائي ٿي لڳم. ڪجهه سگريٽ ڦوڪڻ کان پوءِ اندر ڪمري ۾ ويس ۽ هڪ چاڪليٽ ڪٽي اچي در تي بيهي چوسڻ لڳس. ٿوري دير کان پوءِ آسمان تي ڪڪر ڇانئجي ويا ۽ ائين ٿي لڳو ڇڻ اجهو ٿو طوفان اچي. پر ڪڪر ته آهستي آهستي ڇٽجي ويا، پر گهٽيءَ ۾ ايڏا مينهن پوڻ جا آثار نظر ٿي آيا، جو اوندهه وئي ٿي وڌندي. مان دير تائين آسمان ڏانهن نهارندو رهيس.

پنجين وڳي ٽرامن جي گوڙ جو آواز اچڻ لڳو. اسٽيڊيم ۾ فوٽ بال مئچ ٿي رهي هئي، جتان ٽرامون شهر کان ٻاهر تائين آيون ٿي. منجهن ماڻهو ڏاڍا سٽيل هٿا ۽ ڏاڪن تي بيهي درن ۾ هٿ اٽڪائي ڳاهٽ پئي ٽيا. پوءِ هڪ ٽرام ۾ اها راندڪرن جي ٽولي واپس آئي جن کي مون ڏسندئي سڃاڻي ورتو. سندن هٿن ۾ ٽيلها هٿا. اهي راندڪر هٿا ۽ پنهنجي راند جو مَن گهُريو گيت ڳائيندا پئي ويا ــ "ڪينهو گهمائيندا هلو يارو..." هڪ ڇٽي مون ڏانهن نهاري رڙ ڪري چيو، "اسان جيتي آياسين." مون هٿ لوڏيو ۽ رڙ ڪري "شاباس" چيم. انهيءَ کان پوءِ موٽرن جو اٽڪٽ وهڪرو شروع ٿي ويو.

آسمان جو رنگ وري بدلجي ويو هو. گهرن جي ڇتين مٿان ڳاڙهي رنگ واري فضا ڦهلجندي پئي ويئي. گهٽيءَ ۾ اونداهي وڌندي ٿي ويئي. ماڻهو گهمي واپس پئي ويا. منجهن اهو بندري قد وارو شخص پنهنجي ٽلهي زال سان ٻه ڪڏ هو. سندن ٻار ٽڪا ٽٽا پنهنجي ماءُ- پيءُ جي پويان آهستي آهستي اچي رهيا هٿا. ڪجهه دير کان پوءِ فلم ڏسي ماڻهو ٻاهر نڪتا هٿا، جيڪي معمول جي اُبتڙ پنهنجي جسم کي لوڏيندا تکا تکا وڃي رهيا هٿا. پڪ سان ڪا مغربي جهنگلي نموني جي مار ڪٽ واري فلم ڏٺي هوندائون. اهي نوجوان، جيڪي شهر جي وچ واري سنيما ۾ فلم ڏسڻ ويا هٿا، ٿورو دير سان موٽيا هٿا. سندن چهرن تي سنجيدگي ڇانيل هئي، البت ڪي ٽهڪ ڏيئي ڪلي رهيا هٿا، پر گهٽو ڪري ٽڪل ۽ سُست ڏسڻ ۾ ٿي آيا. ڪي ته منهنجي گهر جي دريءَ جي آسپاس پئي ڦريا. هاڻي هڪ ڇوڪرين جي ٽولي

هٿ هٽن ۾ ڏيئي اچي نڪتي. منهنجي ڪمري واري دريءَ هيٺيان بيٺل نوجوانن ساڻن ڪلهي گس ڪرڻ ۽ ڪوٺس مسخري ڪرڻ لاءِ جھڪي اوڏانهن رخ ڪري کل پوگ ڪيو تہ اهو ٻڌي چوڪريون پنهنجا منهن ڦيري مشڪڻ لڳيون. مان کين سڃاڻيندو هوس- اهي منهنجوڙپاڙيسري هيون. مون ڏانهن مٿي ۽ ڏسي هٿ لوڏيائون.

انهيءَ کان پوءِ رستي جون سڀيئي بتيون روشن ٿي ويون، جنهن ڪري آسمان ۾ تازو اپريل تارن جي چمڪ جھڪي ٿي ويئي. مون محسوس ڪيو تہ بتين ٻرڻ سان ۽ لاڳيتو رستي تي نهارڻ سان، منهنجيون اکيون ٿڪجي پيون هيون. بتين ۾ ڪو روشنيءَ جو سمنڊ لڪل هو. جيئن ڪا ٽرام آتان گذري ٿي، تيئن اندر ويٺل چوڪرين جا وار، سندن منهن جي مشڪ ۽ سونا ڪنگڻ ڪن لاءِ چمڪي گر ٿِي ٿي ويا.

جلدي ئي، جيئن ٽرامون گھٽبيون ويون ۽ وڻ ۽ بتين مٿان چانيل آسمان ڪارو مخملي ٿيندو ويو، تيئن گھٽي ويران ۽ سُڃي ٿيندي ويئي، ايستائين جو نيٺ رستي تي ڪو ماڻهو ڏسڻ ۾ نٿي آيو، سواءِ هڪ ٻليءَ جي، جيڪا اڳ شام جو لاپرواهيءَ سان آهستي ويران گھٽيءَ مان لنگهي ويئي هئي.

هاڻي مون کي بک اچي لڳي هئي. هيترو وقت ڪرسيءَ جي پُٺ تيّ ڪنڌ نِوائي هيٺ گھٽيءَ ۾ نهارينڊو رهيو هوس ۽ جڏهن سڌو ٿي بيٺس تہ ڇڄيءَ ۾ سور ٿيڻ لڳو هو. هيٺ لهي ڪجھ ڊبل روٽي وغيره وٺي اچي کاڌو تيار ڪري بيهي بيهي کاڌم. مون چاهيو ٿي تہ ٻي سگريٽ دريءَ جي ٻرسان بيهي ڇڪيان، پر پوءِ سرديءَ جي ڪري اهو خيال لاهي ڇڏيم. دري بند ڪري جيئن واپس اچي لالٽين جي روشنيءَ ۾ آرسيءَ ڏانهن ڏٺم تہ ميز جي ڪنڊ تي پيل مانيءَ جي ٻور جو عڪس ڏٺم. تڏهن مون کي ائين لڳو ڄڻ مون ٻيو ٻہ آچر گذاري ڇڏيو هو. امان جو ڪفن دفن ٿي ويو هو ۽ سپاٽي واپس وڃي ڪم تي چڑهندس. سچ پچ تہ روز مرهہ جي زندگيءَ ۾ ڪو ڦيرو ڪونہ آيو هو.

3

● صبوح جو آفيس ۾ ڏاڍو مصروف رهيس. منهنجو صاحب ڏاڍو خوش نظر ٿي آيو. هو مون کان پڇندو رهيو ته مان ٽڪل ته نه هوس ۽ امان جي عمر ڪيتري هئي. مون ٿورو سوچيو ۽ پوءِ وراڻيم: "سڀ ورهيه ڪن هوندي، جو مون غلطي ڪرڻ نه ٿي چاهي. انهيءَ تي هو مطمئن ڇو ڏسڻ ۾ آيو، اهو مان چئي نٿو سگهان ۽ مون کي ائين لڳو جڙ هو سوچ ۾ پئجي ويو هجي. اهڙي طرح ڳالهه ختم ٿي ويئي.

منهنجي ميز تي جهاز جي بِلن جا ٿها رکيا هئا، جيڪي سڀ مون کي چڪاسڻا هئا. ماني کائڻ کان اڳ هڪ ڏوٿر. منجهند جو هڪ ڏوڻ ۾ مزو ايندو اٿم، جو شام تائين واش بيسن مٿان رکيل ٽوال، گهٽي استعمال سبب آلو ۽ بدبودار ٿيو پوي، جنهن ڪري ڪراهت ايندي اٿم. اها ڳالهه مون پنهنجي صاحب جي ڏيان تي نه آندي هئي، جيڪا هن قبولي هئي ۽ افسوس نه ظاهر ڪيو هئائين، پر کو نتيجو ڪونه نڪتو. مان معمول کان اڳ، سادي ٻارهين وڳي ايمانيئيل سان گڏ، جيڪو روانگيءَ جي ڪاتي ۾ ڪم ڪندو هو، ٻاهر نڪتس. اسان جي آفيس واري عمارت تان سمنڊ ڇتو پيو ڏسبو آهي. ڏاڪڻ تي بيهي ڪن لاءِ بندر تي جهازن ۾ مال چڙهندو ڏسڻ لڳاسين. سج جي گرمي ساڙيو ٿي. اوڏيءَ مهل هڪ وڏي ٽرڪ، زنجيرن جا وڏا آواز ڪيندي ۽ پٽيان انجڻ مان دونهان ڇڏيندي پئي آئي. ايمانيئيل صلاح ڏني ته انهيءَ ٽرڪ ۾ ٽپي چڙهي پئون ۽ مون وٽي ڊوڙڻ شروع ڪيو. ٽرڪ ڇڪو پري نڪري ويئي هئي، تنهن ڪري ڪافي پنڌ پويان ڊوڙڻو پيو. هڪ طرف گرمي ۽ مٿان وري انجڻ جو آواز- سڄ پڄ اڌ مئو ٿي ويو هوس. بس ايترو ياد اٿم ته اسان سمنڊ جي ڪناري پرسان مشين ۽ جهازن ڪٽن وارين ڪرين وٽان چرين وانگر ڊوڙندا پئي وياسين. پرسان جهازن جا ڪارا ڏانڇا پيا هئا ۽ سمنڊ ۾ پريان سِڙهه لهرائي رهيا هئا. ٽرڪ کي مان ئي اول پهتس ۽ ڇلانگ هٽي ٽپ ڏيئي سلامتي سان وڃي اندر پيس ۽ پوءِ ايمانيئيل کي ڇڪي اندر ڪيم. اهان ٻئي سهڪي رهيا هئاسين ۽ ٽرڪ جي لوڏن ۾ ويندر خراب حالت ٽيڙ لڳي. ايمانيئيل ڪلندي ۽ سهڪندي سرهاڻ ۾ چيو، "نيٺ اسان پار پهچي وياسين."

سيليت جي ريسٽارنٽ ۾ پھچڻ مھل اسان جي بدن مان پگھر ٽمي رھيو ھو. سليت ھميشه وانگر لنگھ واري دروازي ۾رسان ويٽو ھو. سندس پيٽ ھڪ ويڪري چوغي سان ڍڪيل ھو ۽ سندس اڇيون مڇون اڳي کان اڳريون ٿي نظر آيون. مون کي ڏٺائين تہ اڳتي وڌي آيو ۽ ھمدرديءَ وچان مون کان خبرون چارون ونڻ لڳو. مون کيس چيو تہ اھڙي کا ڳالھ ناھي. ٻڪ ۾ پاھ ٿي رھيو ھوس، انھيءَ کري ڏاڍو جلدي ماني کاڌم ۽ مٺان کافي پيتم. اُن کان پوءِ پنھنجي گھر روانو ٿيس. شراب جي ڇُڪي ٿورو سرس چاڙھي ھئم، تنھن کري ٿوري ننڊ کيم. جاڳ ٿيڻ تي بستري مان اٿڻ کان اڳ ھڪ سگريٽ ڇڪيم. ٿوري دير ٿي ويئي ھئي، انھيءَ کري ڊوڙندو ٽرام تي وڃي پھتس. آفيس ۾ ھپس ھئي ۽ مٺان وري شام تائين کم ۾ رڌو رھيس. آفيس بند ٿيڻ تي سڪ جو ساھ کنيم. موٽندي ساموندي ٽڏي ۽ وٽندڙ کناري تي چھل قدمي کندو رھيس. آفيس جي جھنجھٽ کان آجو ٿي اھڙو لطف ماڻڻ کير نہ چاھيندو؟ آسمان سائو ھو ۽ گھٽيل ماحول مان نڪري، ھتي مزو پئي آيو. اُتان سڌو گھر آيس جو پٽاٽا اُوھارٽا ھئم.

ھال ۾ اونداھي ڇانيل ھئي. جيئن ڏاڪڻ چڑھڻ لڳس تہ ٻڊو سالامانو ملي ويو. ھو ٻہ ساڳئي ماڙ تي رھندو ھو. جتي مان رھندو ھوس. ھميشہ وانگر انھيءَ وقت ٻہ ڪتو ساڻ ھوس. اُن سالن کان ٻنھي کي گڏ ڏسندو اچان. اھو شڪاري ڪتو ڏسڻ ۾ ڏاڍو ٻچڑو ھو ۽ ان جي جھنگلي ھئڻ جي ڳالھ سڀني ۾ مشھور ھئي. مان سمجھان ٿو تہ خارش ۾ ورتل ھو. جنھن کري سندس بدن تان سڀيئي وار ڪُسي ويا ھئا ۽ سارو جسم داغ داغ ٿيل ھو. سالامانو جي شڪل سندس ڪتي جھڙي ٿي ويئي ھئي. ڪتو ٻہ پنھنجي مالڪ وانگر عجيب نموني منڊ ڪائي ھلندو ھو ۽ ھميشه ٻوٽ ٻاھر ڪڍي نڪ سان زمين سنگھندو ھلندو ھو. ٻنھيءَ جي پاڻ ۾ جيتوٽيڪ ڪافي مشابھت ھئي، تنھن ھوندي ٻہ ٻنھي ھڪٻئي کان نفرت ٿي ڪئي.

اھو ٻڊو پنھنجي ڪتي کي ڏينھن ۾ ٻہ ڀيرا، صبح جو يارھين وڳي ۽ شام جو ڇھين وڳي، ونڊي ٻاھر نڪرندو ھو. اُن ورھين کان سندس معمول ۾ ڪوڦيرو ڪونہ آيو ھو. 'ريو ڊي ليان' ۾ مالڪ کي پنھنجي ڪتي جي زنجير زور سان ڇڪيندي ڏسي سگھبو ھو. ڪتو پنھنجي سموري طاقت سان مالڪ

کي ائين گهليندو نظر ايندو هو جو نيٽ ٻڌي جا پير ٽڙڻ لڳندا هئا ۽ ائين لڳندو هو جڻ ٻڌو اجهو ڪِريو ڪِي ڪريو. پوءِ هو ڪتي کي مارڻ شروع ڪندو هو ۽ گاريون ٻه ڏيندو ويندو هو. ڪتو ساڻو ٿي ڪري پوندو هو ۽ پوءِ موڳو بنجي مالڪ جي پويان ويندي ڏسبو هو. هاڻي مالڪ جو کيس ڳهلڻ جو وارو هو، پر هو اڳين ويڙن وساري، اڳتي وڌڻ کان نابري واري ويهندو هو ۽ وري مٿس مارڪٽ ۽ گارين جو وسڪارو ٿيندو هو. انهيءَ کان پوءِ ٻئي ڇٽا فٽڀاٽ تي بيهي هڪ ٻئي ڏانهن گهورڻ شروع ڪندا هئا. ڪتي تي ڊپ چانيل هوندو هو ۽ ٻڌي جي اکين ۾ نفرت هوندي هئي. اهي هميشه ائين ئي ڪندا هئا. جڏهن ڪتو بجليءَ جي ٽنيي وٽ بيهڻ چاهيندو هو تہ ٻڌو کيس اتي بيهڻ نہ ڏيندو هو ۽ ڳهلڻ شروع ڪندو هو، جنهن ڪري بدنصيب ڪتي جي خارش زده بدن مان رت ۽ پونءِ وهڻ لڳندا هئا. جيڪڏهن پيشاب ڪندو هو تہ پوءِ ڪمري ۾ اڃا وڌيڪ ويڙن ٽيندي هئس.

اڻن ورهين کان لاڳيتو اهو سيڪجهہ ٽيندو آيو هو. سيليت سدائين چوندو هو تہ انهيءَ شرمناڪ حرڪت لاءِ ڪجهہ ڪرڻ گهرجي پر ڪجهہ ٽي نہ سگهيو هو. جڏهن مان هال ۾ وٽس ويس تہ هو ڪتي کي وڏي آواز سان "حرامي، جا ڦر" چئي رهيو هو ۽ ڪتو آهستي ڪُوڪاٽ ڪري رهيو هو. مون کيس سلام ڪيو، پر ٻڌي اصل ڏيان ئي نہ ڏنو ۽ گارين جو وسڪارو لائي ڏنو هٿائين.

مون کانئس پڇيو تہ ڪتي ڇا ڪيو هو، پر کو جواب کونہ ڏنائين ۽ پاڻ زور زور سان گاريون ڏيندو رهيو. پوءِ ڏٺم تہ هو ڪتي جي ڳچيءَ ۾ ڪجهہ ٻڌي رهيو هو، پر مان چتيءَ طرح ڏسي نہ سگهيس تہ اها ڪهڙي شيءَ هئي. مان وري ٿورو زور سان کيس مخاطب ٿيس. هن مون ڏانهن نهاريڻ کان سواءِ ڊهيل غصي ۾ هوريان چيو، "هي سدائين ائين ڪندو آهي. وڃي جهنم ۾ پوي." پوءِ هو ڏاڪڻ ڏانهن وڌيو، پر ڪتو اڳتي وڌڻ کان نابري واري بيهي رهيو. هو گهڙيءَ گهڙيءَ فرش تي ڪري ٿي پيو ۽ ٻڌي کي قدم قدم تي، ڳچيءَ واري پٽي ۾ هٿ وجهي گهلڻو ٿي پيو.

اوڏي مهل اهو شخص، جيڪو منهنجي ٻر واري ڪمري ۾ ساڳئي ماڙ تي رهندو هو، گهٽيءَ مان لنگهي، اندر گهڙي آيو. سيٻيئي کيس ڀڙوي جي

حيثيت سان سڃاڻيندا هئا، پر جڏهن کانئس کو پڇندو هو ته ڪهڙو ڪندو آهين ته پنهنجي باري ۾ ٻڌائيندو هو ته گودام ۾ نوڪري ٿو ڪريان. پر سچي ڳالهه اها هئي ته گهٽيءَ ۾ ڪيس گهٽا ماڻهو کونه سڃاڻيندا هئا. مون سان ڳالهه ٻولهه جو رستو هوس ۽ ڪڏهن ڪڏهن منهنجي ڪمري ۾ سلام دعا ڪرڻ ايندو هو، جو مان ٿورو گهٽو منهن ڏيندو هوس. حقيقت ۾ مون کي سندس ڳالهيون دلچسپ لڳنديون هيون ۽ مان ڪيس ڏيان سان ٻڌندو هوس. سندس نالو غيمون سنتيس هو. قد جو ننڍو ۽ بدن ۾ ٿلهو هو. نڪ باڪسرن جهڙو هوس ۽ ڪپڙي لٽي سدائين ٽهيل ٽڪيل هوندو هو. هن پڙ مون کي سالامانو جي باري ۾ ٻڌايو هو ته "هو تمام واهيات ۽ بي حيا ماڻهو آهي." ۽ پوءِ مون کان پڇيو هئائين، "ڇا توکي سالامانو جو ڪتي سان سلوڪ پسند آهي؟" پر مون انڪار ڪيو.

اسان ٻئي، مان ۽ سنتيس، ڊاکڻ چڑهڻ لڳاسين. جيئن ئي مان پنهنجي ڪمري ۾ ويس ٽي ته هن مون کي چيو: "ٻڌو، مون وٽ ماني ڪائو ته ڏاڍو سُئو. مون وٽ بليڪ پُڊنگ ۽ شراب آهي."

مون ماني ٽاهڻ جي تڪليف کان بچڻ ٽي چاهيو، انهيءَ ڪري چيو، "تنهنجي مهرباني."

وٽس پڙ هڪ ئي ڪمرو هو ۽ بورچي خاني ۾ ڪابه دري نه هئي. سندس بستري مٿان هلڪي گلابي ۽ اڇي رنگ جو هڪ خوبصورت بُت رکيل هو ۽ ڪجهه راندڪرن ۽ اگهاڙين عورتن جون تصويرون سامهون پٽ تي ٽنگيل هيون. پلنگ تي بسترو وڇيل کونه هو ۽ ڪمرو گند سان ڀريو پيو هو. هن ميڙ بتي هاري ۽ ڪيسي مان هڪ ميري ڪپڙي جو ٽڪر ڪڍي ساڃي هٿ تي ٻڌڻ لڳو. مون کانئس ان جو سبب پڇيو ته ٻڌايائين ته هو هڪ واهيات گهر ۾ رهيو پيو هو ۽ سائس گڏ رهندڙ ساڻي کيس ڏاڍو تنگ ڪيو هو.

"مان مصيبت پنهنجي ڪڇيءَ ۾ نه وجهندو آهيان." هن ٻڌايو، "باقي البت غصي جو پارو هڪدم چڑهي ويندو اٿم. مون واري ساڻي مون کي ڏمڪي ڏني ته، "جيڪڏهن مڙس آهين ته هڪدم ٽرام مان لهي اچ." مون کيس وراڻيو ته "پنهنجي زبان بند رک، مون توکي ڪجهه کونه ڪيو آهي." تنهن تي مون کي چيائين ته "تون ڇسو ۽ بي افعالو آهين." بهرحال، ٽرام مان

لهي آيس ۽ کيس چيم تہ، "بهتر آهي تہ پنهنجو هوٽ بند ڪر، نہ تہ ڏند ڀچي بند ڪندس." هن مون کي چيو، "همٿ اٽيئي تہ ڪري ڏيکار." مون ب ڪٽي کيس هوٽ وارو هڪ ٽونشو ٽڪاءِ ڪرايو، جنهن جي لڱڻ سان هو منهن پر وڄي ڪريو. ٿوري دير کان پوءِ مون کيس اٽڻ ۾ مدد ڪئي پر هن مون کي ٽڏو هڻي ڪڍيو. پوءِ تہ مون ب لتون ۽ ٽڏا هڻڻ شروع ڪيا. جلدي سندس حالت ڦٽيل سوئر جهڙي ڪري ڇڏيم. مون ڪائنس پڇيو تہ "هاڻي تہ طبيعت درست ٿي ويئي هوندي." ۽ هن توبهہ ڪئي.

سنتيس ڀالهائيندو ب ٿي ويو ۽ هٿ تي پٽي ب ويڙهيندو رهيو. مان بستري تي ليٽئي ڏيان سان سندس ڀالهہ ٻڌي رهيو هوس.

"توهان ب ڏسو نہ، انهيءَ ۾ منهنجو ڪهڙو ڏوهہ! هن هٿ وٽي مار ڪاڌي آهي. ائين ناهي ڇا؟"

مون ڪنڌ لوڏي هاڪار ڪئي ۽ هن وري چوڻ شروع ڪيو: "مان توهان ڪان انهيءَ باري ۾ صلاح وٺڻ ٿو چاهيان. توهان کي دنياداريءَ جو تجربو مون کان وڌيڪ آهي ۽ توهان ٿي منهنجي مدد ڪري سگهو ٿا. مان زندگي ۾ توهان جو ساٿي ٿي رهندس. مان پنهنجي محسن کي ڪڏهن ب وساري نہ سگهندو آهيان."

جڏهن مون کو جواب نہ ڏنو تہ مون کان پڇڻ لڳو، "مون کي پنهنجو ساٿي بنائڻ پسند ڪندؤ؟" مون وراٽيو، "مون کي کو اعتراض ڪونهي." ۽ هو مطمئن ٿي ويو. انهيءَ کان پوءِ هن بليڪ ٻُڊنگ، فراءِ پان ۾ تري ميز تي رکي ۽ ب شراب جون بوتلون کڻي آيو. انهيءَ وچ ۾ هن ڪجهہ ب نہ ڀالهايو.

جڏهن اسان مائي کائڻ شروع ڪئي تہ هن هيڪندي وري پنهنجو داستان ٻڌائڻ شروع ڪيو، "هيءُ جهيڙو اصل ۾ هڪ چوڪريءَ تان شروع ٿيو. اسين ٻئي هميشه ڳڏ سمهندا هئاسين ۽ پاڻ ۾ جسماني لاڳاپا هئا. هوءَ منهنجي سَريت هئي. مٽس منهنجو ڏاڏو خرچ ٿيندو هو. منهنجو ساٿي جنهن کي مون سيکت ڏني، سندس پاءُ آهي." جڏهن هن ڏٺو تہ مون سندس ڀالهہ جو کو جواب نٿي ڏنو تہ چوڻ لڳو، "مون کي خبر آهي تہ منهنجي لاءِ پاڙيسرين جو ڪهڙو خيال آهي، پر حقيقت ۾ اهو سڀ ڪوڙ آهي. مون کي

بہ ہين وانگر پنھنجا کي اصول آھن ۽ مان بہ گودام تي نوڪريءَ ۾ آھيان."

وري پنھنجو سلسلو جاري رکندي چيائين، "ھا سو ڳالھہ ٿي ڪيم تہ... ھڪ ڏينھن ڄاتم تہ انھيءَ ڇوڪريءَ جي ڪري مون تي ڏاڍو قرض چڙھي ويو آھي. مان ڪيس گذاري لاءِ، فضول خرچيءَ کان سواءِ ڪافي پيسا ڏيندو رھيس، جيتوڻيڪ سندس ڪمري جي مسواڙ بہ مون ٿي ڏني ۽ ويھہ فرانڪ روز جي مانيءَ جو خرچ بہ ڏنم ٿي. يعني ڪل ٽي سو فرانڪ مسواڙ جا ۽ ڇھہ سؤ سندس کاڌي پيتي جا. انھيءَ کان سواءِ ہيون فرمائشون جدا. مطلب تہ ھزار فرانڪ مھيني جو خرچ ھو. پر اھي پيسا بہ پورا نہ ٿي پيس. ھوءَ سدائين پيئي ڪُرکندي ھئي. نيٺ ھڪ ڏينھن چوٽو پير تہ، "ڏس، ھونئن تہ پيسا پورا نہ پوندا، بھتر آھي تہ ڪجھہ ڪلاڪ نوڪري ڪٽي ڪر. انھيءَ سان اسان ٻنھي جي مشڪل حل ٿي ويندي. ھِن مھيني تنھنجو فراڪ آندو اٿم، تنھنجي مسواڙ بہ مان ٿو ڏيان ۽ ويھہ فرانڪ تنھنجي روز جي گذاري لاءِ توکي ملن ٿا، پر تون وڃيو ڪيفي ۾ ويھي ساھيڙين تي خرچ ڪري وڃايو اڇين ۽ ڪين ڪافي ۽ شربت پيارين. نيٺ پيسا تہ منھنجي ڪيسي مان ٿا نڪرن! مان توکي ھيترو چاھيان ٿو ۽ تون آھين جو منھنجو تِر جيترو بہ خيال نٿي ڪرين؟ پر ھن ٻَڌو اڻ ٻڌو ڪري ڇڏيو ۽ ساڳيو راڳ آلاپيندي رھي. ھڪ ڏينھن ڏڪر تہ ھن منھنجي گلا پٽي ڪئي"ھو اڳتي ٻڌائڻ لڳو، "ھڪ ڏينھن تہ مون سندس پيتيءَ مان ھڪ لاٽريءَ جو ٽڪيٽ لڌو ۽ جڏھن ڪانئس پڇيم تہ وٽس آھو خريدڻ لاءِ پيسا ڪٿان آيا تہ ھوءَ کو جواب ڏيئي نہ سگھي." انھيءَ کان پوءِ، ٻئي ڀيري ڪيس ہن سون جي ڪنگڻ جي گروي- رسيد ملي، جيڪي ھن وٽس ڪڏھن بہ نہ ڏٺا ھٿا.

"اھڙي طرح ڏڪر تہ قصو وڌيڪ خراب ٿيندو ٿي ويو. مون ڪيس صاف چيو: 'ھاڻي پنھنجو نباھہ نہ ٿيندو.' مون ڪيس پناھہ ڏني ھئي ۽ پنھنجي گھر جا راز سليا ھٿا. مون ڪيس نيٺ چئي ڏنو، 'توکي جڏھن بہ کو موقعو ٿو ملي تہ وڃيو ڌارين سان سمھي، ڪارو منھن ڪري سندن پاسو گرم ڪرين.' ۽ پوءِ سڏوسنواٽو چيم، ' تون مون سان رھين ٿي، انھيءَ ڪري ٻيا منھنجي قسمت تي حسد ڪن ٿا. جڏھن ڏکا ڪائيندينءَ، تڏھن پاڻيھي پنھنجي ڪئي تہ پڇتائي مون وٽ واپس اچڻ لاءِ رت رُئندينءَ.'

هن ايا اڳتي ٻڌايو ته "مون کيس ايترو ماريو جو رت رت ٿي پيئي. انهيءَ کان اڳ مون مٿس ڪڏهن ڪا ايتري بہ نہ ڪئي هئي." هو اڳتي چوڻ لڳو، "مون ڪڏهن خلوص وچان ڏڪ هنيو بہ هوندو ته اها ڪا اهڙي ڳالهہ نہ هئي. هو سڏڪڻ لڳندي هئي ته دريءَ بند ڪري ڇڏيندو هوس. انهيءَ کان پوءِ معاملو ٺيڪ ٿي ويندو هو. پر هن پيري کيس مطمئن ڪري نہ سگهيس. سمجهان ٿو ته کيس ايترو مارڻ نہ گهربو هوم. منهنجو مطلب سمجهو ٿا نہ؟"

هو انهيءَ باري ۾ مون کان صلاح پڇڻ لڳو. ميڙ بتيءَ مان دونهان نڪري رهيا هئا. ڪمري ۾ پسار ڪندي هو وَٽَ جهڪي ڪرڻ لاءِ بيهي رهيو. مان کيس چپ چاپ ٻڌي رهيو هوس. مون شراب جي بوتل خالي ڪئي، تنهن ڪري مٿو چڪر ڪائي رهيو هو. منهنجا سگريٽ بہ ختر ٿي چڪا هئا، انهيءَ ڪري غيمون کان سگريٽ ونڻي پيتر. دير سان کا ٽرام لنگهي، جنهن جي لنگهي وڃڻ کان پوءِ گهٽيءَ ۾ گوڙ جهڪو ٿي ويو. غيمون ڳالهائي رهيو هو، "مون کي دراصل خار انهيءَ ڳالهہ تي ٿي آيو جو چوڪريِ بدچال ٿي ويئي هئي، پر ساڻس دل بہ هئم، تنهن ڪري پريشان ٿي ويو هوس. پر هن پيري مون فيصلو ڪري ڇڏيو هو ته کيس سبق ضرور ملڻ گهرجي." هو وري چوڻ لڳو، "پهرين منهنجو خيال هو ته انهيءَ چوڪريءَ کيْ هوٽل ۾ ونڻي ويندس ۽ پوءِ اسپيشل پوليس کي اطلاع ڪري کين يقين ڏيارينديس ته جيئن اُهي سندس نالو رنڊي جي حيثيت سان رجسٽر ۾ داخل ڪري ڇڏين. اها چڱي سيکت ٿيندي." انهيءَ کان پوءِ هن پنهنجي دوستن سان صلاح ڪئي جن جو ڏنڏو ئي غنڊاگردي هو ۽ پنهنجا ڪم ڪرائڻ لاءِ رنڊيون رکندا هئا. اهي پنهنجو مطلب ڪڍڻ لاءِ ٽورو تکا منا ٿيا پر عملي طرح وٽن کا جوڳي صلاح کانہ هئي. هن ٻڌايو ته جڏهن انهيءَ چوڪريءَ سان سندس واسطن جي ڳالهہ گهٽيءَ ۾ مشهور ٿي ته کيس اها خبر بہ نہ هئي ته اهڙي چوڪريءَ کي سيکت ڪيئن ڏجي، جنهن کيس ايڏو قرضي ڪري ڇڏيو هو. سندس دوستن صلاح ڏني ته چوڪريءَ کي بدنام ڪرڻ گهرجي، پر غيمون کي اها صلاح نہ آئڙي، جو اها سندس مرضي موجب نہ هئي. انهيءَ ڳالهہ تي غور ۽ فڪر جي ضرورت هئي. انهيءَ تي غور

۽ فڪر ڪان اڳ، هُن مون کان پڇڻ ٿي چاهيو ۽ پنهنجي ٻڌايل ڳالهه تي منهنجو رايو ٻه پڇيائين.

مون کيس وراڻيو، "منهجي راءِ کهڙي ٿي سگهي ٿي." پر ڳالهه ڏاڍي دلچسپ هئي.

ڇا مون کي خبر هئي ته انهيءَ چوڪريءَ ساڻس ڏڳي ڪئي هئي؟

مون کي مڃڻو پيو جو ظاهري طرح ائين ٿي ڏسڻ ۾ آيو. انهيءَ تي مون کان پڇيائين، "ڇا تون نه ٿو سمجهين ته کيس مارڻ ضروري هو ۽ جيڪر تون منهنجي جاءِ تي هجين ها ته ائين نه ڪرين ها؟" وراڻيم، "پڪ سان ته نه ٿو چئي سگهجي ته اهڙين حالتن ۾ ڪيئن منهن ڏجي." پر مان سندس ڳالهين مان سمجهي ويس ته هن جو مقصد اهوئي هو ته چوڪريِ سزا جي حقدار هئي.

مون شراب جون ڪجهه وڌيڪ سُرڪون پريون ۽ غيمون ٻي سگريٽ ڪڍائي پنهنجو منصوبو سمجهائڻ لڳو: "مان انهيءَ چوڪريءَ کي هڪ اهڙو خط لکندس، جيڪو بلڪل فحش هوندو، جنهن ڪري کيس بدنامي جو احساس ٿيندو ۽ پڇتاءُ ٻه ٿيندس. جڏهن هوءَ واپس ايندي ته مان سندس جسم ماڻڻ لاءِ کيس بستري تي ليٽائيندس ۽ جڏهن هوءَ ٻه ماڻجڻ لاءِ بلڪل بيقرار هوندي، ته سندس منهن ۾ ٿڪي، ڪمري مان ڏڪا ڏيئي ٻاهر ڪڍي ڇڏيندس." مون قبوليو، "اهو خراب منصوبو ناهي. اها سيڪٽ کيس ٺيڪ ڪري ڇڏيندي."

پر غيمون مون کي ٻڌايو، "پر مان اهڙو خط لکي نه ٿو سگهان. انهيءَ ۾ تنهنجي مدد درڪار آهي." جڏهن مان ماٺ ۾ رهيس ۽ کو جواب نه ڏنم ته چوڻ لڳو، "ڇو دل هٽين رهيو آهين؟" مون ناڪار ڪئي ۽ چيم، "مان تير نشاني تي هڻ [illegible] سوچي رهيو هوس."

هو [illegible] ڏيئي گلاس خالي ڪري اٿيو ۽ ميز تي جاءِ ناهڻ لاءِ پليٽون ۽ ڇيل ٽڏي [illegible] سيري پري ڪيائين. ميز پوش صاف ڪرڻ کان پوءِ، پلنگ پرسان رکيل ميز جي خاني مان هڪ چورس پنو ۽ پوءِ لفافو، ڳاڙهي ڳن واري قلم ۽ ڳوڙهي نيري مس جي چورس ڪُپڙي ڪڍي ميز تي رکيائين. جڏهن چوڪريءَ جو نالو پڇيم ته خبر پيم ته اها ته ڪا شيدياڻي هئي.

مون خط لکي پورو ڪيو. مون لکڻ ۾ گھڻي مٿاڪٽ ڪانه ڪئي، پر غيمون کي راضي ڪرڻو هوم جو ائين نه ڪرڻ لاءِ ڪو سبب ڪونه هو. پوءِ جيڪي لکيو هوم، پڙهي ٻڌايم. هو گھڙيءَ گھڙيءَ سگريٽ جون ٿوڪون پري دونهان ڪڍي رهيو هو ۽ ڪنڌ پئي لوڏيائين. "وري ته پڙهجان" هن چيو. هو ڏاڍو خوش ٿي نظر آيو. "ڏاڍو زبردست لکيو اٿيئي، نوجوان." هو ڪليو. "ڏاڍو دماغ ڪان ڪم ورتو اٿيئي. تون واقعي مسئلي کي حل ڪري ڇاڏين."

پھريائين ته مون 'نوجوان' لفظ تي ڌيان ڪونه ڏنو، پر جڏهن هو واپس آيو ۽ ڪلهي تي ڌڪ هٿي چيائين، "هاڻي ته پاڻ هڪٻئي جا يار آهيون نه؟" تڏهن مان چپ رهيس. هن وري ورجايو. مان اهڙين ڳالهين تي ڌيان گھٽ ڏيندو آهيان، پر ڏٺم ته همراهه ڳڻڻ ٻڌيو ٻيٽو آهي، سو ڪنڌ لوڏي ڪٽي هاڪار ڪئي مانس.

هن خط لفافي ۾ وڌو ۽ اسان گڏجي بوتل خالي ڪري ڇڏي ۽ پوءِ ڪجهه دير ٻئي ڇٽا چپ چاپ سگريٽ ڇڪيندا رهياسين. گھٽيءَ ۾ بلڪل خاموشي ڇانيل هئي. رڳو ڪنهن موٽر جي گذرڻ وقت آواز ۽ روشني ٿي ٿي نه ته هيو مڙيئي خير. نيٺ مون چيو، "هاڻي ڇڪي دير ٿي ويئي آهي." ۽ غيمون هاڪار ڪئي، "اڄوڪي رات ايترو جلدي گذري ويئي آهي جو خبر به نه پئي." اها حقيقت هئي. مون سمهڻ چاهيو ٿي، انهيءَ ڪري ائين چيو هوم. مان ضرور پريشان ۽ ٽڪل نظر ٿي آيس، جو غيمون چيو، "انسان کي تڪليف جي وقت همٽ نه هارڻ گھرجي." پھريائين ته مان سندس ڳالهه سمجهي نه سگھيس، پر پوءِ هن ٻڌايو، "تنهنجي ماءُ جي گذاري وڃڻ جو ٻڌو هوم. بهرحال جيڪي ٿيٽو آهي سو هر حالت ۾ ٿي رهندو." مون سندس همدرديءَ لاءِ ٿورو مڃيو.

جڏهن مان موڪلائڻ لڳس ته غيمون ڏاڍي گرمجوشيءَ سان هٿ ملايو ۽ چيائين، "ماڻهو جو نيٺ ماڻهو ئي قدر ڪندو آهي." دروازي بند ٿيڻ کان پوءِ مان بي خياليءَ ۾ ڪن پل لاءِ اتي ٻيٽو رهيس. جاءِ هڪ قبر وانگر خاموش هئي ۽ ڏاڪڻ جي لنگھه جي اونداهيءَ مان گھميل بوءِ پئي آئي. مون کي ڪجهه به ٻڌڻ ۾ نٿي آيو. البت دل ۾ رت جي تکي حرڪت جو آواز

ڪجهہ دير بيٺو ٻڌندو رهيس. پوءِ سالامانو جي ڪتي جي ڪوڪاٽ جو هلڪو آواز اچڻ لڳو ۽ اوڏيءَ مهل جڏهن سڀ آرامي هٿا تڏهن اهو ڏک پريو آواز ائين ٿي آٽيو ڇڻ خاموشيءَ ۾ اوندهہ مان گُـل آهستي آهستي اُپري رهيا هجن.

4

● مون کي پورو هفتو آفيس ۾ مٿي کنهڻ جي واند ڪائي نہ هئي. هڪ پيري غيمون مون وٽ لنگهي آيو ۽ اچي ٻڌايائين تہ هن اهو خط موڪلي ڇڏيو هو. مان ايمانيئيل سان گڏجي ٻہ پيرا فلم ڏسڻ ويو هوس. ايمانيئيل ويچاري کي اها لڪا ئي نہ پوندي هئي تہ پردي تي ڇا ٿو وهي واپري. سو سمجهڻ لاءِ وري ٻئي کان پڇندو هو. ڪالهہ چنچر هو ۽ ماري رٽيل پروگرام موجب اُتي آئي. ڪيس ڳاڙهي ۽ اچي پٽي وارو خوبصورت وڳو ۽ پيرن ۾ چمڙي جو سينڈل اهڙو تہ ٺهيا ٿي جا مان ڪيس ڏسندوئي رهيس. سندس ننڍين ۽ تائيل ڇاتين جو اُپار صاف ڏسڻ ۾ پئي آيو ۽ سندس سون ورٽو چهرو بادميءَ رنگ جي گل جهڙو لڳي رهيو هو. اسان ٻئي بس ۾ سمنڊ جي ڪناري ڈانهن روانا ٿياسين. جيڪو آجيئر کان ڪجهہ ميل پري هو. سمنڊ جو ڪنارو، اصل ۾ ريتيءَ جو هڪ ڊگهو پٽو هو. جيڪو ٻن ٽڪرين جي وچ ۾ هو، جنهن جي پرئين پاسي ويڑهہ چڑهڻ جي حد تائين، ناگرموٽ جي ولين جي قطار هئي. ڇئين وڳي مهل سج ۾ ايڏي تپش ڪانہ هئي، پر پاڻي اڃا گرم ۽ تانگهو هو. سست لهرون ريتيءَ مٿان هوريان هوريان سَري رهيون هيون.

ماري مون کي هڪ نئين راند سيکاري. انهيءَ موجب جڏهن هڪ ڇٽو تري رهيو هجي تہ چولين جي گجي وات ۾ جهلي ونجي ۽ جڏهن وات انهيءَ گجي واري پاڻيءَ سان ڀرجي وڃي تہ پٽيءَ ۾ ليٽي آسمان ڈانهن منهن ڪري اهو پاڻي ڦوهاري وانگر ڪيڏي ڦٽو ڪري ڇڏجي. اهڙي طرح گجيءَ جي ڏنڊ ٺهي ويئي ٿي، جيڪا هوا ۾ ختر ٿِي ٿي ويئي يا وري واپس ڳلن تي گرم ڦوهاري وانگر ٿي اچي وسي. پر جڏهن جلدئي لوڻ واري پاڻي هٽ ڪري،

منهنجو وات سور ڪرڻ لڳو. تڏهن ماريءَ مون کي اچي ٻانهون ورائي پاڪر پاتي ۽ پنهنجا چپ منهنجي چپن تي رکي چڏيائين. سندس زبان منهنجي چپن جي گرمائش کي ٹڏو ڪري چڏيو. اسان بہ ڪناري ڏانهن وڃڻ کان اول پنهنجو پاڻ کي ڪجهہ دير لاءِ لهرن جي حوالي ڪري چڏيو تہ پل ڪيڏانهن بہ وهائي وڃن. پوءِ اسان ترندا ڪناري تي آياسين.

جڏهن اسان ڪپڑا پائي ورتا، تہ ماري مون ڏانهن گهوري رهي هئي. سندس اکيون چمڪيون پئي. مون کيس ٻانهن تي ليٹائي چمي ورتو. انهيءَ کان پوءِ ڪجهہ دير تائين اسان مان ڪنهن بہ نہ ڳالهايو. مون کيس پاڻ ڏانهن ڇڪي ٻانهن ۾ جڪڑي چڏيو هو. پوءِ ڪناري ڪان اڳتي ڊوڙڻ لڳاسين جو اسان ٻنهي چاهيو ٿي تہ بس تي پهچي واپس گهر وڃون ۽ بستري ۾ پئجي رهون.

مون دريءَ کي کليل چڏي ڏنو هو. تنهن ڪري رات جي ٹڏڻي هوا، اسان جي اُس جي ٻاريل جسمن کي بيحد لطف پئي ڏنو.

ماري مون کي ٻڌايو تہ هوءَ ٻئي ڏينهن واندي هئي، انهيءَ ڪري مون کيس پاڻ سان نيرڻ ڪرڻ جي دعوت ڏني. جيڪا هن قبول ڪئي. مان گوشت وٹڻ لاءِ هيٹ لٹس. واپس موٹندي غيمون جي ڪمري مان زنانو آواز پئي آيو. ٹوري دير کان پوءِ ٻيو سالامانو ڪتي تي ڪُرڪڻ لڳو، پوءِ ڪاٹ جي ڏاڪڻ تي بوٹن ۽ چنبن جي هلڻ جا آواز ٻڌڻ ۾ آيا ۽ پوءِ ... "بدتميز ... سوئر ... حرامي‌ءَ جا ڦر" جا آواز اُچرڻ لڳا، جيڪي گهٹيءَ ۾ سندن وڃڻ کان پوءِ جهڪا ٹي ويا.

مون ماريءَ کي ٻڌايو جو قصو ٻڌيو تہ هوءَ ڏاڍو کلڻ لڳي. هن منهنجو رات جو وڳو پاتو هو ۽ قميص جون ٻانهون مٹي ورائي چڏيون هئائين. هوءَ کلي رهي هئي ۽ چيڑ تہ هوءَ هر وقت کلندي ئي رهي. ٹورو ترسي هن مون کان پڇيو، "تون واقعي مون کي ايڏو پيار ڪرين ٹو؟" وراٹيم، "اهڙي قسم جا سوال سڄ پچ ڏاڍا بي معنيٰ ٹيندا آهن. پر مان سمجهان ٹو تہ انهيءَ جي معنيٰ مون کي نہ ٹي اچي." هوءَ ڪن لاءِ اُداس ٹي ويئي، پر جڏهن اسان نيرڻ تيار ڪري رهيا هئاسين تہ هوءَ ٹڙي پيئي ۽ ڳالهہ ڳالهہ تي مُرڪڻ لڳي. جڏهن هوءَ مرڪِي ٹي تہ هميشہ دل چيو ٹي تہ کيس چمي وٹان. انهيءَ کان

پوءِ غيمون جي ڪمري مان ڳالهائڻ جو آواز اچڻ شروع ٿي ويو.

شروع ۾ ڪنهن عورت وڏي آواز ۾ ڪجهہ چيو پئي ۽ پوءِ غيمون ٻہ ڏمڪائي چئي رهيو هو، "تو مون کي قرضي ڪري ڇڏيو آهي ڪُتي! مان ٻہ توکي سبق سيکاريندس." پوءِ ڏکن جا آواز ۽ چيندڙ دانهون ٻڌڻ ۾ آيون ۽ هيٺ ماٿهن جو ميڙاکو لڳي ويو. ماري ۽ مان ٻاهر نڪري آياسين. عورت ايڏا رڙيون پئي ڪيون ۽ غيمون ڪيس ماري رهيو هو. ماري چوڻ لڳي، "ڪيڏي نہ بيهودگي آهي!" مون کيس کو جواب ڪونہ ڏنو. پوءِ ماري مون کي پوليس وٽي اچڻ لاءِ چيو. مون وراٽيو تہ منهنجو چا وڃي جو مان پوليس سڏايان. اوڏيءَ مهل هڪ سپاهي اچي وارد ٿيو، جنهن سان گڏ ٻيءَ ماڙ تي رهندڙ، هڪ پائيءَ جي نلڪن جو ڪم ڪندڙ پلمبر هو. جيئن ئي سپاهي در کڙڪايو تہ ڪمري مان آواز اچڻ بند ٿي ويو. هن وري در کڙڪايو. ٿوري دير کان پوءِ عورت وري روئڻ شروع ڪيو ۽ غيمون دروازو کوليو. کيس چپن ۾ سگريٽ پيل هئي، جيڪا لڏي پئي ۽ سندس منهن تي بيمار مُرڪ هئي.

"نالو چا اٿيئي؟"

غيمون کيس پنهنجو نالو ٻڌايو.

"پنهنجي منهن مان سگريٽ ٻاهر ڪڍ. خبر اٿيئي تہ ڪنهن سان ٿو ڳالهائين؟" سپاهي سختيءَ سان چيس.

غيمون هڪي مون ڏانهن ڏٺو ۽ سگريٽ وات ۾ جهلي ٻيٺو رهيو. سپاهي مضبوطيءَ سان هٿ ڦيرائي سندس کاهي ڳل تي هڪ زوردار چماٽ اهڙي تہ زور سان هنئي جو سگريٽ وڃي پري پيو. غيمون جي منهن جو پنوئي لهي ويو ۽ ڪجهہ دير ڪجهہ نہ ڪچيائين. پوءِ بيوسيءَ واري لهجي ۾ پنهنجو اڏورو سگريٽ کڻڻ لاءِ پچيائينس.

سپاهي موڪل ڏنس ۽ چيائين، "ياد رک، آئيندي اهڙي بيهودگي برداشت نہ ڪئي ويندي ۽ نڪي تو جهڙن شيدين لاءِ پنهنجو وقت وڃائيندا سين."

انهيءَ وچ ۾ عورت سڏڪا ڀري چوڻ لڳي، "هن مون کي ماريو آهي. بزدل، ڪميٽو ... پڙوو."

"سائين معاف ڪجو،" غيمون وچ ۾ چيو، "هيترن ماٿهن جي وچ ۾

هيءَ مون کي پڙوو ٿي چوي، ڇا اهو مناسب آهي؟"

سپاهي چيو، "هاڻي پنهنجي اُستادي ڦٽي ڪر."

غيمون عورت ڏانهن مڙي چيو، "تون فڪر نه ڪر. مان توکي سبق سيکاريندس."

"جيڪي ٿيو سو نهيو." سپاهي چيو ۽ عورت کي هليو وڃڻ لاءِ چيائين ۽ غيمون کي پوليس ٽاڻي تان سَمن اچڻ تائين پنهنجي ڪمري ۾ ترسڻ لاءِ چيائين.

"توکي پاڻ تي شرم اچڻ گهرجي." سپاهي وري چوڻ لڳو، "ايڏو شراب جو نشو چڙهي ويو اٿيئي، جو سڏو بيهي به نٿو سگهين. ڏکين چو پيو؟"

"مان نشي ۾ ناهيان." غيمون واضح ڪيو، "مان ته توهان کي پاڻ ڏانهن نهاريندي ڏسان ٿو ته ڏکڻي نٿي جهلجي."

پوءِ هن دروازو بند ڪري ڇڏيو ۽ اسان سڀ هليا وياسين. ماريءَ مون ٻنهي نيرڻ تيار ڪئي. ماريءَ کي بک نه هئي ۽ مون کي ٿي گهٽي پاڻي سڀ کائڻو پيو. هوءَ هڪ وڳي ڏاري هلي ويئي ۽ مان سمهي پيس.

ٽين وڳي ڏاري منهنجو در کڙڪيو ۽ ڏٺم ته غيمون اندر لنگهي آيو هو. هو منهنجي پلنگ جي ڪنڌ تي اچي ويٺو ۽ منٽ ٻن لاءِ ماڻ ۾ هو. نيٺ مون ڪائنس واقعي جي حقيقت پڇي. هن ٻڌايو ته پهريائين ته برابر طئه ٿيل معاملو ٿيو، پر جڏهن عورت سندس ڳل تي چماٽ وهائي ڪڍي ته ڪائنس رهيو نه ٿيو ۽ ڪيس مارڻ شروع ڪيائين. انهيءَ ڪان پوءِ ڇا ٿيو، انهيءَ حقيقت جي بيان جي ضرورت ڪانه هئي، جو مان اڳي روبرو هوس.

"بهرحال تو ڪيس چگو سبق سيکاريو آهي. تو چاهيو به ائين ٿي. هاڻ؟"

هن هاڪار ڪئي ۽ ٻڌايائين ته پوليس کي جيڪي وٽي سو ڪري پر ڪيس جيڪا سزا ڏيڻي هئي سا هن ڏيئي ڇڏي. باقي رهيو پوليس جو سوال، سو هو ساڻن پُڄي ونڊو. پر هن اهو ٿي ڇاڻڻ چاهيو ته جڏهن سپاهي ڪيس چماٽ هنئي هئي تڏهن ڪيس موٽ ۾ چماٽ هڻڻ گهرجي ها؟

مون ڪيس ٻڌايو ته مون ائين ڪڏهن به نٿي چاهيو ۽ سچ پچ پوليس جو ته واسطو ئي نه هو. انهيءَ تي غيمون ڏاڍو خوش نظر آيو ۽ مون کان

پڇيائين تہ جيڪڏهن مرضي هجيم تہ ساڻس گڏجي ٻاهر هلان.

مان بستري مان اٿيس ۽ وارن کي ٺيڪ ڏنم. پوءِ غيمون مون کي ٻڌايو تہ حقيقت ۾ هن چاهيو ٿي تہ مان سندس شاهدي ڏيان. مون کيس ٻڌايو تہ مون کي ڪو اعتراض ڪونہ هو، پر مون کي اها خبر نہ هئي تہ هن مون کان ڇا ٿي چوَرائڻ چاهيو.

"اهو بلڪل سولو آهي،" هن وراٽيو. "توکي فقط اهوئي چوڻ پوندو تہ انهيءَ عورت مون کي ذليل ۽ خوار ڪري منهنجي عزت کي ٽِڪو لاتو آهي." ۽ مون سندس شاهد ٿيڻ قبوليو.

اسان ٻئي ٻاهر نڪتاسين. غيمون مون کي کيفي ۾ برانڊيءَ جو هڪ پيگ پياريو ۽ پوءِ اسان بلئرڊ راند ڪئيسين. مون ڏاڍي ڏيان سان راند ڪئي پر ٿوري تان هارائي ويٺس. انهيءَ کان پوءِ هن مون کي چڪلي هلڻ لاءِ چيو پر مون انڪار ڪيو، جو مون کي اوڏانهن وڃڻ اصل پسند ڪونہ هو. اسان جڏهن آهستي واپس پئي موٽياسين تہ هن ٻڌايو تہ هو پنهنجي محبوبا کان بدلو وٺي ڏاڍو خوش هو. هو طرح طرح جون مزيدار ڳالهيون ڪري مون کي وندرائيندو پئي هليو ۽ مان لطف وٺندو پئي آيس.

اسان جڏهن گهر ۾ پرسان پهتاسين تہ ٻيو سالامانو دروازي جي چانئٽ تي پريشان بيٺل نظر آيو. سندس ڪتو پرسان ڪونہ هو. هن لاٽئون جيئن پئي ڦيريون پاتيون ۽ چوڌاري لوٽا هٽي پئي نهاريائين. ڪڏهن هال جي اونداهيءَ ۾ خونخوار اکين سان گهوريائين ٿي تہ ڪڏهن هيٺ مٿي گهٽيءَ ۾ ٿي نظرون ڊوڙايائين.

غيمون ڪانئس پڇيو تہ ساڻس کهڙي ويڌن هئي. پر هن ڪوبہ جواب نہ ڏنو. ٿوري دير کان پوءِ کيس چوندي ٻڌم: "حرامي ... ڪجر... پڙوو." جڏهن ڪانئس پڇيم تہ سندس ڪتو ڪيڏانهن ويو تہ نڪ سوڙهو ٿي سُسي ويس ۽ تارا ڪيي ڏاڙهيندي چيائين، "جهنم ۾." ڪن رکي اوچتو چڙ ڦاڙائين: "مان کيس پريڊ گرائونڊ ڏانهن وٺي ويو هوس، جيئن همیشہ وٺي ويندو آهيانس. اٿي ميلو لڳل هو ۽ ايڏي تہ رش هئي جو چُرڻ بہ مشڪل هو. مان هڪ هنڌ "هٽڪڙيءَ ۾ بادشاهہ" ڏسڻ بيهي رهيس. جڏهن واپس وڃڻ لڳس تہ ڏٺم تہ ڪتو ڪونہ هو. کيس ڳچيءَ ۾ نندو

پٽو وجهي اڇڻ جو روز سوچيندو هوس پر مون کي اها خبر نه هئي ته هتي حرامي مون کان هيڻ کسڻي ويندو."

غيمون کيس دلداري ڏيندو رهيو ته فڪر جي ڳالهه ناهي ڪتو پاڻيهي گهر موٽي ايندو. اهڙيون ڳالهيون به ٻڌايائين ته ڪيئن نه ڪتا ڪيئن ميل پنڌ ڪري واپس پنهنجي مالڪن وٽ موٽي ايندا آهن. پر ائين ٿي لڳو جڻ انهن آڻتن کيس اڳي کان وڌيڪ بي چئن ٿي ڪيو.

"توهان کي خبر ناهي ته پوليس جي ور چڙهي ويو ته اهي اصل نه ڇڏيندس. هڙي خارش زده ۽ بيمار ڪتي جي هرڪو سنيال ٿوروئي ڪري سگهي ٿو."

مون کيس ٻڌايو، "پوليس ٽاڻي تي هڪ خاص قسم جو ڊڪ هوندو آهي، جتي آواره ۽ رولو ڪتن کي بند ڪيو ويندو آهي. تنهنجو ڪتو به ضرور اتي هوندو، جتان ڏنڊ ڏيئي واپس ملي سگهي ٿو." هن ڏنڊ بابت مون کان پڇيو، پر مان کيس جواب ڏيئي نه سگهيس. انهيءَ کان پوءِ مٿس وري ساڳيو دؤرو پيو.

"انهيءَ جو مطلب اهو آهي ته انهيءَ بيڪار ڪتي تي ٻيو به خرچ ڪريان؟ مون کي پرواهه ناهي. منهنجي ليکي ڀلي کيس ماري ڇڏين." ۽ پوءِ هو پنهنجي ڪتي کي اڳي وانگر گاريون ڏيڻ لڳو.

غيمون ٿهڪ ڏنو ۽ هال ڏانهن مڙيو. مان سندس پويان ڏاڪڻ چڙهڻ لڳس. مٿي چڙهي هڪ ٻئي ڪان موڪلايوسين. ڪجهه منٽن کان پوءِ سالامانو جي قدمن جي آهٽ ۽ پوءِ پنهنجي در تي ڪڙڪو ٻڌم. در کوليم ته هو در جي چانئٽ تي ٻيٺو هو.

مون کيس اندر اڇڻ لاءِ چيو پر هن ڪنڌ لوڏي ناڪار ڪئي. هو بوٽ جي ڦاٽل پٻ ۽ اڳيان نڪتل چمڙي ڏانهن گهوري رهيو هو ۽ سندس گهنجن وارا ڪمزور هٿ ڏکي رهيا هئا. مون سان اڪيون ملائڻ کان سواءِ ئي هن چوڻ شروع ڪيو، "ڪيئن سائين ميرسو، پوليس وارا مون کان ائين کسي سگهن ٿا يا نه؟ پڪ سان اهي ائين نه ڪندا. پر جيڪڏهن ائين ڪيائون ته... خبر ناهي منهنجو ڪهڙو حال ٿيندو."

مون کيس چيو، "جيتري قدر سڌ اثر ته آواره ۽ رولو ڪتن کي ڊڪ

ڀر رکي، سندن مالڪن جو تن ڏينهن لاءِ انتظار ڪندا آهن. جيڪڏهن ڪو مالڪ نه نڪرندو ته جيئن وٺندو اٿن تيئن نيڪال ڪري ڇڏيندا آهن."

هو ڪن پل لاءِ مون ڏانهن خاموشيءَ سان گهورينڊو رهيو ۽ پوءِ موڪلائي هليو ويو. انهيءَ ڪان پوءِ ڪجهه وقت ڪيس سندس ڪمري مان ڪڏهن ٻاهر، ڪڏهن هيٺ، ڪڏهن مٿي ويندي سنياليرءَ پوءِ سندس بستري وڇائڻ جو آواز آيو. جيتوڻيڪ منهنجي ۽ هن جي ڪمري جي وچ ۾ رکيو پيت هئي ۽ آواز جهڪو ٿي ٻڌڻ ۾ آيو، تنهن هوندي به ٻڌي جي هلڪن سڏڪن جو آواز ٻڌڻ ۾ پئي آيو.

اوڏي مهل، خبر ناهي ڇو، امان جون ڳالهيون رکي رکي ياد اچڻ لڳيون. ٻئي ڏينهن صبح سوير آٿو هوم تنهن ڪري ٻڪ جو به خيال نه ٿيو ۽ بنان ڪاڏي ڪائڻ جي بستري تي وڃي ڪريس.

5

● غيمون مون کي آفيس ۾ فون ڪري چيو ته هن جنهن دوست جو ذڪر مون سان ڪيو هو، هن مون کي ايندڙ آچر تي پنهنجي ننڍڙي بنگلي تي گڏ گذارڻ جي دعوت ڏني آهي. سندس بنگلو الجيئر کان ٿورو ٻاهر ٻرو، سمنڊ جي ڪناري تي هو. مون ڪيس ٻڌايو ته مون کي اها دعوت قبولي خوشي ٿيندي، پر مان انهيءَ آچر تي هڪ ڇوڪريءَ سان گذارڻ جو وعدو ڪري چڪو آهيان. تنهن تي غيمون وراٽيو: "ڪيس به ساڻ ولي اچ نه. منهنجي دوست جي زال جڏهن ٻڌندي ته انهيءَ مردن جي پارٽيءَ ۾ پاڻ اڪيلي نه ٿيندي ته ڪيس ڏاڍي خوشي ٿيندي."

منهنجو صاحب ڪڏهن به آفيس جي فون تي ذاتي فون ڪرڻ جي اجازت نه ڏيندو آهي. اها ڳالهه وٺندي ئي نه اٿس. پر غيمون مون کي هولڊ آن ڪرڻ لاءِ چيو جو ڪيس ايجا به مون سان ڳالهائڻو هو. هن فون انهيءَ ڪري ڪيو هو، جو هونئن دعوت ته سانجهيءَ جوبه ڏيئي سگهيو ٿي.

"اصل ۾ ڳالهه اها آهي،" هو چوڻ لڳو، "ته صبح کان کي عرب منهنجي پويان پاڇي وانگر لڳل آهن. انهن مان هڪڙو ته انهيءَ ڇوڪريءَ

جو پاءُ آهي، جنهن سان منهنجو جهيڙو ٿيو آهي. واپس اچڻ مهل انهن کي گهَر جي اوسي پاسي بيٽل ڏسين تہ اطلاع ڪج."

مون سائس وعدو ڪيو.

انهيءَ کان پوءِ صاحب هڪدم مون کي پاڻ وٽ سڏايو. مان ڪن لاءِ پريشان ٿي ويس جو چاتم ٿي تہ ضرور چينپيندو تہ پنهنجو ڪم ڪرءِ فون تي دوستن سان ڳالهين ۾ وقت نہ وڃاءِ. پر شڪر ٿيو جو هن اهڙي ڪابہ ڳالهہ نہ ڪئي. هن جي ذهن ۾ منهنجي باري ۾ ڪا ڳالهہ هئي جيڪا هن مون کي ٻڌائڻ ٿي چاهي ءِ هو پاڻ اُن باري ۾ ڪو فيصلو ڪري نہ سگهيو هو. هن پيرس ۾ پنهنجي آفيس جي شاخ کولڻ ٿي چاهي، جيئن ٻين وڏين ڪمپنين سان لهہ وچڑ ۾ اچي سگهجي ءِ ٽپال جي سرشتي جي اوٽاين جو شڪار ٿيڻ کان بچجي. هن مون کان اوڏانهن وڃي، انهيءَ شاخ ۾ ڪم ڪرڻ بابت پڇيو.

"تون نوجوان آهي،" هو چوڻ لڳو، "ءِ مون کي پڪ آهي تہ تون پيرس ۾ خوش گذارڻ چاهيندو هوندين ءِ سال ۾ ڪجهہ مهينا فرانس ۾ گهمي سگهندين."

مون ڪيس ٻڌايو تہ مان وڃڻ لاءِ تيار آهيان، ڇو جو منهنجي لاءِ ساڳي ڳالهہ آهي."

هن مون کان وري پڇيو، "ڇا توکي زندگيءَ ۾ نواڻ پسند ناهي؟" ءِ مون کيس وراڻيو، "ڪوبہ پنهنجي اصلي زندگي بدلائي نٿو سگهي. سڀئي زندگيون هڪ جهڙيون آهن ءِ مان پنهنجي موجوده زندگيءَ مان مطمئن آهيان." انهيءَ تي مون کي هو خاموش نظر آيو. پر وري چوڻ لڳو تہ مان هميشہ نٽائيندو رهندو آهيان. مون ۾ ارادي جي مضبوطيءَ جي گهٽتائي آهي ءِ ترقيءَ ڪرڻ جو چاهہ نہ اٿم. تجارتي ڪاروبار سان واسطو هڻڻ جي صورت ۾ اها هڪ وڏي اوٽائي آهي.

مان وري اچي ڪم کي لڳس. مون کيس پريشان ڪرڻ نٿي گهريو، انهيءَ ڪري سمجهيم تہ بحث ڪرڻ مناسب ناهي جو انهيءَ مان پاڻ سندس مزاج خراب ٿيندو. مون ڏٺو تہ مون کي شاگرديءَ جي وقت دوران اڪثر وڏڻ ءِ ترقيءَ ڪرڻ جو ڏاڍو چاهہ هوندو هو. پر تعليم ختم ڪرڻ کان پوءِ

محسوس ڪيم تہ اھو سڀ اجايو ھو.

ماري شام جو آئي ۽ اچي پڇيائين، "مون سان شادي ڪندين؟" مون وراڻيو ھو تہ مون کي ڪھڙو اعتراض آھي.

ھن مون کان وري پڇيو تہ مون واقعي ڪيس پيار ڪيو ٿي. مون ڪيس وري ب ساڳيو جواب ڏنو: "اھو بي معنيٰ سوال پڇڻ ئي اجايو آھي. انھيءَ سوال جو تہ جواب ئي ناھي." پر مون ڏٺو تہ اڻين نہ ھو.

"جڏھن تون اڻين محسوس ڪرين ٿو تہ پوءِ مون سان شادي ڇو ٿو ڪرين؟"

ڪيس سمجھايم تہ اھا ڳالھہ سچ پچ کا اھميت پري کانہ ھئي. جيڪڏھن ڪيس اڻين وٺي ٿو تہ ھينئر ئي تا شادي ڪريون. ڪيس پڪ ڏنم تہ ھوءَ جڏھن چوندي، انڪار نہ ڪندس.

تنھن تي ھوءَ چوڻ لڳي تہ شادي ھڪ گنيير ۽ اھم مسئلو آھي.

مون ڪيس چيو تہ اڻين ناھي.

انھيءَ تي ھوءَ چپ ٿي ويئي ۽ مون ڏاڻھن عجيب نگاھن سان گھورڻ لڳي. پوءِ پڇيائين، "مثال طور کاڀي ڇوڪري توکي شادي ڪرڻ لاءِ چوي... منھنجو مطلب آھي تہ اھڙي ڇوڪري جنھن کي تون پيار ڪندو ھجين... ڇا تون ساڻس شادي ڪرڻ لاءِ تيار ٿي ويندين؟"

"بلڪل." مون وراڻيو.

پوءِ ھوءَ چوڻ لڳي، "مان انھيءَ ڇڪتاڻ ۾ آھيان تہ مان توکي پيار ب ڪريان ٿي يا نہ." مان ڪيس مطمئن ڪري نہ سگھيس. ڪجھہ دير ماڻ ڇانئجي ويئي. انھيءَ کان پوءِ ڪجھہ دير مون بابت پڻ پڻ ڪندي رھي: "عجيب ماڻھو آھين!"، "مان تہ اڻين چوندیس تہ انھن ڳالھين ڪري ئي تہ مان توکي پيار ٿي ڪريان." وري چوڻ لڳي، "پر اھو ب تہ ٿي سگھي ٿو تہ ھڪ ڏينھن توکان نفرت ب انھيءَ ڪري ڪريان."

مان انھيءَ باري ۾ چا ٿي چئي سگھيس، انھيءَ ڪري ماڻ رھيس.

ھوءَ ڪجھہ دير سوچيندي رھي ۽ پوءِ مُرڪي منھنجي ٻانھن جھلي ورجائي چوڻ لڳي، "ھاڻي مان ترسي نہ ٿي سگھان. سچ پچ توسان شادي ڪرڻ ٿي چاھيان."

"ٺيڪ آهي،" مون وراڻيو، "جڏهن چاهين تڏهن شادي ڪنداسين."
پوءِ ڪيس ٻڌايم، "منهنجو صاحب مون کي پيرس موڪلڻ پيو چاهي." تنهن تي ماري پيرس هلڻ لاءِ پنهنجي مرضي ظاهر ڪئي. جڏهن مون ڪيس ٻڌايو ته مان پيرس ۾ ڪهڙ عرصو رهي آيو آهيان ته مون کان پڇڻ لڳي، "ڪيئن آهي؟"
"منهنجي خيال ۾ ڏنڊ سان پريل ڪارو شهر آهي. ڪبوترن جا ولر ۽ اونداها ايوان آهن. ماڻهو رڳو پنهنجا منهن صاف ڪري اڇا اجرا ٿيو هلن ٿا."
پوءِ اسان شهر جي مکيه رستن تي گهمندي شهر جي ٻئي ڇيڙي تائين وڃي نڪتاسين. عورتون ڏاڍيون خوبصورت پٽي لڳيون. ماريءَ کان ٻ پڇيم ته ائين لڳو ٿي يا نه. هن ٻ هاڪار ڪئي ۽ چيائين ته ڪيس انهيءَ جي خبر هئي. انهيءَ کان پوءِ ڪجهه منٽن لاءِ اسان ڪجهه ٻ نه ڳالهايو. مون ڪانئس جدا ٿيڻ نه پٽي چاهيو تنهن ڪري ڪيس سيليت واري ريسٽارنٽ ۾ ماني کائڻ جي آڇ ڪيم. هن چيو ته ڪيس ساڻس کائڻ ۾ ڏاڍو مزو اچي ها، پر هن اڳ ۾ئي رات جو ٻئي ڪنهن سان وعدو ڪيو هو. هاڻي اسان گهر پرسان اچي پهتا هئاسين. مون ڪانئس موڪلايو ته هوءَ منهنجي اکين ۾ اکيون وجهي نهارڻ لڳي.
"تون مون کان پڇين ٻ نه ٿو ته اڄ رات منهنجي ڪهڙي مصروفيت آهي؟"
جاڻڻ برابر چاهيم ٿي پر ضرورت محسوس نه ڪيم. مون اندازو لڳايو ته ڪيس انهيءَ تي البت ناراضگي هئي. هُن جي انهيءَ سوال تي شايد هڪو ٻڪو ٿي ويو هئس ته هوءَ اوچتو ڪلڻ لڳي ۽ مون طرف جهڪي پنهنجا آڇايل چپ منهنجي منهن ويجهو آڻي مون تي جهڪي پيئي.
مان سيليت جي ريسٽارنٽ ۾ اڪيلو ٿي ويس. اڇا ماني کائڻ شروع ٿي مس ڪئي هئم ته بندري قد جي هڪ عجيب عورت اندر گهڙي آئي ۽ مون کان ميز تي گڏ ويهڻ لاءِ پڇيائين. مون کو اعتراض نه ورتو ۽ هوءَ ويهي رهي. سندس چهرو پڪل صوف جهڙو گول مٽول هو ۽ اکيون ٻريس پٽي. هلڻ جو اهڙو عجيب انداز هوس جڙ تار تي ٿي هلي. پنهنجو سوڙهو جئڪيٽ مٿي ڪري ويهي رهي ۽ ڏاڍي ڏيان سان مينو ڏسڻ لڳي. بعد ۾ هن سيليت کي سڏيو ۽ ڪجهه آڏر لاءِ آردر ڏنائين. سندس لهجو تمام تکو ۽ چٽو هو جيئن کو لفظ رهجي نه وڃي. مانيءَ جي پهرين پليٽ جو انتظار ڪندي هن

پنھنجو ٽيلھو کوليو ۽ منجھانئس پني ٽکر ۽ پينسل کڍي، بل جا پيسا اڳواٽ جوڙ ڪيائين، پوءِ ٽيلھي ۾ ھٿ وجھي ٻٽوُن ڪڍيائين ۽ منجھانئس بل جي پوري رقم ۽ ڪجھ ٽِپ لاءِ پيسا ڪڍي پنھنجي سامھون ميز تي رکي ڇڏيائين.

انھيءِ کان پوءِ ويٽر مانيءَ جي پھرين پليٽ کڻي آيو. جيڪا ھن ھيڇ وچان بکايل بگھڙ وانگر کائڻ شروع ڪئي. ھاڻي جيستائين ھي پليٽ اڇي تيستائين ھڪ ھي نيري رنگ جي پينسل ۽ ايندڙ ھفتي جي ريڊيو مخزن ٽيلھي مان ٻاھر ڪڍيائين ۽ مخزن ۾ ھر روز جي پروگرام سامھون پينسل سان نشان ڪرڻ لڳي. انھيءَ مخزن ۾ درجن ڪن صفحا ھئا جيڪي ھن مانيءَ کائڻ دوران ڏيان سان پڙي ڏنا. جڏھن مون ماني کائي ورتي تڏھن بہ ھن ساڳئي ڏيان سان نشان پڙي ڪيا. ماني کائي پوري ڪرڻ کان پوءِ ھوءَ آڻي ۽ جھٽڪو ڏيئي پنھنجي جئڪيٽ ٽيڪ ڪيائين. جڏھن ھوءَ ڦڙتيءَ سان ريسٽارنٽ مان ٻاھر نڪتي تڏھن جسماني طرح ھڪ مشين وانگر ٿي لڳي.

مون کي ڪو ڪم نٿي سمجھيو سو ٿوري مفاصلي تائين سندس پويان پڙي ويس. ھوءَ فٽپاٿ تي ھيڏانھن ھوڏانھن ڏسڻ کان سواءِ، سڌو اڳتي وڃي رھي ھئي. سندس بندري قد کي خيال ۾ رکي اھو چوندس تہ ھوءَ تمام غير معمولي تيزيءَ سان ايترو مفاصلو طئ ڪري ويئي ھئي جو سچ پچ مان ڪيس رسي نہ سگھيس ۽ ھوءَ ڏسندي ڏسندي نظرن کان غائب ٿي ويئي ۽ مون کي لاچار موٽڻو پيو.

جيئن مان پنھنجي در ڏانھن مڙيس تہ ھيڏو سالامانو ملي ويو. مون کيس پنھنجي ڪمري ۾ ھلڻ لاءِ چيو تہ ھليو آيو. کانئس ڪتي بابت پڇيم. وراڻيائين تہ سندس ڪتو پڪ سان وڃائجي ويو ھو. ڏڪ ۾ بہ پڇا ڪرڻ ويو ھو پر آتي بہ ڪونہ مليو. اتان جي عملي کيس ٻڌايو تہ ڪتو گھٽو ڪري ڪنھن گاڏي ھيٺ اچي ويو ھوندو. جڏھن کانئن پڇيائين تہ ڇا پوليس ٽاڻي تي پڇا ڪرڻ ڪارائتو ٿيندو تہ ھن چيس تہ گھٽين جي رولو ۽ آواره ڪتن جي رکاربہ کان پوليس کي وڌيڪ اھميت وارن مسئلن کي منھن ڏيڻو پوندو آھي. مون کيس صلاح ڏني تہ ھو ھيو کو ڪتو ڳاري، پر ھن اھو دليل ڏنو تہ ھو انھيءَ ڪتي سان اھڙو تہ ھِري مِري ويو ھو جو ھيو کو

کتو اها جاءِ پري نٿي سگهيو.

مان پنهنجي بستري تي ٽنگون رکي ويٺو هوس ۽ سالامانو پنهنجي گوڏن تي هٿ رکي ميز ۾رسان کرسيءَ تي ويٺو هو. کيس پراڻو فيلٽ هٽ پل هو ۽ هيٺ لٽکيل پيلين مُڇن هيٺيان منهن ۾ نہ ڄاڻان کهڙي ٻڙ ٻڙ کري رهيو هو. مون ڏٺو تہ هو بيزار ويٺو هو. پر مان کري ب چا ٿي سگهيس. مون کي نند ب نٿي آئي پر ڳالهائڻ جاري رکڻ خاطر مون کانئس کتي بابت پڇي سوال پڇيا تہ تنهنجو کتو تو وٽ ڪڏهن کان هو وغيره. هن مون کي ٻڌايو تہ جوئس جي موت کان پوءِ اهو کتو ئي سندس اڪيلو ساٿي بچيو هو. سندس شادي البت دير سان ٿي هئي. جوانيءَ ۾ اداکار ٿيڻ جو شوق هوندو هوس ۽ پنهنجي فوجي نوکريءَ جي دوران ريجيمنٽ جي ناٽکن ۾ سندس ادکاريءَ کي ڏاڍو ساراهيو ويندو هو. پڇاڙيءَ ۾ هن ريلوي ۾ نوکري ڪئي ۽ هاڻي کيس کو افسوس کونہ هو جو هاڻي کيس ٿوري گهٽي مقرر پينشن ب ملي ٿي. جوئس ۽ سندس جو پاڻ ۾ ناهہ نہ هوندو هو پر هڪٻئي جي ڪم ضرور ايندا هئا. زال جي مرڻ کان پوءِ کيس هيڪلائي جو احساس ٿيندو هو. انهن ڏينهن ريلوي آفيس ۾ گڏ ڪم ڪندڙ هڪ دوست جي ڪتيءَ جا ڪافي گلر هئا، جن مان هن هڪ کيس آڇيو، جيڪو ساٿيءَ جي طور تي قبول ڪيائين. شروع ۾ کيس بوتل ۾ کير پيارندو هو پر جيئن تہ ڪتي جي ڄمار ماٺهوءَ جي ڄمار کان گهٽ ٿيندي آهي، انهيءَ کري ٻنهي ٻڌاپي ۾ گڏ قدم رکيو.

"ڏاڍو جهنگلي قسم جو وحشي کتو هو." سالامانو چوڻ لڳو، "گهٽو کري اسان برابر ڪن خاص ڳالهين تي وڙهندا هئاسين، پر تنهن هوندي ب ڏاڍو چگو کتو هو."

مون کيس چيو تہ اهو کتو چڱي نسل جو هو. انهيءَ تي ٻيو ظاهري طرح ڏاڍو خوش ٿيو هو. "اوهہ! پر توهان کيس بيماريءَ کان اڳ ڏسو ها نہ!" هن چيو. "ڏاڍو وٽندڙ هو ۽ حقيقت ۾ اهائي سندس خصوصيت هئي. خارش ۽ چمڙيءَ جي بيماري ٿيڻ کان پوءِ، هر رات کيس ملهر لڳائيندو هوس ۽ بيماري ڇڏائڻ جي ڏاڍي کوشش کيم، پر اصل بيماري ٻڌاپو هيس، جنهن جو کو علاج ئي کونهي."

مون کي اوباسي آئي ۽ ٻڌو موڪلائڻ لڳو. مون کيس ترسڻ لاءِ چيو ۽ ڪتي جي گر ٽيڻ لاءِ افسوس ۽ همدردي جو اظهار ڪيو، جنهن جو هن ٽورو مجيو ۽ ٻڌايائين ته امان به ڪُتي کي ڏاڍو پائنيندي هئي. هن "امان" لاءِ "ويچاري" لفظ ڪم آندو هو ۽ سمجهيو هوندائين ته مون کي امان جي موت جو ڏک ٿيو هوندو. جڏهن مون کو جواب نه ڏنو ته هو وري جلد پنهنجائيءَ واري لهجي ۾ چوڻ لڳو ته پاڙي وارن منهنجي باري ۾ اجايون سجايون ڳالهيون ٿي ڪيون جو مون امان کي ٻُڌن جي گهر ڏانهن اماڻي ڇڏيو هو. پر ڪيس اها چگي طرح سڌ هئي ته منهنجي دل ۾ پنهنجي ماءُ لاءِ ڪيڏو نه احترام هو.

مان اجا تائين سمجهي نه سگهيو آهيان ته سندس انهيءَ ڳالهه جي جواب ۾ ائين چو چيو هوم ته تعجب آهي جو منهنجي لاءِ ماڻهن ۾ اهڙو خراب اثر ويڙل آهي. مان امان کي هتي گهر ۾ رهائڻ تي ايڏو خرچ برداشت نه ٿي ڪري سگهيس، انهيءَ ڪري کيس ٻُڌن جي گهر اماڻڻ کان سواءِ ٻيو ڪو چاروئي نه هو. دراصل هوءَ مون سان سالن کان ڪجهه ڳالهائيندي به نه هئي ۽ نه ڪو ساٿس ڳالهائڻ وارو به هو، تنهن ڪري ماڻ ۾ هوندي هئي.

"ها، برابر." هُن وراڻيو هو، "هونئن به ٻُڌن جي گهر ۾ رهڻ سان ڇاڻ سڃاڻ وڌندي آهي." هو اڻيو ۽ ويندي ويندي چوڻ لڳو ته کيس سمهڻ ۾ دير ٿي ويئي آهي ۽ هاڻي هن حالتن ۾ حياتي مصيبت بنجي ويئي آهي.

ساٿس واقفيت کان پوءِ اهو پهريون گهمرو هو جو هن پنهنجو هٿ مون ڏانهن وڌايو هو. مون البت هڪي سوچيو ۽ محسوس ڪيو ته سندس چمڙي مڇيءَ جي چلرن جهڙي هئي. هو جيئن در مان باهر نڪتو ته وري موٽي آيو ۽ مُرڪندي چيائين، "گهٽ ۾ گهٽ ڪُتا اڄ رات نه پؤنڪندا. جڏهن به انهن جو آواز ٻڌان ٿو ته ائين ٿو لڳي جڻ اهو منهنجي ڪتي جو آواز هجي."

6

● انهيءَ ڏينهن آچر جي صبوح جي وقت جاڳڻ ۾ هڪ مصيبت هئي. ماري منهنجا ڪلها جهلي، منهنجو نالو زور سان پڪارينديِ رهي تڏهن وجي جاڳيس. اسان جلد سمنڊ جي پاڻيءَ ۾ تڙڳڻ ٿي چاهيو. تنهن ڪري نيرڻ جي پچر ٿي ڦٽي ڪري ڇڏيسون. متي ۾ هلڪو سور هو، شايد انهيءَ ڪري پهرين دڪايل سگريٽ جو ڏاڦو ڪوڙو ۽ تڪو ٿي لڳو. ماري چوڻ لڳي ته اوڏيءَ مهل منهنجي شڪل ڪنهن ماتميءَ جهڙي ٿي لڳي. مان پاڻ کي ٽڪل ٽنل ۽ موڳو محسوس ڪري رهيو هوس. ڪيس اڇو وڳو پاتل هو. وار ڇُڙيل هئس. مون ڪيس چيو، "تون پنهنجي سونهن سان قهر ٿي ڪرين." اهو ٻڌيِ هوءَ خوشيءَ وچان ٽهڪ ڏيڻ لڳي.

ٻاهر نڪرندي ٿي غيمون جو دروازو کڙڪايوسين. هن اندران ٿي رڙ ڪري چيو، "توهان هلو، مان اِجهو آيس." منهنجي طبيعت اڳي ٿي سُست ۽ دِلي هئي، وري جو اونداهي ڪمري مان نڪري رستي تي آياسين ته صبوح جو اَس جو تڙڪو اکين تي مُڪ وانگر اچي لڳو.

پر ماري خوشيءَ وچان ڇڻ نچي پئي ۽ وَر ور ڪري چوڻ لڳي، "ڪيڏو نه وٹندڙ ڏينهن آهي!" ٿوري وقت کان پوءِ منهنجي طبيعت به ٺيڪ ٿي ويئي هئي ۽ ٻُک به محسوس ڪرڻ لڳو هوس. ماريءَ کي ٻڌايم ته هن کو ڏيان ٿي ڪونہ ڏنو. هن پاڻ سان هڪ ٿيلهو کنيو هو، جنهن ۾ وهنجڻ جو سامان ۽ ٽوال رکيا هئائين. هاڻي پٹيان غيمون کي در بند ڪنديِ ٻڌوسين. ڪيس نيري پتلون، اڌ ٻانهن واري اڇي قميص ۽ ڪڪائون ٽوپلو پاتل هئا. مون ڏٹو ته سندس ٻانهن تي ڪارا وار هئا ۽ چمڙيءَ جو رنگ گورو هو. ڪڪائون ٽوپلو پيل ڏسي ماري کلڻ لڳي. خود مون کي به عجب پئي لڳو. پر هو ڏاڍو خوش پئي نظر آيو ۽ سيٹيون وڄائيندو ڏاکڻ لهي رهيو هو. هن مون کي "ڪيئن آهين يار" ۽ ماريءَ کي "ڪيئن آهين سانئڻ" چئي مرحبا ڪئي.

گذريل شام جو مان ۽ غيمون گڏجي پوليس ٹاڻي تي ويا هئاسين، جتي غيمون طرفان شاهدي ڏني هئم ته عورت ساٹس ٿِگي ڪئي هئي. پوليس منهنجي بيان جي تصديق نه ڪئي ۽ غيمون کي اڳتي اهڙي حرڪت کان باز

اچڻ جي تنبيھ ڪري ڇڏي ڏنو.

دروازي جي ڏاڪڻ تي ٿوري دير بيھي صلاح ڪندا رھياسين ۽ پوءِ فيصلو ڪيوسين تہ بس ۾ ھلنداسين. ھونئن تہ سمنڊ جو ڪنارو ايترو پري ڪونہ ھو پر سوچيوسين تہ جيترو جلد پھچون اوترو چڱو ھو. اسين جيئن بس اسٽاپ ڏانھن ٿي ويا سين تہ غيمون مون کي قميص جي ٻانھن کان جھلي رستي جي ٻئي پر نھارڻ لاءِ چيو. مون ڏٺو تہ ڪي عرب تماڪ واري دڪان جي دريءَ سامھون چڪر لڳائي رھيا ھئا. اھي خاص پنھنجي عربي انداز سان اسان ڏانھن گھوري رھيا ھئا جڻ اسان کي پٿر يا سُڪل وڻ ھئاسين. غيمون آھستي ٻڏ ٻڏ ڪندي چيو تہ ڪاپي طرف کان ٻيو نمبر عرب "اھوئي ماڻھو" آھي ۽ مون محسوس ڪيو تہ غيمون ڏاڍو فڪرمند ھو. ۾ ٻڌائيندو اھوئي رھيو تہ اھا ڳالھہ تمام پراڻي آھي. ماريءَ کي سندس اھي ڳالھيون سمجھہ ۾ نہ ٿي آيون، تنھن پڇيو، "ڳالھہ ڪھڙي آھي؟"

مون کيس ٻڌايو تہ رستي جي پرئين پر جيڪي عرب بيٺا آھن، اُھي غيمون جا دشمن آھن. ھوءَ اسان کي اُتان ھلڻي وڃڻ لاءِ ضد ڪرڻ لڳي. انھيءَ تي غيمون ڪِليو ۽ بي فڪريءَ سان ڪَلھا لوڏيائين ۽ چوڻ لڳو، "سائنڊ ٽيڪ ٿي چوي. ھتي بيھڻ مان ڪو فائدو ناھي." بس اسٽاپ جي اڳ پنڌ تائين پھتاسين تہ ھن اکين جي ڪنڊن مان پٺيان نھاريو ۽ چيائين تہ اُھي پٺيان نٿي آيا. مون بہ مُڙي ڏٺو. اھي اڳي وانگر سڪٽين نگاھن سان انھيءَ جاءِ ڏانھن نھاري رھيا ھئا، جتي ڪجھہ دير اڳ اسان بيٺا ھئاسين.

بس ۾ ويھڻ کان پوءِ غيمون جي پيٽ ۾ ساھہ پيو. ھاڻي ھو ماريءَ کي وندرائڻ لاءِ ساڻس ڪِل مسخري ۽ ڪرڻ لڳو. مون ڏٺو تہ ماريءَ کي مزو پئي آيو. پر مشڪل سان ڪجھہ ڳالھايائين ٿي. رکي رکي سندس اکيون منھنجي اکين سان اڙيون ٿي ۽ اسان مُرڪي ٿي ڏنو.

اسان الجيئر کان ٻاھر اچي ھيٺ لٿاسين. سمنڊ جو ڪنارو بس اسٽاپ کان ايتري پري ناھي. رڳو ھڪ زمين جو مٿاھون حصو پار ڪبو تہ سامھون سمنڊ آھي. اھو زمين جو مٿاھون حصو سمنڊ جي ڪناري تائين وڃي ختم ٿئي ٿو. انھيءَ حصي تي پيليون پھٽيون ۽ جھنگلي نرگس جا گل پکڙيل آھن. انھن برف جي گولن جھڙن اڇن جھڳٽن پويان نيرو آسمان ڇانيل ڏسڻ ۾

پيو ايندو آهي. گرم ڏينهن ۾ اهو آسمان مضبوط نهري ڏاتوءَ جهڙو لڳندو آهي، ۽ اڄ بہ اهڙوئي پيو لڳي. ماري خوشيءَ وچان پنهنجو ٽيلهو گلن سان لڳائيندي، چؤطرف پنکڙين جي ورکا ڪندي، نچندي ٽپندي هلي رهي هئي. پوءِ اسان ٻنهي پاسن کان ٽهيل ننڍن ننڍن گهرن جي وچان لنگهاسين. انهن گهرن جون بالڪنيون ڪاٺ جون ٽهيل هيون ۽ اڪثر اڇي يا سائي رنگ سان رنگيل هئا. ڪي گهر تہ وٽن جي ڦهليل تارين پويان لڪل هئا ۽ ٻيا پٿريلي زمين تي اڪيلا ٻيٺا هئا. رستي جي ختم ٿيڻ کان اڳيئي، سمنڊ جو اٿاهہ سينو شيشي وانگر لسو سامهون ڦهليل ڏسڻ ۾ پئي آيو. پري اڳيان نڪتل ٻيٽ سامهون نظر پئي آيو، جنهن جي چوڌاري پاڻيءَ ۾ ان جو ميرانجهڙو پاڇو هو. خاموش هوا ۾ ڪٿان موٽر جي انجڻ جو هلڪو آواز ڪن ٿيو. پريان سمنڊ جي لسي مٿاڇري کي چيريندي هڪ ميچمار ٻيڙي هوريان وڌندي نظر پئي آئي.

ماري ڪجهہ جهنگلي نرگس جا گل چنيا. سمنڊ جي ڪناري ڏانهن ويندڙ ريتيلي پيچري تي هلندي ڏٺوسين تہ وهنجڻ لاءِ آيل ماڻهو اڳيئي ريتيءَ تي ويٺا هئا.

غيمون جي دوست جو ننڍڙو ڪاٺ جو بنگلو بلڪل سمنڊ جي ڪناري پرسان ٽهيل هو. بنگلي جي پٺ پهاڙيءَ ڏانهن هئي ۽ اڳ وارو حصو ٿنڀي تي بيٺل هو، جنهن سان پاڻي ٽڪرائجي رهيو هو. غيمون پنهنجي دوست جي واقفيت اسان سان ڪرائي. سندس نالو ماسون هو. ڊگهو قد، ويڪرا ڪلها ۽ سهڻو جسم. جوٽس ٽلهي هئي پر ڏاڍي خوش مزاج هئي. قد ننڍو هئس ۽ ڳالهائڻ جو لهجو پيرس وارو هو.

ماسون اسان کي پڪ ڏني تہ اسان کو فڪر نہ ڪريون ۽ سندس گهر کي پنهنجو گهر سمجهون. ٻڌايائين تہ صبوح جو سوير مڇيءَ جو شڪار ڪري آيو هو. انهيءَ ڪري اسان کي منجهند جي مانيءَ ۾ ترٽل مڇي کارائيندو. مون کيس سندس ننڍڙي بنگلي جي مبارڪ ڏني تہ چوڻ لڳو تہ هو هفتي جا آخري ڏينهن ۽ موڪلون هميشہ هِتي ئي گذارينڊو آهي. وري چيائين، "منهنجي زال بہ گڏ آهي، انهي ڪري وڌيڪ چوڻ جي ضرورت بہ ناهي." مون سندس زال ڏانهن نهاريو تہ ڏٺر تہ ماري ساٽس بي تڪلف ٿي ويئي هئي

۽ ٻئي ڪِلي رهيون هيون. شايد سنجيدگيءَ سان پهريون پيرو سائس شادي ڪرڻ بابت سوچيو هوم.

ماسون جي مرضي هئي ته هڪدم هلي سمنڊ ۾ ترجي، پر سندس زال ۽ غيمون جي چُرڻ تي اصل مرضي نه هئي. انهيءَ ڪري اسان ٽيئي ڇنا-ماري، ماسون ۽ مان، سمنڊ جي ڪناري ڏانهن وياسين. ماري ته هڪدم پاڻي ۾ ٽپي پئي پر مان ۽ ماسون ٽورو ترسياسين. ماسون آهستي ۽ هڪي ڳالهائيندو هو ۽ هر جملي ۾ ڏئمر ته پنهنجو تڪيو ڪلام "ٻيو وري چا" ڳنڍيندو ٿي آيو، پوءِ پلي ڪٽي پهرئين جملي جو ٻئي جملي سان واسطو هجي يا نه هجي. ماريءَ جي باري ۾ چيائين، "هوءَ بيحد خوبصورت آهي، ٻيو وري چا، ڏاڍي موهيندڙ آهي."

پر مان سندس حرڪت جلد ئي سمجهي ويس، تنهن ڪري ڏانهس ڌيان ئي نه ڏنم ۽ اُس سيڪيندو رهيس، جنهن مان مون کي ڏاڍو مزو پئي آيو. پيرن هيٺيان ريتيءَ جي گرمائش محسوس ٿي رهي هئي. جيتوڻيڪ ٿُبي هٿڙ لاءِ دل پئي چيو، پر منڙ ۾ بيهي رهيس. نيڙ ماسون "هل ته ڳهڙون؟" چئي پاڻيءَ ۾ ٽپي پيو. پهرين ته هو پيرن سان هلي پاڻي جهاڳڻ لڳو، پر پوءِ جڏهن اونهي پاڻيءَ ۾ پهتو ته ترڻ شروع ڪيائين. هو هٿ مٿان هٿ ڪٽندو، هوريان مٿو اڳيرو ڪندو ترندو ٿي ويو. مون به تنهن ڪري ڪانئس هٿ ڇڏائي ماريءَ کي جهليو. ٽڏي پاڻي مون کي عجيب راحت ۽ تازگي پئي ڏني. اسان هڪ ئي وقت ۾ رفتار سان اڳيرو ترندا پئي وياسين. ماري ۽ مان-هڪٻئي جي بلڪل ٻرسان هئاسين ۽ اهو احساس ڏاڍو وٽندڙ هو ته منهنجي ۽ هن جي حرڪت ۾ ڪيئن نه هم آهنگي هئي ۽ ڪيئن نه ساڳئي اُتساهه سان پل پل پاڻيءَ جو مزو ماڻي رهيا هئاسين.

اسان ڪليل هنڌ تي پهچي پاڻيءَ تي ليٽي پياسين. جيئن ئي مون آسمان ڏانهن ٽِڪ ٻڌي پئي نهاريو ته سج منهنجي چپن ۽ ڳلن جي لوٽائيل پاڻيءَ جي فلمبندي پئي ڪئي. هاڻي ماسون ڪناري ڏانهن واپس ترندو آيو ۽ سج هيٺيان ريتيءَ تي اچي پاڻ اُجلايائين. پري کان هو ڪافي ڳوڙو ڏسڻ ۾ ٿي آيو، ڇڙ وهيل مڇي ڪناري تي چڙهي آئي هجي. پوءِ ماري تجويز ڏني ته گهوڙي گاڏيءَ وانگر جيئن ۾ ڦيٽي گهوڙا گاڏيءَ ۾ گهوڙو پٺيان ٻڌبو آهي،

ترڻ گهرجي. هوءَ اڳيان آئي ۽ مون پٽيان پنهنجون ٻانهون سندس چيلهه ۾ ويڙهي ڇڏيون. هو مون کي پاڻيءَ ۾ پنهنجي ٻانهن سان اڳيرو ڇڪيندي ٿي ويئي ۽ مان پٽيان پيرن سان جڙهيون هٿي کيس اڳتي وڌڻ ۾ مدد ڪري رهيو هوس.

گهٽي دير پاڻيءَ کي هٿ هٽي اڏائڻ جو آواز منهنجي ڪن ۾ گونجندو رهيو. تنهن ڪري راند مان تنگ ٿي پيس ۽ ماريءَ کي آتي ٿي ڇڏي هوريان ترندو، ڊگها ۽ اونها ساهه ڪڍندو پوٽتي موٽيس. ڪناري تي پهچي، ماسون جي ٻرسان پيٽ ۾ پٽجي رهيس. منهنجو منهن ريتيءَ ڏانهن هو ۽ مون ساهه پٽي پٽيو. ماسون کي ٻڌايم، "ڏاڍو مزو آيو." هن ٻه هائوڪار ڪئي. سامهون ماري ٻه واپس پٽي آئي ۽ مان ڪنڌ ڪٽي کيس ايندي ڏسڻ لڳس. سندس بدن تي سمنڊ جو پاڻي چمڪي رهيو هو. وار پٽيان هڏل هئس. هوءَ هڪدم اچي منهنجي ٻرسان ليٽي پيئي ته اسان جي جسمن جي گڏيل گرمي ۽ سڄ جي گرمائش ۾ پنهنجو پاڻ کي نندڪڙو محسوس ڪرڻ لڳس.

ٿوري دير کان پوءِ، ماري منهنجي ٻانهن ڇڪيندي چيو، "ماسون ته پنهنجي بنگلي ڏانهن هلبو ويو. شايد مانيءَ جو وقت ٿي ويو آهي." مون کي ٻڪ ڏاڍو ستايو هو، تنهن ڪري هڪدم ٽپ ڏيئي اٿيس، پر ماري مون کي چيو ته صبوح کان کيس مون هڪ ڀيرو ٻه چمبو نه هو. ائين برابر هو، جيتوڻيڪ مون ڪئين ڀيرا کيس چُمڻ چاهيو ٻه هو. "اڄ ته وري پاڻيءَ ۾ هلون." هن چيو ۽ اسان ڊوڙي سمنڊ ۾ ٽپي پياسين ۽ ڪجهه دير لهرن ۾ اونڌا ٿي ليٽيا رهياسين. ڪجهه اڳيرو تري جڏهن پاڻي اسان جي مٿن کان مٿي لنگهي ويو ته هن پنهنجون ٻانهون منهنجي چوڌاري ورائي ڇڏيون ۽ مون کي پنهنجي ڇاتيءَ سان لڳائي ڇڏيائين. سندس ٽنگون پنهنجي ٽنگن ۾ اڙيل محسوس ڪيم ۽ منهنجو تن من خوشيءَ مان اُڇلون ڏيڻ لڳو.

جڏهن اسان ٻئي موٽياسين ته ماسون پنهنجي بنگلي جي ڏاڪڻ تي بيهي اسان کي سڏي رهيو هو. پهچندي ئي چيم ته مون کي ڇتي بک لڳي آهي. هن جهٽ پنهنجي زال ڏانهن منهن ڪري چيو ته مان کيس وٽي ويو هوس. ماني ڏاڍي سوادي هئي. مون پنهنجي حصي جي سموري مڇي کائي ڇڏي. پوءِ تريل گوشت ۽ پتاتا آيا. کائڻ جي وچ ۾ اسان مان ڪنهن به نٿي

ڳالهايو. ماسون ويو ٿي شراب جا گلاس هڪيئي مٿان چاڙهيندو ۽ منهنجو گلاس خالي ٿيڻ شرط پري ٿي ڇڏيائين. جڏهن کافيءَ جو دؤر هليو تہ مون تي خمار چڙهيل هو. انهيءَ کري ويس ٿي سگريٽ مٿان سگريٽ چڪيندو. ماسون، غيمون ۽ مون گڏجي پروگرام ٺاهيو تہ آگسٽ مهينو گڏيل خرچ تي گڏجي سمنڊ جي ڪناري تي گذارجي.

اوچتو ماري حيران ٿي چيو، "مان چوان ٿي تہ وقت جي بہ تہ سڌ اٿوَ؟ سادا يارهن وڳا آهن!"

اسان سيني کي عجب لڳو. ماسون چيو: "اسان منجهند جي ماني سوير کائي ورتي آهي، پر منجهند جي ماني پنهنجي وس جي ڳالهہ آهي، جڏهن وٽي تڏهن کائجي."

انهيءَ تي ماريءَ کي کل اچي ويئي. شايد سرس پي ويئي هئي.

پوءِ ماسون مون کان سمنڊ جي ڪناري تي گهمڻ لاءِ هلڻ جو پڇيو.

"منهنجي زال منجهند جي ماني‌ءَ کان پوءِ هميشہ ٿوري ننڊ ڪندي آهي." هن چيو، "ذاتي طرح هو مون سان سهمت نہ ٿي ٿئي. مان مانيءَ کان پوءِ ٿورو گهمڻ چاهيندو آهيان. ڪيس هميشہ چوندو آهيان تہ ائين صحت لاءِ ضروري آهي. پر ڪيس بہ پنهنجي راءِ رکڻ جو حق آهي."

ماري اتي رهي برتن صاف وغيرہ ڪرڻ ۾ مدد ڪرڻ جو پڇيو تہ ماسون جي زال ڪيس چيو، "اها تہ چگي ڳالهہ آهي. پر اول مردن کي هتان نڪرڻ ڏي." سو اسان گڏجي باهر نڪري وياسين.

سج ڪاپار تي هو، تنهن ڪري ڪرڻا سڌو زمين تي ٿي پيا، جن جو اولڙو پاڻيءَ تي پئجي رهيو هو ۽ اڪين کي لڳو پئي. سمنڊ جي ڪناري تي ويراني ۽ ماڻ چانيل هئي. ڪناري وارن بنگلن مان چرين، ڪانتن ۽ چينيءَ جي ٽانون جو جيڪڏهن ٿورو بہ آواز ٿي ٿيو تہ اهو ٻڌڻ ۾ پئي آيو. ٺڪرين تان گرمي کڄيو پئي آئي، جنهن ڪري ساهہ ڪڍڻ بہ ڏکيو پئي لڳو.

اول تہ غيمون ۽ ماسون اهڙن شخصن ۽ اهڙين ڳالهين بابت ڳالهائي رهيا هئا، جن جي مون کي خبر نہ هئي، پر اهو ڄاتر آهي ٻئي هڪيئي کان کافي وقت کان واقف آهن ۽ ڪجهہ وقت گڏ گذاريو اٿن. اسان سمنڊ جي ڪناري جو پَر ڏيندا هلڻ لڳاسين، جتان گهڙي گهڙي پاڻيءَ جي لهرن اسان

جا ڪينواسي بوٽ پئي پسايا. سج جي روشني منهنجي اگهاڙي مٿي تي سڌو پئجي رهي هئي ۽ پاڻ کي ننڍاکڙو محسوس ڪري رهيو هوس، تنهن ڪري ڪجهه بہ نہ ٿي سوچي سگهيس.

اوچتو غيمون، ماسون کي ڪجهه چيو، جيڪو مان سمجهي نہ سگهيس، پر اوڏي مهل منهنجي نظر نيرا چوغا پهريل ٻن عربن تي پيئي، جيڪي پريان ڪنارو وٺيو اسان ڏانهن وڌندا پئي آيا. مون غيمون کي اک جو اشارو ڪيو تہ هن بہ ڪنڌ لوڏي چيو، "اهي ئي آهن." اسان بدستور هلندا رهياسين. ماسون حيران هو تہ هنن اسان کي ڪيئن ڳولي لڌو. منهنجي خيال ۾ هنن اسان کي بس ۾ چڙهندي ڏٺو هو ۽ ماريءَ جي هٿ واري وهنجڻ جي ٽيلهي جي نشانيءَ تي اسان کي سڃاڻي ويا هئا. پر مون ڪجهه بہ نہ ڳالهايو.

جيتوڻيڪ عرب ڪافي آهستي پئي آيا، پر هاڻي اهي اسان جي ويجهو اچي پهتا هئا. اسان پنهنجي رفتار ۾ ڪو ڦيرو نہ آندو، پرغيمون چيو، "جيڪڏهن ڪو مقابلو ٿئي تہ ماسون، تون ٻئي نمبر واري کي منهن ڏج. منهنجي ڪڍ جيڪو همراهہ آهي، تنهن کي مان پاڻيهي سڌو ڪندس. ۽ ميرسو تون تيار رهج. جيڪڏهن ٽيون بہ ڪو اچي نڪري تہ هن کي تون ڏسج."

مون چيو تہ فڪر نہ ڪر. ماسون پنهنجا هٿ ڪيسن ۾ وجهي ڇڏيا.

ريتي باهہ وانگر ٻري رهي هئي ۽ پڪ سان چوان ٽو تہ رنگ تپي ڳاڙهو ٿي ويو هوس. اسان جي ۽ عربن جي وچ ۾ مفاصلو گهٽبو پئي ويو. اسان ڪجهه وڪن جي پنڌ تي هئاسين تہ آهي بيهي رهيا. ماسون ۽ منهنجي رفتار ڊڄي ٿي ويئي پر غيمون سڌو انهيءَ عرب ڏانهن وڌي ويو. هن جيڪي ڪجهه چيس، مون نہ ٻڌو، پر عرب پنهنجو ڪنڌ اهڙي طرح جهڪايو جڻ غيمون تي حملو ڪندو هجي. غيمون ماسون کي رڙ ڪئي ۽ پاڻ عرب مٿان حملو ڪيائين. ٻئي طرف ماسون ٻئي عرب مٿان ٽٽي پيو ۽ ڪيس پوري طاقت سان اهڙا ٻہ ڏڪ هنيائين جو هو ٻُئي پر پاڻيءَ ۾ ڪري پيو، جتي بنان چرپر جي ڪجهه سيڪنڊ پيو رهيو ۽ سندس مٿي جي چوڌاري پاڻيءَ جا ڦوٽا اُپري آيا. انهيءَ وچ ۾ غيمون پنهنجي شڪار کي ايترو ماريو جو سندس منهن رتورت ٿي ويو، ۽ پوءِ مون کي ٽيڏي نگاهہ سان نهاريندي چيائين، "تون وينو ڏس! ايڏا هن کي نيڇونوائي بہ ٿڪو ناهيان."

"ڏس ڏس،" مون رڙ ڪئي، "هن وٽ چاقو آهي."

پر شايد مون دير سان چيو هو. هن غيمون جي ٻانهن ۾ منهن چاقوءَ سان زخمي ڪري وڌا هئا.

ماسون آڏي اڳيرو وڌيو. ٻيو عرب پاڻيءَ مان نڪري چاقو واري عرب پويان ٻيهي رهيو. اسان ڏانهس وڌڻ جي همٿ ئي نه ڪئي. ٻئي ڇڻا اسان ڏانهن چاقو سامهون ڪري پويان هٽڻ لڳا. پر سندن نظرون اسان تي چوڪس هيون. اهي جڏهن محفوظ مفاصلي تائين پهتا، تڏهن پُٽ ڏيئي وڃي پڳا. اُس مٿي تي هٿوڙا پٽي هنيا ۽ اسان ماڻ ڪيو ٻيڻا هٽاسين. غيمون ٽونٽ جي مٿان زور ڏيئي رهيو هو، جنهن ڪري سندس زخميل ٻانهن مان رت ڦڙو ڦڙو ٽي وهي رهيو هو.

ماسون هڪ ڊاڪٽر جي باري ۾ ٻڌايو جيڪو هميشه آڇر جي موڪل سمنڊ-ڪناري اڇي گذاريندو هو. تنهن تي غيمون چيو، "پوءِ ته ڏاڍو سٺو. هلو ته هڪ دم هلون." سندس منهن واري زخم مان رت وهڻ سبب، هو اهي لفظ ڏاڍي مشڪل سان ڳالهائي سگهيو هو.

اسان ڪيس ٻانهن ڪان سهارو ڏيئي بنگلي ڏانهن واپس وڃي ويٺاسين. آڏي پهچڻ تي غيمون چيو ته زخم ايترا گهرا نه آهن تنهن ڪري هو پاڻيهي ڊاڪٽر ڏانهن هليو ويندو. ماري ڪيس ڏسي پيلي ٿي ويئي هُئي ۽ ماسون جي زال جي اکين ۾ لڙڪ تري آيا هئا.

ماسون ۽ غيمون ڊاڪٽر ڏانهن هليا ويا ۽ مون ڪي پويان بنگلي تي عورتن کي آڻڻ ڏيڻ لاءِ ڇڏي ويا جيئن مان کين سربستي ڳالهه ڪري ٻڌايان. منهنجي ته دل ئي نه ٿي لڳي. آهستي آهستي جوش ۽ غمگيني دور ٿيندي ويئي، تنهن ڪري سمنڊ ڏانهن تڪيندي سگريٽ پٽڻ لڳس.

غيمون، ماسون سان گڏجي ڏيڍ وڳي واپس اڇي ويو. ٻانهن تي پٽي ٽيل هيس ۽ چهري جي هڪ پاسي ڪان پلستر جو ٽڪر چنبڙيل هو. ڊاڪٽر خاطري ڏني هئي ته خطري جي ڪا ڳالهه نه آهي، پر هو ڏاڍو اداس پئي لڳو. ماسون ڪيس ڪلائڻ جي ڏاڍي ڪوشش ڪئي پر سپ اجائي ويئي.

اوچتو غيمون چيو ته مان سمنڊ جي ڪناري تي چڪر ڏيڻ ٿو وڃان. مون ڪانئس پڇيو ته سندس ارادو ڪيڏانهن وڃڻ جو آهي ته "تازي هوا

کائڻ" جي باري ۾ ڪجھ چيائين. مون ۽ ماسون ڪيس ساڻ گڏجي هلڻ لاءِ چيو تہ ڪاوڙجي ويو ۽ چيائين، "توهان پنهنجي ڪر سان مطلب رکو." ماسون چوڻ لڳو تہ اسان کي هن حالت ۾ ضد ڪرڻ نہ گهرجي. پر سندس وڃڻ کان پوءِ مان ب سندس ٻڌيان روانو ٿيس.

ٻاهر ڇڻ ٻاهر جو ڪورو هو. اُس، ريتي ۽ سمنڊ تي ٻاهر جي شعلن جو ہوُرو پئي ڇنڊيو. اسان ٻئي ڪجھ دير هلندا رهياسين. منهنجي خيال ۾ غيمون ڪنهن خاص مقصد لاءِ ڪيڏانهن وڃي رهيو هو، پر شايد ٿي سگهي ٿو تہ مان پليل هجان.

سمنڊ جي ڪناري جي ڇيڙي تي هڪ ننڍي نهر تي آياسين. اها نهر وڏي ٽڪريءَ جي پويان ٻاهر نڪري وڏي نهر جي صورت ۾ وڃي ٿي سمنڊ ۾ ملي. اُتي وري انهن ب عربن کي ڏٺوسين جيڪي پنهنجي نيرن چوغن ۾ ريتيءَ تي ليٽيا پيا هئا. اهي اسان کي ڏاڍا معصوم ٿي ڏسڻ ۾ آيا، ڇڻ سندن دل ۾ ڪو ساڻ نہ هو. اسان جي پهچڻ تي ڪابہ حرڪت ڪانہ ڪيائون. جنهن عرب غيمون کي زخمي ڪيو هو، بنان ڳالهائڻ جي ڪيس گهوري رهيو هو. ٻيو ڇڻو بنسريءَ مان سُر آلاپي رهيو هو. هن هر هر ساڻيو سُر ٿي آلاپيو ۽ ساڻئي وقت ٽيڏي نظر سان اسان ڏانهن ليا ڪو ٿي پاتائين.

ڪجھ دير لاءِ ڪوبہ حرڪت ۾ نہ آيو. نهر جي وهڪري جي آواز ۽ ڏيمي سُر جي آلاپ کان سواءِ چوطرف رڳو اُس ۽ ماڻ ڇانيل هئي. غيمون پنهنجو هٿ روالور واري ڪيسي ۾ وڌو، پر عربن کا ڇُرپر نہ ڪئي. مون ڏٺو تہ بنسري وڃائيندڙ عرب جا پَٻ گهٽو ڪري پيرن جي گوني ڪُنڊ تي ٻاهران ڦريل هئا.

غيمون عربن ۾ اکيون ڪپائي مون کي چيو، "ڪريانس ختر؟"

مون هڪدم ڦڙتيءَ سان سوچيو تہ جيڪڏهن منع ڪيم تہ هو جنهن حالت ۾ آهي، هڪدم ڪاوڙجي ڪيس شوٽ ڪري ڇڏيندو، تنهن ڪري جيڪا ڳالهہ ذهن ۾ آئي سا ئي چيم، "هن توسان ڪجھ ڳالهايو ب ناهي. بنان چتاءِ جي گولي هلائڻ ڪريل ڳالهہ ٿيندي."

وري ڪجھ وقت لاءِ نهر جي وهڪري جي آواز ۽ گرم ۽ گهٽيل هوا ۾ بنسري جي سُرن کان سواءِ ٻيو ڪجھ ب ٻڌڻ ۾ نہ ٿي آيو.

"چگو." غيمون آخر ۾ چيو، "جيڪڏهن تون ائين ٿو چئين ته پهرين مان ڪيس بيعزتو ڪريانس ٿو. موٽ ۾ ڪجهه چيائين ته پوءِ پنهنجي ڪارروائي ڪندس."

"ٺيڪ آهي." مون وراڻيو. "پر جيستائين هو پنهنجو چاقو ٻاهر نه ڪڍي تيستائين توکي شوٽ ڪرڻو ناهي."

غيمون بي چئن ٽي ويو. بنسري وارو عرب بنسري وڄائڻ ۾ مشغول هو. ٻئي اسان جي هرڪا حرڪت چگي طرح جاچي رهيا هئا.

"ٻڌ،" مون غيمون کي چيو، "مون کي پنهنجو روالور ڏيءِ تون ساڃي پاسي واري عرب کي ونينس. ٻئي جڻي ٿوري به حرڪت ڪئي يا چاقو ڪڍيو ته مان ڪيس پاڻيهي پڄندس."

غيمون جڏهن مون کي روالور ڏنو ته اس ۾ اهو چمڪي پيو. پر ان وقت تائين ڪنهن به حرڪت نه ڪئي. ائين ٽي لڳو جڻ هر شيءِ چٽني طرفن کان اسان کي اهڙي طرح سوگهو ڪيو هو جو هڪ آگر به چوري نه ٽي سگهياسين. اسان رڳو اکيون چينيڙ کان سواءِ هڪ ٻئي کي ڏسي رهيا هئاسين. اُن پل ائين محسوس ٿيو جڻ سموري دنيا، اس ءِ سمنڊ درميان ريتيءَ جي پٽي تي، بنسريءِ نهر جي سناٽي جي وچ ۾ بيهي ويئي آهي. اُن مهل منهنجي دل ۾ آيو ته گولي هڻجي يا نه هڻجي، ڳالهه مڙيئي ساڳي آهي.

پوءِ اوچتو ٻئي عرب گم ٽي ويا. ٻئي جڻا ڪِرڙين وانگر رڙهندا، ٽڪرين پويان کسڪي هليا ويا هئا. لاچار اسان موٽي آياسين. غيمون هاڻي خوش نظر پئي آيو ءِ بس ۾ واپس هلڻ جو چيائين.

بنگلي تي پهتاسين ته هو ڪاڪ جي ڏاڪڻ چڙهي مٿي هليو ويو پر مان هيٺ بيٺو رهيس. اس مٿي تي ڏڪ هٽي رهي هئي. تنهن ڪري همٿ ٿي نٿي ٿي جو مٿي چڙهي وڃي عورتن اڳيان سرخرو ٿيان. پر گرمي ايڏو عروج تي هئي جو آسمان مان لهي انڌو ڪندڙ اس جي ٻوڏ ۾ بيهڻ ايڏا به سهڻ ڪان ٻاهر هو. اُتي بيهڻ يا هلندو رهڻ ۾ ڪو فرق نه هو. ڪن ڪان پوءِ سمنڊ جي ڪناري تي موٽي ويس ءِ ائين ٿي هلڻ لڳس.

نيٺ- نهار تائين ساڳي ڳاڙهاڻ ڇانيل هئي. ننڍڙيون چوليون وحشياڻي ساهه ۾ پرجي ڪوسي ريتيءَ کي پنهنجي لپيٽ ۾ آڻي چڏيو هو. مان جيئن

آهستي آهستي سمنڊ جي ڪناري جي ڇيڙي تي پٽرين تائين پئي ويس تہ محسوس ڪيم تہ گرميءَ جي ڪري منهنجون لوندڙيون سُڄي پيون هيون. ائين ٿي لڳو جڻ اُس مون مٿان سوار ٿي مون کي اڇتي وڌڻ کان روڪي رهي هجي، جو هر وقت مون هڪ گرم مترڪو پنهنجي مٿي تي محسوس ٿي ڪيو. مون پنهنجا ڏند پڪوڙي ڇڏيا. مُٺيون بند ڪري پتلون جي ڪيسن ۾ وجهي ڇڏيم. جسم جو هر عضوو اُس جي اثر کان بچائڻ جي ڪوشش ڪندو رهيو، پر اندر ۾ اوندهہ پري بيهوشي اوتجڻ لڳي. جڏهن بہ ڪنهن پهٽي، سِپ يا پڳل شيشي جي ٽُڪر تي اُس جوتروَرو چمڪي مون تي ٿي پيو تہ منهنجي ڇاڙي سخت ٿِي ٿي ويئي. پر مان آڻلتا سان بي پرواهہ ٿي هلندو رهيس.

سمنڊ جي ڪناري کان پري هيٺ ٽڪريءَ جي چوٽي ڏسڻ ۾ پئي آئي جيڪا تيز اُس ۾ جڳمگائجي وڻن جي ٽارين ۽ ڪنين جهڙي گاهہ سان ڍڪجيو ڪَر ڪڍيو بيٺي هئي. پر مان ٽڏيءَ شفاف نهر بابت سوچي رهيو هوس ۽ وهندڙ پاڻيءَ جي سُرن لاءِ واجهائي رهيو هوس. اهڙي ڳالهہ حاصل ڪرڻ لاءِ دل پئي ٿي جيئن هِن سڄ جي ڪِرٽن، لڙڪ لاڙيندڙ عورتن جي چهرن، دنيا جي جهنجهٽ ۽ چڪتاڻ کان چوٽڪارو حاصل ڪري سگهان ــ هن کي هڪڙي طرف آڇلي سگهان ۽ ڪيئن بہ ٽڪريءَ جي پرئين اوٽ واري ڇانوَ ۽ آتي جي ماڻ کي ماڻيان.

پر آتي پهتس تہ ڏٺم تہ غيمون وارو عرب واپس اچي ويو هو. هِن پيري هو اڪيلو هو ۽ مٿي هيٺيان هٿ رکيو ليٽيو پيو هو. چهري تي ٽڪريءَ جو پاڇو پئي پيس ۽ باقي جسم تي اُس هئي. سندس چوغي ۾ اصل باهہ پئي ڏٺي. ڪيس ڏسندي ئي هراسجي ويس. منهنجي خيال ۾ معاملو ختم ٿي چڪو هو، انهيءَ ڪري مون کي هيڏانهن ايندي ڪو ڏپ بہ نہ هو. عرب جي جيئن ئي مون تي نظر پيئي تہ هو ٿورو مٿي اٿيو ۽ سندس هٿ ڪيسي ڏانهن وڌيو. سياويڪ طرح منهنجو هٿ بہ پنهنجي ڪوٽ جي ڪيسي ۾ پيل غيمون جي روالور تي مضبوطيءَ سان پيو. هاڻي عرب وري واپس ليٽي پيو، پر سندس هٿ ڪيسي ۾ ئي رهيو. مان ڪانئس گهٽ ۾ گهٽ ڏهن والن جي مفاصلي تي هوس، شايد انهيءَ ڪري هو گرميءَ جي غبار ۾ ڏنڊيل پاڇولي وانگر ٿي لڳو. پر ڪنهن وقت سندس اڌ ٻوٽيل اکين ۾ ماڻڪين جي چمڪ ڏسڻ ۾

آئي ٿي. لهرن جي آواز ۾ هاڻي ڪجهہ وڌيڪ سستي ۽ مائار اچي ويئي هئي، پر اُس جي تيزيءَ ۾ ڪو فرق نہ آيو هو. جيڪا اڳي وانگر ريتيءَ جي ڏڳهي پٽي تي پٽجي رهي هئي ۽ ٽڪريءَ وٽ پيڙو ٿي ڪيائين. هن ڪلاڪن کان ائين ٿي ڏسڻ ۾ آيو تہ سج ٿورو ٻہ اڳتي چريو نہ هو ۽ سمنڊ ۾ پگهريل رُکَ ٻنجي ويو هو، جنهن ۾ سج هڪ هنڌ روڪجي ويو هو. پر اُفق ۾ ڪو جهاز گذرندي ڏسڻ ۾ آيو. نظرون عرب ۾ رکي، ٽيڏي نگاهہ سان بس ايترو ڄاتم ٿي تہ هڪ ڪارو ٽهڪو سرڪندو پئي ويو.

اوچتو طئہ ڪيم تہ ڇو نہ پويان ڦري ڪسڪي وڃان ۽ انهيءَ باري ۾ سوچڻ جي مصيبت کان ڇٽي پوان. پر سمنڊ جي ڪناري تي گرمي ڇانيل هئي جنهن جي دباءُ هيٺ منهنجي پٽي جهڪيل هئي. مان ڪجهہ وکون اڳتي نهر ڏانهن وڌيس. عرب اصل چريو ئي نہ ٿي، پر اسان جي وچ ۾ ڪجهہ مفاصلو هو. شايد سندس منهن تي پاڇو هُئڻ ڪري مون ائين محسوس ڪيو جڻ هو مون کي ويچارا ڏيئي ڪلي رهيو هجي.

مان بيهي رهيس. گرميءَ ۾ منهنجا ڳل سڙڻ لڳا. پگهر جا ڦڙا منهنجي ڀرُن کي ڦري آيا. اها گرمي هوبهو امان جي ڪفن دفن واري ڏينهن جهڙي اٽ سُهاڻيندڙ هئي. خاص ڪري منهنجي پيشانيءَ جون رڳون تہ اصل ڦاٽي ٽي پيون. جڏهن ڏٺم تہ هاڻي قصو سهڻ کان ٻاهر ٿي ويو آهي تہ اڳتي وک ڪنيم. مون ڄاتو ٿي تہ ائين ڪرڻ بيوقوفي هئي ۽ هڪ وال ٻہ اڳيان وڌي وڃڻ سان اُس کان بچي نہ سگهبو، پر مان وک ڪٹي ڇڪو هوس. فقط هڪ وک ڪنيم تہ عرب تيزيءَ سان اُس کي چيريندي ڄاڻو ڪيو مون ڏانهن وڌيو.

رُکَ مان هڪ روشنيءَ جو تروَرو نڪتو ۽ مون محسوس ڪيو جڻ هڪ ڏڳهي ۽ سنهي ڌار منهنجي پيشانيءَ ٻر ڪُپي ويئي هجي. انهيءَ ڪن ۾ اهو سڀ پگهر جيڪو پرُن تي گڏجي ويو هو، اکين مٿان وهي هليو ۽ ڏنڊ جي پردي ۾ ڊڪي ڇڏيائين. پگهر ۽ لڙڪن جي انهيءَ ڪاري پاٽيٽ جي پردي پويان منهنجون اکيون ڏسڻ ڪان نابري واري ويٺيون. رڳو هوش سڄ جي ڪڙتال جو هو جيڪا منهنجي مٿي سان لڳي وڄي رهي هئي. وڌيڪ هوش اهو هو تہ ڄاڻو مان روشنيءَ جو تروَرو نڪري منهنجي اکين جي پنبڙين کي چيري اکين جي ماڻڪين ۾ ٽنبجي رهيو هو.

منهنجي اکين اڳيان جڻ فلم هلي رهي هئي. سمنڊ مان باهر ٻرندڙ هڪ لهر آئي ۽ سڄو آسمان هڪ پڇڙيءَ کان وٺي ٻي پڇڙيءَ تائين ٻہ ٽڪر ٿي پيو، ۽ ڇيڊ ۾ هڪ شعلو پيهي ويو. منهنجي جسم جي هر رڳ جڻ رَڪ جو اسپرنگ ٿي ويئي ۽ منهنجو هٿ مضبوطيءَ سان روالور ۾ پختو ٿي ويو. گهوڙو دٻجي ويو ۽ روالور جي هٿئي جو لسو تَرو منهنجي هٿ ۾ هر هر لڏيو پئي ۽ اهڙيءَ طرح انهيءَ ٻي ترتيبيءَ سان ٽٽل چهبڪ جهڙو ٽڪاءُ ٿيو. پگهر ۽ ڏنڊ جي پردي کي مون اکين تان اڳهي ڇڏيو. مون ڇاتو تہ مون ڏينهن کي لوڏي ڇڏيو هو. مون سمنڊ جي ڪناري واري ٻي انت ۽ ٻي زوال خاموشيءَ کي ٻہ ٽڪر ٽڪر ڪري ڇڏيو هو، جنهن تي اڄ سارو ڏينهن خوش هوس. پر پوءِ ٻہ مون انهيءَ ٻي جان جسم تي چار گوليون ٻيون ٻہ چوڙيون، جن جو ڪوبہ ظاهري نشان نہ ٿي ڏسڻ ۾ آيو ۽ هر ٻيو فائر منهنجي تباهيءَ جي در تي وڌيڪ زوردار ٽڪاءُ وانگر لڳي رهيو هو.

ذاربو

پاگو بیون

ياگو پيون

1

گرفتاريءَ کان جلدي پوءِ مون کان ڪيترائي ڀيرا پڇاڳاڇا ڪئي ويئي پر اها منهنجي سڃاڻپ وغيره جي باري ۾ رسمي هئي. پوليس ٽاڻي تي جيڪا اوائلي پڇاڳاڇا ٿي هئي، انهيءَ ۾ ڪوبہ بهرو ونندي ڏسڻ ۾ نٿي آيو. پر هفتي کان پوءِ جڏهن مئجسٽريٽ اڳيان پيش ڪيائون تہ مون ڏٺو تہ هن مون کي هڪ خاص دلچسپيءَ واري نظر سان ڏٺو ٿي ۽ ٻين وانگر هن بہ نالو، پتو، ڏنڏو ۽ جُرم جي تاريخ ۽ هنڌ پڇيا. پوءِ مون کان پنهنجو وڪيل ڪرڻ بابت پڇيائين. مون کيس نهڪر ڪئي. مون انهيءَ باري ۾ سوچيو بہ نہ هو، تنهن ڪري پڇيم تہ ڇا حقيقت ۾ منهنجي لاءِ وڪيل ڪرڻ ضروري آهي. تنهن تي هن چيو، "اها بہ ڪا پڇڻ جي ڳالهہ آهي." مون چيو تہ مون کي اهو مقدمو تمام رواجي ٿو لڳي. هن مرڪي چيو، "توکي برابر ائين ڏسڻ ۾ ٿو اچي، پر قانون جي پوئيواري ڪرڻي آهي. جيڪڏهن تون وڪيل نہ ڪندين تہ عدالت خود تنهنجي وڪيل مقرر ڪرڻ جو بندوبست ڪندي."

مون کي اهو انتظام واهہ جو لڳو، جنهن ۾ عدالت اهڙي قسم جا تفصيل بہ چڪاسيا ٿي. مون کيس اهو ٻڌايو تہ هن بہ ڪنڌ لوڏي مڃيو تہ مان جيڪي ڪجهہ چوان ٿو، اهو سڀ قانون ۾ آهي.

شروع ۾ تہ مون سندس ڳالهين کي سنجيدگيءَ سان نہ ورتو هو. جنهن ڪمري ۾ هن مون کان سوال جواب ڪيا هُئا، اهو هڪ عام رواجي ويهڻ جهڙو ڪمرو هو، جنهن جي درين تي پردا ڏنل هُئا ۽ ميز تي ٽيبل-ليمپ رکيل هئي، جنهن جي روشني منهنجي ڪرسيءَ تي پئجي رهي هئي ۽ سندس چهرو اونداهہ ۾ هو.

اهڙن نظارن بابت مون ڪتابن ۾ پڙهيو هو ۽ شروع ۾ مون کي اهو سڀ ڪجهہ هڪ راند وانگر پئي لڳو. انهيءَ گفتگو کان پوءِ، مون کيس

هڪ نظر ڏنو. قداور، سهڻو مهاندو، گهريون نيريون اکيون، گهاٽيون آڇيون مُڇون ۽ برف جهڙا اڇا گهاٽا وار، جنهن مان اندازو ٿيو ٿي ته هو ذهين ۽ مجموعي طرح وٽندڙ شخصيت وارو شخص آهي. البت هڪ ڳالهه جنهن کيس اٿوٽندڙ بنايو ٿي، اها هئي سندن چهري تي مرڪ، جيڪا هڪ حرڪت وانگر گهڙيءَ گهڙيءَ پاٽمرادو سندس منهن تي اچي ٿي ويئي. ٻاهر نڪرڻ وقت سائس موڪلاڻيءَ کندي هٿ ملائيندي ملائيندي روڪجي ويس جو اوڏيءَ مهل ياد آيو ته مان ته قتل جي ڏوهه ۾ آيو هئس.

ٻئي ڏينهن هڪ وڪيل منهنجي ڪوٺڙيءَ ۾ لنگهي آيو. هو بندرو، ڪمزور ۽ چوڪرن جهڙو لڳو ٿي. مٿي جا وار تيلهاٽا هئس، جيڪي چمڪيا پئي. مون کي ٻانهن وري قميص پاتل هئي، پر ڪيس گرميءَ جي باوجود ڪارو سوٽ، سخت ڪالر ۽ ڏيکاءدار ويڪرين ڪارين ۽ اڇين پٽين واري ٽاءِ پاتل هئي. هن پنهنجو ٿيلهو منهنجي ڪٽ تي رکڻ کان پوءِ پنهنجي واقفيت ڪرائي ۽ چيائين ته هن منهنجي مقدمي جا ڪاغذ چڱي طرح پڙهيا آهن. سندس خيال هو ته اهو مقدمو ڏاڍي احتياط سان هلائڻ جي ضرورت آهي ۽ جيڪڏهن مان سندس صلاح تي هلندس ته انهيءَ مقدمي مان ڇُٽي وڃڻ جي ڪافي گنجائش آهي. مون سندس ٿورو ڪيو ته چيائين، "ٺيڪ آهي، هاڻي اڄ ته مقدمي بابت ڪجهه ڳالهايون."

هن منهنجي ڪٽ تي ويهندي چيو ته منهنجي ذاتي زندگيءَ جي باري ۾ عدالت پاران چڪاس ڪئي پيئي وڃي. ڪين خبر پيئي آهي ته تازو امان جو موت ٻڌن جي گهر ۾ ٿيو هو. پوليس مارنگو ۾ پڇاڳاڇا ڪان پوءِ اطلاع ڏنو آهي ته مون امان جي دفنائڻ جي آخري رسمن دوران نهايت ئي سنگدليءَ جو مظاهرو ڪيو هو.

"اهو سمجهي ڇڏ،" وڪيل چيو، "ته اهڙين ڳالهين جي باري ۾ مون کي پڇڻ ڇگو نه ٿو لڳي. پر انهيءَ کي گهٽي اهميت آهي ۽ جيستائين مون کي توتي 'سنگدلي' جي الزام جو جواب نه ملندو تيستائين مان تنهنجو بچاءُ ڪرڻ ۾ ڪامياب نه ٿيندس. انهيءَ معاملي ۾ رڳو تون ئي منهنجي مدد ڪري سگهين ٿو."

هن مون کان پڇڻ شروع ڪيو ته انهيءَ ڏڪدائڪ موقعي تي مون دل

ٻر دک محسوس ڪيو هو يا نہ؟ اهو سوال مون کي ڏاڍو عجيب لڳو. مان جيڪر اهڙو سوال ٻئي ڪنهن کان پڇان ها تہ مون کي ڏاڍي تڪليف پهچي ها.

مون وراڻيو تہ گذريل ڪجهہ سالن کان مون پنهنجي جذبن تي ڏيان ڏيڻ ئي ڇڏي ڏنو آهي، تنهن ڪري سمجهہ ٻر ئي نہ ٿي آيو تہ ڪهڙو جواب ڏيان. باقي آئون ايمانداريءَ سان چئي سگهان ٿو تہ پنهنجي ماءُ کي دل و جان سان گهرندو هوس. پر حقيقت ٻر انهيءَ ڳالهہ کا معنيٰ ئي نٿي رکي. اڄتي وري چيم تہ اهو سچ آهي تہ رواجي طرح جن ماڻهن سان ڪنهن نہ ڪنهن وقت پيار ڪيو هوم، تن جي مرڻ لاءِ ٿوري يا گهڻي خواهش ضرور ڪئي هئم.

اهو ٻڌي وڪيل نهايت گمبرائجي مون ڏانهن نهاريو ۽ وچ ٻر چيائين، "تون مون سان وعدو ڪر تہ سڀدمو هلندي يا مئجسٽريٽ اڳيان اهڙي ڪا ٻ ڳالهہ نہ ڪندين."

مون ڪيس اطمينان ڏيارڻ لاءِ وعدو ڪيو پر واضح ڪيم تہ منهنجا جذبا ڪڏهن ڪڏهن خاص موقعن تي منهنجي جسماني حالتن جي ڪري اثر انداز ٿيندا آهن. مثال طور جنهن ڏينهن مان امان جي آخري رسمن ٻر شريڪ ٿيڻ ويو هوس تہ مان ڏاڍو ٿڪل هوس ۽ مشڪل سان اک ٿي کلي، تنهن ڪري منهنجي چوڌاري جيڪي وهيو واپريو پئي، تنهن جي لکا ئي نہ پئي پيئي. بهرحال مون پنهنجي وڪيل کي اهو يقين ڏياريو تہ منهنجي خواهش هئي تہ امان نہ مري ها.

انهيءَ تي بہ وڪيل ناراض ٿي ڏٺو. رڪائي سان چيائين، "رڳو اهو ڪافي ناهي."

ٿورو غور ڪرڻ کان پوءِ، هن مون کان پڇيو تہ ائين چئي سگهجي ٿو تہ انهيءَ ڏينهن مون پنهنجي جذبن کي ضابطي ٻر رکيو هو.

"نہ، اهو صحيح نہ ٿيندو." مون چيو.

وڪيل مون ڏانهن حيرانيءَ وچان ڏٺو جڏ مون سندس مرضي خلاف چيو هجي. پوءِ مون کي بدليل لهجي ٻر چيائين تہ ٻڌين جي گهر جو منتظم ۽ ٻيو عملو بہ تہ شاهدي ڏيندو.

"۽ اها ڳالهہ تنهنجي لاءِ هڪ خراب موڙ ثابت ٿيندي." هن پڇاڙيءَ

ٻرچيو.

جڏهن مون کيس چيو ته منهنجي خلاف لڳايل الزام سان امان جي موت جو ڪو لاڳاپو ٿي ناهي ته هن رڳو ايترو چيو ته منهنجو واسطو ڪڏهن قانوني ڳالهين سان نه پيو آهي.

هو جلدي هليو ويو. اُن وقت هو ڏاڍو بيزار پئي ڏسڻ ۾ آيو. مون چاهيو ٿي ته هو ايڏا ڪجهه وقت ترسي ها ۽ مان کيس واضح ڪري سگهان ها ته مان سندس همدرديءَ جو خواهشمند هئس، انهيءَ لاءِ نه، ته هو منهنجو مقدمو سڀي نموني وڙهي، پر ائين ٿي سندس همدردي حاصل ٿئي. پر مون ڏٺو ته مان پنهنجي سلوڪ ڪري مٿس حاوي پئجي ويو هوس ۽ هو مون کان بچي نه سگهيو هو، انهيءَ ڪري فطري طرح هو ڪاوڙجي پيو هو. هو مون کي سمجهي نه سگهيو هو، تنهن ڪري سندس بي رُخي نامناسب نه هئي. هڪ يا ٻه ڀيرا مون کي خيال آيو ته کيس پڪ ڏياريان ته مان ٻه ٻين ماڻهن وانگر عام رواجي ماڻهو آهيان. پر انهيءَ مان کا هڙ حاصل ٿيندي نه ٿي لڳي، تنهن ڪري اها خواهش ٽارڻ جو سبب سُستي کان سواءِ ٻيو ڪجهه نه هو.

پوءِ ڏينهن جو مون کي وري مئجسٽريٽ اڳيان پيش ڪيو ويو. منجهند جا ٻه ٽيا هئا. انهيءَ وقت ڪمري ۾ ڪافي روشني هئي. دريءَ تي فقط سنهڙو پردو لڳل هو ۽ گرمي پنهنجي اوج تي هئي.

ڪرسيءَ تي ويهڻ لاءِ چئي مئجسٽريٽ نهايت ئي نرم لهجي ۾ مون کي ٻڌايو ته ڪن اڻڄاتل حالتن ڪري منهنجو وڪيل حاضر ٿي نه سگهيو آهي. اڳتي چيائين ته مون کي سندس سوالن جا جواب پنهنجي وڪيل جي حاضر ٿيڻ کان پوءِ ڏيڻ جو اختيار آهي.

انهيءَ تي مون وراٽيو ته مان پنهنجي صفائي پاڻ پيش ڪري سگهان ٿو. هن پنهنجي ميز تي رکيل گهنٽيءَ کي ڏهايو ته هڪ نوجوان ڪلارڪ اندر داخل ٿيو ۽ منهنجي پٽيان ويهي رهيو. مان ۽ مئجسٽريٽ ٻه پنهنجي ڪرسين تي ويٺاسين ته ڪارروائي شروع ٿي. هن پڇيو ته منهنجي لاءِ اها عام راءِ آهي ته مان ٿور-ڳالهائو ۽ خودپرست آهيان. انهيءَ باري ۾ هن منهنجي راءِ پڇڻ ٿي گهري.

مون وراٽيو، "مون وٽ گهٽو ڪري ڳالهائڻ لاءِ هوندو ئي گهٽ آهي.

تنهن ڪري ظاهر آهي ته پنهنجو منهن بند رکندو آهيان."

هو اڳي وانگر مُرڪيو ۽ مڃيائين ته اهو مناسب ڪارڻ آهي. هن اڳتي چيو، "پر انهيءَ کي به تمام گهڻ اهميت آهي، نه هڻڻ جي برابر اهميت."

ٿوري خاموشيءَ کان پوءِ، هو اڳيان جهڪيو ۽ منهنجي اکين ۾ گهوريندي، ٿورو مٺيري آواز ۾ چيائين، "منهنجي لاءِ حقيقت ۾ جيڪا دلچسپيءَ جي شيءَ آهي، اُها تون آهين."

مون کي سمجهه ۾ نٿي آيو ته انهيءَ مان سندس ڪهڙي مراد هئي، تنهنڪري چپ رهيس.

هن وري چوڻ شروع ڪيو، "تنهنجي مقدمي جون ٻيون به ڪيتريون ڳالهيون آهن، جن مون کي منجهائي وڌو آهي. مون کي پڪ آهي ته تون انهن کي سمجهڻ ۾ منهنجي مدد ڪندين."

جڏهن مون وراڻيو ته دراصل اهو تمام ڇٽو ۽ سولو آهي ته وري چيائين ته انهيءَ ڏينهن جيڪي وهيو واپريو هو، اهو احوال وري ٻڌاءِ، جيتوڻيڪ مون اڳي ئي ڪيس غيمون سان ملڻ، سمنڊ جي ڪناري تي وڃڻ، اسان جي ترڻ، اسان جي جهيڙي، پوءِ وري سمنڊ جي ڪناري تي وڃڻ ۽ اُتي پنج گولين چوڑڻ بابت ٻڌايو هو. پر مان اها ڳالهه وري ٻڌائيندو ويس ته هو هر جملي کان پوءِ ڪنڌ لوڏيندي چوندي ٿي ويو، "بلڪل ٺيڪ." جڏهن مون ٻڌايو ته لاش ريتيءَ تي پيو هو ته هن اڃا وڌيڪ ڪنڌ لوڏيو ۽ چيائين، "بهتر." ساڳي ڳالهه ورجائي ورجائي ٽڪجي پيو هوس. مون کي محسوس ٿيو ته مون زندگيءَ ۾ ايترو گهٽو ڪڏهن به نه ڳالهايو هو.

ٿوري خاموشيءَ کان پوءِ، اهو چوندي اٿي بيٺو ته هو ضرور منهنجي مدد ڪندو. مون ۾ ڪيس ڏاڍي دلچسپي هئي ۽ ڏٺي چاهيو ته هو ضرور منهنجي تڪليف دور ڪرڻ جي ڪوشش ڪندو. پر پهريائين ڪيس اڃا وڌيڪ سوال پڇڻ ضروري هئا.

اول ئي رُکائي سان پڇيائين ته ڇا مان پنهنجي ماءُ کي پيار ڪندو هئس؟

"ها سائين،" مون جواب ڏنو. "جيئن ٻيا ماڻهو پنهنجي مائرن سان پيار ڪندا آهن، تيئن مان به ڪندو هوس." منهنجي ٻُڌيان ويڙل ڪلارڪ ساڳي رفتار سان ٽائيپ ڪري رهيو هو، پر ان وقت کو اڪر غلط ٽائيپ ڪري ويو

هو، جو ان وقت ڪاغذ پويان ڪري اڳيون ٽائيپ ٽيل اڪر ڪٽيو هئائين.

انهيءَ کان پوءِ، ٻئي ڪنهن ظاهري منطقي سبب کان سواءِ مئجسٽريٽ هڪدم ٻيو سوال پڇيو، "تو لاڳيتيون پنج گوليون ڇو ڇوڙيون؟"

مون ٿورو سوچيو، پوءِ ٻڌايم تہ اُهي لاڳيتيون بلڪل نہ هيون. مون پهرين هڪ گولي ڇوڙي هئي ۽ باقي چار ٿوري دير کان پوءِ ڇوڙيون هيون."

"پهرين ۾ ٻي گولي ڇوڙڻ جي وچ ۾ ڇو ترسين؟"

منهنجي اکين اڳيان اهو منظر ڦري ويو- گرميءَ ۾ تپيل ڳاڙهي سمنڊ جو ڪنارو ۽ پنهنجي ڳلن تي گرم ساهہ جو ڇُهاءُ. مان ڪو جواب ڏيئي نہ سگهيس.

منهنجي انهيءَ خاموشيءَ جي دوران مئجسٽريٽ ڏاڍو بي چئن هو. گهڙيءَ گهڙيءَ پنهنجون آڱريون وارن ۾ گهمايائين ٽي يا وري ڪرسيءَ تان اُٿي ويهي ٽي رهيو. آخر پنهنجون ٻوٽيون ميز تي ڪوڙيندي عجيب انداز سان مون ڏانهن جهڪي ڏٺو.

"پر ڇو؟ ڇو هڪ زمين تي اونڌي پيل ماڻهوءَ تي گوليون هلائيندو وئين؟"

مون وٽ وري ٻہ ڪو جواب ڪونہ هو.

مئجسٽريٽ پنهنجو هٿ پيشانيءَ تي رکيو ۽ ڪجهہ مختلف لهجي ۾ چيائين، "مان پڇان ٿو، ڇو؟ مون کي جواب ڏي."

مان وري ٻہ چپ رهيس.

اوچتو هو اٿيو ۽ سامهون رکيل الماڙيءَ جي ٻرسان وڃي خانو کوليائين ۽ منجهانئس صليب تي چڙهيل حضرت عيسيٰ جي مورتي ڪڍي لوڏيندي واپس ميز تي آيو.

"خبر اٿيئي تہ هيءُ ڪير هو؟" سندس لهجو بلڪل بدلجي ويو هو. سندس آواز جذبات وچان ڏڪي رهيو هو.

"ها سائين، خبر اٿم." مون جواب ڏنو.

هن ساهہ ڪٽي ڳالهائڻ شروع ڪيو. چوڻ لڳو تہ هن جو خدا ۾ بي حد يقين آهي تہ وڏي ۾ وڏو گناهگار ٻہ کانئس پنهنجا گناهہ بخشائي سگهي ٿو. پر اول اول ڪيس پڇتاءُ ظاهر ڪرڻو پوندو ۽ هڪ معصوم ٻار وانگر پنهنجو پاڻ کي بيوس ٿي سزا لاءِ پيش ڪرڻو پوندو. هو پنهنجي ميز مٿان

جهكي، منهنجي اكين سامهون حضرت عيسيٰ جي مورتي لوڏيندو رهيو.

حقيقت ۾ سندس ڀالهيون سمجهڻ ۾ مون کي ڏاڍي ڏکيائي پئي ٿي- هڪ ته آفيس ۾ ڏاڍي هوساٽيندڙ گرمي هئي ۽ وڌيون وڌيون مکيون ٻوڻ ٻوڻ ڪري منهنجي منهن تي ويٺيون ٿي؛ ٻيو ته سندس ڀالهين مون کي ڇرڪائي ب وڌو هو. باقي اهو ضرور ڄاتم ته ڊڄڻ اڄايو هو، ڇو ته نيٽ ب ته مان ڏوهي هئس. بهرحال، هو ڀالهائيندو رهيو ۽ مان سمجهڻ جي پوري ڪوشش ڪندو رهيس. اها ڀالهه ته سمجهي ويس ته منهنجي بيان ۾ اها حقيقت ظاهر ٿيڻ کپندي هئي ته ٻي گولي چوڙڻ کان اڳ مان ڇو ترسيو هوس؟ ٻيون ڀالهيون ته ٺيڪ هيون، پر انهيءَ ڀالهه مئجسٽريٽ کي پريشان ڪري وڌو هو.

مون کيس چوڻ شروع ڪيو ته انهيءَ ڀالهه تي زور ڪرڻ غلط هو ۽ اها ڀالهه اهميت واري ب نه هئي. پر منهنجي واتان اهي لفظ نڪتائي مس هئا ته هو اُٿي بيٺو ۽ ڇڄڻ لڳو ته منهنجو خدا ۾ ويساهه آهي. جڏهن مون وراٽيو "نه"، ته هو ڦوڪجي وري پنهنجي ڪرسيءَ ۾ ڇيهي ويو.

چوڻ لڳو، "اهو ته منهنجي سوچ کان ٻاهر آهي ته ڪو ماڻهو خدا ۾ ويساهه نه رکي. سڀئي ماڻهو خدا ۾ ويساهه رکن ٿا. ايتري قدر جو اهي ب، جيڪي کيس نٿا مڃين، ويساهه رکن ٿا، جنهن جي مون کي خاطري آهي. جيڪڏهن ايمان لڏي وڃي ته زندگيءَ جي ڪا معنيٰ ئي نٿي رهي. تون چاهين ٿو،" هن ڪاوڙ ۾ اچي پڇيو، "ته تنهنجي زندگي بي معنيٰ يا بي مقصد هجي." مون نه ٿي سمجهيو ته منهنجي خواهش جو انهيءَ ۾ ذرو پر ب دخل هوندو ۽ مون کيس اهوئي ٻڌايو.

جيئن ئي مون ڀالهايو پئي تيئن هن حضرت عيسيٰ جي مورتي وري منهنجي نڪ هيٺيان جهلي رڙ ڪري پڇيو، "بهرحال، مان پوءِ ب عيسائي آهيان ۽ حضرت يسوع مسيح کي خلوص سان التجا ٿو ڪريان ته تنهنجا گناهه معاف ڪري. بدنصيب نوجوان! تون اهو ڪيئن نه ٿو ويساهه ڪرين ته حضرت يسوع مسيح سڀ ڏڪ تنهنجي خاطر پوڪيا؟"

جڏهن هن "بدنصيب نوجوان" چيو ته مون کي لڳو ته سندس لهجو برابر نماٿو ۽ التجا وارو هو. پر مان انهيءَ ماحول کان بيزار ٿي چڪو هوس. ڪمرو آهستي آهستي گرم ٿيندو پئي ويو.

مان گهٽو ڪري جڏهن ڪنهن جي ڳالهين مان بيزار ٿي ڪانئس جند ڇڏائڻ جي ڪندو آهيان ته هڪدم سندس خيالن سان سهمت ٿيڻ جو رويو اختيار ڪندو آهيان. جڏهن مون ائين ئي ڪيو ته منهنجي حيرت جي حد ئي نه رهي جڏهن ڊڪٽر ته سندس چهرو چمڪي اٿيو هو.

"ڏس نه... ڏس... هاڻي تنهنجو ويساهه آهي نه؟ بس هاڻي ٺيڪ آهي."

مون ضرور پنهنجو ڪنڌ انڪار ۾ لوڏيو هوندو جو ته هو مايوس ۽ رد ٿيل منهن سان وري پنهنجي ڪرسيءَ ۾ ويهي رهيو هو.

ڪي پل خاموشي ڇانيل رهي. انهيءَ وچ ۾ ٽائيپ رائيٽر اسان جي آخري گفتگو ٻه ٽائيپ ڪري ورتي. هونئن اسان جي سموري گفتگو جي دوران ٽائيپ رائيٽر جي ٽک ٽک جاري هئي. مئجسٽريٽ آڻ ٽڻ وچان اداسيءَ سان مون ڏانهن گهوري رهيو هو.

"مون پنهنجي زندگيءَ جي تجزيي ۾ تو جهڙو ڏکيو ماڻهو نه ڏٺو آهي." هن ڏيمي لهجي ۾ چيو، "جيڪي ٻه ڏوهاري هن وقت تائين منهنجي اڳيان پيش ٿيا آهن، اهي سڀ حضرت يسوع مسيح جي هن مورتيءَ کي ڏسي ضرور رڙيا آهن."

مون کيس اهو مختصر ٻڌائڻ چاهيو ٿي ته آهي سچ پچ ڏوهاري هئا. پر پوءِ مون چاتو ته مان ٻه انهن ۾ ٿو ڦٽجان. بهرحال اهو هڪ خيال هو جنهن کي چپن تي آڻي نه سگهيس.

شايد اهو چتائڻ لاءِ ته هاڻي پڇا ختم ٿي چڪي هئي، مئجسٽريٽ آڻي ٻيڙو ۽ ساڳئي ٽڪل لهجي ۾ هن مون کان آخري سوال پڇيو ته ڇا مون کي پنهنجي ڪئي تي پڇتاءُ آهي؟

ٿوري دير سوچڻ کان پوءِ، مون کيس چيو ته مون کي پڇتاءُ گهٽ، پريشاني وڌيڪ ٿي آهي. 'پريشاني' کان بهتر ٻيو لفظ ڪونه ٿي سمجهيم. پر ائين لڳو ته هن سمجهيوئي نه هو. انهيءَ ڏينهن معاملو بس ايستائين پهتو.

ان کان پوءِ ڪيترائي ڀيرا مون کي مئجسٽريٽ اڳيان پيش ڪيو ويو پر منهنجو وڪيل هر ڀيري مون سان گڏ هوندو هو. انهن سڀني آڏي پڇائن ۾ مون کان پنهنجي اڳئين بيانن ۾ تبديلي بابت پڇيو ويندو هو يا وري مئجسٽريٽ ۽ منهنجو وڪيل پاڻ ۾ قانوني نقطن تي بحث ڪندا هئا، پر

اهڙن موقعن تي منهنجي موجودگيءَ جو ڪين معمولي احساس ٿيندو هو. اهڙي ريت جيئن وقت گذرندو ويو تيئن سندن آڏي پڇا جي رويي ۾ فرق ايندو ويو. مئجسٽريٽ مون ۾ هاڻي گهٽ دلچسپي ٿي ورتي، جنهن مان لڳم ته هو منهنجي مقدمي جي باري ۾ ڪنهن فيصلي تي پهچي ويو آهي. هُن پوءِ ڪڏهن ٻه مون سان خدا جو نڪي ذڪر ڪيو ۽ نه ئي وري پنهنجي مذهبي جنون جي نمائش ڪيائين، جنهن ڪري مان پهرين ملاقات دوران پريشان ٿي ويو هوس. نتيجو اهو نڪتو جو هاڻي اسان جا ناتا بهتر ٿي ويا هئا. مون ڪان ڪجهه سوال پڇڻ ۽ منهنجي وڪيل سان قانوني نقطن تي ٿوري بحث ڪرڻ ڪان پوءِ، مئجسٽريٽ پڇا پوري ڪئي ۽ ٻڌايائين ته هاڻي منهنجو ڪيس اڳتي هلندو. ڪنهن وقت بحث عام نموني ٿي ٿيو ۽ مئجسٽريٽ ۽ وڪيل ٻون ڪي انهيءَ ۾ حصو وٺڻ لاءِ همٿايو ٿي. هاڻي مان بي فڪريءَ سان سڪيو ساهه کڻڻ لڳس. انهن موقعن تي هن ٻنهي مان ڪنهن ٻه گهٽ دلچسپي نٿي ڏيکاري ۽ هر ڳالهه ايڏي آسانيءَ سان سولي نموني ٿي رهي هئي جو منهنجي دل ۾ پاڻ ڪي هن جي ڪتمب جو هڪ پاتي سمجهڻ جو اجايو ويچار پيدا ٿيڻ لڳو. اها آڏي پڇا يارهن مهينا ڪن هلي ۽ سڄ ٿو چوان ته مان انهيءَ تي هري ويو هوس. جڏهن مئجسٽريٽ پنهنجي آفيس جي در تائين ڇڏڻ ايندو هو ۽ منهنجي پٺيءَ ٻُپي دوستاڻي لهجي ۾ چوندو هو، "چگو، عيسيٰ جا دشمن، اڄ بس ايترو!" ته مون ڪي جيتري خوشي ٿيندي هئي اوتري ڪڏهن ٻه حاصل نه ڪئي هئم. انهيءَ ڪان پوءِ، مون ڪي پنهنجي نگران سپاهين جي حوالي ڪيو ويندو هو.

2

● ڪي اهڙيون ڳالهيون آهن، جن جي باري ۾ مون ڪڏهن ڳالهائڻ ٻه نه چاهيو. ڪجهه ڏينهن ڪان پوءِ مون ڪي جيل آماڻيو ويو ته فيصلو ڪيم ته زندگيءَ جو رُخ ٻه ائين ئي اڻ ٻڌايل ئي رهندو. پر جيئن جيئن وقت گذرندو ويو تيئن محسوس ڪيم ته انهيءَ ناپسنديدگيءَ جو ڪو حقيقي سبب نه هو. حقيقت ۾ انهن اوائلي ڏينهن دوران مون ڪي جيل ۾ هئڻ جو مشڪل

سان احساس ٿيندو هو ۽ هر وقت اڻ لکي اميد جاڳي اٿندي هئي ته اجهو قسمت ڦيرو کائيندي ۽ کا سڀائي ٿي پوندي.

پر ماريءَ سان رڳو پهرين ملاقات کان پوءِ ئي تبديلي رونما ٿي. جنهن ڏينهن مون کي سندس خط مليو هو ته کيس هن کان پوءِ ملڻ نه ڇڏيندا جو هوءَ منهنجي زال نه هئي ته انهيءَ ڏينهن مون سچ پچ محسوس کيو هو ته جيل جي آها کوڙي منهنجو آخري آرامگاهه ثابت ٿيندي.

مون کي گرفتاري واري ڏينهن هڪ وڏي کمري ۾ ٻين قيدين سان گڏ رکيو ويو هو. جيڪي سپيئي گهٽو کري عرب هئا. جڏهن مان اندر گهڙيس ته مون تي ڏند شيڪي پچيائون ته ڇا کري آيو هئس. جڏهن ٻڌايم ته هڪ عرب کي قتل کيو اٿم ته اهو ٻڌي کجهه دير ماٺ ٿي ويا. پر هاڻي رات پئجي رهي هئي. هڪ ڇٽي مون کي سمهڻ واري تڏي وڇائڻ جو طريقو سمجهايو. هڪ ڇيڙو ويڙهڻ سان گول وهاڻي جهڙو ٺهي ٿي پيو. ساري رات پنهنجي منهن تي مُنگهڻ سرند، محسوس کيم.

کجهه ڏينهن کان پوءِ، مون کي هڪ کوڙيءَ ۾ رهايائون، جتي پٽ سان ڳنڍيل کاٽ جي صندل تي سمهندو هوس. اتي ٻيو سامان رڳو کاکوس جي بالڻي ۽ ٽين جو دٻو هئا. جيل جي عمارت مٿاهين هنڌ تي هئي ۽ مان پنهنجي نندڙي دريءَ مان سمنڊ جي جهلڪ ڏسندو رهندو هوس. هڪ ڏينهن جيئن مان دريءَ جون سيخون جهلي پريان سمنڊ جي لهرن تي پوندڙ سج جا کرٽا ڏسي رهيو هوس ته هڪ سپاهي آيو ۽ ٻڌايائين ته منهنجو کو ملاقاتي مون سان ملڻ آيو آهي. سوچيم ته اها پک ماري ئي هوندي ۽ هوءَ ئي هئي.

ملاقاتين جي کمري ڏانهن وڃڻ لاءِ مون کي کوريدار مان وڏي مٿي ڏاکڻ کان ٿيندا وري هڪ ٻئي کوريدار مان وڏي هليا. اهو هڪ وڏو کمرو هو، جنهن ۾ دريءَ مان روشني پئي آئي. اهو کمرو وڏين لوهي ڇارين سان ٽن حصن ۾ ورهايل هو، جن جون تارون هڪ ٻئي جي آرپار کتل هيون. ٻن ڇارين جي وچ ۾ ٽيهن فوٽن جي وڇوٽي هئي، جيکا هڪ قسم جو قيدين ۽ ملاقاتين وچ ۾ وڇوٽيءَ جو خال هو. مون کي اتي ڇڏيو ويو جتي سامهون ماري سوڙهي وڳي ۾ بيٺي هئي. منهنجي پرسان اٽکل درجن کن

ٻيا قيدي ٻيٺا هئا، جن ۾ گهٽا عرب هئا. ماريءَ جي پاسي ملاقاتين ۾ گهٽو ڪري شيدياٽيون هيون. سندس هڪ پاسي چپ ۾ ڪوڙيل بندري قد جي ٻڌي هئي ۽ ٻئي پاسي مٿي اگهاڙي ٽلهي ٻڌي هئي. جنهن هر وقت تکي ۽ سنهڙي آواز ۾ منهن چهو ڪري پئي ڳالهايو. قيدين ۽ ملاقاتين جي وچ ۾ وچوٽي هٽ ڪري مون ڏٺو ته مون کي به زور سان ڳالهائڻو پئي پيو.

جڏهن مان انهيءَ ڪمري ۾ گهڙيس ته آوازن جو گوڙ پٽين سان ٽڪرائجي پڙاڏو پيدا ڪري رهيو هو ۽ دريءَ مان اندر ايندڙ روشنيءَ جي ترورن هر شيءَ کي چمڪائي ڇڏيو هو، جنهن مان مون کي ڏاڍي بيزاري پئي محسوس ٿي. ڪوڙيءَ جي اونداهيءَ ۽ خاموشيءَ جي پيٽ ۾ هڙي ماحول سان هم آهنگ ٿيڻ ۾ ڪجهه دير لڳي. ٿوري دير کان پوءِ هر چهرو چٽو ڏسڻ ۾ ايندو ويو جڙ مٽائڻ کا روشني پوندي ٿي ويئي.

ڏٺم ته هر چيڙي تي ڇارين جي وچ ۾ جيل جو سپاهي بيٺل هو. هڪ پاسي قيدي ۽ ٻئي پاسي سندن مٽ مائٽ هڪ ٻئي جي سامهون اوکڙو وينا هئا. انهن زور سان نٽي ڳالهايو ۽ ايڏي گوڙ جي باوجود پاڻ ۾ گهٽو ڪري ٻُڙ ٻُڙ ڪري ڳالهائي رهيا هئا. اهڙيءَ طرح هيٺ هلندڙ ڳالهين جي ٻُڙ ٻُڙ سندس مٿي مٽان هلندڙ ڳالهين سان گڏ ٿي رهي هئي. اها ڳالهه سوچيندو ۽ اڳيان وکون کٽندو ماريءَ جي سامهون وڃي پهتس. هوءَ پنهنجو اُس ۾ تپيل چهرو سيخن سان پرائي مُرڪي رهي هئي. مون کي هوءَ ان وقت مرڪڻ سان ڏاڍو خوبصورت لڳي هئي، پر ڪيس ٻڌائي نه سگهيس.

"ڪيئن آهين؟" هن زور سان پڇيو، "ڪهڙو حال آهي؟ ضرورت واريون گهربل شيون آهن يا نه؟"

"ها، جيڪي کپيم سو آهي."

کي گهڙيون ته اسان مان هٽاسين. ماري مرڪندي رهي. ٽلهي عورت منهنجي ۾ واري قيديءَ سان زور زور سان رڙيون ڪري ڳالهائي رهي هئي. هو ڏکو، ڏسڻ جو سهڻو هو جيڪو سندس مڙس ٿي لڳو.

"جيني رکڻ کان انڪار ڪري ڇڏيو آهي." هن غصي ۾ رڙ ڪري چيو. "اهو ته تمام خراب آهي." قيدي چيس، "ها، مون کيس چيو ته تون ٻاهر اچڻ تائين پاڻ وٽ رک، پر هوءَ ڪجهه ٻڌي ئي نٽي."

انهيءَ وچين وچوٽي جي ٻئي پاسي کان ماري رڙ ڪري مون کي چيو تہ غيمون مون کي سلام چيا آهن. مون ٿورو مڇيو مانس پر منهنجو آواز منهنجي ٻر واري قيديءَ جي آواز ۾ ڏٺجي ويو، جنهن پڇيو ٻئي، "هو تندرست تہ آهي؟" موٽ ۾ ٽلهي عورت ٽهڪ ڏئي چيس، "تندرست؟ هوتہ تندرستيءَ جو مجسمو آهي."

اهو سمورو وقت منهنجي کاٻي پاسي واري ننڍي ڪمار واري قيدي ڇوڪري، جنهن جا ڇوڪرين جهڙا سنهڙا هٿ هئا، هڪ لفظ ب نہ ڳالهايو هو. ڏٺم تہ سندس اکيون سامهون ڏيءَ ۾ ڪٽل هيون ۽ ڏي ب ڏاڍي پيار سان بي صبريءَ وچان ڪيس چٽائي ڏسي رهي هيس. پر مون کي اُتان نظرون هٽائڻيون پيون جو ماري زور سان چئي رهي هئي تہ اسان کي ناااميد نہ ٿيڻ گهرجي.

"بيشڪ." مون وراڻيو. منهنجون نظرون سندس ڪلهن تي اٽڪي پيون ۽ دل چاهيو تہ سندس ڪپڑن اندران هٿ وجهي، ڪيس پنهنجي جسم سان لڳائي ڇڪوڙيانس. سندس وٽندڙ جسم ۽ ريشمي ڪپڑا مون کي ڏانهس ڇڪي رهيا هئا ۽ جنهن اميد لاءِ احساس ڏياريو هٽائين، اها سندس جسم ۾ ئي ڪٽي نہ ڪٽي مرڪوز ٿيل هئي. هن ب اهوئي پئي سوچيو جيڪو مون ٿي سوچيو، تنهن ڪري هوءَ منهنجي اکين ۾ اکيون وجهي مرڪي رهي هئي.

"سڀ ٺيڪ ٿي ويندو ۽ پوءِ ڏسج تہ پاڻ شادي ڪنداسين."

هاڻي جيڪي مون سندس جسم ۾ ڏٺو، اهو هو سندس ڏندن جي چمڪ ۽ اکين جي چوڌاري ليڪون. پڇيم، "تون سچ پچ ائين سوچين ٿي؟" اها ڳالهہ پڇڻ جو ٻيو ڪو سبب ڪونہ هو، سواءِ انهيءَ جي تہ ڪجهہ ڳالهائڻ گهربو هو.

هن وري تکو ۽ ساڳئي زوردار لهجي ۾ ڳالهائڻ شروع ڪيو: "ها، تون ڇٽي ويندين ۽ پاڻ وري ساڳي طرح آچر جو گڏجي وهنجڻ هلنداسين."

ماريءَ جي ٻر واري عورت ايڏا تائين غصي ۾ زور سان پنهنجي مڙس کي ٻڌائي رهي هئي تہ هوءَ هن لاءِ هڪ ٽوڪري جيل جي آفيس ۾ چڏي آئي آهي ۽ آندل شين جي فهرست ٻڌائيندي چوڻ لڳي تہ ياد ڪري جاچي ڏسجان جو شيون ڏاڍيون مهانگيون آهن." منهنجي ٻئي پاسي ڇوڪرو ۽ سندس ماءُ

ايا تائين اداسيءَ وچان هڪ ٻئي کي ڏسي رهيا هئا ۽ هيٺ ويٺل عربن جي بڑبڑ اسان تائين ٻڌڻ ۾ آئي پئي. باهرين روشني دريءَ سان ٽڪرائجي اندر ڇٽي اچي رهي هئي ۽ سامهون ويٺل ماڻهن جي چهرن تي پيلي تيل جو تهه چاڑهي ٿي ڇڏيائين.

منهنجي دل کچي ٿيڻ لڳي ۽ چاهيم ته اٿي هليو وڃان. منهنجي پرسان ايندڙ کهرو آواز منهنجي ڪن کي اصل نٿي وٺيو. پر ٻئي طرف اها به خواهش هئي ته اتي گهٽي ۾ گهٽو وقت ماريءَ سان گڏ گذارجي ۽ اهو خيال ٿي نه رهيو ته کيترو وقت گذري چڪو هو. بس ايترو ياد اٿم ته سدا مرکندڙ ماريءَ جو چهرو اکين اڳيان هوم. رڙيون، آواز، گفتگو ۽ ٻُڌ ٻُڌ جي آوازن ۾ هڪ ڪن ۾ ماڻ نه ٿي هئي. انهيءَ سموري هنگامي ۾ خاموشيءَ جو خيابان انهيءَ چوڪريءَ ۽ سندس ماءُ ٽاهي رکيو هو، جيڪي رڳو هڪ ٻئي جي اکين ۾ نهاري رهيا هئا.

پوءِ هڪ هڪ ڪري عرب قيدين کي وٺي ويا. جڏهن پهريون قيدي ويو ته باقي سڀ خاموش ٿي ويا. ننڍي قد واري ٻڍي عورت سيخن سان پاڻ پرائي ٻيٽي ته اوڏي مهل هڪ سپاهي سندس پُٺ جي ڪلهي تي هٿ رکيو. چوڪري رڙ ڪري چيو، "وري ملنداسين امان." ۽ ماٽس سيخن ۾ هٿ وجهي ڏانهس اٽلڪو هٿ لوڏي موڪلايو.

هوءَ جيئن ٿي آتان هٽي پري ٿي ته سندس جاءِ تي هڪ ٻيو شخص اچي بيهي رهيو، جنهن جي هٿ ۾ ٽوپلو هو. منهنجي پرواري خالي جاءِ تي وري هڪ ٻيو قيدي آندو ويو ۽ ٻنهي ڇٽن چستيءَ سان تڪڙو ڳالهائڻ شروع ڪيو. سندن گفتگو ايڏو ڏاڍيان نه هئي. هونئن به ڪمري ۾ اڳي جي پيٽ ۾ خاموشي هئي. منهنجي ساڄي پاسي واري قيديءَ کي ڪو سُڌ وٺي ويو ۽ جوٽس زور زور سان ڪيس چوندي رهي: "هاٿي پنهنجو خيال رکج، وسارج نه، ۽ ها، جلدبازي کان ڪم نه ولج." پر ڪيس اهو خيال ٿي نٿي ٿيو ته هاٿي زور سان ڳالهائڻ جي ضرورت نه هئي.

انهيءَ کان پوءِ منهنجو وارو آيو. ماري پنهنجون آڱريون چمي مون ڏانهن چميءَ جو اشارو ڪيو. مان ويندي ويندي هر هر مڑي ڪيس نهاريندو رهيس. هوءَ هڪ ٿي هنڌ چپ ڪيو بيٺي هئي. سندس چهرو اڃا تائين ٽنيي

سان لڳل هو ۽ چَپ انهيءَ مرڪ جي ڪري ڪليل هئا.

ڪجهه ڏينهن کان پوءِ جلدي مون کي سندس خط مليو ۽ تڏهن اهڙي ڳالهه ٿي جنهن جي باري ۾ مون کي ڳالهائڻ سٺو نٿي لڳو. انهيءَ ڪري نه ته اُهي ڏکوئيندڙ هيون پر مون لهاڙون هٽڻ نٿي چاهيون. انهيءَ ڪري ٻين جي پيٽ ۾ مون کي گهٽ ڏکيايون پيش آيون. پر شروعاتي ڏينهن ۾ آزاد شخص جي انداز سان سوچ واري پنهنجي عادت کان بيزار هوندو هوس. مثال طور اوچتو زوردار ڇڪ محسوس ٿيندي هئي ته سمنڊ ڪناري هليو وڃان ۽ پاڻيءَ ۾ خوب تران. پاڻيءَ ۾ اڪثر وڏن مهل پيرن ۾ لهرن جي آواز، پوءِ جسم تي پاڻيءَ جي نرم ڇهاءُ جو احساس ۽ ان مان ملندڙ ڇوٽڪاري جي لطف جو تصور، مون کي ڪوڙيءَ جي تنگي ۽ تلخ هئڻ جو شديد احساس ڏياريندو هو.

اها حالت ڪجهه مهينا رهي، پر پوءِ آهستي آهستي منهنجي سوچ جو انداز ٻين قيدين جهڙو ٿيندو ويو. مان هر روز دل ئي دل ۾ گهُمڻ جي وقت جو يا پوءِ پنهنجي وڪيل جي اچڻ جو انتظار ڪندو هوس. باقي وقت لاءِ مون اهڙو رستو ڳولي ورتو هو جو سچ پچ سٺو هو. مان اڪثر سوچيندو هئس ته جيڪڏهن مون کي سُکل وڻ جي ٽڙ ۾ رهڻ لاءِ مجبور ڪيو وڃي ۽ ڇيو وڃي ته رڳو مٽي ويهي آسمان کي تکيان ته به پاڻ کي انهيءَ حالت سان هيرائي وڃان ها ۽ ويٺو اڏامندڙ پکين ۽ هلندڙ بادلن کي ڏسان ها، جيئن پنهنجي وڪيل جون واهيات نيڪتايون ڏسندو آهيان يا ماريءَ جي سات لاءِ بي صبريءَ سان انتظار ڪيم ٿي. بهرحال، اُتي مان ڪنهن سُکل وڻ جي ٽڙ جي پولار ۾ بند نه هوس. ٻيا ته مون کان به وڌيڪ بدتر حالت ۾ رهيل هئا. مون کي ياد آهي ته امان اڪثر چوندي هئي ته ماٺهو آهستي آهستي هر ڳالهه سان هري مري ويندو آهي.

بهرحال، عام طرح ايستائين مان انهيءَ کان اڪتي نه سوچيندو هوس. شروعاتي مهينا برابر تڪليف وارا هئا، پر اُهي ڏينهن ڪاٽڻ ۾ جيڪا ڪوشش ڪيم، انهيءَ مون کي بچائڻ ۾ مدد ڪئي. جيئن عورت جي خواهش ۾ ڏاڍو غلطان هئس ۽ اها ڳالهه عمر جي لحاظ کان فطري هئي. ائين به نه هو ته ڪو ماري منهنجي ذهن ۾ هئي. خيال رڳو عورت جو ايندو هو.

ڪنهن ٻ عورت جو- انهن سڀني عورتن جو، جن کي مان سڃاڻيندو هوس. اهي سڀ واقعا، جن سان مون کي لڳاءُ هو، ياد اچڻ لڳا. منهنجي ڪوڙي هر قسم جي چهرن ۾ منهنجي جنسي خواهش جي پوتن سان پرجي ويئي. هڪ طرح سان منهنجو ذهني توازن خراب ٿي ويو هو، پر ٻئي طرف وقت ٽارڻ جو وسيلو ملي ويو.

نيٽ مون کي حوالدار جي همدردي حاصل ٿي ويئي. هو مانيءَ جي وقت بورچي خاني جي چوڪرن سان گڏ ايندو هو. پهرين مون هُن سان ئي عورتن جو ذڪر ڪيو هو. هن مون کي چيو:

"سڀيئي سڀ کان پهرين انهيءَ ڳالهه جي شڪايت ڪندا آهن."

مون چيو: "مان ٻ انهن ئي وانگر آهيان ۾ مان سمجهان ٿو ته اهو سلوڪ انياءُ وارو آهي."

"پر،" هن چيو، "انهيءَ ڪري ته اوهان کي جيل موڪليو ويو آهي. ٻيو ڇا لاءِ؟ پر ها آزادي- اها ٻي ڳالهه آهي. هاڻي اوهان کي آزاديءَ کان محروم ڪيو ويو آهي."

مون ڪڏهن ائين نه سوچيو هو، پر مان ساڻس سهمت ٿيس.

"اهو سچ آهي." مون کيس چيو، "نه ته سزا وري ڪهڙي ٿي!"

"ها! تون سمجهدار ماڻهو آهين." هن چيو، "بهرحال ٻيا ڪنهن نه ڪنهن طرح گذارو ڪري وٺن ٿا. اهي پنهنجي مدد پاڻ ڪندا آهن."

۾ هو گڏوگڏ مون کي آڻت جا ڪجهه لفظ چئي هليو ويو. ٻئي ڏينهن مون ٻين وانگر پنهنجي مدد پاڻ ڪئي.

سگريٽ ٻ هڪ امتحان هو. جڏهن مان آيس تہ منهنجي پيتي، بوٽن جا ڊاڪا، ٽاءِ ۾ سڀئي شيون جيڪي ڪيسي ۾ اچي سگهيون ٿي، خاص طور تي سگريٽ مون کان وٺي چڏيا هئاڻون. جيئن ئي مون کي جدا ڪوڙي ملي ته مون پڇيو: "منهنجون شيون مون کي واپس ملي سگهن ٿيون؟"

مون کي چيو ويو: "اهي جمع ڪري چڏيون ويون آهن ۾ سگريٽ پيئڻ تي بهرحال بندش آهي."

شروعاتي ڪجهه ڏينهن ته ڏاڍا ڏکيا گذريا. شايد اهوئي سبب هو جو منهنجي طبيعت وساڻل وساڻل رهندي هئي. مون پنهنجي پلنگ جي تختي مان

ڪهڙ چپرون ڪيڏون ۽ اهي چوسيندو رهيس. سارو ڏينهن مون کي الٽيءَ جو خيال ايندو رهيو. سمجهه ۾ نٿي آيو ته نيٽ هڪ اهڙي شيءَ، جنهن سان ڪنهن جو نقصان نٿو ٿئي، مون کان ڇو کسي ويئي آهي. گهٽي دير کان پوءِ مون کي سڌ پيئي ته اهو به سزا جو هڪ حصو آهي. پر جلد ئي سگريٽ کان سواءِ گذارو ڪرڻ منهنجو عادت ٿي ويئي ۽ پوءِ اهو سڀ مون لاءِ ڪا سزا نه رهي.

انهن تڪليفن کان سواءِ مون کي ٻي ڪا پريشاني نه هئي. سڀني کان اهم مسئلو وقت گذاري جو هو، پر اها پريشاني به ختم ٿي ويئي جڏهن مون پنهنجي يادن جو سهارو وٺڻ سکي ورتو. ڪيترائي ٻيرا پنهنجي گهر جي ڪمري کي ياد ڪندو هوس ۽ خيال ئي خيال ۾ آتي ويڑ لاءِ هڪ ڪنڊ کان هلڻ لڳندو هوس ۽ رستي ۾ هرشيءَ کي ذهني طور ڀٽيندو ويندو هوس. شروع شروع ۾ اهو سفر جلدي ڪٽجي ويندو هو، پر ڪيترائي ٻيرا جڏهن مان ٻيهر اهو سفر طئ ڪندو هوس ته ڪجهه ڏکهو ٿي پوندو هو.

پنهنجي گهر جي ڪمري جو فرنيچر منهنجي ذهن ۾ هو. ڪٿي ڪهڙي شيءَ رکيل آهي، هر شيءَ جو سمورو تفصيل ڇا آهي ۽ تفصيل به مڪمل، يعني ڪنهن شيءَ تي ڪهڙي ڊزائين آهي، ڪٿي ٽٽل آهي، ڪٿي چير آيل آهي، انهيءَ جو رنگ ڪهڙو آهي، انهيءَ جون اندروني ڏارون ڪهڙيون آهن. گڏوگڏ مان ڪوشش ڪندو هوس ته اها فهرست جوڙيندي منهنجي خيالن جو سلسلو ٽٽي نه پوي ۽ سڀني جزئيات سان گڏ شين جي اها ڀٽپ بلڪل مڪمل ٿي وڃي، اهڙي مڪمل جو ڪجهه هفتن کان پوءِ مان ڪيترائي ڪلاڪ انهيءَ ڪم ۾ گذاري ڇڏيندو هوس ۽ منهنجي ڪمري ۾ ڪا اهڙي شيءَ نه رهندي هئي جو منهنجي ذهني ڀٽپ ۾ نه آئي هجي. پر جيترو مون وڌيڪ بار دماغ تي وڌو، اوترو وڌيڪ شيون تفصيل سان منهنجي ذهن ۾ اچڻ لڳيون ۽ منهنجو حافظو آهستي آهستي بهتر ٿيندو ويو. تڏهن منهنجي ذهن ۾ آيو ته انسان رڳو هڪ ڏينهن جي يادن جي سهاري سؤ سال جيل ۾ گذاري سگهي ٿو. اهڙن يادن جو وڏو ذخيرو گهرجي ته جيئن هو پريشان نه ٿئي. ڪنهن لحاظ کان اها تلافي واهه جي هئي.

نند جو مسئلو به هو. شروع شروع ۾ رات جو به نند چڱي طرح نه

ايندي هئي، ۽ ڏينهن جو تہ بلڪل ئي نہ ايندي هئي. آهستي آهستي منهنجون راتيون بهتر ٿيندڙيون ويون ۽ ڏينهن جو نند اچڻ لڳي. مان چئي سگهان ٿو تہ پچاڙيءَ وارن مهينن ۾ تہ سورنهن کان ارڙهن ڪلاڪن تائين روزانو سمهندو هوس. باقي بچيا ڇهہ ڪلاڪ. سو اُهي ڪائڻ پيئڻ، ضروري حاجتن، پنهنجي يادن ۽ چيڪوسلواڪيا جي ڪهاڻي پڙهڻ ۾ گذري ويندا هئا.

ڳالهہ اها آهي تہ منهنجي پٽراڻي ۽ پلنگ جي تختي جي وچ ۾ مون کي هڪ پراڻي اخبار جو ٽڪر ملي و ۽. جيڪو لڳ ڀڳ ڪپڙي سان چنبڙيل هو. اهو هڪ پراڻي، پيلي رنگ جو پورو ڪاغذ هو. شروع ۾ هڪ قصو چپيل هو، جيڪو وچ مان ڦاٽل هو، پر پوءِ چيڪو سلواڪيا جي ڪهاڻي شروع ٿيل هئي. هڪ شخص پنهنجي ڳوٺان قسمت آزمائڻ لاءِ ٻاهر نڪتو ۽ پنجويهن ورهين کان پوءِ دولتمند بنجي گهر موٽيو. ساٺس گڏ سندس زال ۽ هڪ ٻار هو. سندس ماءُ پنهنجي پيڻ سان گڏ پنهنجي اباڻي ڳوٺ ۾ هڪ نندڙو هوٽل هلائيندي هئي. هُن چاهيو ٿي تہ پنهنجي ماءُ جي بيخبريءَ ۾ اوچتو اچي اُتي نڪري، تنهن ڪري هو پنهنجي زال ۽ ٻار کي ڪنهن ٻئي هنڌ ڇڏي اُتي آيو. جڏهن هو هوٽل ۾ داخل ٿيو تہ ماٺس ڪيس نہ سڃاتو. هن مذاق ۾ ڪيس چيو تہ ڪيس هڪ ڪمرو گهُرجي ۽ گڏوگڏ پنهنجي دولت جي نمائش ٻہ ڪيائين. رات جو سندس ماءُ ۽ پيڻ ڪيس ڦُري لٽي قتل ڪري ڇڏيو ۽ سندس لاش درياهہ ۾ لوڙهي ڇڏيائون. صبح جو زال اُتي پهتي ۽ بنان ڄاڻڻ جي تہ اُتي ڇا وهيو واپريو هو، مسافر جو نالو نشان ٻڌايائين. ماٺس ڦاهو ڪائي مُئي ۽ پيڻ ڪوهہ ۾ ٽپو ڏيئي پنهنجو انت آندو. مون کيترائي پيرا اها ڪهاڻي پڙهي. هڪ طرف تہ اها بلڪل اڻ ٽيٽي ڳالهہ هئي تہ ٻئي طرف بلڪل سياويڪ. بهرحال، منهنجي نظر ۾ مسافر جي ڪا وقعت نہ هئي، ڇو جو ڪيس اها راند ڪيڏڻ ئي نہ گهرجي ها.

منهنجي سمهڻ جا وقت، منهنجي يادن جا تحفا، اخبار جي ٽڪر جو مطالعو، اُس ۽ ڄانوَ جو لهڻ چڙهڻ- انهن سيني‌ءَ جي سهاري منهنجو وقت ڪٽجي رهيو هو. مون ڪٽي پڙهيو هو تہ جيل ۾ انسان وقت جو احساس وڃائي ويهي ٿو. پر اها ڳالهہ مون کي معقول نہ لڳي هئي. منهنجي سمجهہ ۾ نٿي آيو تہ کهڙي نقطي تي ڏينهن ساڻگئي وقت نندا ۽ وڏا ٿي سگهن ٿا.

ڏينهن گذارڻ لاءِ ته بيشڪ ڏکيو ٿئي ٿو. پر وقت پنهنجي اندر ۾ ڪجهه اهڙي طرح وڏي ويجهي ٿو. جو نيٺ وڏي ۽ نندي ڏينهن جون حدون هڪٻئي ۾ گم ٿي وڃن ٿيون ۽ اُهي پنهنجو نالو وڃائي ٿا ويهن. رڳو 'اڄ' يا 'ڪالهه' لفظ رهجي وڃن ٿا، جن جي مون وٽ ڪابه معنيٰ نه آهي. جڏهن هڪ ڏينهن سپاهي مون کي چيو ته مان اُتي پنجن مهينن کان آهيان ته مون مٿس ويساهه نه ڪيو. پر ڪالهه منهنجي سمجهه ۾ نه آئي. منهنجي لاءِ ته هڪ ئي مسلسل ڏينهن هو جيڪو منهنجي ڪوٺڙيءَ ۾ چڙهيو لٿو ٿي ۽ هر روز مان هڪ جهڙو ڪم ڪندو هوس. انهيءَ ڏينهن سپاهيءَ جي وڃڻ کان پوءِ مون کاڌي ڪائڻ واري ٽين جي ڊبي کي چمڪائي منجهس پنهنجو چهرو ڏٺو. مون کي محسوس ٿيو ته منهنجو چهرو ڏڪارو هو، جيتوڻيڪ مون مشڪڻ جي ڏاڍي ڪوشش ڪئي. مون ٽين جي ڊبي کي مختلف زاوين کان ڏٺو. مان پنهنجي عڪس اڳيان ڏاڍو پريشان هوس. مان مُشڪي رهيو هوس ۽ هو بدستور موڪو ۽ غمگين هو. ڏينهن ختم ٿيو ۽ اهڙي گهڙي اچي پهتي، جنهن جو مان ذڪر ڪرڻ نٿو چاهيان. اهڙي گهڙي، جنهن جو ڪو نالو ناهي. اهڙو سمو، جڏهن شام جو شور، خاموشيءَ جي جلوس ۾ جيل جون سڀ منزلون هڪ ئي ڇلانگ ۾ طئ ڪري ويندو آهي. مان سيخن واري دريءَ جي پرسان ويس ۽ لهندڙ سج جي آخري اُس ۾ هڪ پيرو وري پنهنجي چهري جو عڪس غور سان ڏٺم. اهو ايڏا تائين گنڀير هو ۽ تعجب اهو آهي ته اُن وقت مان بہ اُداس هئس. پر گڏوگڏ ڪيترن ئي مهينن ۾ پهريون پيرو مون چٽي طرح پنهنجو آواز ٻڌو. مون کيس سڃاڻي ورتو، جو ته اهو هڪ عرصي کان منهنجي ڪنن ۾ گونجي رهيو هو ۽ مان هاڻي سمجهيس ته مان قيد جي دوران پنهنجي پاڻ سان ئي ڳالهيون ڪندو رهيو آهيان.

هاڻي مون کي اها ڳالهه سمجهه ۾ آئي جيڪا امان جي ڪفن دفن واري ڏينهن نرس مون کي چئي هئي. نہ! انهيءَ کان ته پڇڻ جو ڪو رستو ناهي. ڪو شخص سوچي بہ نٿو سگهي ته جيل ۾ شام ڪيئن ٿي ڪٿجي.

3

● مجموعي طور تي مان اهو نہ ٿو چئي سگھان تہ وقت جي رفتار ڪجھ وڌيڪ ڊري ٿي ويئي هئي. هاڻي اونهاري جي موسم اچڻ واري هئي ۽ مون کي احساس ٻہ نہ هو تہ اونهاري جي هڪ سموري موسم اڳ ۾ ئي گذري چڪي آهي. مون کي ائين محسوس ٿيندو هو تہ جيئن ئي ڏينهن گرم ٿيندا، مون تي ڪانہ ڪا نئين آفت ايندي. منهنجو مقدمو ڪورٽ جي آخري مرحلي ۾ داخل ٿيو هو ۽ هاڻوڪو مرحلو جونَ مهيني ۾ ختم ٿي رهيو هو.

جنهن ڏينهن منهنجي شنوائي هئي، اُس ڏاڍي تيز هئي. اندر جرح شروع ٿي چڪي هئي ۽ باهر سج پنهنجي سموري آب و تاب سان چمڪي رهيو هو. منهنجي وڪيل مون کي پڪ ڏياري تہ اهو بحث ٻن ڏينهن کان وڌيڪ نہ هلندو. "بهرحال،" هن اڳتي چيو، "ڪورٽ پنهنجي ڪارروائي جلدي ڪندي ڇو تہ فيصلو طلب مقدمن جي فهرست تي تنهنجو مقدمو سڀ کان اهم ناهي. انهيءَ کان هڪ ۽ پوءِ پيءُ جي قتل جو هڪ مقدمو پيش ٿيڻ وارو آهي ۽ اُن تي ڇگو وقت لڳندو."

مون کي ساڍي ستين وڳي وڻڻ آيا. جيل جي گاڏي مون کي هاءِ ڪورٽ وٽي ويئي ۽ ٻہ سپاهي مون کي هڪ ننڍي ڪمري ۾ وٽي ويا، جنهن ۾ اونداهي ڇانيل هئي. اسان انتظار ڪرڻ لڳاسين. ٿوري دير کان پوءِ دروازو کليو، جنهن جي اندران گھٹا آواز اچي رهيا هئا. جوابدارن کي سڏڻ، ڪرسين جي فرش تي گسکڻ جو شور، هڪ هلچل ۽ ڏوڙ ڏڪ متل هئي، جن مون کي ضلعي جي ميلن جي ياد ڏياري ڇڏي، جتي موسيقيءَ جو پروگرام ٿيندو آهي ۽ پوءِ هال ۾ ناچ لاءِ ڪرسيون وغيره پاسيريون ڪيون ويندیون آهن.

سپاهين مون کي چيو تہ اسان کي ڪورٽ جي ڪارروائي شروع ٿيڻ جو انتظار ڪرٽو پوندو آهي. منجهانئن هڪ ڇٹي سگريٽ جي آڇ ڪئي، پر مون قبول نہ ڪئي. هن ٿوري دير کان پوءِ مون کان پڇيو تہ ڇا مان گھبرائي رهيو آهيان. مون جواب ڏنو، نہ ۽ اهو صحيح ٻہ هو، ڇو تہ هڪ طرح سان مون کي ڪورٽ جي ڪارروائي ڏسڻ جو ڏاڍو شوق هو. مون کي زندگيءَ ۾ ڪڏهن اهڙو موقعو نہ مليو هو.

"شايد!" ٻئي سپاهي چيو، "پر هڪ ٻن ڪلاڪن کان پوءِ ماٺهو ٽڪجي چوڙ ٽي پوندو آهي ۽ ڪڪ ٽي پوندو آهي."

ٽوري دير کان پوءِ ڪمري ۾ بجليءَ جي گهنٽيءَ جي وڄڻ جو هلڪو آواز ٽيو. هن منهنجي هٿڪڙي کولي ڇڏي. هڪ دروازو ڪليو ۽ مان جوابدارن جي ڪٺهڑي ۾ داخل ٽيس. ڪورٽ ماٺهن سان ڀريل هئي. جيتوٽيڪ پڙدا ڍڪل هئا، پوءِ ٻ اُس چيرن مان اندر اچي رهي هئي، جنهن سان منهنجو ساهه ٻوساٽجي رهيو هو. ڪنهن شيشي جون دريون بند ڪري ڇڏيون هيون. مان ويهي رهيس ۽ سپاهي منهنجي ڪرسيءَ جي ٻنهي پاسن کان بيهي رهيا. انهيءَ پل مون پنهنجي ڳچيءَ چهرن جي هڪ قطار ڏٺي. سڀيئي مون ڏانهن ڏاڍي غور سان ڏسي رهيا هئا. مون سمجهيو ته اها جيوري آهي. مون کين فرد جي حيثيت سان نٽي ڏٺو. مون کي ته اُهي سڀ هڪجهڙا ڏسڻ ۾ ٽي آيا. منهنجو تاثر ڪجهه هيئن هو، ڇڻ ته ٽرام ۾ ويٺل ڪنهن سواريءَ کي، سندس سامهون ويٺل ماٺهن جو احساس ٽيندو آهي، جتي سڀ بي نام مسافر هر نئين وارد ٽيل کي تاڙيندا آهن ۽ کيس کلٽهاب سمجهندا آهن. مون کي چگي طرح سڏ هئي ته اهو واهيات خيال آهي، ڇو ته هتي چٽر نه، پر ڏوهه جي آثار جي تلاش هئي. پوءِ ٻ ٻنهيءَ ۾ ڪهڙو فرق نه هو. بهرحال، اهوئي خيال هو جو مون کي ذهن ۾ آيو.

بند ڪمري ۾ هڪ خاص مجموعو هو. منهنجو مٿو ڦرڻ لڳو. مون ڪورٽ جي ڪمري ۾ نظر ڊوڙائي پر مون کي کوبه جاتل سڃاتل چهرو ڏسڻ ۾ نه آيو. عام طور تي ته ماٺهن ڪڏهن مون ڏانهن ڌيان نه ڏنو. مون کي اهو سمجهڻ ۾ ڏاڍي دقت محسوس ٽي ته ڇا هي سموري چهل پهل منهنجي ئي خاطر آهي. ماٺهن جي دلچسپيءَ جو ائين مرڪز بنجڻ منهنجي لاءِ هڪ نئون تجربو هو. مون پنهنجي ڪاهي پاسي واري سپاهيءَ کي چيو:

"ڪيڏو نه وڏو ميڙ آهي!؟"

هن وراٽيو: "ها، اهو اخبارن جي ڪري آهي." ۽ پوءِ هن هڪ گروهه ڏانهن اشارو ڪيو، جيڪو جيوريءَ جي بينچ کان هيٺين طرف هڪ ميز جي پرسان ويٺو هو.

هن وري مون کي چيو: "هوَ هوڏانهن ڏس!"

مون پڇيو، "اهي ڪير آهن؟"

ھُن ورجايو، "جرنلسٽ!"

هن انهن صحافين مان هڪ کي سڃاتو ٿي. انهيءَ صحافي ڏانهس ڏٺو ۽ اسان ڏانهن وڌڻ شروع ڪيائين. هو هڪ وڏي ڇمار وارو همدرد قسم جو شخص هو. سندس منهن تي هڪ ڦڪي ڪِل هئي. هن سپاهيءَ سان گرم جوشيءَ سان هٿ ملايو. مون ڏٺو ته ڪورٽ جي ڪمري ۾ سڀ ماڻهو هڪ ٻئي سان ملي رهيا هئا. اهي مختلف ٽولين ۾ ڳالهيون ڪري رهيا هئا. ائين ٿي لڳو جڻ سڀ ماڻهو پاڻ ۾ ملي ڏاڍا خوش آهن ۽ پنهنجي قسم جي ماڻهن ۾ ملي جُلي خوش ٿي رهيا آهن. مون کي ائين محسوس ٿيو ته مان ئي هڪ اڻ پڙهيل قسم جو ماڻهو آهيان جيڪو محفل جي رونق بنجڻ بدران رنڊڪ وجهي رهيو آهيان.

انهيءَ دوران صحافي مشڪندي مون سان مخاطب ٿيو. هن اميد ظاهر ڪئي ته منهنجي مقدمي جو نتيجو چگو نڪرندو. مون سندس ٿورا ڪيا.

هن مُرڪندي اڳتي چيو: "اوهان کي سڌ آهي، اسان اوهان جو مقدمو ڪجهه وڌائي بيان ڪيو آهي. اونهاري جي موسم اخبارن لاءِ مَندي ٿيندي آهي، چو ته لکڻ لاءِ تمام گهٽ مواد ملندو آهي. نه ته اوهان جي ڪهاڻي ۽ ڏوهاريءَ جو داستان، جيڪو اوهان کان پوءِ پيش ٿيڻ وارو آهي، ڪجهه وڌيڪ اهم ۽ دلچسپ ناهن. اوهان سندس باري ۾ ته ٻڌوئي هوندو. هڪ پيءُ جي قتل جو مقدمو آهي."

پوءِ هڪدم ئي هن هڪ شخص ڏانهن اشارو ڪيو. جيڪو جرنلسٽن جي گروهه مان آڻي وڃي رهيو هو. هو هڪ ڪمزور شخص هو، جنهن جي شڪل ڪنهن ٿلهي نوريٽڙي جهڙي هئي. ڪيس ڪارن شيشن جي هڪ وڏي عينڪ پاتل هئي. هن مون کي ٻڌايو ته هو پيرس جي ڪنهن اخبار جو خصوصي نمائندو آهي.

"پر هو اوهان جي خاطر نه آيو آهي. جيئن ته ڪيس ٻئي ڏوهاري جي ڪارروائي پنهنجي اخبار کي موڪلڻي آهي، تنهنڪري هن چيو ته ساڻئي وقت اوهان جي مقدمي جي رپورٽ به تار رستي موڪلي ڏي."

مان چوڻ ئي وارو هئس ته اها ته سندس وڏي مهرباني آهي، پر مون

سوچيو ته اها ته اجائي ۽ فضول ڳالهه آهي. هن هٽ سان مون کي هڪ دوستاڻو اشارو ڪيو ۽ موڪلايائين. اسان پوءِ ڪجهه منٽ انتظار ڪندا رهياسين. هاڻي ڪجهه ساڻين سان گڏ منهنجو وڪيل به اچي پهتو. هو پنهنجي رسمي لباس ۾ هو ۽ سندس چوڌاري ٻيا گهٽا ماڻهو ڳالهائي رهيا هئا. هو صحافين جي ميز ڏانهن وڌيو ۽ انهن سان هٽ ملايائين ۽ ساڻن ڪجهه ڪِل پوڳ ڪري ڪِليو. سپيئي ماڻهو ڏاڍو آرام ۽ سڪون سان ٽي ٽِگا. ايتري ۾ ججن جي چيمبر ۾ گهنٽي وڳي. سپيئي ماڻهو پنهنجي پنهنجي جاين تي ٽي ويٺا. منهنجو وڪيل مون ڏانهن وڌي آيو، مون سان هٽ ملايائين ۽ مون کي صلاح ڏنائين ته جڏهن هو مون کان سوال پڇي ته مان مختصر طور تي انهن جو جواب ڏيان ۽ پنهنجي طور تي هرگز ڪوبه بيان شروع نه ڪريان ۽ ٻيا سڀ معاملا مٿس ڇڏي ڏيان.

مون پنهنجي ڪاهي پاسي هڪ ڪرسيءَ جي لڏڻ جو هلڪو آواز ٻڌو. مون هڪ بزرگ سنهڙو سيپڪڙو شخص ڏٺو. ڪيس ڳاڙهو لباس ڍڪيل هو. عينڪ وارو اهو شخص پنهنجو لباس ويڙهيندي ويهي رهيو. هو سرڪاري وڪيل هو. چوبدار، محترم ججن جي اچڻ جو اعلان ڪيو. اُن وقت چت ۾ ٽنگيل ٻه وڏا بجليءَ جا پکا حرڪت ۾ اچي ويا. ٽي جج، ڪچ ۾ دستاويز دٻائي داخل ٿيا. ٻه ڇٽا ڪارن ڪپڙن ۾ هئا ۽ ٽيون ڳاڙهي رنگ ۾ هو. اهي تيزيءَ سان پنهنجي جاين ڏانهن وڌيا، جيڪي هال جي هڪ ممتاز مٿاهين هنڌ تي رکيل هيون. جيڪو شخص ڳاڙهي لباس ۾ هو، اهو وچ واري اوچي ڪرسيءَ تي ويٺو ۽ پنهنجي ٽوپي لاهي اڳيان رکيل ميز تي رکي ڇڏيائين. اول رومال سان پنهنجي کوپڙي اگهيائين ۽ اعلان ڪيائين ته ڪورٽ جي ڪارروائي شروع ٿئي ٿي.

جرنلسٽن جي هٿن ۾ اڳيئي ٿي قلم جهليل هئا. سندن انداز ڪجهه اهڙو هو جو ڪين ڪنهن شيءَ ۾ ڪابه خاص دلچسپي نه هئي. اهي وڏا چالاڪ ۽ عيار نظر ٿي آيا. منجهانئن هڪ ته تمام ننڍي ڇمار وارو هو. سندس لباس پوري رنگ جو ميٽيهاٽو هو ۽ نيڪٽاءِ نيري هئي. هو پنهنجي اڳيان قلم رکي ويٺو هو. منهنجي ڏيان جو مرڪز سندس به اکيون هيون- زرد رنگ ۽ روشن، جيڪي ڏاڍي غور سان منهنجو جائزو وٺي رهيون هيون، پر

اهو تاثر ڏيڻ کان سواءِ ته اُهي کهڙي نتيجي تي پهتيون آهن. مون کي اهو عجب جهڙو لڳو جڏ ته مان پنهنجو تجزيو پاڻ ئي ڪري رهيو هجان. شايد انهيءَ جو ڪارڻ اهو ٻه هو ته مان ڪورٽ جي ريت رسم کان اڻ واقف هئس. انهيءَ ڪري ڪارروائيءَ جا سمورا پهلو منهنجي سمجهه ۾ چڱي طرح نه پئي آيا. جيوريءَ جي انتخاب جو طريقو، صدر جو منهنجي وڪيل، سرڪاري وڪيل ۽ جيورءِ تي سوالن جو وسڪارو، (هر پيري جڏهن هن سوال کيو ٿي ته سموري جيورءِ جا ڪنڌ هڪدم ڪورٽ ڏانهن مڙي ٿي ويا) فردِ جرم جو جلدي پڙهجڻ، جنهن ۾ مون کي ڪجهه ماڻهن ۽ جاين جا نالا ڄاتل سڃاتل لڳا ٿي ۽ پوءِ منهنجي وڪيل کان ضميمي طور ڪجهه سوال کيا ويا.

ان کان پوءِ صدر اعلان کيو ته هاڻي شاهدن جي فهرست پڙهي ويندي. چوبدار نالا پڙهيا ۽ منهنجو ڏيان ڏانهس ڇڪجي ويو. ڪجهه نالا ٻڌي ته مان حيران ٿيس. جيئن ئي اعلان ختم ٿيو ته شاهد هڪ هڪ ڪري اٿيا ۽ پوءِ هڪدم ئي پرواري دروازي کان غائب ٿي ويا. غيمون، ماسون، سالامانو،ٻين جي گهر جو چوڪيدار، پوڙهو ٿامس پيريز ۽ مارِي- مارِي مون کي هلڪو اشارو کيو. مان حيران هئس ته مون اُن کان اڳ ڪيس ڇو نه ڏٺو. جيئن ئي سندس نالو پڪاريو ويو ته آخري شاهد سيليت اٿي بيٺو. سندس پاسي ۾ مون ريسٽارنٽ واري عورت کي سڃاتو. ڪيس مردن جهڙو ڪوٽ پاتل هو ۽ سندس انداز اهوئي فيصلہ ڪُن، چٽو ۽ باضابطہ هو. هن مون کي غور سان ڏٺو، پر غور و فڪر جي فرصت ڪٿي هئي. صدر پوءِ تقرير شروع ڪئي. هن چيو ته بحث طلب نقطن تي هاڻي جرح شروع ٿي رهي آهي ۽ ڪيس ڪورٽ ۾ ويٺل ماڻهن کي اهو چوڻ غير ضروري ٿو لڳي ته اُهي خاموش ۽ سُڪون سان رهن. سندس چوڻ پٽاندر، سندس اها ذميواري آهي ته هو نهايت بي رياڻيءَ سان صدارت جا فرض ادا ڪري ته جيئن مقدمي جي سيني پهلوئن تي صحيح طرح سان غور ڪري سگهجي. جيورِي جيڪا سزا تجويز ڪندي، اُها عدل ۽ انصاف تي ٻيٺل هوندي. بهرحال، هو معمولي کان معمولي بدنظميءَ جي صورت ۾ سموري ڪورٽ کي خالي ڪرائي ڇڏيندو.

گرمي وڌي رهي هئي ۽ مون ڏٺو ته کي ماڻهو اخبارن سان هوا ڪري

رهيا هئا. انهيءَ کري مروڙيل کاغذن جي هڪ هلکي مسلسل سرسراهٽ جاري رهي. صدر چوبدار کي اشارو کيو. هن اشارو ملندي ئي ٽي وڃڻا آڻي حاضر کيا، جيکي ٽنهي ججن هڪدم استعمال ڪرڻ شروع کيا.

هاڻي مون کان پڇاڳاڇا شروع ٿي. صدر مون کان پُرسکون بلڪ خوشگوار لهجي ۾ سوال پڇيا. پهرين ته هڪ پيرو وري منهنجي نالي نشان جو اعلان ڪرايو ويو. جيتوٽيڪ انهي رسمي اينگهه کان مان بيزار ٿي چڪو هوس، پر مون سوچيو ته حقيقت ۾ اهو هڪ فطري امر آهي جو ته ٿي سگهي ٿو ته غلطيءَ وچان ڪٽي هڪ جي بدران ٻئي کي سزا نه ملي وڃي.

پوءِ صدر فردِ جرم پڙهڻ شروع کيو. هن مون سان مخاطب ٿيندي هر پيري رڳو ٽي لفظ چيا ٿي: "اهو صحيح آهي؟"

مان هر پيري پنهنجي وکيل جي هدايت پٽاندر جواب ڏيندو رهيس:

"جي ها، صدر صاحب!"

سندس تقرير ڊگهي ٿي ويئي هئي جو جو هو معمولي کان معمولي تفصيل بہ بيان کري رهيو هو. انهيءَ دوران جرنلسٽ تيزيءَ سان لکندا رهيا. منجهانئن جيکو سينيءَ کان ننڍي ڇمار جو هو، مون محسوس کيو ته سندس نگاهون مون تي ڇميل هيون. انهيءَ عجيب ڪمزور عورت جون بہ، جيکا مشين وانگر هئي، پر جيوُريءَ جون نظرون ڳاڙهي لباس واري جج تي هيون.

مون کي ٽرام جي مسافرن جو خيال آيو. ٿوري دير کان پوءِ جج هلکي کنگهکر ڪئي ۽ منهنجي فائيل جا پنا آٽلائي ۽ پنهنجي پاڻ کي وِڇٽو هٽندي مون سان سنجيدگيءَ سان مخاطب ٿيو.

صدر چيو ته ضروري آهي ته هو هاڻي مون کان ڪجهه اهڙا سوال ڪري جيکي ظاهري طرح منهنجي مقدمي سان غير متعلق معلوم ٿين ٿا، پر دراصل انهن جو مقدمي سان گهرو تعلق آهي. مون کي لڳو ته هاڻي وري هو امان جي باري ۾ ڳالهائڻ وارو آهي ۽ گڏوگڏ مون کي اهو احساس ٿيو ته اها ڳالهه منهنجي لاءِ ڪيتري قدر پريشانيءَ جو ڪارڻ آهي. هن مون کان پڇيو ته مون امان کي ڏين جي گهر ۾ چو رکيو هو؟

مون وراٽيو: "ڪارڻ سولو آهي. گهر ۾ سندس سارسنڀال لهڻ لاءِ مون وٽ ايترو پيسو پنجڙ نه هو."

پوءِ هن مون کان پڇيو تہ سندس جدائي جي ڪري مون کي ڪو ڏک نہ پهتو.

مون وراڻيو: "نہ، امان ۽ مان نہ هڪٻئي جا محتاج هئاسين ۽ نہ ٻئي ڪنهن جا. تنهنڪري اسان ٻئي پنهنجي نئين زندگيءَ جا جلدي عادي ٿي وياسين."

صدر وري چيو تہ هو انهيءَ نقطي تي وڌيڪ اصرار نہ ڪندو ۽ سرڪاري وڪيل کان پڇا ڪيائين تہ ڪيس مون کان انهيءَ مرحلي تي ڪي وڌيڪ سوال تہ نہ ڪرڻا آهن.

سرڪاري وڪيل چيلهہ کي اڏ موڙو ڏنو ۽ مون ڏانهن نهاريو ڪان سواءِ چيائين تہ هو صدر صاحب جي موڪل سان اهو پڇڻ گهري ٿو تہ ڇا مان ندي ڏانهن اڪيلو انهي، نيت سان ويو هوس تہ آتي هڪ عرب کي قتل ڪندس.

مون چيو: "نہ!"

"پوءِ اوهان هٿياربند ڇو هئا ۽ ڇو ٽيڪ انهيءَ هنڌ تي موٽيا؟"

مون چيو: "اها محض اتفاق جي ڳالهہ هئي."

سرڪاري وڪيل ناشائستہ لهجي ۾ چيو: "في الحال اهوئي ڪافي آهي."

ان کان پوءِ سينيءَ کي ٿورو مونجهارو ٿيو. گهٽ ۾ گهٽ مان ضرور پريشان هئس. پر وڪيلن سان صلاح مشوري کان پوءِ صدر اعلان ڪيو تہ ڪورٽ هاڻي برخواست ٿئي ٿي ۽ شاهدن جا بيان منجهند کان پوءِ ٿيندا.

مون کي سوچڻ جي مهلت نہ هئي. انهيءَ کان اڳ جو مون کي سڌ پوي تہ ڇا ٿي رهيو آهي، هن مون کي آتان باهر آندو، جيل جي گاڏيءَ ۾ سوار ڪيو ۽ جيل وٹي ويا، جتي مون منجهند جي ماني کاڌي. ٿوري ئي دير کان پوءِ مون کي وري وٹ آيا. بس ايتري ئي مهلت ملي تہ مان چٹي سگهان تہ مان ڏاڍو ٹڪل آهيان. هاڻي مان وري ڪورٽ جي انهيءَ ڪمري ۾ هئس ۽ منهنجي سامهون وري اُهي ئي چهرا هئا. رڳو گرمي وڌي ويئي هئي. ڪنهن معجزي سان هاڻي هر ڪنهن شخص وٽ وِڇا هئا ــ جيُوري وٽ- سرڪاري وڪيل، منهنجي وڪيل ۽ جرنلسٹن ــ سيني جي هٹن ۾ ويڇا هئا. نندي ڇمار وارو جرنلسٹ ۽ ڪمزور مشيني عورت ايڏا تائين آتي ئي هئا. پر هن وِڇٹو نہ

ٿي هنيو ۽ بدستور خاموشيءَ سان مون کي ڏسي رهيا هئا.

مون پنهنجي چهري تان پگهر اڳهيو. مون کي ايڏا نہ پنهنجو هوش آيو ۽ نہ انهيءَ هنڌ جو، جتي مان هئس تہ ٻُڌن جي گهر جي واردن کي شاهدن جي ڪٺهڙي ۾ اڇڻ لاءِ پڪاريو ويو. ڪائنس پڇيو ويو تہ ڇا امان کي اڪثر مون کان شڪايت رهندي هئي. هن چيو: "ها! پر اها تہ سڀني رٽائر ٿيل ماڻهن جي عادت هوندي آهي تہ اُهي پنهنجي مٽن مائٽن جي شڪايت ڪندا رهندا آهن."

صدر ڪيس چيو تہ هو چٽائيءَ سان ٻڌائي تہ ڇا امان مون تي تهمت هٽندي هئي تہ مون ڪيس ٻڌن جي گهر ۾ چڏي ڏنو هو.

واردن وري جواب ڏنو، "ها!"

پر هن ٻيري هن وڌيڪ ڪو اضافو نہ ڪيو. هڪ ٻئي سوال جو جواب ڏيندي هن چيو تہ جنازي واري ڏينهن ڪيس ايتري قدر ٽڏو ۽ پرسڪون ڏسي مون کي عجب لڳو. ڪائنس پڇيو ويو تہ هن ڇو اهو فيصلو ڪري ورتو تہ مان سرد مهر هئس. واردن پنهنجون اکيون جهڪايون ۽ ڪن پل پنهنجي ٻوٽن ڏانهن ڏٺو. پوءِ هن چيو تہ مون امان جي لاش کي بلڪل ڏسڻ نٿي چاهيو ۽ منهنجو هڪ لڙڪ بہ نہ لڙيو ۽ مان جنازي کان هڪدم پوءِ قبر تي فاتح پڙهڻ کان سواءِ اُتان هليو ويس. هڪ ٻي ڳالهہ جي ڪري ڪيس بہ عجب لڳو. جنازي جون آخري رسمون ادا ڪندڙ هڪ ملازم ڪيس ٻڌايو هو تہ مون کي امان جي ڄمار جي بہ خبر نہ هئي. هڪ پل لاءِ ماڻ ٿي ويئي. صدر ڪائنس پڇيو: "ڇا تون ڪٺهڙي ۾ اهو بيان جوابدار جي باري ۾ ڏيئي رهيو آهين؟" واردن ڳڻ ڳوٽ ۾ پڄي ويو.

جج چٽائي ڪندي چيو: "اهو قانون آهي. منهنجو منصبي فرض آهي تہ اهو سوال پڇان."

پوءِ صدر سرڪاري وڪيل کي چيو تہ ڇا ڪيس شاهد کان ڪو سوال پڇڻو آهي؟ ۽ سرڪاري وڪيل ٽڙڪ لڳو:

"جي نہ! اهوئي ڪافي آهي."

هن اهو چوندي مون ڏانهن هڪ سوپاري نظر وڌي تہ ورهين کان پوءِ پهريون ڀيرو منهنجي دل چيو تہ سڏ ڪا ڀري روئي ڏيان جو مون کي احساس

ٿيو ته سپيئي مون کان ڇو نفرت ڪن ٿا.

صدر، جيوُري ۽ منهنجي وڪيل کان پڇيو ته کين ڪو ٻيو سوال پڇڻو آهي؟

پوءِ هن چوڪيدار جو بيان هڏڻ شروع ڪيو. سندس واري تي به ٻين شاهدن وانگر سڀ رسمون ادا ٿيون. ڪٺهڙي ۾ داخل ٿيندي چوڪيدار مون ڏانهن هڪ نظر وڌي ۽ پوءِ هن نظرون ڦيرائي ڇڏيون. هن سوالن جا جواب ڏنا. هن ڇيو ته مون امان جي لاش کي ڏسڻ کان انڪار ڪري ڇڏيو هو. مان سگريٽ پيئندي پيئندي سمهي پيو هوس. وڏيڪ اهو ته مون کير واري ڪافي پيتي هئي. مون کي محسوس ٿيو ته سموري ڪورٽ ۾ نفرت جي لهر ڊوڙي ويئي آهي ۽ مون پهريون ڀر سمجهيو ته مان سچ پچ ڏوهاري آهيان. چوڪيدار کي ڇيو ويو ته هو کير واري ڪافيءَ ۽ سگريٽ نوشيءَ جو قصو وري ٻڌائي. سرڪاري وڪيل مون ڏانهن رُخ ڪيو ته سندس اکين ۾ طنز جي هڪ چمڪ هئي. انهيءَ ڀل منهنجي وڪيل چوڪيدار کان پڇيو ته ڇا هن مون سان گڏجي سگريٽ نه ڇڪيو هو؟ پر انهيءَ سوال تي سرڪاري وڪيل جلدي اُٿي ٻيٽو ۽ شدت سان سوال جي مخالفت ڪيائين. هن چيو:

"هتي ڏوهاري ڪير آهي؟ ۽ فريادي‌ءَ جي شاهدن خلاف ڪهڙا ڪهڙا حربا استعمال ڪيا پيا وڃن؟ بيان اهڙا ڏند ڪٿا ڪندڙ آهن جو انهن ۾ شڪ پيدا ڪرڻ جي ڪوشش بلڪل اجائي آهي."

انهيءَ اعتراض جي باوجود صدر چوڪيدار کان تقاضا ڪئي ته هو سوال جو جواب ڏي! پوڙهو واڙڙو ٿي ويو ۽ چيائين: "مون کي چڱي طرح خبر آهي ته غلطي منهنجي آهي، پر جڏهن صاحب مون کي سگريٽ پيش ڪيو ته مان انڪار ڪرڻ جي جرئت نه ڪري سگهيس."

جج مونکان آخري ڀيرو پڇيو ته مون کي ٻيو ڪجهه چوڻو آهي؟

"جي نه!" مون وراڻيو، "رڳو اهوئي ته شاهد ٺيڪ چوي ٿو. اهو سچ آهي ته مون کيس سگريٽ پيش ڪيو هو."

چوڪيدار مون کي هڪ ٻي ڀيري ۾ تعجب ۽ ٺورن سان ڏٺو. هو هڪيو، پوءِ هن چيو ته کير واري ڪافي هن‌ڪُمون کي پيش ڪئي هئي.

منهنجي وڪيل ڪاميابيءَ جي نشي ۾ آسمان مٿي تي ڪٿي ڏنو ۽ وڏي آواز ۾ اعلان ڪيائين ته کيس اُميد آهي ته جيوُري انهيءَ بيان جي اهميت کي

داد ڏيندي.

پر سرڪاري وڪيل گرجدار آواز ۾ چيو: "جي ها! جيوَري ضرور انهيءَ جي اهميت کي سمجهندي. هوءَ انهيءَ نتيجي تي پهچندي ته هڪ ڏاريو ته غلطيءَ کان ڪافي پيش ڪري سگهيو ٿي، پر هڪ پُٽ کي اهڙي هستيءَ جي لاش جي اڳيان، جنهن کيس جنم ڏنو هو، ايتري همٿ نه ٿي جو انهيءَ پيشڪش کي ٺوڪاري سگهي."

ان کان پوءِ چوڪيدار پنهنجي جاءِ تي موٽي ويو.

جڏهن ٽامس پيريز جو وارو آيو ته هڪ چوبدار کي کيس سهارو ڏيئي ڪٺهڙي تائين آڻڻو پيو. پيريز چيو ته جيتوڻيڪ هو منهنجي ماءُ کي چگي طرح سڃاڻيندو هو، پر هن مون کي رڳو هڪ پيرو ڏنو هو- جنازي واري ڏينهن. ڪائنس پڇيو ويو ته منهنجو سلوڪ انهيءَ ڏينهن کهڙو هو. هن وراڻيو:

"اوهان کي سڌ آهي ته مان پاڻ غم ۾ مبتلا هئس، تنهنڪري مون ڪجهه نه ڏٺو. منهنجو غم ٻيو ڪجهه ڏسڻ ڪري رندڪجي رهيو هو. اهو هڪ تمام وڏو صدمو هو. منهنجي ويجهي دوست جو موت. دراصل جنازي جي دوران مان بيهوش ٿي ويو هوس، تنهنڪري هن صاحب ڏاڻهن منهنجو ڏيان ئي نه ويو."

سرڪاري وڪيل ڪيس چيو ته گهٽ ۾ گهٽ هن مون کي رُئندي ته ڏٺو هوندو. جڏهن پيريز چيو ته نه، ته سرڪاري وڪيل پنهنجي طرفان زور سان چيو:

"اُميد آهي ته جيوَري انهيءَ بيان تي مناسب ڏيان ڏيندي."

پر منهنجو وڪيل انهيءَ تي چڙي پيو. هن پيريز کي اهڙي لهجي ۾، جيڪو غير ضروري تشدد آميز ٿي لڳو، پڇيو ته ڇا هو قَسم تي بيان ڏيئي سگهندو ته مون هڪ به لڙڪ نه وهايو هو.

پيريز وراڻيو: "نه!"

انهيءَ تي کجهه ماٺو ڪِلي پيا ۽ منهنجي وڪيل پنهنجي قميص جي ٻانهن ڪُنجيندي تحڪماڻي لهجي ۾ چيو:

"هن ڪارروائيءَ جي عجيب صورت آهي. سيڪجهه سچ آهي ۽ کجهه

ٻ سچ ناهي. صحيح واقعا ڄاڻڻ جي ڪوشش ٿي نہ ٿي ڪئي وڃي."

سرڪاري وڪيل ڪو ڏيان نہ ڏنو. هو منهن سُجائي ويٺو رهيو ۽ پينسل ڪٽي پنهنجي ڪاغذن تي ڪجهہ رهڙڻ لڳو- بلڪل بي نياز!!

پنجن منٽن جي دير ڪان پوءِ، جنهن جي دوران منهنجي وڪيل مون کي چيو تہ سموري ڪارروائي منهنجي مرضي پٽاندر ٿي رهي آهي. پوءِ سيليت جو آواز ڪن پيرِ. هو جوابدار جي طرف ڪان شاهدي ڏيئي رهيو هو ۽ جوابدار مان هُس.

وقت بوقت سيليت مون تي نظر وڌي ٿي. شاهدي ڏيندي هو هٿن ۾ پنهنجو ٽوپلو مروڙي رهيو هو. ڪيس پنهنجو سپ ڪان عمدو سُوٽ پاتل هو، جيڪو هو ڪڏهن ڪڏهن، آخر تي جڏهن اسان گڏجي ريسنگ تي ويندا هُئاسين، پائيندو هو. پر ظاهر آهي نہ هو پنهنجو ڪالر نہ لڳائي سگهيو، ڇو جو قميص جو گلو بند ڪرڻ لاءِ هن رڳو ٽامي جو هڪ بٽڻ لڳائي رکيو هو. ڪائنس پڇيو ويو تہ ڇا مان سندس گراهڪ آهيان؟

هن چيو: "جي ها! ۽ هڪ دوست ٻ."

جڏهن ڪائنس منهنجي باري ۾ راءِ پڇي ويئي تہ هن چيو 'ليڪ' آهي. پوءِ جڏهن ان جي تشريح پڇي ويئي تہ هُن چيو تہ انهيءَ جو مطلب هرڪو سمجهي ٿو. جڏهن ڪائنس پڇيو ويو تہ ڇا منهنجو اهڙو مزاج آهي جو مان هر ڳالهہ لڪائيندو آهيان تہ هن وراڻيو، "هو اهڙو ناهي، پر هر ڪنهن سان رِلي مِلي ۽ ڳالهہ ڇيڙي پنهنجو وقت نہ وڃائيندو آهي."

سرڪاري وڪيل ڪائنس پڇيو تہ ڇا مان بِل باقاعدگي سان ادا ڪندو آهيان.

سيليت ڪِليو ۽ چيائين: "جي ها! پر اهو معاملو تفصيل جو آهي. اسان ٻنهيءَ جي وچ ۾ يارن سان ڪهڙا ليکا وارو معاملو آهي."

ڪائنس وري پڇيو ويو تہ مُنهنجي ڏوهہ جي باري ۾ سندس ڪهڙي راءِ آهي. هن هوريان پنهنجا هٿ ڪٺهڙي تي رکيا. صاف ٻُڌي لڳو تہ هاڻي هو ڪجهہ چوڻ جي تياري ڪري رهيو آهي.

هن چيو: "منهنجي راءِ ۾ اهو محض هڪ حادثو آهي، يا هڪ بدقسمتي، جنهن جي سيني ڪي خبر آهي تہ ڇا آهي. انسان ڪي اُن ڪان بچڻ

جي ڪا تدبير نہ ٿي سُجهي. جي ها، منهنجي نظر ۾ اها هڪ بدقسمتي آهي."

هو تقرير جاري رکڻ وارو هو، پر صدر ڪيس روڪيو ۽ سندس ٿورا مجيندي چيائين تہ اهو ٺيڪ آهي. پوءِ سيليت گهبراهٽ ۾ ڪجهہ دير ماڻ رهيو، پر پوءِ چيائين تہ سندس بيان ختم نہ ٿيو آهي. هو ڪجهہ وڌيڪ چوڻ ٿو چاهي. ڪيس چيو ويو تہ هو پنهنجو بيان مختصر ڪري. هُن اصرار ڪندي چيو تہ اهو 'محض هڪ حادثو' آهي.

صدر ڪيس چيو: "جي ها! اهو تہ طئہ آهي پر اسان هتي انهيءَ ڪري آهيون تہ انهيءَ قسم جي حادثي جو قانون پٽاندر فيصلو ڪريون. اسان اوهان جا ٿورائتا آهيون. اوهان وڃي سگهو ٿا."

جڏهن سيليت پنهنجي علم و فضل ۽ نيڪ خواهي جو اظهار ڪري چڪو تہ مون ڏانهن وڏيو. ائين ٿي لڳو تہ سندس اکيون آليون هيون ۽ سندس چپ ڏکي رهيا هئا. هو زبانِ حال سان مون کان پڇي رهيو هو تہ ڇا هو منهنجي لاءِ ٻيو ٻہ ڪجهہ ڪري سگهي ٿو؟ مون ڪجهہ نہ چيو، نہ مون کوبہ اشارو ڪيو، پر زندگيءَ ۾ پهريون پيرو منهنجي دل چيو تہ هڪ مرد جو منهن چُمي ونائنس.

صدر ڪيس وري چيو تہ هو ڪٺهڙي مان هليو وڃي. سيليت هيٺ لهي پنهنجي جاءِ تي بيهي رهيو. باقي شنوائي جي دوران هو اُتي ئي ويهي ڪارروائي ٻڌندو رهيو. اڳيان جهڪي، ٽونڊيون گوڏن تي رکي ۽ پنهنجو ٽوپلوهٽن ۾ جهلي، هن هر لفظ غور سان ٻڌو.

هاڻي ماري اندر داخل ٿي. سندس مٿي تي هيٺ هو ۽ هوءَ هاڻي بہ خوبصورت لڳي رهي هئي، جيتوڻيڪ هوءَ مون کي ڇُڙيل وارن ۾ وڌيڪ موهيندڙ لڳندي هئي. جنهن جاءِ تي مان هئس، اُتي مان سندس ڇاتين جو نرم ڇهاءُ محسوس ڪري رهيو هوس ۽ مان ڏسي رهيو هوس تہ سندس هيڏيون چپ ڪجهہ اڻڄاڻ طرح لٽڪيل هو جو مون کي هميشہ وٺندو آهي. هوءَ ڏاڍي گهبرايل ٿي لڳي.

اُتندي ئي ڪانئس پڇيو ويو تہ هوءَ ڪڏهن ڪان مون کي سڃاڻي ٿي. هن انهيءَ زماني جو ذڪر ڪيو، جڏهن هوءَ اسان جي آفيس ۾ ڪم ڪندي هئي. صدر ڪانئس پڇيو تہ مون سان هن جا ڪهڙا تعلقات هئا. هن چيو تہ

هوءَ منهنجي دوست آهي. هڪ ٻئي سوال جو جواب ڏيندي هن چيو تہ اهو صحيح آهي تہ هوءَ مون سان شادي ڪرڻ واري هئي.

سرڪاري وڪيل، جيڪو سامهون پنهنجي فائيل جا پنا اُٿلائي رهيو هو، ڪانئس اوچتو پڇيو تہ اسان جا 'جنسي لاڳاپا' ڪهڙي ڏينهن شروع ٿيا. هن تاريخ ٻڌائي. سرڪاري وڪيل ڏاڍي لاپرواهيءَ واري انداز ۾ چيو تہ سندس خيال آهي تہ اها تاريخ امان جي جنازي جي ٻئي ڏينهن جي هئي. پوءِ هن ڪجهہ طنز مان چيو تہ هو اهڙي 'نازڪ معاملي' جي باري ۾ وڌيڪ اصرار نہ ڪندو. هن ماريءَ جي هڪ ۽ آناڪاني کي چگي طرح سمجهيو ٿي. (۽ اتي سندس لهجو چگو ڪوڙو ٿي ويو) پر هو مجبور آهي تہ شائستگيءَ جي عام ادبن کي پاسيرو رکي پنهنجو فرض ادا ڪري.

هن وري ماريءَ کان تقاضا ڪئي تہ هوءَ انهيءَ ڏينهن جو پورو تفصيل بيان ڪري، جڏهن پهرين پيرو اسان جي 'جنسي ملاقات' ٿي هئي. ماري اول تہ ڪجهہ چوڻ نہ ٿي چاهيو، پر سرڪاري وڪيل جي اصرار تي هن اسان جي گڏجي وهنجڻ جو ذڪر ڪيو. ان کان پوءِ اسان جو گڏجي سنيما ويڻ ۽ اسان جو گڏجي منهنجي گهر موٽڻ. سرڪاري وڪيل ماريءَ جي بيان کان هڪدم پوءِ ڪورٽ کي چيو تہ هن مئجسٽريٽ اڳيان ڏنل ماريءَ جي ڪجهہ بيانن جي نتيجي ۾، انهيءَ ڏينهن جي سنيما جي پروگرامن جو جائزو ورتو آهي، ۽ ماريءَ ڏانهن مڙندي ڪانئس فلم جو نالو پڇيائين، جيڪا اسان ڏسڻ ويا هئاسين.

هن ڪوري آواز ۾ چيو، "ڳالهہ اها آهي تہ اها فلم فرنانديل جي هئي (جيڪو هڪ مزاحيہ هيرو آهي)."

جڏهن هن ڳالهہ ختم ڪئي تہ ڪورٽ ۾ مڪمل ماٺ ڇانئجي ويئي. پوءِ سرڪاري وڪيل ڏاڍي سنجيدگيءَ سان اُٺيو ۽ مون ڏانهن اشارو ڪندي نهايت جذباتي انداز ۾ هوريان چوڻ لڳو:

"جيوريءَ جا صاحبو، غور فرمايو!! پنهنجي ماءُ جي موت جي ٻئي ڏينهن تي هيءُ شخص حمام ۾ وڃي ٿو، غير قانوني جنسي لاڳاپن جي شروعات ڪري ٿو ۽ هڪ مزاحيہ فلم ڏسي مزو ماڻي ٿو. مان اوهان کي انهيءَ کان وڌيڪ ڪجهہ نٿو چوڻ چاهيان."

هو ويهي رهيو ۽ ماڻ مسلسل ڇانيل رهي. پر اوچتو ماري ڏني هانءُ سڏ ڪا ٻري روئڻ شروع ڪيو. هن ڇيو ته حقيقت اها نه هئي، بلڪ سچائي ڪجهه ٻي آهي. ڪيس مجبور ڪيو ويو آهي ته هوءَ پنهنجي مرضيءَ جي خلاف بيان ڏي. انهيءَ جو مطلب هرگز اهو نه هو. هوءَ مون کي چڱي طرح سڃاڻي ٿي ۽ ڪيس پڪ آهي ته مون کوبه خراب ڪم ناهي ڪيو. پر صدر جي اشاري تي چوبدار ڪيس وٺي ويو ۽ ڪورٽ جي ڪارروائي جاري رهي.

اهو منظر ايڏا ختر ئي نه ٿيو هو ته ماسون اعلان ڪيو ته مان هڪ عزتدار شخص آهيان. هن اهو به چيو ته مان هڪ معتبر ماڻهو آهيان، پر ڪنهن سندس ڪا ڳالهه نه ٻڌي. اها ڳالهه ايڏا ختر نه ٿي هئي ته سالامانو کي اهو چوندي ٻڌيو ويو ته ڪيس ياد آهي ته مون سندس ڪتي سان هميشه چڱائي ٻريو سلوڪ ڪيو هو. جڏهن ڪائنس منهنجي ۽ امان جي باري ۾ سوال پڇيو ويو ته هن ڇيو ته مان حقيقت ۾ پنهنجي ماءُ سان گهٽ ڳالهائيندو هوس ۽ اهوئي ڪارڻ آهي جو مون ڪيس ٻڌڻ جي گهر ۾ چڏي ڏنو هو. سالامانو چيو ته انهيءَ ڳالهه کي صحيح سمجهڻ گهرجي. صحيح سمجهڻ گهرجي ــ صحيح سمجهڻ گهرجي!! پر معلوم ٿي ٿيو ته اها ڳالهه کوبه سمجهي نه سگهيو. ڪيس چيو ويو ته هو ڪٺهڙي مان لهي اچي.

پوءِ غيمون جو وارو آيو. هو آخري شاهد هو. غيمون هٿ سان مون کي هلکو اشارو ڪيو ۽ پوءِ هڪدم چيائين ته مان بي گناهه آهيان. پر صدر چيس ته هو ڪائنس راءِ نه ٿو پڇي بلڪ واقعن جي باري ۾ پڇا ڪري رهيو آهي. ڪيس چيو ويو ته هو سوال غور سان ٻڌي ۽ انهن جو ٺيڪ جواب ڏي. ڪيس چيو ويو ته هو جوابدار سان پنهنجا تعلقات ڇڻي طرح بيان ڪري. غيمون موقعي جو فائدو ونڊي چيو ته آخري نفرت پرئي واقعي کان پوءِ هن، نه ڪي مون، عرب جي پيٽ کي ماريو هو. انهيءَ ڪري مقتول کي مون سان ساڻ ۽ ويرڪڻ جو ڪو ڪارڻ ته نه هو. غيمون چيو ته انهيءَ ڏينهن سمنڊ ڪناري منهنجي موجودگي محض هڪ اتفاق جو نتيجو هئي. سرڪاري وڪيل وري ڪائنس پڇيو ته انهيءَ جو ڪهڙو جواز آهي ته اهو ناٽڪي خط، جنهن ڪري اهو سانحو روپذير ٿيو ۽ جنهن جو اصل وٽس موجود آهي، مون کان لکايو ويو آهي. رئمنڊ وراٿيو:

"اهو ٻه محض هڪ اتفاق هو."

سرڪاري وڪيل ڦيرو ڪائي الزام لڳايو ته هن مقدمي ۾ اتفاقن ۽ 'محض حادثن' جو تمام گهڻو دخل آهي. هن سمجهڻ چاهيو ٿي ته ڇا اها اتفاق جي ڳالهه هئي ته جڏهن غيمون پنهنجي سُريت کي ماري رهيو هو ته مون مداخلت نه ڪئي. ڇا اها ٻه اتفاق جي ڳالهه هئي ته مون شاهد جي ٽاڻي ۾ ضمانت ڏني ۽ ڇا اهو ٻه اتفاق آهي ته انهيءَ مشاهدي کان پوءِ منهنجن سمورن بيانن مان منهنجي مروت صاف صاف بکي ٿي. آخر ۾ غيمون کان هن پڇيو ته سندس روزگار جو وسيلو کهڙو آهي. جيئن ئي هن جواب ڏنو "دڪانداري"، ته سرڪاري وڪيل جيوريءَ کي مخاطب ٿيندي چيو ته شاهد بدنامِ عام آهي ۽ سندس پيشو پڙوت آهي ۽ اها ٻه خبر آهي ته مان سندس گهرو دوست آهيان ۽ سائس گڏ انهيءَ ڏوهه ۾ شامل آهيان. ڏوهه جو سمورو پس منظر نهايت پيانڪ آهي. اها هڪ نهايت ذليل ۽ نيچ راند آهي، جيڪا انهيءَ ڳالهه کان اڳ ٻه وڏيڪ سنگين ٿي وڃي ٿي جو انهن ماڻهن اهو پنهنجي روزگار جو وسيلو بنائي رکيو آهي. جوابدار جي سموري شخصيت انسانيت کان خالي ۽ اخلاقي احساس کان بلڪل وانجهيل آهي. غيمون پنهنجي بچاءَ ۾ ڪجهه چوڻ چاهيو ٿي ته منهنجي وڪيل احتجاج ڪيو، پر ڪيس هدايت ڪئي ويئي ته هو سرڪاري وڪيل کي پنهنجي ڳالهه پوري ڪرڻ ڏي. سرڪاري وڪيل چيو:

"مون کي وڏيڪ تمام ٿورو چوڻو آهي. ڇا جوابدار تنهنجو دوست آهي؟" هن غيمون کان پڇيو.

هن چيو:

"ها! منهنجو ننڍپڻ جو يار آهي."

پوءِ سرڪاري وڪيل مون کان ٻه اهوئي سوال پڇيو. مون غيمون ڏانهن نظر وڌي. هن منهنجي اکين ۾ اکيون وجهي ڏٺو. مون وراڻيو:

"جي ها!"

سرڪاري وڪيل وري جيوريءَ ڏانهن رُخ ڪيو ۽ چيائين:

"هيءُ اهوئي شخص آهي، جيڪو پنهنجي ماءُ جي جنازي جي ٻئي ڏينهن پنهنجو پاڻ کي نهايت شرمناڪ بدڪاريءَ جي حوالي ڪري ڇڏي ٿو.

سواءِ ڪنهن معقول ڪارڻ جي قتل ڪري ٿو، جيئن هو پنهنجي مشڪوڪ اخلاق ڪان چوٽڪارو حاصل ڪري سگهي."

پوءِ هو ويهي رهيو. پر منهنجي وڪيل جي صبر جو پيمانو لبريز ٿي چڪو هو. هن هٿ کٽي رڙ ڪئي ـ ڪجهه اهڙيءَ طرح جو سندس قميص جون ٻانهون هيٺ لٽڪي پيون ۽ سندس ڪلف دار قميض جا ڳڻج ظاهر ٿيڻ لڳا. هن چيو:

"نيٺ به جوابدار تي الزام ڪهڙو آهي؟ ماءُ کي دفن ڪرڻ جو يا ڪنهن شخص کي قتل ڪرڻ جو...؟"

ڪورٽ ۾ ويٺل ماڻهو ڪلڻ لڳا. پر سرڪاري وڪيل وري خطاب ڪيو. هن پنهنجي رسمي لباس کي درست ڪندي اعلان ڪيو ته اها سادي سودي ڳالهه سمجهڻ لاءِ جناب بچاءُ جي وڪيل جي ٻورڙائپ ۽ سادگي درڪار آهي. ٻئي تعلقات لازم ملزوم آهن ۽ ٻنهيءَ جي وچ ۾ هڪ ڳهرو افسوسناڪ ۽ حسرتناڪ تعلق آهي.

"جي ها!" هن سختيءَ سان چيو، "مان انهيءَ شخص تي الزام هٿان ٿو ته هن پنهنجي ماءُ کي هڪ گناهه ٻريل دل سان دفن ڪيو آهي."

انهيءَ تقرير جو ڪورٽ ۾ ويٺل ماڻهن تي ڇڪو اثر ٿيو. منهنجي وڪيل ڪلها ڇنڊيا ۽ پنهنجي ٻيشانيءَ تان پگهر اڳهيو. پر هو بدحواس ٿي رهيو هو ۽ مون کي خيال آيو ته حالتون منهنجي فائدي ۾ نه ٿيون وڃن.

جلدي پوءِ ڪورٽ برخواست ٿي. هاءِ ڪورٽ ڪان جيل جي گاڏيءَ ۾ سوار ٿيڻ لاءِ نڪرندي مون ڪجهه مختصر لمحن لاءِ ٻاهر اونهاري جي شام جي ڇاتل سيڇاتل رنگ و بو کي وري سيڇاتو. روان جيل جي اونداهي گمناميءَ ۾ مون کي پنهنجي ٽڪ جو شدت سان احساس ٿيو ۽ ايتري ۾ هڪ هڪ ٽي پنهنجي محبوب شهر جي گوڙ شور جا سيٽي ڇاتل سيڇاتل آواز منهنجي ڪن ۾ گهڙي آيا ۽ انهيءَ عالم ۾ مون کي هڪ عجيب راحت محسوس ٿي. اخبارون وڪرو ڪندڙ هاڪرن جو ڪليل فضا ۾ تفريحي انداز ۾ هوڪا ڏيڻ، چوڻڪ جي باغ ۾ آخري پکين جون لاتيون لنوڙ، سينڊوچ وڪرو ڪ ٽ وارن جون پڪارون، شهر جي بلندين تي ٽرام جو ڏکيو موڙ مُڙندي شور ۽ آسمان جي اها مبهم سرسراهٽ جڏهن رات سامهون بندرگاهه

تي جهومڻ لڳي. مون لاءِ اهو سفر هڪ اهڙي انڊي ماڻهو وانگر هو جيڪو جيل ۾ ويڙ کان اڳ انهيءَ رستي جو چپو چپو سڃاڻيندو هجي.

بيشڪ شام جي اها گهڙي اهڙي هئي جنهن ۾ مون کي هڪ مدت کان پوءِ زندگيءَ جي راحت جو احساس ٿيو. هاڻي هڪ هلڪي پرُسڪون نند منهنجي اوسيئڙي ۾ هئي ــ اهڙي نند جنهن ۾ خوابن جو نالو نشان نه هجي. اُن کان پوءِ منهنجي لاءِ سپني شين جي حقيقت بدلجي ويئي. ڪالهه جو تصور هاڻي جيل جي ڪوٺڙيءَ کان سواءِ ڪجهه نه هو. جهڙي طرح اونهاري جي موسم ۾ ڇاتل سڃاتل راهون معصوم ۽ مٽي نند جي منزل جي سڌ ڏيندیون آهن. بلڪل ساڳي طرح اُهي جيل جي نشان دهي به ڪن ٿيون.

4

● پنهنجي باري ۾ ڳالهيون ٻڌڻ هميشه دلچسپيءَ جو ڪارڻ هوندیون آهن. ڇاهي اُهي جوابدارن جي ڪٽهڙي ٽي ۾ چو نه هجن. سرڪاري ۽ پنهنجي وڪيل جون تقريرون ٻڌڻ کان پوءِ مان اهو چئي سگهان ٿو ته انهن منهنجي باري ۾ ڳالهيون ته گهٽيون ڪيون، پر منهنجي ذات جي باري ۾ وڌيڪ ۽ منهنجي ڏوهه جي باري ۾ گهٽ.

بهرحال انهن ٻنهي تقريرن ۾ ڪو خاص فرق نه هو. منهنجي وڪيل همٽ هاري ڇڏي ۽ ڏوهه جو قبولدار ٿيو پر ڏوهه جي اهميت کي گهٽ ڪرڻ لاءِ عذر ڏاڍا پيش ڪيائين. سرڪاري وڪيل همٽ نه هاري ۽ ڪليو ڪلايو مون کي ڏوهاري ٺهرايائين پر ڪوبه عُذر پيش نه ڪيائين. پر هڪ شيءَ مون کي مبهم نموني پريشان ڪري رهي هئي. پنهنجي ڳٽتي ۽ بي چينيءَ جي باوجود ڪيترائي ڀيرا دل بي اختيار چاهيو ته مان ڪارروائيءَ ۾ مداخلت ڪريان پر منهنجي وڪيل اهو چئي مون کي روڪي ڇڏيو:

"تون خاموش رهه، تو لاءِ انهيءَ ۾ چڱائي آهي."

هڪ طرح کان مان پنهنجي مقدمي کي پنهنجي ذات کان خارج سمجهي رهيو هوس ۽ منهنجو سلوڪ ڪجهه اهڙو هو جڙ ته انهيءَ جو مون سان کو داخلي تعلق ناهي. مقدمو منهنجي مداخلت کان سواءِ جاري رهيو.

منهنجي قسمت جو فيصلو ٿي رهيو هو ۽ ڪنهن منهنجي راءِ تائين به پڇڻ گوارا نه ڪئي. وقت بوقت منهنجي دل چاهيو ٿي ته سموري ڪارروائي روڪي ڇڏيان ۽ چوان:

"پر آخر ڏوهاري ڪير آهي؟ هي ڏوهاريءَ جي موت ۽ زندگيءَ جو سوال آهي ۽ مون کي پنهنجي زبان ۾ ڪجهه چوٽو آهي."

پر غور و فڪر کان پوءِ مان انهيءَ نتيجي تي پهتس ته مون کي ڪجهه به چوڻ ناهي. بهرحال مون کي اهو چٽو ڏسڻ ۾ پئي آيو ته ماٿهن جي دلچسپي گهٽي دير تائين قائم نه رهندي. مثال طور مان سرڪاري وڪيل جي تقرير جلدي وساري ويٺس. رڳو کي ٽڪرا، کي اشارا، کي ملامت ۾ريا جملا، مون کي ياد رهجي ويا هٿا، پر مجموعي طور تي منهنجي دلچسپي ختم ٿي ويئي هئي.

سندس نيت منهنجي سمجهه ۾ چڱي طرح اچي ويئي. اهوئي ته مون ڇاڻي واڻي ڏوهه ڪيو آهي. گهٽ ۾ گهٽ سندس ڪوشش اهائي هئي ته هو اهو ثابت ڪري، جيئن هن چيو هو.

"حضرات! مان اهو ثابت ڪندس ۽ تڪرار سان- اول ته واقعن جي تيز روشنيءَ ۾ ۽ پوءِ انهيءَ مجرمانه ذهنيت جي نفسيات جي غمگين ۽ اداس پهلوئن جي روشنيءَ ۾!"

هن امان جي موت کان پوءِ جا واقعا ڳڻائڻ شروع ڪيا. هن منهنجي بي حسي ۽ بي پرواهيءَ جو ذڪر ڪيو، امان جي ڇمار جي باري ۾ منهنجي اڻ ڄاڻائي جو ٻڌايائين، پوءِ ٻئي ڏينهن منهنجو ماريءَ سان وهنجڻ ۽ سائس گڏجي سنيما وڃڻ جتي فرناندیل جو ميٽني شو هلي رهيو هو ۽ پڇاڙيءَ ۾ منهنجو ماريءَ سان گڏ پنهنجي گهر موٽڻ بابت ٻڌايائين. مان ڪنهن ڪنهن وقت انهيءَ جو مطلب سمجهڻ ڪان قاصر ٿي رهيس، ڇو جو هو ڪيس "سَريت" جي لقب سان ڪوٺي رهيو هو ۽ منهنجي لاءِ هوءَ رڳو "ماري" هئي. پوءِ هن غيمون جو قصو ڇيڙيو. مون کي لڳو ته هو واقعن کي ڏاڍي ڇالاڪيءَ سان موڙي توڙي پيش ڪري رهيو هو. ۽ جيڪي ڪجهه ڇئي رهيو هو، بظاهر معقول لڳي رهيو هو.

اهو صحيح آهي ته مون غيمون جي رضامنديءَ سان خط لکيو هو ته

جيئن هو پنهنجي سُريت جو ڏيان پاڻ ڏانهن ڇڪائي سگهي ۽ هڪ اهڙي شخص کي، جنهن جو اخلاق مشڪوڪ هو، پنهنجي سيرت جي خراب پهلوئن کان چوٽڪاروحاصل ڪرڻ جو موقعو ملي سگهي. مون سمنڊ ڪناري غيمون جي دشمنن کي اشتعال ڏياريو هو. جهگڙي جي دوران هو زخمي ٿيو. مون ڪانئس سندس روالور گهُريو هو ۽ مان محض اهو استعمال ڪرڻ جي نيت کان آتان موٽيو هوس. مون عرب کي نشانو بنايو هو جيئن منهنجو ارادو هو. پهرين گولي چوڙڻ کان پوءِ مان آتي انتظار ڪندو رهيس ته جيئن مون کي پڪ ٿي وڃي ته ڪم سڄ پچ پورو ٿي ويو آهي. مون وري ڇاڻي واڻي چار گوليون بلڪل سڌيون ۽ نهايت بي دردي۽ سان هلايون. يقيني طور تي اهو صاف ظاهر هو ته مون هڪ طرح سان اهو ڪم سوچي ويچاري نيت سان ڪيو هو.

"حضرات!" سرڪاري وڪيل چيو، "مون اوهان آڏو واقعا پيش ڪيا آهن، جن مان اهو ثابت ٿئي ٿو ته هِن شخص سپ ڪجهه سمجهندي ۽ سڃاڻيندي مقتول کي ڇاڻي ٻجهي قتل ڪيو آهي. هيءُ واقعو اهڙو ناهي جو ڪنهن اشتعال ۾ اچي غير ارادي طور تي قتل ڪيو هجي ۽ جوش جي حالت ڏوهه جي سنگينيءَ کي هلڪو ڪري سگهي. مان اها ڳالهه تاڪيد سان چئي رهيوآهيان."

هن اڳتي چيو: "چو ته هيءُ شخص هڪ معمولي ڪلارڪ ناهي جو اوهان حالتن ۾ڪمي ڪري سگهو ته ڏوهه جو ارتڪاب سوچڻ سمجهڻ کان سواءِ ڪيو ويو آهي. هيءُ هڪ پڙهيل شخص آهي، تنهنڪري اهو فرض ڪرڻ بلڪل ناممڪن آهي ته جڏهن هن ڏوهه جو ارتڪاب ڪيو ته ڪيس احساس نه هو ته هو ڇا ڪري رهيو آهي."

"حضرات!" هي شخص ذهين آهي. انهيءَ ڳالهه ۾ اوهان ضرور مون سان سهمت ٿيندؤ. هو لفظن جي معنيٰ کي سمجهي ٿو ۽ ڪوبه اهو نه ٿو چئي سگهي ته هن جيڪي ڪجهه چيو آهي، اُهو حالتن جو جائزو وٺڻ کان سواءِ ڪيو آهي؟"

مان ٻڌندو رهيس. مون اهو به ٻڌو ته ته هوُ مون کي 'ذهين' مڃي ٿو. پر مان اهو سمجهي نه سگهيس ته اها خصلت جيڪا هڪ عام ماڻهوءَ ۾

خوبي سمجهي ويندي آهي، هڪ جوابدار ۾ اهائي سندس خلاف ڪنهن ڏوهه جي شرمناڪ الزام لڳائڻ ۾ ڇو اهڙي شدت سان استعمال ڪري سگهجي ٿي. ڪهڙ ۾ ڪهڙ مون کي انهيءَ ڪان پريشاني ضرور ٿي، ۽ پوءِ مان سرڪاري وڪيل جي باقي تقرير تي ڌيان رکي نه سگهيس ته ايتري قدر جو مون کيس اهو چوندي ٻڌو:

"ڇا هن پڇتاءُ جو اظهار ڪيو آهي؟ هرگز نه. حضرات، شنوائيءَ جي دوران هڪ ڀيرو به هيءُ شخص پنهنجي ڏڪار ۾رئي ڏوهه تي نادم نظر نه آيو."

انهيءَ پل هو ڪٽهڙي ڏانهن مُڙيو ۽ مون ڏانهن اڳر ڪٽندي پنهنجي زوردار تقرير جاري رکيائين. بيشڪ مون کي اهو اعتراف ڪرڻ ۾ ڪا هڪ نه هئي ته هو سچ چئي رهيو آهي. مان پنهنجي ڪئي تي ڪجهه ڪهڻو پشيمان نه ٿيس. مون کي جيڪي ڪجهه پيش آيو، مون اُن جي خوشيءَ سان آڇيان ڪئي. مان هميشه حال يا مستقبل قريب ۾ ايتري قدر مشغول رهيو آهيان جو مون کي ماضيءَ جي باري ۾ سوچڻ جي ڪڏهن فرصت ئي نه ملي، ۽ قدرتي طور تي جنهن حالت ۾ مون کي جڪڑيو ويو هو، مان ڪنهن سان انهيءَ لهجي ۾ ڳالهائي نه سگهيس. مون کي اهو حق حاصل نه هو ته مان محبت جي جذبن جو اظهار ڪريان. نيڪ نيتي ۽ خيرخواهيءَ جو حق مون ڪان کسيو ويو هو. مون وري تقرير ٻڌڻ جي ڪوشش ڪئي. هاڻي وڪيل منهنجي روح ۽ ضمير جي باري ۾ ڪجهه چئي رهيو هو. هو چئي رهيو هو:

"حضرات!" هن جي روح جو جائزو وٺڻ چاهيو، ۽ ڪيس ڪجهه حاصل ٿي نه سگهيو. سچ ته هي آهي جو هن جو ضمير ئي ناهي. هِن جي انسانيت شروع کان ئي غائب آهي ۽ اخلاقي اصول، جيڪي انسان کي مٿيرو ڪندا آهن، هن شخص جي انهن تائين رسائي ئي ناهي."

"بيشڪ،" هن چيو، "اسان هن شخص تي ضمير جي تهمت ٽڪا مڙهيون. اهي خوبيون جيڪي هو ڪڏهن حاصل ڪري نه سگهندو، اهي ڪيئن ٿو وڃائي سگهي؟ ۽ جيتري قدر ڪورٽ سڳوريءَ جو تعلق آهي ته اسان کي رواداريءَ جي انڪاري نظريئي کي پاسيرو رکڻ گهرجي. اهو ڪم جيتوڻيڪ آسان ناهي، پر عدل ۽ انصاف جي اعليٰ اصولن جي تقاضا اهائي آهي ۽ سڀني کان وڌيڪ اهو ته جڏهن ڪنهن جي دل اهڙي خالي هجي، جهڙي

هن شخص جي ڏني ويئي آهي تہ اها هڪ اهڙيءَ ڪڏ بنجي وڃي ٿي، جنهن ۾ سمورو سماج ٻڏي سگهي ٿو."

پوءِ هن امان سان منهنجي رويئي جو ذڪر ڪيو. هن انهن ڳالهين کي ورجايو جيڪي هو بحث جي دوران چئي چڪو هو. پر هن پيري منهنجي ڏوهہ جي باري ۾ سندس تقرير ڏڪهي ٿي ويئي ــ ايڏي ڏڪهي جو نيٺ مون کي رڳو منجهند جي گرميءَ کان سواءِ ٻي ڪنهن ڳالهہ جو احساس ئي نہ رهيو- گهٽ ۾ گهٽ اُن وقت تائين جڏهن سرڪاري وڪيل رُڪيو ۽ هڪ پل جي ماڻ کان پوءِ هڪ هلڪي ۽ نهايت اثرائتي آواز ۾ چيائين:

"حضرات! اهائي ڪورٽ سڳوري سياڻي هڪ نهايت ئي خوفناڪ ۽ شرمناڪ ڏوهہ جو فيصلو ڪرڻ واري آهي ــ هڪ پيءُ جو سندس پٽ هٿان قتل."

سندس پٽاندر اهڙي ظالماتي ڏوهہ آڏو تصور چڪرائجڻ لڳي ٿو. هن اميد ظاهر ڪرڻ جي جرئت ڪئي تہ:

"حضرات! اوهان سواءِ ڪنهن ڪمزوريءَ نرم دليءَ جي سزا تجويز ڪندؤ."

هو لفظن ۾ هن ڏڪار جوڳي ڏوهہ جو بيان ڪرڻ کان قاصر هو. جنهن جو مون ارتڪاب ڪيو هو. جيتوڻيڪ اها هڪ خوفناڪ ڳالهہ آهي پر ڪيس اهو چوڻ ۾ هڪ محسوس نہ ٿي ٿئي تہ منهنجو ڏوهہ ايتروئي سنگين ۽ افسوسناڪ آهي جيترو انهيءَ شخص جو، جنهن پنهنجي پيءُ کي قتل ڪيو آهي. سندس چوڻ هو تہ هڪ شخص جيڪو پنهنجي ماءُ کي اخلاقي طور تي قتل ڪري سگهي ٿو، اُهو ذات جي انتهائي پستين ۾ ڪري پوي ٿو ۽ اهڙي قسم جي ماڻهن جهڙو ٿي پوي ٿو، جن جا هٿ انسانيت جي رت سان رنگيل آهن. بهرحال پهرين اڻ ٽر حالت ٻي حالت تائين پهچائي ٿي ۽ اها منطق جي تقاضا آهي.

"مون کي پڪ آهي حضرات!" هن آواز کي بلند ڪندي چيو، "اوهان منهنجي خيالن کي گستاخ ۽ بي ادب نہ سمجهندؤ، جيڪڏهن مان ائين چوان تہ هيءُ شخص، جيڪو هتي بينچ تي بيٺو آهي، هن ڪورٽ جي قتل جو بہ ڏوهاري آهي، جيڪا سياڻي فيصلو ٻڌائڻ واري آهي، تنهنڪري ڪيس سخت سزا ملڻ گهرجي."

اِتي سرڪاري وڪيل پنهنجي چمڪندڙ پيشانيءَ تان پگهر اڳهيو.

پڇاڙيءَ ۾ هن چيو ته سندس فرض اڻ وٽندڙ ۽ دردناڪ آهي، پر هو اُهو بنان ڊپ ڊاءُ جي ادا ڪندو. هن چيو ته مون کي هن سماج تي ڪوبہ حق حاصل ناهي، جنهن جي بنيادي اصولن کي مٿن حقارت سان ٽڏيو آهي ۽ مون کي ڪو حق نہ ٿو پهچي ته مان انهيءَ ڏوهہ کان پوءِ انسانيت جي نالي تي رحم جي درخواست ڪريان، جڏهن ته مون خود انسانيت جي سڀني اصولن کي نظر انداز ڪري ڇڏيو آهي.

"مان اوهان کان هن شخص جي سِر جي گهُر ڪريان ٿو ۽ اها گهُر مان اوهان کان نهايت صداقت ۽ ايمان سان ڪري رهيو آهيان. وڪالت جي منهنجي ڏگهي تجربي جي دوران ڪئين پيرا مون موت جي سزا جي گهُر ڪئي آهي، پر ڪڏهن اهڙي يقين سان نہ ڪئي اٿم جهڙي يقين سان اڄ ڪري رهيو آهيان. مان سمجهان ٿو ته اها دردناڪ سزا قانون جي ۽ خدا جي حڪم پٽاندر آهي. مون کي هن شخص جي چهري تي، هولناڪ انسانيت سوزيءَ کان سواءِ ٻيو ڪجهہ نظر نٿو اچي."

سرڪاري وڪيل جي ويهڻ کان پوءِ ماڻ ڇانيل رهي. منهنجو مٿو گرمي ۽ پريشانيءَ وچان ڇڪرائجي رهيو هو. صدر هلڪي آواز ۾ ڪنگهيو ۽ پوءِ نهايت ڏيمي آواز ۾ هن مون کان پڇيو ته ڇا مون کي وڌيڪ ڪجهہ چوٽو آهي. مان اُتي ٻيٺس ۽ جيئن ته منهنجي دل ڪجهہ چوڻ ٿي چاهيو، تنهنڪري پهرين ڳالهہ جيڪا منهن ۾ آئي، چئي ڇڏيم ــ شايد ڪجهہ هيڪي ته منهنجي نيت عرب کي قتل ڪرڻ جي نہ هئي. صدر جواب ڏنو ته اها رڳو هڪ چوڻ جي ڳالهہ آهي جيڪا هيستائين منهنجي صفائي ۾ ڪجهہ ٻڌي نہ ٿي. پر هو ڏاڍي خوشيءَ وچان منهنجي وڪيل کي موقعو ڏيڻ لاءِ تيار آهي، جيڪڏهن هو چاهي ٿو ته انهن محرڪات جي وضاحت ڪري، جن جي ڪارڻ ڪري قتل سرزد ٿيو آهي.

مون تيزيءَ سان چيو (لفظن کي ڪجهہ غلط سلط ڪندي ۽ اهو سوچيندي ته اها ڪلڻ جوڳي ڳالهہ آهي) ته "قتل جو ڪارڻ سڄ جي تپش هئي."

ڪورٽ ۾ ٺهڪڙو مچي ويو. منهنجي وڪيل ڪُلها ڇنڊيا ۽ هڪدم ئي پوءِ هن تقرير شروع ڪري ڏني. پر هن چيو ته جيئن ته دير ٿي چڪي آهي ۽ بحث ڪجهہ ڪلاڪن کان جاري آهي تنهنڪري هن درخواست ڪئي

ته شنوائي منجهند کان پوءِ ملتوي ٿيڻ گهرجي. ڪورٽ سندس ڳالهه قبولي.

ٻئي ڏينهن منجهند کان پوءِ جڏهن مون کي وري ڪورٽ ۾ آندو ويو ته پکا هال جي ٻوساٽيل هوا کي صاف ڪري رهيا هئا ۽ جيوريءَ جي رُکن جي هٿن جا ويڙها هڪ متناسب ترنر سان لڏي رهيا هئا. ائين ٿي لڳو جڻ منهنجي وڪيل جي تقرير ڪڏهن ختم ئي نه ٿيندي. مون انهيءَ تي ڪو ڌيان نه ٻڌو ڏنو پر هڪ ڪن مون ڪيس اهو چوندو ٻڌو:

"اهو سچ آهي ته هن قتل ڪيو آهي."

پوءِ هن پنهنجي انداز ۾ تقرير جاري رکي. جڏهن مون ڪئين ڀيرا "مان" جو لفظ ٻڌو ته سمجهيم ته هو منهنجي ڳالهه ڪري رهيو آهي. مان ڏاڍو حيران ٿيس. مان هڪ سپاهيءَ ڏانهن جهُڪيس ۽ ڪانئس پڇيم ته اهو چو؟ هن مون کي خاموش رهڻ لاءِ چيو ۽ پوءِ هڪ ڪن رکي چيائين:

"سپيئي وڪيل ائين ئي ڪندا آهن."

مون کي محسوس ٿيو ته مقدمو نئين سر شروع ٿي رهيو آهي. منهنجي حيثيت ته محض ٻُڌي برابر هئي، پر هڪ لحاظ کان منهنجي جاءِ ٻئي ڪنهن ورتي هئي. مون سوچيو ته مان پهرين ئي ڪورٽ جي ڪمري کان گهٽو پري ڪنهن ٻي دنيا ۾ پهچي چڪو آهيان. بهرحال مون کي منهنجو وڪيل مذاحيه لڳي رهيو هو. هو ڏاڍي تيزيءَ سان تقرير ڪري رهيو هو ۽ پوءِ هن به اهوئي قصو چيڙيو. مون محسوس ڪيو ته سرڪاري وڪيل جي پيٽ ۾ هو تمام گهٽ قابليت جو مالڪ آهي.

"مون به!" هن چيو، "هن شخص جي ضمير جو مطالعو ڪيو آهي. پر جوابدار جي قابل نمائندي جي چوڻ جي اُبتڙ مان ائين چئي سگهان ٿو ته مون کي انهيءَ تلاش مان گهٽو ڪجهه حاصل ٿيو آهي، ۽ مون اهو ڪليل ڪتاب پڙهي ورتو آهي."

هن اُتي اهو پڙهيو ته مان هڪ ديانتدار، هڪ باقاعدي ڪم ڪندڙ اورچ، پنهنجي فرم جو وفادار، ٻئي جي دُک درد ۾ شريڪ ٿيندڙ شخص آهيان. هن لاءِ مان هڪ مثالي پُٽ هئس، جنهن پنهنجي ماءُ جي پنهنجي حيثيت پتاندر ڇڪي عرصي تائين خدمت ڪئي هئي. پوءِ هن سوچيو ته اهو آرام، جيڪو سندس روزگار جا وسيلا سندس ماءُ لاءِ مهيا ڪري

ايڏا اها ڪيفيت ختم نه ٿي هئي ته مون پنهنجي وڪيل کي آخري جملا چوندي ٻڌو:

"ڇا جيورَي هڪ ايماندار ڪارڪن کي، جيڪو هڪ پل لاءِ پٽڪي ويو هو، موت جي منهن ۾ ڏکي ڇڏيندي؟"

هُن انهن حالتن جو تذڪرو ڪيو، جيڪي ڏوهہ کي گهٽائيندڙ آهن ۽ جيڪي هو اڳ ۾ ئي ٻڌائي چڪو هو ۽ ڇيائين ته انهيءَ ڳالهہ جو خيال رکڻ گهرجي ته ڏوهاري پهرين ئي پنهنجي ڏوهہ جي ڪري پريشان آهي ۽ اها سزا هن لاءِ ڪافي آهي.

ڪورٽ ملتوي ٿي ۽ وڪيل ٽڪجي ويهي رهيو. پر سندس ڪجهہ ساٿي ڏانهس وڌي آيا ۽ ساٿس هٿ ملايائون. مون ٻڌو:

"ڪمال ڪيو اٿيئي يار، واهہ جو بحث ڪيئي."

منجهانئن هڪڙي مون کي چيو:

"ڇا تون ٻہ سهمت آهين؟"

مون ٻہ ڇڻي ڏنو ته تقرير واهہ جي هئي. پر مون اها تعريف خلوص سان نہ ڪئي ڇو جو مان ڏاڍو ٽڪل هئس.

انهيءَ وچ ۾ ٻاهر سج لهي رهيو هو ۽ گرمي گهٽجي رهي هئي. رستن ۾ گهٽين مان آوازن جي ڪجهہ مبهم پهلوئن مان مون کي شام جي ٽڏاڻ جو احساس ٿيو. آتي اسان سڀ منتظر هئاسين. پر جنهن شيءَ جو مون کي انتظار هو، انهيءَ سان مون کان سواءِ ڪنهن ٻئي جو ڪو تعلق نہ هو. مون هڪ پيرو وري ڪورٽ جي ڪمري تي نگاهہ وڌي. سڀ ڪجهہ پهرئين ڏينهن وانگر هو. جرنلسٽ کي پوري رنگ جو واسڪوٽ پاتل ڏٺم. اهو ٻہ ڏٺم ته اها عورت جيڪا مشين وانگر ساڪت هئي، ايڏا ٻہ آتي ئي هئي. انهيءَ سان مون کي خيال آيو ته سموري ڪارروائيءَ جي دوران مون هڪ پيرو ٻہ ماريءَ کي نظر ڪٽي نہ ڏٺو هو. مون ڪيس وساريو نہ هو، پر مان ڏاڍو مصروف هوس. مون هاڻي ڪيس سيليت ۽ غيمون جي وچ ۾ ويٺل ڏٺو. هن مون کي هٿ سان هلڪو اشارو ڪيو. ڇڻ چوندي هجي:

"آخر ڪار...!"

۽ مون سندس چهرو ڏٺو: هڪ ئي وقت پريشان ۽ مشڪندڙ. پر

محسوس ڪيم تہ منهنجي دل تي تالو لڳي ويو آهي ۽ مان سندس مشڪ جو جواب ٻہ نہ ڏيئي سگهيس.

ڪورٽ جي ڪارروائي وري شروع ٿي. ڪنهن جلدي جلدي جيورَيءَ جي آڏو سوالن جي فهرست پڙهي. منهنجي ڪن تي ڪجهہ جملا چڙهيا:

"قتل جو ارادو... اشتعال جي سبب ... حالتن جي ڪري."

جيورَي ٻاهر هلي ويئي. مون کي هڪ ڪنڊي ڪمري ۾ ڪيو ويو، جتي مان پهرين ٻہ انتظار ڪري چڪو هوس. اتي منهنجو وڪيل پهتو. هو گهٽو ڳالهائي رهيو هو. هو مون سان ڏاڍي اعتماد سان ڳالهيون ڪندو رهيو ۽ ايتري قدر خوشگوار طريقي سان پيش آيو جو ڪڏهن اڳ ۾ نہ آيو هو. سندس خيال هو تہ سڀ خيريت رهندي ۽ ڪجهہ سالن جي سخت پورهيي جي سزا سان منهنجو چوٽڪارو ٿي ويندو. مون ڪائنس پڇيو تہ سزا رد ڪرائڻ جي ڪهڙي گنجائش آهي. هن چيو تہ ڪابہ نہ. هن قانون جو ڪوبہ نقطو نہ ڪنيو ڇو جو انهيءَ مان امڪان هو تہ جيورَي اجايو مخالف نہ ٿئي ۽ ڪورٽ جي فيصلي جي تنسيخ ممڪن ناهي سواءِ ٽيڪنيڪي سببن جي. هن مون کي ٻڌايو تہ خواهہ مخواهہ بي مقصد تنسيخ جي درخواست نہ ڏيڻ گهرجي. ڳالهہ ظاهر هئي ۽ مان ساڻس سهمت ٿيس. معاملي تي ٺڏي دل سان غور ڪرڻ کان پوءِ اهو سڀ ڪجهہ هڪ قدرتي امر معلوم ٿيو ٿي. تنسيخ جي صورت ۾ خواهہ مخواهہ فضول ڪاغذن جو ڍير لڳي ويندو. بهر صورت منهنجي وڪيل چيو تہ هو عام طريقي سان منهنجي اپيل ڪري سگهي ٿو. پر ڪيس پڪ هئي تہ فيصلو اسان جي حق ۾ ٿيندو.

اسان ڏاڍو انتظار ڪيو. منهنجو خيال آهي اٽڪل منو ڪلاڪ. پوءِ گهنٽي وڳي. منهنجو وڪيل مون کي اهو چئي ويو:

"جيورَيءَ جو صدر، جيورَيءَ جي سفارش پيش ڪندو. اسان فيصلي جي اعلان کان اڳ ڪورٽ ۾ داخل نہ ٿا ٿي سگهون.

ڪجهہ دروازن جي ڪَلڻ جو آواز آيو. ماٺهن جي ڏاڪڻين تي پڇ ڏڪ جو آواز آيو. اها خبر نٿي پيئي تہ ڏاڪڻيون ويجهو هيون يا پري. پوءِ مون کي ڪورٽ ۾ ڪجهہ پڙهڻ جو آواز ٻڌڻ ۾ آيو. جڏهن گهنٽي ٻيو ڀيرو وڳي تہ ڪورٽ جو ڪمرو ڪليو. ڪمري جي خاموشي مون کي گهيري ورتو

هو. اها خاص انوکي کيفيت مون تي اُن وقت چانئي، جڏهن مون نندي ڇمار واري جرنلسٽ کي پهريون ڪهمرو مون کان نظرون بچائيندي ڏٺو. مون ماريءَ ڏانهن اک ڪٽي نہ ڏٺو. مون کي فرصت ئي ڪٽي هئي، ڇو جو صدر اڳ ۾ ئي هڪ عجيب انداز سان ڪجهہ هن طرح چئي رهيو هو:

"منهنجو سِر فرانس جي عوام جي نالي تي چوٽڪ تي ڪيو ويندو."

اُن وقت مون کي خبر پيئي تہ اهي احساس جيڪي ماڻهن جي دلين ۾ هئا، مان اُهي چهرن تي پڙهي سگهان ٿو. مون کي پڪ هئي تہ اُهي همدرديءَ جو اظهار ڪري رهيا آهن. سپاهي ۽ مون سان ڏاڍي شفقت سان پيش آيو. وڪيل منهنجي ڪرائيءَ تي هٿ رکيو. پوءِ منهنجي دماغ ۾ ڪوبہ خيال نہ آيو. منهنجي ڪن تي اهو آواز آيو تہ صدر مون کان پڇيو آهي تہ مون کي ٻيو ڪجهہ تہ چوٽو ناهي. مون ٿورو سوچيو ۽ پوءِ چيو:

"نہ!"

اُن کان پوءِ پوليس مون کي اُتان وٺي ويئي.

5

● اڄ مون ٽيون ڀيرو جيل جي پادريءَ سان ملڻ کان انڪار ڪيو آهي. مون کي ڪيس ڪجهہ ۽ چوٽو ناهي. هونئن ۽ مون کي ڪجهہ چوڻ تي دل ئي نہ ٿي ٿئي. پر بهرحال ٿوري دير کان پوءِ مون کي ساڻس ملڻو ئي پوندو. هن وقت منهنجي جنهن ڳالهہ ۾ دلچسپي آهي، اها رڳو اِها آهي تہ جلاد جي مشين کان ڇو ڇوٽڪارو حاصل ڪجي. ڇو قضا کان بچڻ جي راهہ تلاش ڪئي وڃي. منهنجي ڪوٺڙي بدلائي ويئي آهي. هن هنڌ، جتي مان هاڻي پٽيءَ ۾ ليٽيو پيو آهيان، مان آسمان کي ڏسي سگهان ٿو. انهيءَ کي ڏسڻ کان سواءِ ٻيو رکيو ئي ڇا آهي. منهنجا ڏينهن انهيءَ کي ڏسندي ڏسندي ڪٽجي وڃن ٿا. انهيءَ جي بدلجندڙ رنگن مان مون کي ڏينهن ۽ رات جي سُڌ پوي ٿي. سُٽي سُٽي مان مٿي جي هيٺيان هٿ رکي ٿو ڇڏيان ۽ انهيءَ کي ڏسان ٿو ۽ انتظار ڪندو رهان ٿو.

خبر ناهي مون کيترا ڀيرا پنهنجي پاڻ کان پڇيو ته ڇا اهڙو ڪو مثال ٻ آهي ته ڪو جوابدار جنهن کي موت جي سزا ٻڌائي ويئي هجي، قتل ٿيڻ کان اڳ سپاهين جي قبضي مان ڇڏي ويو هجي. پوءِ مان پنهنجي پاڻ تي رکي رکي ملامت ڪريان ٿو ته مون اڳ ۾ موت جي واقعن کي وڌيڪ ڏيان سان ڇو نه پڙهيو. ماڻهوءَ کي همیشه اهڙن معاملن ۾ دلچسپي وٺڻ گهرجي. مون کي ڪا خبر نه هئي ته هاڻي ڇا ٿيڻ وارو آهي ۽ ماڻهن وانگر مون ٻ اخبارن ۾ مقدمي جي روئداد پڙهي هئي، پڪ سان خاص طور تي تفصيل سان بيان ٻ ڇپيا هئا، پر هتي تحقيق ۽ تجسس جو شوق ڪنهن کي هو جو اهي غور سان پڙهان ها. شايد انهيءَ ۾ فرار جو ڪو نسخو هٿ اچي وڃي ها. مون کي چڱي طرح ياد اچي ٿو ته مون ٻڌو هو ته هڪ ڀيري مشين جي ڀُلي ٻيهي ويئي هئي. جيتوڻيڪ هڪ ٻئي ڀيرو واقعن جي ٻي رحم ۾ خوش قسمتي هڪ خوشگوار ڪردار ادا ڪيو هو—رڳو هڪ ڀيرو! منهنجو خيال آهي ته هڪ طرح سان اهو واحد واقعو ٻئي منهنجي آڏت لاءِ ڪافي هو—باقي ڪمي منهنجا جذبات پوري ڪري ڇڏيندا. مون کي خبر آهي ته گهٽ ۾ گهٽ هڪ وقوع ۾ ته جوابدار پڪڙجي پوندو. انهيءَ زبردست پيش بنديءَ ۾ خطرو ٻ آهي ۽ قسمت آزمائيءَ جو موقعو ٻ—جيڪڏهن رڳو هڪ ڀيرو ٻ ڪاميابي نصيب ٿئي ته سڀ ڪجهه بدلجي ويندو. رڳو هڪ ڀيرو. هڪ طرح مون سوچيو ته اهو منهنجي لاءِ بس آهي، باقي ڪم منهنجي دل ڪندي.

اخبارون اڪثر هڪ فرض جو ذڪر ڪنديون آهن، جيڪو سندن چوڻ پٽاندر اسان کي سماج کي ادا ڪرڻو آهي. پر انهيءَ ڳالهه سان تخيل جي قوت جي تسڪين نه ٿي ٿئي. اهم مسئلو ته فرار جي امڪانن جو هو. سنگدل رسمن ڪان ٻاهر هڪ ٻَڌو ٽپ. آزاديءَ ڈانهن حماقت جو هڪ سِراڙو، جنهن سان سڀ اميدون لاڳاپيل هيون. جواريءَ جي آخري چال. قدرتي طور تي گهٽيءَ جي موڙ تي اميد ٽيڪ فرار جي دوران گولين جي وسڪاري سان زخمي ٿي ڪري پيئي. سوچ ويچار ڪان پوءِ فرار جو خيال ٻ محض هڪ تڪلف ۽ بيهودي ڪوشش نظر اچڻ لڳو.

پنهنجي نيڪ خواهي جي باوجود مان اها گستاخي قبول ڪري نه سگهيس ڇو جو نيٺ منهنجو اهو فيصلو نهن ڪان ولي چوٽي تائين غير

متناسب هو ۽ انهيءَ جو بنياد واقعن جي آها ڪڙي هئي. جيڪا فيصلي کان پوءِ ظاهر ٿي. اهو واقعو ته فيصلو شام جي پنجين وڳين بدران اٺين وڳي ٻڌايو ويو. اهو امر ته فيصلو شايد انهيءَ کان مختلف ٿي سگهيو ٿي، اها ڳالهه ته فيصلو جيورِيءَ جي علمي قسم جي ماڻهن ڪيو هو ۽ اهو امر ته اهو فيصلو اهڙي اڻ چٽي نظريئي هيٺ ڪيو ويو هو يعني فرانس جي عوام جي نالي تي (يا چيني يا جرمن عوام چو نہ) اهي سڀ واقعا منهنجي خيال ۾ ڪورٽ جي فيصلي جي ڪنپيرتا تي اثرانداز ٿي رهيا هئا. بهرحال مان اها حقيقت قبول ڪرڻ تي مجبور هئس ته فيصلو ٿيندي ئي انهيءَ جا نتيجا ايترائي لوس ۽ سنجيده ٿي ويا آهن. جيتري آها ديوار، جنهن سان مان پنهنجي چيلهه ٽڪائي بيٺو آهيان.

ان وقت مون کي هڪ ڳالهه ياد آئي، جيڪا امان بابي جي باري ۾ ٻڌائيندي هئي. مون کي بابو ياد ناهي- سواءِ سندس باري ۾ انهن ڳالهين جي جيکي امان ٻڌائيندي هئي. مون کي کا ٻي خبر ناهي. منجهائن هڪ اها هئي ته هڪ ڏينهن هو ڪنهن قاتل جي ڦاسي ڏسڻ ويو. آتي وڃڻ جي خيال سان ئي سندس طبيعت خراب ٿيڻ لڳي. بهرحال هو آتي ويو ۽ واپس اچي سمورو ڏينهن الٽيون ڪندو رهيو. اِهو ٻڌي اُن وقت مون کي بابي کان نفرت ٿي ويئي. پر هاڻي مون کي سمجهه ۾ آيو ته اها هڪ طبعي ڳالهه هئي ۽ سمجهه ۾ به چونہ اچي، چو جو ماڻهوءَ جي لاءِ ڦاسيءَ کان وڌيڪ ٻي ڪهڙي شيءَ دلچسپ ٿي سگهي ٿي. صحيح معنيٰ ۾ اهائي هڪ اهڙي شيءَ آهي، جنهن کي ڏسڻ ۾ ماڻهوءَ کي دلچسپي ٿيڻ گهرجي. مون فيصلو ڪيو ته جيڪڏهن مون کي ڪڏهن جيل مان چوٽڪارو مليو ته مان سڀ ڦاسيون ڏسڻ ويندس. جيتوڻيڪ انهيءَ امڪان جو سوچڻ ئي غلطي هئي، پر انهيءَ خيال کان ته مان سيني سپاهين جي ٻيٽي حلقي مان ٽپي ڪنهن صبوح جو ڪنهن نہ ڪنهن طرح ڦاسي ڏسڻ پهچي ويو آهيان ۽ پوءِ انهيءَ تماشي کان پوءِ گهر موٽي مون به اُلٽي ڪئي آهي. منهنجي دل ۾ خوشيءَ جي هڪ زهر ڀري لهر ڊوڙي ويئي. پر اها معقول ڳالهه نہ هئي. اها منهنجي غلطي هئي جو مان اهڙن خيالن جي وهڪري ۾ وهي ويس. هڪ ڪن کان پوءِ مون کي اهڙي زوردار سردي لڳي جو مان پنهنجي ڪمبل ۾ ڪروندڙو ٿيڻ لڳس. منهنجا ڏند وڄي رهيا هئا ۽ مان بيوس ٿي رهيو هئس.

پر قدرتي ڳالهه آهي ته انسان هميشه ته معقول ڳالهيون نه ٿو ڪري سگهي. مثال طور ڪئين پيرا مون قانون جون نيون رٿائون تيار ڪيون. مون سزائن ۾ ترميم تجويز ڪئي. مون سوچيو ته ڏوهاريءَ کي هڪ موقعو ڏيڻ تمام ضروري آهي. هزارن مان ڪنهن هڪ جو شايد پلو ٿي وڃي. مون کي اهو به خيال آيو ته ڪا اهڙي ڪيميا تلاش ڪئي وڃي، جنهن جي پيئڻ سان بيمار (هتي مان ڏوهاري کي بيمار ٿو چوان) ڏهن هزارن مان نوَ هزار نوَ سؤ نوانوي پيرا ته زندگيءَ کان چوٽڪارو حاصل ٿي سگهي. شرط اهو هو ته ماڻهو بيمار هجي. پر اهو سوچڻ ۾ سنجيدگيءَ سان معاملي تي غور ڪرڻ کان پوءِ مان انهيءَ نتيجي تي پهتس ته ڪنڌ ڪپڻ واري ڇُري ۾ اهو وڏو نقص آهي جو اُن کان بچڻ جي ڪابه صورت ئي ناهي، بلڪل ڪابه صورت ناهي.

مختصر اهو ته ڇُريءَ جو هڪ وار بيمار جي مؤت جو فيصلو ڪري ٿو ڇڏي. اهو هڪ ڪلاسيڪي مثال آهي. اهو جوڙ خوب هو. بلڪ سهمت فيصلو، جنهن کان فرار جي ڪا گنجائش ئي نه هئي. جيڪڏهن ڪوبه غير معمولي واقعو ٿئي ۽ هڪ اڌ وار خالي وڃي ته سلسلو نئين سِر شروع ٿي ويندو. پر پريشاني انهيءَ ڳالهه کان ٿيندي آهي ته جنهن کي موت جو حڪم ڏنو ويو آهي، اُن کان اها توقع به ڪئي ويندي آهي ته هو انهيءَ اُميد تي جيئي ته سندس جان ونڊڻ مشين پنهنجو ڪم صحيح طور انجام ڏيندي. مون چيو ته هن نظام ۾ ته اهو وڏو نقص آهي. انهيءَ طرح سان اها ڳالهه سچي هئي پر ٻيءَ طرح سان مان اهو ميڙ لاءِ به مجبور هئس ته هر سڀي نظام جو اهوئي ته راز هوندو آهي. مختصر اهو ته جنهن کي موت جو حڪم مليو آهي، اُهو مجبور آهي ته اخلاقي طور تي پنهنجي جلاد سان سهڪار ڪري. سندس چڱائي انهيءَ ۾ آهي ته ٻئي، سواءِ ڪنهن رندڪ جي، هڪ ٻئي جو ساٿ ڏين.

مان انهيءَ نتيجي تي پڻ پهتس ته ايا تائين انهن معاملن تي جيڪو مون سوچ ويچار ڪيو آهي، اُهو ڪجهه صحيح ناهي. هڪ عرصي کان مون اهو سمجهي ورتو هو ــ خبر ناهي ڇو گلوٽين (اڏيءَ) تي وڃڻ لاءِ ڊاڪٽيون چڙهي هڪ آتاهين چهوتري تي وڃڻو پوندو آهي. منهنجو خيال آهي ته انهيءَ جو ڪارڻ 1789ع جو انقلاب هو. منهنجو مطلب آهي ته انهيءَ جو ڪارڻ اهو

سيکجهه هو، جيکو مون انهيءَ موضوع تي اسکول ۾ پڙهيو يا فلمن ۾ ڏٺو هو. پر پوءِ ياد آيم تہ هڪ صبوح جو مون اخبارن ۾ هڪ تصوير ڏٺي هئي جيڪا هڪ مشهور معروف ڏوهاري جي ڦاسيءَ جي سلسلي ۾ ڇپي هئي. درحقيقت سادي سودي مشين زمين تي پيئي هئي ۽ منهنجي اندازي کان اُها گهڻو وڌيڪ مختصر نڪتي.

اها مشين چگي ڪلائيندڙ هئي ۽ مان حيران آهيان تہ مان انهيءَ کان اڳ ۾ چو نہ سمجهي سگهيس. مشين جي ساخت نهايت نفيس هئي. مان اُن جي جزئيات جي ڪاريگري ڏسي ڏاڍو متاثر ٿيس. اها تمام عمدي چمڪدار هئي. ماڻهوءَ کي جنهن شيءَ جي خبر نہ هجي، ان جي باري ۾ هميشه سندن خيال مبالغي آميز ٿيندا آهن. انهيءَ جي اُبتڙ هاڻي مون کي ميڙو پيو تہ ڳالهه تہ سادي سودي هئي. مشين انهيءَ سطح تي هئي، جنهن تي انُهن ماڻهن کي اُن تي پيٽ چاڙهيندو ويندو آهي. ان ڏانهن ماڻهو ائين ئي قدر وڏائيندو آهي، جيئن ڪنهن پالينڊڙ سان ملڻ ويندو هجي. اُتاهين چهوتري تي چڙهڻ، آسمان ڏانهن اڏامڻ يعني هڪ طرح سان هن دنيا کي هيٺ ڇڏي ڏيڻ جو خيال بہ پريشان ڪندڙ هو. اها ڳالهه تہ تصور ۾ چگي لڳندي هئي، پر مشين انهن خيالن جي سلسلي کي ٽوڙي ڇڏيو. اُن کي تہ تميز سان سمجهڻو آهي ــ ٿورڙي شرمندگي ۽ گهڻي ضابطي سان.

بہ ٻيون ڳالهيون هيون، جن جي باري ۾ مان سمورو وقت سوچيندو رهيس، صبح ٿيڻ ۽ پنهنجي اپيل. مان پنهنجي پاڻ سان اُلجهندو رهيس ۽ ڪوشش ڪندو رهيس تہ انهن جي باري ۾ ڪجهه وڌيڪ نہ سوچيان. پر منهنجي سوچڻ جي طاقت وڌيڪ تيز ٿيندي ويئي. مون آسمان کي تڪيو ٿي ۽ پنهنجي پاڻ کي زبردستي اُن ۾ ايجا وڌيڪ دلچسپي وٺڻ تي آماده ڪيو ٿي. جڏهن آسمان جو سائو رنگ ٿيڻ شروع ٿيو تہ مون سمجهيو تہ سج لهي ويو آهي. مون پوءِ ڪوشش ڪئي تہ منهنجي خيالن جو رُخ بدلجي ويڃي. تنهنڪري مون پنهنجي دل جي ڌڑڪن کي ٻڌڻ شروع ڪيو. منهنجي ڏهن ۾ بہ اهو نہ ٿي اچي سگهيو تہ اهو جهڪو آواز، جيڪو هڪ عرصي کان منهنجو ساٿ ڏيئي رهيو هو، ڪڏهن بند ٿي ويندو. پر اها منهنجي تخيل جي ڪرمائيگي هئي. بهرحال مون ڪوشش ڪئي تہ هڪ اهڙي پل جو تصور ڪريان جڏهن

منهنجي دل جي ڏڙڪن جو پڙاڏو منهنجي دماغ تائين پهچي نه سگهندو. پر اها کوشش بيهودي هئي. سج جو اپرڻ ۽ منهنجي اپيل ته اتي جو اتي رهيون. مان نيٽ انهيءَ نتيجي تي پهتس ته خيالن جي فطري رَخ کي بدلائڻ جي کوشش کرڻ فضول آهي.

اهي هميشه پرهه ڦٽيءَ جو ڏوهاريءَ کي قتل کرڻ لاءِ ولي ويندا هئا. اها مون کي خبر هئي. تنهنکري منهنجون راتيون پرهه ڦٽيءَ جي انتظار ۾ کٽيون هيون. مون کي کڏهن اهو چگو نه لڳو ته مون کي کوبه بي خبريءَ ۾ اوچتو اچي ولي ويجي. جڏهن کوبه واقعو ٽيڻ وارو هجي ته مان اهو بهتر سمجهان ٿو ته مان ان لاءِ تيار هجان. اهو ئي سبب هو جو مان ڏينهن جو ٿوري ننڊ کري ونندو هوس ۽ سموري رات جاڳي گذاريندو هوس. مان بي صبريءَ سان انتظار کندو رهندو هوس ته مٿاهين اونداهي گنبذ تان پرهه ڦٽڻ جو کو اشارو ملي.

شڪ شبهي جي اها گهڙي ڏاڍي ڏکي گذرندي هئي، جڏهن مون کي خيال ايندو هو ته معمول مطابق اهي انهيءَ وقت ايندا آهن. مان آڏي رات کان پوءِ انتظار جون گهڙيون ڳڻيندو رهندو هوس. منهنجي کنن ۾ کڏهن ايتري قدر باريڪ ۽ هلکا آواز ٻڌڻ ۾ نه آيا هئا. بهرحال مان اهو چئي سگهان ٿو ته هڪ طرح کان مان خوش نصيب هئس جو جو انهيءَ سموري عرصي جي دوران مون کڏهن کنهن جي پيرن جي آهٽ نه ٻڌي. امان اکثر چوندي هئي ته انسان کڏهن کُلي طور تي ناخوش نه هوندو آهي. انهيءَ ڳالهه جو مون کي جيل ۾ تجربو ٿيو، جڏهن آسمان ۾ رنگ ڦهلبا هئا ۽ جڏهن هڪ نئون ڏينهن منهنجي کوٽڙيءَ ۾ اپرندو هو. ائين به ٿي سگهيو ٿي ته مون کي کنهن جي پيرن جي آهٽ ٻڌڻ ۾ ايندي هئي ۽ منهنجي دل خوف وچان ڏڙکڻ لڳندي هئي. هلکي کان هلکي آهٽ تي مان دروازي ڏانهن پڇندو هوس. در تي کن ڏيئي چرين وانگر آواز جي ٽوهه ۾ رهندو هوس، ايتري قدر جو مون کي پنهنجو ساهه به ٻڌڻ ۾ ايندو هو. مون کي ڊپ رهندو هو ته مهنجو ساهه هوسائجي ويندو. پر نيٽ مون کي هڪ اهڙو آواز ٻڌڻ ۾ ايندو هو جڻ کتي جي نڙيءَ ۾ ساهه روکجي ويو هجي. مون کي پنهنجي دل جي ڏڙکڻ ٻڌڻ ۾ اچڻ لڳي ۽ مان اهو سمجهندو هوس ته مون کي زندگيءَ کان

هڪ ٻيو ڏينهن ملي ويو.

پوءِ سمورو ڏينهن منهنجي اپيل جو جهنجهٽ رهندو هو. مون انهيءَ جي سيني پهلوئن تي غور ڪيو. مون حساب ڪيو ته نيٽ انهيءَ جو نتيجو ڇا آهي ۽ منهنجي سموري سوچ ويچار جو تت ڇا آهي. مان هميشه اونداهي کان اونداهي پهلوءَ کي کٽندو هوس. منهنجي اپيل رد ٿي ويئي آهي.

"ته هاڻي مون کي مرڻو آهي."

ظاهر آهي ته سيني ماڻهن کان ٽورو اڳ اهو ته ڇڙو هو پر سموري دنيا کي خبر آهي ته زندگي انهيءَ قابل ناهي ته رکو جيئڻ جي لاءِ ايتريون سختيون سٺيون وڃن. درحقيقت مون کي خبر هئي ته ٽيهن ورهين جي عمر ۾ يا ستر ورهين جي عمر ۾ مرڻ، ٻنهي ۾ ڪو خاص فرق ناهي، ڇو جو هر حالت ۾ قدرتي طور ٻيا مرد ۽ ٻيون عورتون زنده رهنديون ۽ دنيا جو هي سلسلو هزارين ورهيه جاري رهندو. مختصر اهو ته کاٻ ڳالهه صاف نه هئي. سمورو وقت سوال ته منهنجي موت جو هو- ته اهو هاڻي ايندو يا ويهن ورهين کان پوءِ- هن پل منهنجي استدلال ۾ جيڪا ڳالهه ٽورو پڌري ٿي، اها هئي ته ايندڙ ويهن ورهين جو خيال مون کي پنهنجي ذات سان هڪ زبردست لڳاءُ جو احساس پيدا ڪري رهيو هو، پر مون انهيءَ خيال کي گهٽو ڏيئي ڇڏيو. اهو تصور ڪندي ته جيڪڏهن موت تائين وڃڻ ضروري آهي ته ويهن ورهين ۾ ڪهڙي خبر منهنجي خيالن جو ڪهڙو ڍنگ هوندو. جنهن وقت ماڻهو ساهه ڏي ٿو، هو ڪيئن ۽ ڇو مري ٿو- اهي بي معنيٰ سوال بنجي وڃن ٿا. اهو ته ظاهر آهي. پوءِ (مشڪل اها هئي ته انهيءَ استدلال ۾ "پوءِ" جنهن معنيٰ جي نمائندگي ڪئي ٿي، اُن کي نظرانداز ڪرڻ آسان نه هو) پوءِ مون کي پنهنجي اپيل جي نامنظوريءَ جو امڪان قبول ڪرڻ گهرجي.

انهيءَ پل، رکو انهيءَ پل- ائين ڇئو ته مون کي حق آهي ته مان پنهنجي پاڻ کي ٻيو مفروضو قائم ڪرڻ جي اجازت ڏيان- يعني موت جي سزا کي قيد جي سزا ۾ بدلائڻ جو حڪم ملي ويو آهي. هڪدم رت جي هڪ تندو تيز لهر منهنجي سموري بدن ۾ سراڻي سان ڊوڙي ويئي ۽ منهنجي اکين مان هڪ بيان نه ڪرڻ جوڳي خوشيءَ جي سنسنيءَ کان لڙڪ لڙڻ لڳا.

انهيءَ سان منهنجي بيزاري ڪجهه گهٽ ٿي. پر مناسب هو ته مان

خوشيءَ جي انهيءَ طوفان کي دليلن سان روڪڻ جي کوشش ڪريان. انهيءَ امڪان تي غور ڪندي لازم هو تہ مان پنهنجا حواس قائم رکان تہ جيئن پهرئين امڪان کان جيڪا آڇت ملي هئي، اُن جو بہ اعتبار ڪجي نہ وڃي. جڏهن مون کي انهيءَ ۾ ڪاميابي ٿي تہ مون کي ڪلاڪ کن جو سُکون نصيب ٿيو.

ڪجهہ اهڙوئي پل هو. جڏهن مون هڪ ٻيرو وري پادريءَ سان ملڻ کان انڪار ڪري ڇڏيو هو.

مان ليٽيو پيو هوس ۽ هڪ قسم جي هلڪي سونهري روشنيءَ مان، جيڪا اُفق تي ڦهلجي رهي هئي، انهيءَ شام جي آمد جو اندازو ڪري رهيو هوس. مون هاڻي پنهنجي اپيل ۾ ڪامياب ٿيڻ جو آسرو لاهي ڇڏيو هو. مون کي رت جي لهرن جو احساس ٿي رهيو هو، جيڪي منهنجي اندر باقاعدي موجزن هيون. يعني مون کي پادريءَ سان ملڻ جي ضرورت نہ هئي. پوءِ گهٽي عرصي کان پوءِ مون کي ماريءَ جو خيال آيو. مُدت کان هُن مون کي خط لکڻ ڇڏي ڏنو هو. اڄ شام جو مون سوچيو ۽ پنهنجي پاڻ کي چيم تہ شايد هوءَ هڪ اهڙي ماڻهوءَ جي، جنهن کي مؤت جو حڪم ملي چڪو آهي، سَريت ٿي رهڻ کان تنگ ٿي چڪي آهي. مون کي اهو بہ خيال آيو تہ شايد هوءَ بيمار آهي يا مري ويئي آهي. نيٺ اها ڪا اڻ ٿيٽي ڳالهہ تہ نہ هئي. ۽ هاڻي مون کي خبر بہ ڪيئن پوي. ہن جسمن کان سواءِ، جيڪي هاڻي جدا ٿي چڪا هئا، اسان جي وچ ۾ ڪوبہ ٻيو رشتو نہ هو جيڪو اسان کي هڪٻئي جي ياد ڏياري. فرض ڪجي تہ هوءَ مري ويئي آهي تہ سندس ياد جي ڪا معنيٰ نڪي رهي. مون کي ڪنهن مُرده چوڪريءَ ۾ ڀلا ڪهڙي دلچسپي ٿي سگهي ٿي. اها ڳالهہ فطري هئي. مون کي چڱي طرح خبر هئي تہ منهنجي مؤت کان پوءِ ماڻهو بہ مون کي وساري ڇڏيندا. سندن مون سان ڪوبہ واسطو نہ رهندو. مان اهو بہ نٿو چئي سگهان تہ اها سوچ غلط هئي. ڪوبہ خيال اهڙو نہ آهي تہ انسان وقت سان گڏ اُن جو عادي نہ ٿئي. منهنجا خيال انهيءَ نقطي تي پهتا هئا تہ پادري بنان ٻڌائڻ جي اندر داخل ٿيو.

جڏهن مون کيس ڏٺو تہ مون کي ڪنبڻي ولي ويئي. هو پانڌي ويو ۽ مون کي چيائين تہ ڍڇڻ جي ڪابہ ڳالهہ ناهي. مون کيس چيو:

"ڍپ ڪڏهن نہ ڪڏهن ايندو ئي آهي."

هن جواب ڏنو تہ هو دوستاڻي طور تي آيو آهي ۽ سندس آمد جو منهنجي اپيل سان کوبہ واسطو ناهي ۽ اُن جي باري ۾ کيس کا خبر بہ ناهي. هو منهنجي پلنگ تي ويهي رهيو ۽ مون کي چيائين تہ مان سندس پرسان ويهان. مون انکار کيو. مون ڏٺو تہ هو پوءِ بہ ڏاڍيون مٺيون مٺيون ڳالهيون کندو رهيو.

هو هک کن اٿين ويٺو رهيو. ٻانهون گوڏن تي ٽيڪي مٿو جهکائي، هو پنهنجي هٿن ڏانهن ڏسي رهيو هو. سندس هٿ نازک هٿا پر رڳون ڦندیل هيس. اهي ڏسي مون کي ٻن ڏڙت جانورن جو خيال آيو. هو ٻنهي هٿن کي هکيئي تي آرام سان رڳڑيندو رهيو. پوءِ هو ٿورو رُکيو. مٿو بدستور جهکيل هئس. ايتري دير ۾ مون کي خيال آيو تہ شايد هو اُتي موجود ئي ناهي. پر هن تڏهن پنهنجو مٿو کنيو ۽ مون کي اکين ۾ اکيون وجهي چيائين:

"اوهان مون سان ملڻ کان انکار ڇو کيو؟" هن چيو.

مون وراڻيو:

"مان خدا ۾ ايمان نٿو رکان."

هن ڇاڻڻ ڇاهيو ٿي تہ ڇا مون کي انهيءَ ڳالهہ تي پورو يقين آهي ۽ مون جواب ڏنو:

"مون کڏهن پنهنجي پاڻ کان اهو سوال پڇڻ جي زحمت گوارا نہ کئي آهي. مون کي اهو سوال غير ضروري لڳي ٿو."

هو پوءِ پوئتي هٽي ويو ۽ پٽ سان ٽيڪ ڏنائين. سندس هٿ سندس رانن تي کجهہ اهڙي انداز سان هٿا ڇڻ هن مون سان ڳالهايو نٿي. هن چيو:

"ماڻهو کئين پيرا سوچيندو آهي تہ کيس پورو يقين آهي، پر درحقيقت اٿين هوندو ناهي."

مون کجهہ نہ چيو.

هن مون ڏانهن ڏٺو ۽ مون کان پڇيائين: "اوهان جو ڇا خيال آهي؟"

مون جواب ڏنو تہ اهو ممکن آهي- بهرحال مون کي شايد انهيءَ ڳالهہ جو پورو يقين ناهي تہ مون کي کهڙي شيءَ ۾ دلچسپي آهي، پر جنهن شيءَ ۾ مون کي دلچسپي ناهي، ان جو مون کي پورو يقين آهي ۽ سڄ اهو آهي تہ اها ڳالهہ جنهن جو هو ذکر کري رهيو هو، ان ۾ مون کي هرگز کا

دلچسپي نہ هئي.

هو ٻئي طرف ڏسڻ لڳو ۽ پاسو بدلائڻ کان سواءِ مون کي چيائين تہ چا مان مايوسيءَ جي ڪري تہ ائين نٿو چوان. مون کيس ٻڌايو تہ مان نااُميد ناهيان. مون کي رڳو خوف پئي ٿيو ۽ اها هڪ فطري ڳالهہ آهي.

"خدا اوهان جي مدد ڪندو." هن چيو. "اوهان جهڙي حالت ۾ جيترا ٻ مون ماڻهو ڏٺا آهن، اُهي سڀ پنهنجي ڏکئي وقت ۾ ڏانهس رجوع ڪندا آهن.

مان ميجان ٿو تہ اهو انهن ماڻهن جو حق آهي ۽ هونئن ٻ وٽن وقت گهٽو آهي. پر جيتري قدر منهنجو تعلق آهي، مون کي ڪنهن جي مدد جي خواهش نہ هئي ۽ سچ تہ اهو آهي تہ مون وٽ وقت ڪٽي آهي جو اهڙين ڳالهين ۾ دلچسپي وٺان، جيڪي مون کي بلڪل دلچسپ نٿيون لڳن.

اُن پل هن بي چئن ۽ پريشانيءَ جي عالم ۾ هٿ چنڊيا. پر هن پاڻ کي سنڀالي ورتو ۽ پنهنجي لباس جا گهنج درست ڪرڻ لڳو. ان کان پوءِ هو مون سان ڳالهيون ڪندي مون کي "منهنجا دوست" چئي مخاطب ٿيڻ لڳو. انهيءَ ڪري نہ تہ مون کي مؤت جو حڪم ملي چڪو هو. سندس راءِ ۾ اسان سينيءَ کي مؤت جو حڪم ملي چڪو آهي. پر مون ڳالهہ ڪاڻيندي کيس چيو:

"اها هڪ ئي ڳالهہ تہ ناهي، بهرحال انهيءَ سان ڪنهن جي دل آزاري نٿي ٿئي."

"شايد!" هن چيو، "پر سيني کي هڪ ڏينهن مرڻو آهي. اج نہ تہ سڀاڻي. پوءِ اهوئي سوال اُٿي ٿو تہ انهي پيانڪ وقت کي ڪيئن منهن ڏنو ويڃي؟"

مون وراڻيو:

"بلڪل ائين ئي جيئن مان هاڻي ڏيئي رهيو آهيان."

انهيءَ تي هو اُٿي بيٺو ۽ منهنجي اکين ۾ اکيون وجهي ڏسڻ لڳو. اها چال مون چڱي طرح ڄاتي ٿي. مان ايمانيئيل ۽ سيليت سان اهائي چالبازي ڪري پنهنجي دل وندرائيندو هوس ۽ عام طرح اُهي اکيون ڦيرائي ڇڏيندا هئا. پادري اها راند چڱي طرح ڄاتي ٿي. مان هڪدم پاڻپي ويس. سندس نظر نٿي ڪنبي ۽ نہ ئي سندس آواز ۾ ڪنبٽي هئي. جڏهن هن مون کي چيو:

"چا اوهان کي اُميد ناهي؟ چا اوهان واقعي سمجهو ٿا تہ مؤت کان پوءِ اوهان ڪُلي طرح مري ويندؤ ۽ ڪجهہ باقي نہ رهندو؟"

"جي ها!" مون وراڻيو.

تڏهن هن اکيون جهڪائي چڏيون ۽ وري ويهي رهيو. هن چيو ته کيس مون سان واقعي همدردي آهي. جيڪڏهن ماڻهوءَ جو زندگيءَ جي باري ۾ نظريو اهوئي هجي، جيڪو منهنجو آهي ته جيئڻ وبال ٿي پوندو آهي. مون محسوس ڪيو ته هاڻي هن مون کي بيزار ڪرڻ شروع ڪري ڏنو آهي. مان پُٽي ڏيئي روشندان جي هيٺيان هلڻ لڳس. مان ڪلها پٽ سان ٽڪائي بيهي رهيس. مون ڏانهس ڏيان ڏيڻ جي ڪوشش ئي نٿي ڪئي، پر مان سمجهي ويس ته هو پريشان آهي ۽ بهتر آهي ته مان سندس ڳالهه ٻڌي ئي وڃان.

هن مون کي ڏاڍي اعتماد سان چيو ته کيس پڪ آهي ته منهنجي اپيل منظور ٿي ويندي. پر مون خواه مخواه گناهه جو هڪ بار پاڻ تي وڌو آهي ۽ ان کان مون کي چوٽڪارو حاصل ڪرڻ گهرجي. سندس پٽاندر انسان جو انصاف ڪجهه ٻ ناهي ۽ خدا جو انصاف سڀ ڪجهه آهي. مون چيو:

"مون کي انسانن جي ڪورٽ مؤت جو حڪم ڏنو آهي."

هن وراڻيو ته انهيءَ سان بهرحال منهنجو گناهه ته ڏوپجي نه ويندو."

مون کيس چيو:

"مون کي خبر ناهي ته منهنجو 'گناهه' ڪهڙو آهي. مون کي ته رڳو اهو ٻڌايو ويو آهي ته منهنجو ڏوهه ڪهڙو آهي؟. مون ڏوهه ڪيو آهي. مان ان جي سزا پوڳي رهيو آهيان. انهيءَ کان وڌيڪ ته ڪو مون کان تقاضا نٿو ڪري سگهي."

انهيءَ پل هو وري اُٿي ٻيٺو. مون سوچيو ته هن سوڙهي ڪوٺڙيءَ ۾ جيڪڏهن هو چرپر ڪرڻ چاهي ٿو ته هڪ ئي طريقو اختيار ڪري سگهي ٿو. هو رڳو ويهي سگهيو ٿي يا بيهي سگهيو ٿي.

منهنجون نظرون فرش تي جميل هيون. هن مون ڏانهن هڪ قدم ڪنيو ۽ بيهي رهيو جڏ ته کيس ويجهو اچڻ جي جرئت نٿي ٿي سگهي. پوءِ هو سيخن مان آسمان ڏانهن تڪڻ لڳو.

"تون غلطيءَ تي آهين. منهنجا پٽ!" هن سنجيدگيءَ سان چيو. "توکان پي تقاضا ڪري سگهجي ٿي. مان توکان شايد اها تقاضا ڪندس."

"چا جي؟" مون پڇيو.

"مان توکان تقاضا کندس تہ تون ڏسڻ جي کوشش کر."

مون پڇيو:

"ڇا ڏسڻ جي کوشش کريان؟"

پادري هيڏانهن هوڏانهن جهاتيون پائڻ شروع کيو ۽ جڏهن هن ڳالهہ کئي تہ مون کي محسوس ٿيو تہ سندس آواز ۾ هڪدم اداسي پيدا ٿي ويئي آهي.

"مون کي چڱي طرح خبر آهي تہ اهي پٿر جون پتيون انسان جي درد ۽ غم سان ڀرپور آهن. مان انهن کي ڏسي ڏکڻ لڳان ٿو. يقين کر تہ مان پنهنجي دل جي گهراين مان ڳالهائي رهيو آهيان. مون کي خبر آهي تہ خسيس کان خسيس ماڻهو بہ کڏهن نہ کڏهن اونداهين ۾ هڪ خدائي ڇهري جو اجالو ڏسندو آهي. اهوئي ڇهرو آهي، جنهن کي ڏسڻ جي مان توکي دعوت ڏيئي رهيو آهيان."

انهيءَ تي مون کي کجهہ ڪاوڙ اچي ويئي. مون چيو تہ گهٽ ۾ گهٽ مهين کان مان انهن ٽلهين ۽ اوچين ديوارن کي ڏسي رهيو آهيان. سموري دنيا ۾ نہ ڪا شيءَ آهي، نہ ڪو شخص، جنهن کي مان انهن کان وڌيڪ سڃاڻان ٿو. شايد گهٽو عرصو ٿي چڪو آهي تہ مون کنهن ڇهري جي تلاش ناهي ڪئي. پر اهو ڇهرو جنهن جي مون کي تلاش آهي، سندس رنگ سج جهڙو سونهري ۽ ان جي شعلي ۾ هڪ حسرت، هڪ شوق جي تمنا آهي، اهو ماريءَ جو ڇهرو هو. مون کيس اجايو ڳوليو. هاڻي سڀ کجهہ ختم ٿي چڪو آهي ۽ بهرحال مون کڏهن پٿر جو پگهر وهندي نہ ڏٺو.

پادري مون کي اداسيءَ سان ڏٺو. هاڻي مان پوري طرح پت سان چيلهہ ٽکائي بيٺو هئس ۽ مون کي ڏينهن جي خُنڪي مٿي تي محسوس ٿي رهي هئي. هن کجهہ چيو جيڪو مان ٻڌي نہ سگهيس ۽ پوءِ اوچتو هن پڇيو تہ ڇا هو مون کي چُمي ڏيئي سگهي ٿو؟

"نہ!" مون وراڻيو.

هو مُڙيو ۽ پٽ ڏانهن هلڻ شروع کري ڏنائين، جنهن تي آهستگيءَ سان هو هٿ ڦيرينڊو پٽي ويو.

"اوهان کي واقعي محبت آهي هن زمين سان؟" هن آهستي پڇيو.

مون کو جواب نہ ڏنو. پوءِ مُڙڻ ۾ هن کافي وقت ورتو. سندس موجودگيءَ ۾ مون کي کوفت ۽ پريشاني ٿي رهي هئي. مان چوڻ وارو ئي هئس ته هو منهنجي پُٺ ڇڏي ڏي ته هن اوچتو سڏڪا پري رُڻ شروع کيو ۽ مون ڏانهن مُڙندي چيائين:

"نہ نہ، مون کي توتي اعتبار نٿو اچي. مون کي يقين آهي ته هجي نہ هُجي، تو ۾ هي زندگيءَ جي خواهش ضرور آهي."

مون وراڻيو:

"فطري طور تي آهي پر منهنجي لاءِ اها خواهش ايتري ئي اهم آهي جيتري امير ٿيڻ جي آرزو يا تيز ترڻ جي خواهش يا هڪ موزون چهري جي مالڪ هڻڻ جي تمنا. انهن سيني جي نوعيت هڪ ئي آهي."

مان انهيءَ انداز ۾ ڳالهائي رهيو هوس ته هن مون کي وچ ۾ ڪٽيندي پڇيو ته منهنجو هي زندگي بابت ڪهڙو تصور آهي. پوءِ مون دانهن ڪئي:

"هڪ اهڙي زندگي، جيڪا مون کي هِن زندگيءَ جي ياد ڏياري." ۽ هڪدم ئي پوءِ مون چيو ته هاڻي گهٽو ٿي چڪو.

هن چاهيو ٿي ته وري خدا جو تذڪرو ڇيڙيان، پر مان ڏانهس وڌيس ۽ آخري پيرو ڪيس سمجهائڻ جي ڪوشش ڪيم ته مون وٽ وقت تمام گهٽ آهي ۽ مان اُهو خدا لاءِ ضايع ڪرڻ نٿو چاهيان پوءِ هن اهو چئي موضوع بدلائڻ جي ڪوشش ڪئي ته مان ڪيس هر پادري وانگر "پيءُ" چئي خطاب چو نٿو ڪريان. انهيءَ سان مان وڌيڪ چڙي پيس ۽ ڪيس جواب ڏنم ته انهيءَ ڪري ته هو منهنجو پيءُ ناهي. انهيءَ جي اُبتڙ هو ٻين جو طرفدار آهي.

"نہ منهنجا پٽ!" منهنجي ڪلهن تي هٿ رکندي هن چيو، "مان توسان گڏ آهيان، توڙي جو توکي انهيءَ جو احساس ناهي، چو جو تنهنجي دل پٿر ٿي ويئي آهي."

هن وڌيڪ چيو:

"مان تولاءِ دعا ڪندس."

پوءِ مون کي خبر ناهي چو منهنجا ڪجهہ ناسور هٿا جيڪي ڦاٽي پيا. مون زور سان دانهون ڪرڻ شروع ڪيون ۽ سندس بيعزتي ڪيم ۽ مون

کيس ڇيو ته هو منهنجي لاءِ فضول دعائون نه ڪري. مون کيس ڪچيءَ کان جهليو ۽ جيڪي منهنجي دل ۾ آيو، مٺس مڙهيندو ويس. خوشيءَ غصي جي ڪڏيل ڪيفيت ۾ مان کيس ڀڄڻو ڪندو رهيس.

سندس انداز ڏاڍو خود اعتمادي‌ءَ وارو هو. پر منهنجي نظر ۾ سندس اعتماد جي وقعت ڪنهن عورت جي وار برابر نه هئي. کيس ته پنهنجي زندگيءَ تي به يقين نه هو. ڇو جو هڪ مڙدي وانگر زنده هو ۽ مان- مون کي سڏ هئي ته مان خالي هٿين آهيان. پر دراصل مون کي پنهنجي پاڻ تي پورو اعتماد هو. مون کي سيني تي اعتماد هو. انهيءَ کان گهٽو وڌيڪ، پنهنجي زندگيءَ ۽ انهيءَ موت تي جيڪو اڇڻ وارو هو. ها! مون وٽ انهيءَ اعتماد کان سواءِ ٻيو ڪجهه نه هو. گهٽ ۾ گهٽ انهيءَ حقيقت تي ايترو ٿي قابض هٺس جيترو آهو مون تي قابض هو. مان حق تي هٺس. مان هميشه حق تي هٺس. مون اهڙي طرح پنهنجي زندگي گذاري ڇڏي آهي ۽ جيڪڏهن مان ڀاهيان ها ته مان اها هڪ ٻئي طريقي سان به گذاري سگهيس ٿي. مون اِهو ڪيو هو ۽ آهو نه ڪيو هو. مون هيئن ڪم نه ڪيا هئا پر هونئن ڪم ڪيا هئا. ۽ پوءِ؟ ائين لڳو ٿي ته مون سموري زندگي انهيءَ پل جي انتظار ۾ گذاري ڇڏي آهي- پرهه ڦٽيءَ جي انتظار ۾ ته جيئن آهي منهنجي سڃائي جي شاهدي ڏيئي سگهن. ڪنهن شيءَ جي ڪا اهميت نه هئي ۽ مون کي چڱي طرح خبر هئي ته ڇو. آهو مون به ڀاتو ٿي ته ڇو. هن سموري بيڪار زندگيءَ جي دوران هڪ گمنام نامعلوم نفس منهنجي مستقبل جي گهرائين کي چيريندو، انهن مهين ۽ سالن کي اورانگهيندو، جيڪي اڃا وجود ئي ۾ نه آيا هئا، مون ڏانهن وڌندو رهيو ۽ مون کي چوندو رهيو ته هن زندگيءَ جي ڪابه اهميت ناهي. پلا مون لاءِ ڪهڙي اهميت ٿي سگهي ٿي، ٻين جي موت جي، هڪ ماڻ جي محبت جي، خدا جي وجود جي، انهيءَ زندگيءَ جي جيڪا ماڻهو پنهنجي لاءِ انتخاب ڪري ٿو، انهيءَ تقدير جي، جيڪا هو پنهنجي لاءِ چونڊي ٿو. پر اهائي تقدير مجبور آهي ته نه رڳو مون کي بلڪ مون جهڙن لکين ڪروڙين ماڻهن کي چونڊي. مون کي رڳو هڪ زندگي ملي ۽ مون سان گڏ لکن کي جن کي دراصل اقتدار حاصل آهي، پر پنهنجي پاڻ کي منهنجو ڀاءُ چون ٿا.

هو سمجهيو آن کي؟ پوءِ آن کي هو سمجهيو؟ هر زنده انسان کي

اقتدار حاصل آهي. سيني کي رعايت ۽ حق حاصل آهي. انسان جو هڪ ئي قسم آهي. ٻين کي ٻہ ڪنهن ڏينهن قتل جو حڪم ملندو. انهن کي ٻہ ڪو موت جو حڪم ٻڌائيندو. ڪنهن تي الزام لڳائڻ جي ڀلا ضرورت ئي ڪهڙي آهي تہ هو پنهنجي ماءُ جي جنازي تي نہ رُنو؟ انهيءَ سان ڪهڙو فرق پوي ٿو؟ نيٽ مرڻو تہ سيني کي آهي. سالامانو جو ڪتو وڌيڪ قيمتي آهي يا سندس زال؟ اُها ننڍڙي مشيني عورت، جيڪا ساڪت ويٺي رهي، اُها ٻہ ايتري ئي ڏوهاري آهي جيتري پيرس جي اها عورت، جنهن ماسون سان شادي رچائي رکي هئي يا مارِي، جنهن جي خواهش ئي رهي تہ مان ساڻس شادي ڪريان؟ انهيءَ جي ڪهڙي اهميت آهي تہ غيمون منهنجو پڳ مٽ يار آهي يا سيليت؟ ڪنهن جو قدر ڪنهن کان وڌيڪ آهي؟ انهيءَ جي ڪهڙي اهميت آهي تہ ماري هن پل ڪنهن ميرسو سان عشق پيئي ڪري- هڪ اهڙي حيثيت وارو ماڻهو، جنهن کي خود موت جو حڪم مليو هجي؟ ڇا هو منهنجي ايتري ڳالهہ ٻہ نہ ٿي سمجهي سگهيو تہ مستقبل جي اونداهين مان منهنجي ڇا مراد آهي؟ دانهون ڪندي ڪندي منهنجو ساهہ ٻوساٽجڻ لڳو. سپاهي ڊوڙندا اندر آيا ۽ پادريءَ کي منهنجي قبضي مان ڇڏائڻ جي ڪوشش ڪرڻ لڳا. هڪ سپاهي مون کي مارڻ جي ڏمڪي ڏني، پر پادري کين سمجهائي پري ڪيو. هو مون کي ڪن لاءِ ماڻ ڪري ڏسندو رهيو. سندس اکيون لڙڪن سان پريل هيون. هن چيلهہ موڙي ۽ منهنجي ڪوٺڙيءَ مان ٻاهر هليو ويو.

سندس وڃڻ کان پوءِ مون کي ڪجهہ سڪون آيو. ٽڪ کان منهنجو خراب حال ٿي رهيو هو. مان صندل تي سڏو ليٽي پيس. منهنجو خيال آهي تہ مان گهٽي دير تائين ستو رهيس، ڇو جو جڏهن منهنجي اک کلي تہ تارا منهنجي سامهون چمڪي رهيا هئا. ڪوٺن جون صدائون هوريان هوريان مون کي ٻڌڻ ۾ پئي آيون. رات جي ٺڏي هوا جيڪا زمين ۽ لوڻ جي خوشبو سان معطر هئي، منهنجي ڳلن کي ڇهي رهي هئي. اونهاري جو پُر امن سڪون، سمنڊ جي لهرن وانگر مون کي ٽڪيون ڏيئي رهيو هو. پرهہ ڦٽيءَ کان ٿورو اڳ مون جهاز جو سائرن ٻڌو. انهيءَ هڪ اهڙي دنيا ڏانهن سفر ڪرڻ جو اعلان ڪيو جنهن کان هاڻي مان بلڪل بي نياز هئس. مهين کان پوءِ پهريون پيرو مون کي امان ياد آئي. هاڻي مون کي سمجهہ ۾ آيو تہ هوءَ زندگيءَ جي

پچاڙيءَ ۾ هڪ "مگيندي" کي ڇو وهاري ويئي هئي. هن زندگيءَ جي راند نئين سر ڇو کيڏڻ ٿي چاهي. اتي به ٻڌن جي گهر ۾ زندگيءَ جا چراغ گل ٿي رهيا هئا ۽ شام هڪ افسرده جنگ بندي، هڪ عارضي صلح جو اعلان ڪري رهي هئي. موت جي ايترو ويجهو هوندي امان جي خواهش هوندي ته هوءَ آزاد محسوس ڪري ۽ نئين سر زندگيءَ جي تياري ڪري سگهي. دنيا ۾ ڪنهن کي مٿس لڙڪ لاڙڻ جو حق نٿو پهچي. ۽ مان به نئين سر هڪ تازي زندگي جي تياري ڪري رهيو آهيان. ائين لڳي ٿو ته هن غضب جي غصي مون کي سيني ڏکن کان پاڪ ڪري ڇڏيو آهي. اميد ۽ اُمنگ کان خالي هن تارن پري رات ۾ مون تي پهريون پيرو دنيا جي نازڪ ۽ ملائم بي نيازي جو راز کليو. اهو ٺيڪ منهنجي پنهنجي تجربي پٽاندر هو. بني نوع آدم ۾ هڪ اخوت جو سلسلو آهي. هاڻي مون کي خوشيءَ جو احساس ٿيو. هاڻي مان مطمئن هئس. ائين منزل مقصود حاصل ڪري منهنجي اڪيلائي جو احساس گهٽ ٿيو. رڳو هڪ خواهش، هڪ ارمان باقي رهجي ويو ته منهنجي قتل واري ڏينهن تي گهٽا تماشائي گڏ ٿين ۽ منهنجي آجيان نفرت پريل نعرن سان ڪن.

اداري جا وڪري لاءِ موجود ڪتاب

1-	مڪرّيون ماڪ ڦڙا	مير محمد پيرزادو	20/=
2-	مٽيءَ هاڻا ماڻهو	عبدالواحد آريسر (هيرو چاپو چپائي هيٺ)	
3-	ماڻهو ميگهه ملهار	عبدالواحد آريسر	15/=
4-	تاريخ مون کي بيٽوهي قرار ڏيندي	فيبل ڪاسترو	25/=
5-	عظيم انقلابي عورتون	سنڌيڪار: تاج جويو	20/=
6-	ڦاسيءَ جي ڇانوَ ۾	جولس فوچڪ	25/=
7-	پاڪستان ۾ قومي سوال	امداد چانڊيو	25/=
8-	فلسفي جو ابتدائي ڪورس	سنڌيڪار: محمد ابراهيم جويو	50/=
9-	ترقيءَ جو غير سرمائيداراڻو رستو	لعل چارڻ	12/=
10-	سوشلزم ماضي حال مستقبل	سنڌيڪار: امداد چانڊيو	10/=
11-	سوويت جمهوريت اصولِ عمل	چرننكو	15/=
12-	چنڪانگ جا عظيم انقلابي	ڪلپنا دت / سروان	22/=
13-	چي گويرا جي ڊائري	سنڌيڪار: يوسف سنڌي	50/=
14-	مظلوم قومن جو مستقبل	جام ساقي	25/=
15-	انقلاب جي وات	ابو جبران	30/=
16-	بين الاقوامي انقلاب جو راه عمل	سنڌيڪار: رشيد پٽي	32/=
17-	ويٽنامي ڪهاڻيون	رسول بخش پليجو	25/=
18-	لينن جي انقلابي ڪهاڻي	نجم عباسي	40/=
19-	سنڌ جي بمبئي کان آزاديءَ	جي - ايم - سيد	27/=
20-	پريسترويڪا	ميخائيل گورباچوف/ گهنشام پرڪاش	80/=
21-	تاريخ انسان سان انصاف ڪندي	گل محمد جڪراڻي	20/=
22-	فڪر جي آزاديءَ	سنڌيڪار: محمد ابراهيم جويو	75/=
23-	نئين سنڌ لاءِ جدوجهد	جي - ايم - سيد	62/=
24-	پيءُ جا ڏيءَ ڏي خط	جواهر لعل نهرو/پرويز	25/=
25-	بغاوت	خليل جبران/ يوسف سنڌي	20/=
26-	چار گهڙيون چين ۾	احمد علي رند	27/=
27-	ڊونگر منجهه ڏيئو	بورس پوليواڻي/پرويز	80/=
28-	شاهه - سچل - سامي	محمد ابراهيم جويو	35/=
29-	منهنجي ڪهاڻي	جواهر لعل نهرو	88/=
30-	غدار	ڪرشن چندر/ ولي رام ولپ	25/=

31- اسان زنده رهنداسين	ليلي خالد / زيب سنڌي	35/=
32- عورت ۽ قومي آزاديءَ جا انقلاب	آزاد قاضي	32/=
33- ماءُ (مڪمل)	ميڪسم گورڪي/گربند مالهي	50/=
34- بک عشق ادب	مرهن ڪلپنا	65/=
35- ڪنوار جي سيج	خليل جبران/زيب سنڌي	20/=
36- ترتي لين ترم	ابراهيم منشي	42/=
37- موت ۽ زندگي	خليل جبران/گل محمد	20/=
38- حويليءَ جا راز	مائڪ	45/=
39- سنڌ ڪهاڻي	ڪيول ملڪاڻي/تاج جويو	80/=
40- ساهه مُٺ ۾	مائڪ	45/=
41- ٽوهاري	خليل جبران/يوسف سنڌي	20/=
42- خليل جبران جي جيون ڪٿا	سنڌيڪار: زيب سنڌي	20/=
43- گوندر ويندا گنري	ابراهيم منشي	60/=
44- دل جي دنيا	امر جليل	40/=
45- ٽي ناوليٽ	مائڪ	45/=
46- شاهه جو رسالو (مڪمل)	ڪليان آڏواڻي	150/=
47- نسيم ڪرل جون ڪهاڻيون	نسيم ڪرل	80/=
48- پاڻ ۾ وينا آهيون	نجم عباسي	55/=
49- شاهه جا سرمور	منوهر متلاڻي	80/=
50- درد جو درياهه	مرهن ڪلپنا	55/=
51- نوستي	افلاطون/ڊاڪٽر گل	55/=
52- زندگي زندگي	استاد بخاري	60/=
35- پڳوت - گيتا هڪ اپياس	سنڌيڪار: ولي رام ولپ	51/=
54- نه ڪم نبريو نه غم نبريو	استاد بخاي	90/=

روشني پبليڪيشن

پي.او ڪنڊيارو

فون: 697

البير کاميو

ڏاريو (ناول)

- نوبيل انعام يافتہ البيرکاميو جو لکيل "ڏاريو" سيني کان اهم جديد ناولن ۾ گڻيو ويندو آهي، ۽ سهيوگي لکڻين جي وڏي حصي جو سرواڻ آهي.
- ميرسو هڪ نوجوان آهي، جيکو الجيئر ۾ ڪلرڪ جي حيثيت سان ڪم ڪري ٿو. هو هڪ فرينچ - آلجيريائي، وچئين طبقي جي غير شادي شده نوجوان جي عام نموني جي زندگي- پنهنجي ننڍي فليٽ ۾، پنهنجي لاءِ رات جي ماني پچائيندي، هفتي جي پچاڻيءَ تي پنهنجي محبوبا سان گڏ گذاريندي، وهنجندي، فلمون ڏسندي بسر ڪري ٿو. پر سماج جي نظرن ۾ هو ڏٽو وائٽو غلطيءَ تي آهي. هو بنيادي جذبن ۽ ردِعملن کان (منافقي سميت) وانجهيل نظر اچي ٿو، جيکي منجهس هڻڻ ضروري آهن. هو ٻاهران کان زندگي، موت ۽ جنس جي حقيقتن جو مشاهدو ڪري ٿو. ايتري قدر جو جڏهن هو ذاتي دُر گهٽنا ۾ قاسي ٿو، جنهنڪري مٿس خوفناڪ ۽ ناجائز مقدمو هلي ٿو تہ هو خود پنهنجا احساس ۽ عمل ماڻ ميڙ ۽ گهٽو ڪري اڏول سچائيءَ سان ٻين جا سمجهڻ لڳي ٿو.
- هيءُ هڪ اهڙو سُٹو لکيل ۽ گهرائيءَ سان ٻيچئن ڪندڙ ڪتاب آهي، جو اهو خود ۾ هڪ "ڪلاس" آهي. مون اهڙو ڪو ورلي ڪتاب پڙهيو آهي، جيکو ٿورن صفحن ۾ ايترو گهٽو ٻڌائي.

- جان بيٽجيمن : ڊيلي هيرالڊ.

- هڪ بي تاب ڪندڙ، اهنجو ۽ عجيب ڍنگ سان اثرائتو ڪتاب.

- سنڈي ٽائيمز.

The cover shows a portrait of R.Duchamp by Jaques Villon in the Musee d' Moderne, Par.is

A ROSHNI BOOK
Novel/Fiction (Translation)
Pakistan Rs. 55.00